

Uzun bir aradan sonra tekrar sizlerle 29. Sayımızla buluşmaktan dolayı mutluyuz.

Rabbimizden dileğimiz her nefeste zamanımız azalırken hayatın nefes alıp vermekten öte bir şey olduğunu unutmadığımız bir ömür sürebilmek. Her doğan bebeğe olan dileğimiz gibi Rabbim her birimizin ömrünü bereketlendirsin.

Zamanın hızla aktığı, dijitalleşmenin saniyenin binde biri kadar zaman aralıklarını dahi ölçebildiği anlardan bizler acaba yaşadığımız ana bulunduğumuz zamana ne katabiliyor. İçine koyduklarımızla ne kadar onu değerli kılabiliyoruz.

İnsanın ömrünü değerli kılacak olan ömür kasesini ne ile doldurduğu, vaktinin içine ne(ler) koyabildiği, zaman içinde yaptıklarının kalan ömrüne ve dahi ötesine yansıtabildikleridir.

Vakti ve yapılanları kıymetli kılacak olan diğer faktör de yapılanın ne kadar geniş bir haledde yankı bulduğu ne kadar fazla kişi için faydalı amel olduğudur.

Çoğumuz ortalamanın üzerinde olan eğitilmiş, eğitimci kimliği olan insanlarız. Öğretmenlik üzerinden örnek verecek olursak, bir öğretmen olarak temas ettiğimiz kaç öğrencinin yüreğine dokunabiliyor, kaçının kalbinde ve davranışlarında "iyi"likler inşa edebiliyoruz. Bir doktor olarak işimizi yaparken işimizin ekonomik karşılığının ötesine taşıyabiliyor, kaç kişinin hayatını kolaylaştırıp dualar alabiliyoruz. İşimizi yaparken, mesleğimiz ile kurduğumuz ilişkide maneviyatımızı ne kadar yansıtabiliyoruz.

Aynı fakültelerden mezun olsalar da devlet güvencesi için öğretmen olan ile, bir gencin hayatını güzelleştirebilir miyim duygusu ile öğretmen olup mesaiye başlayan kişi(likler) birbirinden ne kadar uzağa düşer?

Dünyanın mağdur coğrafyalarında sıcağın, terden, tozdan, erken yaşlarda gözüne katarakt inmiş bir insanı ışığa kavuşturulmak için tıp öğrenimi gören bir öğrencinin ezberlediği Latince terimler bile belki onun ahiretini kurtaracak, geceler boyu ders çalışması ömrünü başka insanlar için de bereketli hale getirecektir. Tıp mesleğini garanti istihdam önceliği ile tercih edildiğinde ise halimiz nice olur?

Toplumsal analizleri yaparken her türlü tercih sıralaması kadar tercih motivasyonları da bizlere çok şey söyleyecektir. Bencilleşen toplumlarda her türlü tercihin toplumsal fayda düşüncesinden uzakta, rahatlık, konfor, kişisel kazançlar üzerinden şekillendiğini görüyoruz. 2024 Eylül TUS'unda tercih edilip puanı oluşan bütün bölümlerin ortalamasını incelediğimizde ilk üç tercihin sırasıyla; Spor Hekimliği, Deri ve Zührevi Hastalıkları, üçüncüsünde Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi olduğunu görüyoruz.

Ülkemizdeki evlilik yaşının yükselmesi, hane başına düşen kişi sayısının azalması gibi "trend"ler sadece ekonomi ile ilişkilendirilerek açıklanamaz. Birçok unsur ile birlikte kaçızane kanaatimiz gittikçe yalnızlaşan, bireyselleşen ve bencilleşen bir toplum olmak yolunda ilerlediğimizdir.

Anlam bütünlüğü olan değerli bir yaşam; kalıcı olana ram olmak, davranışlarımızı takva temelinde Allah'ın rızası ile ilişkilendirebilmek, hayata pozitif katkı sağlamak ile mümkün olacaktır. Topluma yönelik olumlu değişimlerin öncüsü ve taşıyıcısı olabilmek birçok insani meziyetle kendimizi teçhiz edebilmek kadar gerçeklikten uzaklaşmamayı da gerektirir.

Söylenecek çok şey var. Başlangıç düzeyinde gür bir seda olarak "Durun kalabalıklar bu yol çıkmaz sokak" diyerek başlamamız ve toplumsallaşmamız gerekmektedir.

Elinize aldığınız ENDERUN EĞİTİM YAZILARI DERGİSİ bu çılgıncı kendi lisanınca atan ve eylem tutarlılığı ile kalıcı değerler üretmeye çalışmanın niyeti ve sonucudur.

Buyurun hep beraber "Her dem yeniden doğarız, bizden kim usanası..."

03

ZORDUR YAŞAMAK
HACI KAYMAZ

04

BEN İÇİN ŞİMDİ
MUSTAFA ESER

06

İRÂDE TERBİYESİ
İLKAY CAN

08

TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİ VE OKUL
YAPISININ DEĞERLENDİRİLMESİ
PROF. DR. ENGİN ASLANARGUN

12

ÖĞRETMEN YETİŞTİRME SERENCAMIMIZ
ve ÖĞRETMENLİK MESLEK KANUNU
HASAN UYAR

17

DELİLİK HALİ
ÖZNUR GÖRÜR KISAR

18

"TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ VE ZORUNLU
EĞİTİMİN YANSIMALARI" ÇALIŞTAYI
SONUÇLARI

28

DÜNDEN BUGÜNE BİLADÜ'Ş-ŞAM
DR. CEMAL KAZAK

36

PAGANİZM VEYA İNSAN İÇİN TANRININ
SOMUTLAŞTIRILMASININ ANLAMI
COŞKUN YILDIZ

44

PAGAN (PUTPEREST) KÜLTÜRÜN
PARADİGMALARI
BAYRAM YILMAZ

56

YAHUDİLİK VE HRİSTİYANLIK'TA
PAGANLIK, İSLAM'IN PAGANİZME KARŞI
DURUŞU(1)

68

BİR "PAGAN AYİNİ" OLARAK FUTBOL
KAMİL ERGENÇ

72

KİMLİK İNŞASI VE EĞİTİM
YUSUF ALİ

74

GENÇLİK DÖNEMİNDE KİŞİLİK İNŞÂSI
PROF. DR. SONER DUMAN

78

ŞAHSİYET GELİŞİMİNDE ULEMÂNIN
HAYAT HİKAYELERİ
PROF. DR. ZEKERİYA GÜLER

82

ŞAHİSTAN ŞAHSİYETE İSLAMİ KİMLİK
RAMAZAN KAYAN

86

İSLAM'DA DÜŞÜNCE VE
İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ
TURGAY ETCİBAŞI

90

BİR ŞEHİDİN HAYATI VE VASIYETİ;
YAHYA İBRAHİM HASAN ES-SİNVAR
BAYRAM YILMAZ

ZORDUR YAŞAMAK

▲ HACI KAYMAZ

Yaşadığımız çağ mı bozuyor insanı, yoksa insan mı bozuyor bu çağı?

Yoksa, yaş kemale erdikçe dertlendiğimiz konular mı değişiyor?

Gün geçmiyor ki güzel memleketimizde insanı, insan olabileni rahatsız eden olaylarla karşılaşmayalım. Öyle olaylar ki bazen olayları anmaktan dahi haya eder olduk. Bir gün içinde karşılaşılan olayların fazlalığı toplumun gündemi takip etmesini neredeyse olanaksızlaştırıyor. Gündem, gündem üzerine.

Bu kadar yoğun gündemin olduğu toplumun, toplumların psikolojik sorunlar yaşaması gayet doğal olur. Yapılan araştırmalara bakıldığında son 10 yılda kullanılan antidepresan ve benzeri ilaçlarda büyük bir artış oranı gözüküyor. Bu veriler de gösteriyor ki toplum gittikçe kötüye daha da kötüye gidiyor.

Hayatımızı idame ederken karşılaştığımız olayların yanında haber kanallarında karşılaştığımız olaylar vicdan sahibi, sorumluluk sahibi, iyi yürekli insanların huzurunu kaçırıyor. Öyle bir zamana denk gelmişiz ki toplumda erdemli, ahlaklı, namuslu insanların yaşaması zorlaşır oldu. Etrafta karşılaştığımız insanların çoğunluğu kişisel çıkarları için yaşar olmuş. Bu kişisel çıkarlarını elde etmek için de gayet cüretkâr davranıyorlar. Bu insanların inancından, ahlaktan, erdemden tavizler verdiğini görebiliyoruz. Her ne hikmetse bu tavizleri verirken de bundan rahatsızlık duymadıkları gibi kendisi gibi olmayanları saf, beceriksiz, iş bilmez veya enayi gibi görüyorlar. Sosyal medyanın yoğun kullanıldığı bu çağda toplumun ruh sağlığını görmek isteyenler Tik-Tok programına, gündüz kuşağı kadın programlarına bakması yeterli. Düşünen, sorgulayan, akleden insan; nasıl bir toplum olduk? diye olayların farkına varabiliyor.

Peki ne yapmalıyız? Nasıl bir yol izlemeliyiz?

Bunu çözmenin çok zor olduğunu hepimiz görüyoruz. Bunun için işin uzmanlarının bir yol haritası ortaya koyması gerekir. Aksi halde toplum bozulmaya mahkûm olacaktır. Son yıllarda toplumun karşılaştığı, yaşamak zorunda kaldığı bu çağ tüm bireyleri yıprattı. Geçirilen pandemi süreci, ortaya çıkan ekonomik bozukluk, savaş, siyasi kavgalar toplumun 'Yoksul' kesimini ve 'Orta' sınıfı hayata karşı umutsuzluklara düşürmüş durumda. Orta sınıf kaldı mı onu da iyice düşünmemiz gerekiyor. Zengin kesimin içindeki durumu bizim müşahade etme imkânımız olmadığından orayı geçiyorum.

Velhasıl bir sürece girmiş durumdayız. Acaba ben mi abartıyorum demeden de duramıyorum. Sonra dönüp günlük haberleri takip ettiğimde abartmadığımı bilakis daha fazlasıyla karşı karşıya kaldığımıza şahit oluyorum. Gün geçmiyor ki dolandırıcılık haberleriyle karşılaşmayalım, gün geçmiyor ki trafikte birbirini döven, sokak aralarında kavga eden, birbirini bıçaklayan hatta öldüren olaylara şahit olmayalım. En acısı da birilerinin karşısındakini bıçaklaması sonrası veya yaşattığı zulüm sonrası denetimli olarak serbest bırakılması. O zaman da nasıl bir adalet sistemimiz var ya da adalet sistemimiz var mı diye sorguluyor insan. Evet kıymetli okurlar, 'Zordur Yaşamak' maalesef hakka, hukuka riayet ederek, insanca yaşamaya çalışmak gittikçe zorlaşıyor.

Vazgeçmeyeceğiz. Hayat bize 'Zordur Yaşamak' cümlesini söyletse de güzel memleketimizin, ahlaklı, erdemli, sorumluluk sahibi insanlarıyla beraber olumsuzluklara karşı bir olup mücadele edeceğiz. İnşallah bu mücadeleyi gerçekleştirirken bizlerin de psikolojisi bozulmaz, bizler de bunları yaşatanlar gibi ahlaksızlığı, hırsızlığı, adaletsizliği, hak yemeyi, normal görmeyiz. Rabbim bizleri korusun...

Selam, dua, sevgi ve saygılarımla...

BEN İÇİN ŞİMDİ

▲ MUSTAFA ESER

"Öğrendiklerimiz yalnız zihnimize yerleşmekle kalmamalı, kuvve-i müfekkiremizin a'makına nüfuz ederek uzun uzadıya mülahazata maruz olmalı; bir tohum-ı sağırdan ibaret iken müfekkiremizde bulunduğu efkâr-ı muvâfıka ile birleşerek gittikçe büyümeli o derece büyümeli ki bütün benliğimize nüfuz ile tesadüf ettiği anâsır-ı rûhiye-i müfideyi cezb ve bel' ile netice-i uzma hüsule getirecek iktidarda olmalı."

Ethem Bakar, Terbiye-i İrade

Bütün gidişler kendine gelmek için yapılır. Kendinden kaçtığını iddia ederek yapılan gidişler de. İnsan varlığını anlamlı kılmak için yaşar. Anlamı keşfeder ya da icat eder. Kendini bulmak için kendini arar. Süreğen bir akış halindedir. Yüzleşmek, durup düşünmek, ayırmak, incelemek vb. pek çok meziyetini kullanır anlam uğruna. Gam, keder, hazan, hüsrân gibi pek çok olumsuz duyguyu da deneyimler aynı amaç uğruna. Bu varoluşsal amacı bilenler ve dolayısıyla kabullenenler kendileri ve amaçları ile barışık bir yol tutmayı becerebilirler. Ama reddetmek de bir seçenektir elbette. Reddedenler kendilerini ve kendiliklerini de reddetmiş olurlar. Debelenme başlar. Boşluğu doldurmak için çabalanır. Dolar bir şekilde ama dolan kesafet midir letafet mi?

İnsan, ünsiyet kabiliyeti/mecburiyeti dolayısıyla etkiye, tesire ve değişime çok müsait hatta mebni bir varlıktır. Etkileşimsiz bir alan eşya için ama özellikle insan için mümkün değildir. Etkiler ve etkilenir insan.

Bu ikisi birbirine geçer çoğu zaman: etkilerken etkilenir; etkilenirken etkiler. Ünsiyette akış, tek yönlü olmaz, olamaz. Hatta bu akış sadece taraflar arasında değil; belki taraf kabul edilebilecek/ taraflaşacak, pek çok tesirciler arasında da cereyan eder. Bu etkileşimden azade bir yaşam biçimi mümkün değilse; insan, her durumdan, her durumda mesuldür.

Etkileşim çok yönlü ve çok katmanlıdır. Biz, bu yön ve katmanların gücümüz nispetinde daha doğrusu fark edebildiğimiz ölçüde dizayn edilmesinden ve dahi dizayn etmekten sorumluyuz. Bu kaçışı olmayan bir ödevdir. Kaçamıyorsak, yokmuş gibi davrandığımızda da o şey yok olmuyorsa, durup bu işi gündemimize, tezgâhımıza yani icra alanımıza almak zorundayız. Tabi bu zorunluluk, bilincin en alt mertebedeki halidir. Daha insani ve medeni olan tavır ise bu mesuliyeti samimi bir taliplikle hüsn-ü kabul etmektir. Bu hüsn-ü kabul ancak yüksek bir idrak içinde olur. Bu mevkideki kişi, işin doğası gereği yapılması icap edenleri işlemeye başlayacaktır. Mizacı, kabiliyeti ve tecrübesi mesabesinde iş tutacaktır. Kişinin işine gösterilen rağbet, o işin akli, kalbi ve ruhi niteliği ve derman olma salahiyeti ile doğru orantılı olacaktır. Bazıları, işlerini, işlediklerini ve tezgâhlarını başkaları ile mukayese edecektir. Bazıları gıpta, bazıları haset edecektir. Bazıları bezip vazgececektir. Bazıları azmedip çabasını artıracaktır. Bu ihtimaller de insan çeşitliliği kadar çeşitli olacaktır. Niyet ve eylemlerin pek çok terkibi vücuda gelecek ve âlemlere âlemler eklenecektir.

Yapabileceklerimiz, sorumluluklarımızla müsavidir. Takatimiz kadar mesulüz. Bazen kaldıramayacak gibi oluruz bize isabet edeni. Kaldıramayacağımızdan değil de kaldırmayacakken idmansız olmamızdır bu hissiyat. O halde teyakkuz... O halde daimi, süreğen, hayırlı ve şıfacı bir meşguliyet. Neyle mi meşgul olunacak? Elbette ilham edilen takvayı beslemekle. Bu ameliyeyi ihmal ettiğimiz anda fücuru beslemiş olacağımızı bilerek bir besleme. Hassas, dengeli, estetik ve azimli bir besleme. Beslenen ne ise ömrü o tertip edecektir.

Anlamak, kavramak, çözmek, çözümlemek; bir yerden bir yere taşımak ve taşınmak mümkündür. İş yapmalıyız. İki günümüz birbirine denk olmamalı. Büyümek ve derinleşmek zorundayız. Bir işle yorulduğumuzda başka bir işle dinlenmeliyiz. Hercai, ayakları yere basmayan, gel geç iştahla, heveskâr bir girişkenlikten bahsetmiyorum. Bilge bir tavırla hayatı eylem alanı olarak kuşatmaktan bahsediyorum.

Hayır diyebildiğimiz ölçüde özümüze dönebiliriz. Bütün çeldiricilere, bütün caydırıcılara, bütün aldaticılara, bütün ayartıcılara hayır! Ben, hayatımı ve mematımı, hayatı bana bahşeden varlığa adadım. Huzur da O'nda sekinet de. Özümüze dönebildiğimiz ölçüde gündemimizi belirleyebiliriz. Esasında aranan cazibe özde vardır ama bu cazibeyi görebilmek ve belki de gösterebilmektir marifet. O halde hayır'ınız ne denli güçlü ise evet'iniz yani cazibeniz o denli güçlü olacaktır. Sınırları yani ilkeleri belirlemenin emniyeti ile hem etkileyecek hem de o ilkelerin müsaade ettiği ölçüde etkiyi kabul

edeceksiniz. Tasarımlayacak, dizayn edecek ve salihata tebdil olacak bir icra üzere olacaksınız.

Nereden başlamalı? Neden sorusuna cevap verebiliyorsak bu ve benzeri pek çok soruya verilen cevaplar işin teferruatı olacaktır. Sağlam bir neden için sağlam bir özterbiye ve özbilinç gerekir. Sağlam bir hayır deme kabiliyeti yani. İstemeyi meşru bir mazeret kabul etme gafleti değil; isteği bilme ve bu isteğin neşet ettiği yeri bilerek, tedbirli olma arifliği. İsteği bilme ona boyun bükme anlamına gelmez. İstemeyi anlama çabası onu meşrulaştırmak anlamına gelmez. Biliyorum, anlıyorum ve fakat hayır yapmam, yapamam, diyebilme şuurundan bahsediyorum. Hayatın hercümerci ve bu hayatı Allah'a sunulacak bir salih amel olsun gayreti birleşince işler zorlaşır. Ama rıza da zordur. Hakikate olan sadakatınız, onun uğrunda ödemeyi göze aldığınız bedel ile doğru orantılıdır.

Yapacaklarınız size dair bir şeyler söyler, evet; ama yaptıklarınız sizi oluşturur. O halde şimdi yapıyor olduklarınıza iyi odaklanın zira sizi siz yapacak şeyler şimdiki yaptıklarınızdır. Ertelemeden, mazeret üretmeden, işte şimdi ve burada başlayalım yapmamız gerekenlere.

Yürüyün erenler! Adımlarınıza Kudüs gücü gelsin!

Yürüyün, yollarınız çiçeklensin!

Yürüyün ki bir başka hayatın mümkün olduğunu görsün âlem!

İRÂDE TERBİYESİ

▲ İLKAY CAN

Hiç kendinize sordunuz mu? Hayatımın öznesi miyim yoksa nesnesi mi? Kendime söz geçirebiliyor muyum yoksa iç sesimi hiç sorgulamadan dürtülerimin ve hazlarımın her dediğini mi yapıyorum?

Hayattaki performansımızın çoğu, öz farkındalık eksikliğine dayanır. Hayattan ne istediğimiz, kendimize ve güdülerimize hakim olabildiğimiz kadar gerçekleşecektir.

Rad Suresi 11. ayetin ışığında yaşadığımız sorunlarda, kendi sorumluluğumuz arayabilmek ve bunun için de, "mevcut durumum için bu benim yapıp ettiklerimin, ya da seçtiklerimiz sonucudur." diyebilmekten başlamalıyız. Tam da burada irade tanımını devreye girer: **irade, kişiyi davranışlarından sorumlu hale getiren ahlaki bir ilkedir. Kendi hayatımızın öznesi olmaya karar verebilmektir irade.** İrade kullanmadan etkiye tepkiyle yaptığımız her eylem özgür değildir. Ya dürtülerimize ve güdülerimize itaat edeceğiz (ilk aklımıza geleni sorgulamadan yapmak gibi) ya da iradenin bizi özgürleştirici yolunu seçeceğiz.

İrade "yapılması gerekir" veya "yapılmayacaktır" hükmünün verilmesinin adıdır. Ortada bir zorunluluk olmaksızın iki tercihte birini seçmeyi gerektiren faaliyetir. Ahlaki tarafı ise; insanı insan kılan, insanîyetini devam ettiren fitrattan gelen yanımızdır. Tekvir Suresi 29. ayette "Allah size irade vermeyi dilememiş olsaydı, siz hiçbir şey dileyemezsiniz." der Rabbimiz. Tam da burada iradeyi Allah'ın istediği gibi kullanmak önümüze çıkıyor. Bu durum Allah'ın bizim üzerimizdeki hakkı olsa gerek. Zira bize öyle eşsiz bir özgürlük hakkı tanınmış ki seçimlerimizi yaparken hiçbir İlahi müdahale söz konusu değil...

İnsan Suresi 3. ayette, "Şüphesiz ki biz ona doğru yolu gösterdik. Artık o isterse şükreden biri olur, isterse nankör."

İradeyi insana kader kılan Allah olduğuna göre, insana düşen, Allah'ın her birimiz için takdir ettiği sınırlara ulaşabilmek olmalı... **İradeyi Allah'ın istediği gibi kullanmak. Kendi hakkında bir karar alma aşamasında; "Herkes benim hakkımda ne düşünür?" diye sorarken "Allah benim hakkımda ne düşünür?" diye sorabilmektir.** Hür bir seçim yaptığımız her seferinde, değerlerimize ters gelen bir durumdan uzaklaşma kararımızda da

mevcut irademizi aktif kullanmış oluruz. İrade kas gibidir, kullandıkça gelişecektir. İradenin ilahi hedefi ise Allah'ın benim için takdir ettiği sınırlara ulaşma noktasında ortaya bir aksiyon sergileyebilmektir. Bunun için öncelikle bir içgörü kazanmamız gerekir.

Kendi potansiyelimiz keşfedebilmek, hayata dönük kör noktalarımızı saptayarak başlamalıyız. Bize sunulan İlahi cevheri keşfedebilmek için kendimize şu soruları sorabiliriz.

- 1) Kendiliğinden, hiçbir motivasyon olmadan neyi ya da neleri iyi yapıyorsunuz?
- 2) Bana zamanın nasıl geçtiğini ne unutturuyor?
- 3) Ne yaptığımızda ortalama bir insandan daha büyük geri dönüşler alıyorum?
- 4) Allah'ın beni yaratmadaki amacı ne olabilir?

Bu varoluşsal sorular bize meziyetlerimizi gösterir. Mevcut kabiliyetlerini keşfetmenin, onları hayat senaryosunda kullanabiliriz. İrade de tamda burada devreye girer. Ben mevcut kabiliyet ve meziyetlerimi kaderimi güzelleştirmekte nasıl aktifleştirebilirim? Ya da içimdeki mevcut kuvvetlerini kullanmadan, hayatın nesnesi olmayı tercih ederim. Bunun psikolojideki karşılığı kendini gerçekleştirmek. Eğer böylesi bir mücadeleye girilmezse içimizde kullanmadığımız her kuvve bizi çürütmeye kadirdir.

Diyelim Yüce Yaradan bana önder olma ve liderlik kabiliyeti sunmuş olsun, eğer ben bunun farkındalığını yaşamıyorsam, bu meziyet beni içten kemirir mevcut ilişkilerimde yine grup kurmaya yönetebilir, ama zaaflarım eşliğinde beni zorlayacak yönde gelişme gösterecektir. İrademi kullanıp bu kabiliyetini insanlığın hayrına kullanmak ise bana salih amel şeklinde dönecektir.

İnsanoğlu gerek kendine gerekse diğer insanlara daima fiili bir etkide bulunur. İradesini kullanırsa, değerleri ışığında başkalarını etkileyen olur ya da kendini çepçevre kuşatan sosyal medya, diğer insanlar tarafından etkilenen. İnsan iradeyi devre dışı bırakan biri olmayı yine kendi tercih eder.

Kendimize soralım lütfen akleden azınlıklardan mıyız; yoksa akletmeyen çoğunluklardan mıyız?

Herhangi birini, yaptığı hata sonrası sorguladığınızda, "İstedim de yaptım der." Fakat üzülerak belirtelim ki bu cevap kendini kandırmadan başka bir şey değildir. Fiili yaptıktan sonra onu yapmayı istemiş olduğuna hükmeder, yapmadan önce başka bir türlü istemesinin mümkün olup olmadığını düşünmez. Herhangi bir şeyi isteme işinde ne kadar özgür bulunduğunu, esasında kendisinin istemeyip birçok dış tesirin onu istemeye zorlamış olduğunu hatırına getirmez. Mesela mevcut reklamlar üzerinden almak istediklerimiz, ihtiyacımız olmayan ne varsa tükettiğimiz her şey, moda anlayışımız buna örnek gösterilebilir.

Gerçek özgürlük tüketmek üzere değil, seçmek ve reddetmek üzerine olmalı. Kişinin kendi dürtülerini kontrol etmesi ve psikolojik etkilerinden özgürleşebilmesidir. Kendi nefsinin ona fısıldadıklarından özgürleşip, seçimlerini yapabilmesi. Şeytanın kendine verdiği vesveselerin farkına varıp, bunlardan özgürleşebilmesi....

İşte o zaman aldığımız kararların farkındalığında bir yaşam sürebiliriz. İç sesimizin şeytan mı, nefis mi, yoksa vicdanın sesi mi olduğuna bakmadan sahiplendiğimizde, kendimize içinden çıkardığımız hikayeler oluştururuz. Yirmi yaşında bir genç düşünelim. Para çalmak, kumar oynamak, insanı vazifelerini yapmaya gücü kalmama, tembellik, hovardalık gibi kötü ahlak çamurunun içinde olduğunu varsayalım. Bu gence hiç acımayacak, "kendi kabahatlerinden tamamen sorumludur, isteseydi bu çamura batmazdı" mı diyeceğiz? Onu bu hale düşüren yaşadığı çevre, ailesi ya da dürtüsellliği göz önüne almadan mı yargılayacağız? Hayatın her devresinde ahlaken hiçbir kötülükte bulunmamak, kimsenin gücü dahilinde değildir. Mesele şu ki bize sunulan akıl, aile ve mevcut meziyetlerimizin farkına varıp, irademizi kullanarak yaşama çabasında bulunabilmemizdir. İsrâ Suresi 13.ayette: "Biz her insanın kaderini kendi çabasına bağlı kıldık." buyrulur. O halde başarı gerçekten isteyenlere, sıkı çalışanlara ve en önemlisi de ruhsal melekelerini ve kabiliyetlerini keşfedip yola çıkanlarıdır diyebiliriz.

Kendi adımıza irademizi aktif kullanmayı çok fazla istiyoruz, peki bunu nasıl yapabiliriz? İlk olarak; hayatta hangi alanda yeni bir deneyimde bulunmak istiyorsak, bu alanın doğal becerilerimizle uyumlu olup olmadığı çok önemli. İstediklerimiz doğal olarak becerilerimizle örtüştüğü zaman, irade zorlanmadan devreye girecektir. Bunun için kendi kabiliyet ve becerilerimizi keşfederek işe başlamalıyız.

İkinci olarak yapmak istediğimiz fiiller hakkında sağlıklı fikirler üretmek... Çünkü fikirler ve irade arasında bir bağ vardır. Beyin her fikri fiile dönüştürmek için yaratılmıştır. O zaman yapmak istediğimiz fiillere uygun fikirler beslemek.

Zihnimizde yerleşmek isteyen fikirleri, sokakta denk geldiğimiz insanlara yaptığımız gibi birer birer elekten geçirmek ve fenalarını hemen ayıklayıp yok etmek gerekir ki, hayatımız doğru yolda ilerleyebilsin.

İrade terbiyesinde bize en gerekli yol, fikri terbiye etmektir. Zihnimiz yabancı fikirlerin sığınağı olmak yerine, kendimizin teker teker seçtiğimiz fiillerin merkezi olursa, irade terbiyemizin en mühim kısmını yerine getirmiş oluruz.

İradeyi aktif kullanabilmenin bir şartı da sahip olduğumuz fikirleri duygularıyla destekleyebilmek. Çünkü irade duyguların yardımı olmaksızın hiçbir iş göremez. Heyecanlı ve tesirli komutlar olmadıkça irade etkisiz kalır. Uzun müddet devamı arzu edilen fiiller, uzun süren duygulara ihtiyaç duyar. Dinde, siyasette, bilimde ve güzel sanatlarda genel seviyeyi aşmayı başaran herkes, İskenderler, Platonlar, Danteler hep ihtiras sahibiydi. Duygularını istedikleri idealleri gerçekleştirmek için aktif kullananlardandılar. İrademizi hangi yönde kullanmaya karar verirken verelim, gerekli duygusal telkini yapamazsak başarılı olamayız.

"Allah düşüncem ile yaptığım şeyin tam ortasındadır" der, Nurettin Topçu. Hayata dair kendim için istediklerimin önce niyetini halis kılarak, sonrasında elimden gelen her yolu deneyerek, sonucu ne olursa olsun rıza gösterebilmektir, başarı....

Nefse rağmen, şeytanın vesveselerini küçümsemeden, kendimize söz geçirebilmenin zamanını biz seçebilmeliyiz.

Buyurun, Allah Resulünün duasına eşlik edelim. "Beni bir an bile nefsimle baş başa bırakma Allahım..."

EĞİTİMDE YERELLEŞME-MERKEZİYETÇİLİK TARTIŞMALARI: TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİ VE OKUL YAPISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

▲ PROF. DR. ENGİN ASLANARGUN

Bu topraklarda değişim hikayesinin geçmişi oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. 19. yüzyılın başından itibaren özellikle savaş alanında yaşanan başarısızlıklara çözüm olarak askeri alanda yenileşme ve değişim adımları atılmış, yabancı silah ve top uzmanlarından istifade edilerek Osmanlı ordusunun modernizasyonu ve yenileşmesi başlatılmıştır. Askeri alanda atılan adımlardan sonra en büyük ve köklü yenileşme çabalarının eğitim alanında yaşandığını söylemek mümkündür. Tanzimat Fermanı ile birlikte hukuk, teknik, eğitim ve sosyal alanda yenileşme adımları atılmış ve ilk defa batılı ülkelerdeki gibi yasal düzenlemeler yapılmıştır. İlk defa bir bakanlık örgütünün kurulması ve eğitim yasasının hazırlanması, birçok Avrupa ülkesinden daha erken şekilde erkek ve kız öğretmen okullarının açılması, temel eğitimin yasalaşması ile birlikte ilk, orta, lise ve askeri okulların yaygınlaştırılması, eğitimle ilgili Tuba Ağacı Nazariyesi gibi sistem, nitelik ve yenileşmenin yönüne ilişkin tartışmalar yaşanmıştır. Emrullah Efendi, Satı Bey, Ethem Nejat, Prens Sabahattin, Ahmet Cevdet Paşa, Sait Halim Paşa gibi düşünür, devlet adamı ve aydınların hem devlet hem de eğitim sistemi hakkında o zaman için oldukça yeni, radikal ve özgün fikirler üreterek gündem oluşturdukları ifade edilmektedir. 1800'li yılların başında ortaya çıkan sistem arayışı ve yenileşme tartışmaları Cumhuriyetle birlikte zirveye ulaşmış, büyük oranda Batı'yı görmüş, oralarda yetişmiş veya görev yapmış askeri komutanların belirleyiciliğinde batılılaşma ve yenileşme adımları atılmıştır. Tanzimat'la başlayan askeri ve teknik alandaki batılılaşma adımları Cumhuriyetle birlikte yasal ve sosyal reformlarla devam etmiş, batı dünyasındaki beklentiye uygun olarak ulusal, merkezi ve bürokratik bir kamu ve eğitim sistemi oluşturulmuştur. Eğitim sistemi 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yasal ve idari yetki merkezleştirilmiş, Ankara'daki hükümet merkezi ile bakanlık bürokrasisinin aldığı kararlar çerçevesinde dünyadaki trend olan ulus-devlet formatında 2000'li yıllara kadar sürdürülmüştür.

Öğretim programları ve yönetim yapısı açısından son yıllarda yerelleşme, değişim ve dönüşüme yönelik yoğun tartışma ve sistem arayışları ortaya çıkmasına karşın 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sistemi ile birlikte Cumhuriyetin ilk temel yasalarından olan Tevhid-i Tedrisat Kanununun özüne ve ruhuna uygun oldukça merkeziyetçi bir kamu yönetimi, dolayısıyla eğitim sistemi tercih edilmiştir.

Türkiye'deki eğitim sistemi kamu yönetimi sisteminin bir uzantısı olarak aşırı merkezi bir yapıda örgütlenmiştir. Merkeziyetçilik Türk kamu yönetimi, dolayısıyla eğitim sisteminin en temel özelliklerinden birisidir. Genellikle üniter yapı gibi yönetim bilimsel ve siyasal bir söylem ile anlam kazanmaktadır. Bir sistemin merkeziyetçi bir yapıda olmasının en temel parametresi karar sürecinde kimlerin ve hangi mekanizmaları söz sahibi olmasıyla ilgilidir. Yönetim süreci, bütçe, örgüt yapısı, program ve uygulama gibi süreçler büyük oranda hükümet merkezi ve bakanlık örgütü gibi merkez tarafından kararlaştırılıyor ve yönetiliyorsa merkeziyetçi; bu gibi süreçlerde daha çok bölge ve il düzeyindeki meclisler belirleyici ise yerel veya yerinden yönetim ağırlıklı veya adem-i merkeziyetçi olarak tanımlanmaktadır. Bir sistemin merkeziyetçi veya yerinden yönetim merkezli olarak nitelendirilmesinin çok sayıda parametresi olmasına karşın en temel ayırt edici özellik sistemin yönetim, yapı, finansman ve denetim gibi süreçlerine tek ve bir merkezden karar verilmesi ile bu yetkilerin yerel meclisler ile paylaşılması noktasında ortaya çıkmaktadır. Buna göre Türk Eğitim Sisteminin oldukça merkeziyetçi bir yapıda örgütlendiği ve bu doğrultuda bir yönetim anlayışının benimsendiği anlaşılmaktadır. Eğitim sistemi söz konusu olduğunda aşağıdaki sorulara verilen cevaplar bir sistemin merkeziyetçiliğinin düzeyi hakkında bilgiler vermektedir:

Ülkede eğitimle ilgili kararlar nerede alınmaktadır?

Okulların bütçelerine kimler karar vermektedir?

Öğretmen ve yöneticilerin atanma, yer değiştirme ve yükselme ölçütlerini kimler belirlemektedir?

Eğitim ve öğretim sürecinin planlama ve yürütmesine nasıl karar verilmektedir?

Üst düzey bakanlık ve taşra bürokrasisinin atanma ölçütleri nasıl belirlenmektedir?

Bu ve benzeri soruları çoğaltmak mümkündür. Bu sorular *merkezden karar veriliyor* veya *karar süreçleri yeterince şeffaf değil* şeklinde yanıtlanıyorsa, sistemin aşırı merkezi olduğu söylenebilir. Buna göre ülkemizdeki sistemin oldukça merkezi olduğunu ve tek bir merkezden neredeyse her şeye karar verildiğini söylemek mümkündür. **Her ne kadar bazı hususlarda illerde valiliklere yetki devri yapıldığı ifade edilse bile nihayetinde yine tek bir merkez veya kişinin yetkili olması merkeziyetçiliği ortadan kaldırmamaktadır.** Yerinden veya yerel yönetim merkezli olabilmesi için karar süreç ve mekanizmalarının şeffaf, kurallı, denetlenebilir ve hesap verebilir olmalı, seçilmiş meclislerin üstünlüğü esasına dayalı bir anlayışla yönetilmesi gerekmektedir.

Merkeziyetçilik ve yerinden yönetim ifadelerinin kamu yönetiminde popüler olması dünyanın ve çağın durumsal ve konjonktürel bağlamı ile yakından ilgilidir. Ülkedeki demokrasi düzeyi, hesap verebilirlik, yönetim deneyimi ve biçimi, kişilerin gelir düzeyi, geleneksel ve kültürel değerler gibi çok sayıda faktör bir ülkedeki yönetim sisteminin merkeziyetçilik düzeyi üzerinde belirleyici olmaktadır. Yönetim bilimi açısından merkeziyetçilik ile yerinden yönetim kavramları olumlu ve olumsuz özellikleri bağlamında tartışılmaktadır. Oldukça merkeziyetçi olan sistemler baskıcı, otoriter, tekdüze, insanların beklenti ve ihtiyaçlarına duyarsız ve statükocu olmakla eleştirilmektedir. Çünkü bir kişi, grup veya merkezden alınan kararların yanlış, keyfi ve popülizme daha açık olduğu bilinmektedir. Bunun yerine karar süreçlerinin tabana yayıldığı ve çoklu mekanizmaların işletildiği, istişareye dayanan yöntemler daha doğru kabul edilmektedir. Merkeziyetçiliğin en temel gerekçesi bütün ülkeyi gözetecek nitelikte, eşitlikte ve perspektifte kararların ancak merkezden alınabileceği ve böylece ülkede adalet, eşitlik, kaynak dağılımı ve nitelikli yönetim ortaya çıkabileceği iddiasıdır. Yani kararların ve kaynakların tamamı önce merkezde toplanır ve ülkenin durumuna göre dağıtılırsa daha adil, eşit ve yetkin olacağı varsayılmaktadır. Söylemde doğru ve mantıklı olan varsayım, uygulamada farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Çünkü merkezden yapılan dağılım,

verilen kararlar ve atamalar kamuoyunu tatmin etmemekte, eleştirilmekte ve adil bulunmamaktadır. Doğruluk, uzmanlık ve adalet gibi temel değerler yerine belirli güç merkezlerinin çıkarları doğrultusunda keyfi ve anlamsız adımlar atılabilmektedir. Bütün karar verme gücü ve yetkisi merkezi yönetimde toplandığı için merkezi hükümeti denetleyecek ve durdurabilecek herhangi bir yasal mekanizma bulunmamaktadır. Benzer şekilde gelir ve kaynak dağılımında söylemde olduğu gibi bir adalet ve eşitlik yaşanmamakta, merkezde karar verme gücüne sahip olan yöneticiler gücü keyfi, kuralsız ve kendi çıkarlarına olacak şekilde kullanabilmektedir. Merkezi olarak verilen kararlar ve dağıtılan kaynaklar suistimal edilmekte, güvensizlik yaratmakta ve insanların devlete olan güvenini sarsmaktadır. Diğer taraftan merkezi karar süreçlerinin hiç etkili olmadığı ülke ve sistemlerde ise kaos, karmaşa ve systemsizlik ortaya çıkabilmektedir. İnsanlığın yaşadığı deneyimler neticesinde ulaştığı nokta olarak düzen ve istikrar açısından sınırlı sayıda ve konuda merkezi karar verme süreçleri ön plana çıkmakta, insanların günlük yaşamlarını doğrudan ilgilendiren pek çok konuda ise yerel yönetimler yetkili olmaktadır. Özellikle gelişmiş olarak tanımlanan, kişi başına milli gelirin yüksek olduğu, demokratik yönetim sistemlerine sahip ülkelerde güvenlik ve dış politika gibi ulusal ve milli kabul edilen sınırlı sayıdaki konu dışındaki hususların yerinden yönetim kapsamında yerel yönetici ve meclisler tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Hiçbir kişi ve meclise aşırı olabilecek güç ve yetki hakkı tanınmamakta, birçok husus yerel meclisler ve komisyonlar tarafından karara bağlanmaktadır. Böylece halkın ve toplumun denetim ve kontrol gücü daha etkin olabilmektedir. Başkent merkezinde verilen ve hangi bürokratik makamın etkili olduğunun bilinmediği kararlar denetim dışında kalabilmekte iken yerel düzeyde yerel meclislerce kararlaştırılan konularda muhatap, kişi ve yer daha belirgindir. Günlük yaşamda karşılaşma, soru sorma ve açıklama isteme hakkı her zaman için daha olanaklıdır.

Türkiye'de Okul ve Öğretmen Etkilliliğinin Önündeki En Temel Engellerden Biri Olarak Merkeziyetçi Yapılanma

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eğitim dünyasında tartışılmaya başlanan etkili okul akımının temelinde öğretimin gerçekleştiği ve bütün öğrencilerin öğrenebildiği bir okul ortamının oluşturulması yatmaktadır. Burada amaç, öğretmenlerin öğretebildiği ve eğitim öğretim amaçlarının gerçekleştirilebildiği eğitim ortamlarıdır. Bu süreçte öğretmenlerin daha fazla sorumluluk üstlenerek bütün öğrencilerin öğrenebileceği

öğretim ortamlarının oluşturulması ve toplumsal beklenti ve ihtiyaçlar doğrultusunda hesap verebilir, şeffaf ve etkili bir okul yönetiminin kurgulanması hedefi ön plana çıkmaktadır. Öğretmenlerin eğitim öğretim sürecinin en temel aktör olarak daha sorumluluk üstlenebilmesi ve okulların hesap verebilir şekilde yeniden yapılandırılmasının yolu daha etkin ve şeffaf bir eğitim sisteminden geçmektedir.

Ulusal ve uluslararası sınavlarda elde edilen sonuçlar ile toplumun ve eğitimcilerin okula ve eğitim sistemine yönelik değerlendirmelerine bakıldığında etkili bir okul yapısına sahip olduğumuzu söylemek mümkün değildir. Benzer şekilde üniversite mezunlarının iş bulma düzeyi, bölümlerden mezun olanların niteliği ve yükseköğretim kurumlarından memnuniyet düzeyine ilişkin araştırmalara bakıldığında da benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Dershaneciliğin ve özel ders arayışının etüt merkezleri adı altında yaygınlaştığı, sürekli değişen sınav ve okul sistemleriyle eğitim sisteminin istikrarsızlaştırıldığı ve bütün bunların nitelik ve ehliyetle bakılmadan göreve getirilen üst düzey bürokratlar eliyle meşrulaştırıldığı bir yönetim sistemin etkililiğinden bahsetmek mümkün değildir. Bu ve benzeri sorunların çok çeşitli sebepleri vardır ancak en temel sebebi merkeziyetçi bir yapıda örgütlenen eğitim sistemidir. Türkiye üzerinden değerlendirildiğinde **eğitim sistemi pedagojik değil ideolojiktir**, dolayısıyla toplumsal beklenti ve ihtiyaçlar yerine yaklaşık yüz yıl önce ideolojik kaygılarla verilen ve ulus devlet anlayışına dayanan kararların uygulanmasını öncelemektedir.

Hesap verebilir değildir; liyakat ve ehliyet yerine nepotizm adı verilen kayırmacı ve çıkarıcı bir anlayışla bürokraside makam ve koltuk mücadelesine sahne olmakta, bunun neticesinde güç dengelerine bağlı olarak üst düzey yöneticiler sürekli değişmekte ve dolayısıyla kimseden hesap sorulamamaktadır. Bu döngü içerisinde en üst düzeyden başlamak üzere yöneticilerin birinci hedefi sahip oldukları mevkileri korumak ve onun sunduğu bürokratik olanaklardan olabildiğince istifade etmektir. Eğitim öğretim ile ilgili atılan adımlar genellikle görüntüyü kurtarma adına atılan bir takım değişim hamlelerinden ibaret kalmakta, gerçek sorunlara yönelik kalıcı ve köklü çözümler riskli ve uzun vadeli olduğu için genellikle tercih edilmemektedir. Eğitim sistemi **öğretmene ve okula güvenmemektedir**. Bunun sonucu olarak okullar basit birer devlet kurumu gibi düşünülerek merkezden alınan kararların uygulandığı sanayi devrimi zihniyetine uygun birer fabrika gibi kurgulanmaya devam edilmektedir. Öğretmenler merkezden

belirlenen programı hayata geçiren basit uygulayıcı, okul yöneticileri de bunu kontrol eden fabrika ustabaşısı konumunda görülmektedir. Öğretmen, yönetici ve denetici atamalarında pedagojik anlamda uzmanlık ve liderlik yeterliklerinin aranmaması; yetiştirilme ve mesleki gelişim süreçlerine gereken önemin verilmemesi bu gibi eğitimsel görevlerin her memurun yapabileceği basit birer memuriyet gibi görülmesinden kaynaklanmakta ve sanayi çağı anlayışındaki tekdüze becerilere sahip fabrika işçisi algısıyla paralellik göstermektedir. İdeolojik, hesap verebilir olmayan ve öğretmenine güvenmeyen bir eğitim sistemini devam ettirebilmeni en temel yolu merkeziyetçi bir eğitim anlayışından geçmektedir. **Karar vermeye yönelik bütün yetki ve güç tek elde toplanarak öğrenci, öğretmen, yönetici, okul ve toplum edilgenleştirilmekte ve ideolojik bir eğitime maruz bırakılmaktadır.** En temel niteliği ve güçlü enstrümanı merkeziyetçilik olan eğitim sisteminin ilk ve temel yasasının bunu sağlamaya yönelik olarak 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu olması bu iddiaları desteklemektedir.

Türk Milli Eğitim Sistemi pedagojik değil, ideolojiktir. Yaklaşık bir asır önce 1924 yılından başlamak üzere 1960'lı yıllara kadar ülkemize davet edilen, sayıları yüzü aşan ve en meşhurları J. Dewey, A. Kühne, O. Buyse, A. Malche, B. Parker, K. V. Wofford olan yabancı uzmanların da raporlarında eleştirdiği en temel hususlardan biri eğitim sisteminin pedagojik hedefler yerine ideolojik hedefler doğrultusunda kurgulanmış olmasıdır. 1900'lü yıllarda dünyanın yeniden şekillenmesi, güç dengelerinin değişmesi, sanayi ihtiyacına uygun işgücünün yetiştirilmesi, makineleşme, imparatorluklarından ulus devletlere geçiş, F. Taylor'ın bilimsel anlayışının yönetim dünyasındaki egemenliği, pozitivist paradigmanın etkinliği, iki kutuplu soğuk savaş yılları, sosyal bilimlerin yeterince bilinmemesi ve önemsenmemesi, iki büyük dünya savaşı yıllarında egemen olan krizler ve büyük buhran gibi faktörler 20. yüzyılın başından itibaren bütün dünyadaki yönetim anlayışını belirleyen ve dolayısıyla eğitim sistemlerinin şekillendiren faktörlerdir. Türk Eğitim Sistemi de bu gelişmelerden etkilenerek ulus devlet politikalarını önceleyen ulusalcı, pozitivist, üniter ve merkeziyetçi bir formda yapılandırılmıştır. Temel hedefi batılılaşma olmak üzere çok sayıda ideolojik adım atılmış, ülkeye davet edilen onlarca yabancı eğitim uzmanının pedagojik önerileri yerine toplumun şekillendirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Yönetici grubun güç ve yetkilerini

tartışma dışına çıkararak süreklileştirmeye ve bütün karar verme süreçlerinde etkili olmalarının yolunu açtığı için **ideolojik olanı tercih etmek daha kolay ve konforludur. Pedagojik olanı tercih etmek masraflı, uzun vadeli ve risklidir.** Çünkü toplumu incelemek, vatandaşların beklenti ve ihtiyaçlarını belirlemek, onlarla birlikte karar vermek ve gerektiğinde yönetimin değişmesini kabullenmek gerekmektedir. Ülkemizdeki eğitim sisteminin yapılanması ve yönetiminde bazen pedagojik adımların atıldığını söylemek mümkün olsa da genellikle ideolojik politikaların uygulanmaya çalışılmıştır. Zaten merkezîyetçiliği devam ettirmenin en temel gerekçelerinden birisi ideolojik ve otoriter politikaları uygulama kolaylığına sahip olmasıdır. Finansal, yönetsel ve kurumsal olarak bütün yetkileri elinde toplayan merkezi yapı bu güç ve yetki ile taşradaki en küçük birimleri bile kendi verdiği kararlarla veya yetkilendirdiği mülki amirler eliyle şekillendirmektedir. 20. yüzyılın başında yeniden şekillenen dünya dengeleri ve gerçekleri doğrultusunda merkezîyetçi politikaların ve yönetim anlayışının benimsenmesi dönemsel gerçekler göz önünde bulundurulduğunda kısmen anlaşılabilir. Bütün dünyada benzer eğilim, ideoloji, anlayış ve bakış açılarının olduğunu söylemek mümkündür. Ancak nerdeyse bütün anlayış ve eğilimlerin dönüşüme uğradığı, yeniden yapılandırıldığı ve yeni dünya dengelerinin olduğu 21. yüzyıl ortalarına doğru hala bütün yetki ve gücü merkezde toplayarak ideolojik eğitimi farklı formlarda devam ettirmeye çalışmak sürdürülebilir değildir. Eğitim sistemindeki başarısızlıklar, eleştiriler, memnuniyetsizlikler ve sürekli arayışlar bu durumu resmeden en önemli göstergelerdir. Teknoloji, otomotiv, güvenlik, sosyal ve sanal dünyadaki gelişmeleri takip etmeye ve yeni nesilleri Z gibi tanımlamalarla anlamaya çalışırken bütün dünyanın terk ettiği soğuk savaş yılları mantalitesini yansıtan merkezîyetçi ideolojik ve pozitivist bir eğitim ve yönetim anlayışını sürdürmek oldukça ironik ve gerçek dışıdır.

Türk eğitim sistemi hesap verebilir değildir, liyakat ve ehliyet yerine kayırmacılığı temel alan nepotizme dayanmaktadır. Ironik bir şekilde temel yasa ve yönetmeliklerin ilk cümlesi liyakat ve ehliyet vurgu yapmasına rağmen kayırmacılık ve çıkarıcılık anlamına gelen nepotizm kavramı eğitim sisteminin bütün kademelerinde görülmektedir. Hesap verebilirliğin olmadığı sistemlerde yönetim kademelerine atanmak veya karar verici konumda olmak için liyakat ve ehliyetle sahip olma zorunluluğu yoktur. Hesap verebilirliğin olmadığı sistemlerde keyfilik ve kuralızsızlık vardır,

yönetim kademelerine her türlü insan gelebilir çünkü herhangi bir yönetim becerisine gerek yoktur. Hesap verebilir bir sistemi inşa etmenin ilk şartı liyakat ve ehliyetle sahip kişileri yönetim kademelerine atamaktır. Kamu görevi yapacak her bir birey en alt kademedен başlamak üzere mesleğin gerektirdiği liyakat ve ehliyetle göre göreve başlar ve hesap verebilir bir anlayışla kurallara göre görevini sürdürür. Kişisel gelişimi ve yetenekleri doğrultusunda farklı bir göreve veya yönetim görevine yine liyakat ve ehliyetle göre geçiş yapabilir. Herhangi bir mesleğin gerektirdiği niteliğe layık olarak göreve başlayan veya yönetime gelen kişinin en temel rehberi ilkeler, kurallar ve uzmanlık bilgisidir, kişiler veya makamlar değildir.

Sonuç olarak gerek ulusal ve uluslararası sınav sonuçlarına bakıldığında gerekse okul, öğretmen ve eğitim sistemine yönelik yapılan araştırma sonuçları ile toplumsal beklentiler göz önünde bulundurulduğunda Türk eğitim sisteminin etkisiz olduğu **görülmektedir.** Etkisizliğin en temel sebebi ve kaynağı ise yönetim anlayışı ve dolayısıyla bu anlayışa bağlı olarak göreve gelen eğitim yöneticileridir. İlk medeni kanunumuz olarak kabul edilen Mecelle'de yer alan "*bir şeyin menfaatine nail olan, onun mazarratına mütehammil olur*" ilkesi gereğince yönetim yetki ve makamını kullanan kişilerin mevcut etkisizlik ve başarısızlık durumunda ilk olarak hesap vermeleri gerekmektedir. Merkezîyetçi bir anlayışla yönetilen ve bu anlayışa bağlı olarak göreve gelen yöneticilerin tek hesap verebileceği makam kendilerini atayan üst yöneticilerdir. Dolayısıyla şeffaflıktan ve hesap verebilirlikten bahsedilememekte, bunun yerine itaat etme ve emir verme gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Vergi veren, oy kullanan ve hizmet alanların yönetim gücü ve yetkisini kullananlardan hesap sorabildiği, toplumsal beklenti ve ihtiyaçların yönetimlerce dikkate alındığı bir kamu sisteminde etkililiğin ve verimliliğin daha yüksek olacağı gelişmiş ülke örneklerine bakıldığında anlaşılmaktadır. Eğitim sistemlerinin de bu doğrultuda yeniden yapılandırılması, öğretmenlerin eğitim sistemi içerisinde velilerin ise okul yapısı içerisinde daha katılımcı bir rol üstlenmesini sağlayabilecek, dolayısıyla daha hesap verebilir ve şeffaf bir yapıya doğru evrilebilecektir. Merkezîyetçilik kavramının gerekçeleri ve sonuçları açısından daha fazla tartışılması ve sorgulanması eğitim sisteminin bugün yaşadığı birçok sorunun çözümünde kilit rol oynayacaktır.

ÖĞRETMEN YETİŞTİRME SERENCAMIMIZ ve ÖĞRETMENLİK MESLEK KANUNU

▲ HASAN UYAR

18. yüzyılın sonlarında İngiltere'de başlayan endüstri devrimi ile üretim bireysel ve aile işletmeciliğinden uzaklaşıp artan bir şekilde topluluk faaliyeti olmaya başlamıştır. Makinelerin üretimde kullanılması ile beraber bunu kullanabilecek insanların yetiştirilmesi, birbiriyle uyumlu çalışacak insanların uyumlaştırılması meselesi ortaya çıkmıştır.

1789 da Fransız devrimi ile başlayan milliyetçilik ve uluslaşma süreci de olabildiğince tek kimlik ve idealler etrafında insanların buluşması, buna uygun kültüre ve aidiyetlere sahip olması istenmiş, sanayi devrimi ve Fransız ihtilali bugün bildiğimiz anlamda okulları, okullaşmayı, eğitim öğretim faaliyetlerinin yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir.

Tarihin her döneminde bilgi ona sahip olana değer ve üstünlük katmıştır. Bilgiyi şahsileştirmekten kurtarıp onu kuramsallığa bir geleneğe bağlayıp sistem kurabilen toplumlar üreterek kalkınmış, kalkınmayı toplumun geneline yaydıkça gelişmiş, fırsat eşitliği, her manada sermaye ve imkân üretebilen uluslar günümüzde ekonomik olarak gelişmiş olarak kabul edilmiştir.

Tarihsel süreçte büyük savaşlardan çıkmış nice toplum kendi içinde iç bütünlüğünü koruyup, yönelim ve yönetim olarak halkıyla, tarihiyle, geleneğiyle çatışmadan birlikte mücadele etmeyi başarmış uluslar yine yeniden tarih sahnesine etkili olarak çıkabilmişlerdir.

Mirasını devraldığımız içinde yaşadığımız ülkemizde maalesef öncesi de olmakla beraber Osmanlı sonrası çok büyük kırılmalar, farklılaşan ufuk ve medeniyet tasavvurları yeni kurulan Cumhuriyette iç çatışmalara sebep olmuş, toplum bir bütün olarak birikimlerini gelecek nesillere aktaramamıştır.

Halkları ortak bir geleceğe inandırmak, ortak gelecek tasavvuru için motive etmede eğitim kurumlarının ve öğretmenin önemi çok büyüktür. Bu durum da bize en büyük ideolojik çatışmaların eğitim sisteminde ve uygulanmasında oluşunu açıklar.

"Modern zihniyet, teolojik ve metafizik referanslardan sıyrılmış bilgiye dayalı bir dünyada devletin en üst

katmanda yer aldığı bir merkezileşme, rasyonelleşme, standartlaşma ve uzmanlaşma düzenidir. Bu devletin inşasında ekonomi başrolü oynarken, bilim-teknik-teknoloji, modern ordu, modern eğitim ve bürokrasi de birbirine içkin halde gelişmiştir. Modern eğitim sisteminin önemli kurumu şüphesiz okul ve ona ilişik müfredat, öğretmen, müfettiş gibi unsurlardan teşekkül etmiştir. Devlet kontrolündeki kamusal eğitim ile yönetim biçimi, ideolojiler, ekonomi ve toplumsal hayatın tasarımı arasında da sıkı bir bağ vardır. Burada kritik rol ve statüde yer alan eğitim unsuru öğretmenler olmuş ve mutasavver kitlenin yetiştirilmesi için Fransız İhtilali sonrasında ilk kurumlar (Institut de France-1795, École de Normale-1808) ortaya çıkmıştır. Devlet kontrolünde merkezi eğitimin inşası ve sürdürülebilmesi ancak nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesiyle mümkün olabileceğinden École de Normale 1845'te École de Normale Supérieure (Yüksek Öğretmen Okulu) haline gelmiştir. Aynı zamanda benzer kurumlar Prusya'da, İngiltere'de ve Rusya'da da görüşmüştür. 19'uncu yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde, Avrupa ülkelerinin her birinde yüzlerce farklı öğretmen okulundan bahsetmek mümkündür." (23 Kasım 2024 - <https://www.perspektif.online/176-yillik-ogretmen-yetistirme-seruvenimiz-bir-arpa-boyu-yol/>)

Osmanlı Devleti'nde ilk defa 16 Mart 1848'de Darülmuallimin-i Rüştî (Erkek Muallim Mektebi) adında bir öğretmen okulu açılmıştır. İlk kadın öğretmen okulu (Darülmuallimât) 1870'te açılmıştır. Ulus-devletlerin teşekkül devrinde öğretmenlerin ne kadar kritik bir rolde olduğunu gören politik önderler, özellikle ulusal bilincin, millî dilin, edebiyatın ve kültürün inşasında ve yaygınlaştırılmasında onlardan faydalanmayı ihmal etmemişlerdir. Bu realiteyi özünden fark edenlerden biri de kuşkusuz II. Abdülhamid dönemi eğitim politikacılarıdır. II. Abdülhamid döneminde Bağdat'tan Girit'e, Kosova'ya ve Yanya'ya varıncaya kadar sayısı 35'i geçen öğretmen okulu açılmıştır.

Atatürk dönemi öğretmen yetiştirme kurumlarının çoğu müfredatındaki radikal değişmelerle birlikte, bina ve

zihniyet bakımından Osmanlı mirasının devamı özelliğini gösterir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren öğretmen yetiştirmede çeşitlenme (onlarca farklı alanda öğretmen yetiştirme) zarureti, beraberinde istikrarsızlığı ve sürekli arayışları getirmiştir. Örneğin okul öncesine ve özel eğitime öğretmen yetiştirme sisteminde 1990'lara kadar hiçbir sistematikten söz edilemez. Mesleki ve teknik okullara öğretmen yetiştirme ise büyük bir karmaşadan ibarettir ve hiçbir sistemde sebat edilemeden birkaç yılda bir hem okul adları ve eğitim-öğretim süresi hem müfredat hem de öğretim pratiklerinde değişimlere gidilmiştir.

1947-48'den sonra yeni bir siyasi/stratejik iklime giren Türkiye eğitim sisteminde öğretmen yetiştirmede de değişimlere gidilmiştir. Atatürk döneminde öğretmen yetiştirmede rehberliğine başvurulmuş Avrupalı uzmanları yerini Menderes döneminde bütünüyle Amerikalılar almıştır. Nüfusun hızla artmaya ve Türkiye sosyolojisinin kaynamaya başlamasıyla yedek subay öğretmenlik, geçici öğretmenlik, mektupla öğretmen yetiştirme (1974), hızlandırılmış programla öğretmen yetiştirme (1978), askerliğini öğretmen olarak yapma (1961 sonrası), pedagojik formasyon alarak öğretmen olma, alan dışından doğrudan atanma gibi farklı öğretmen yetiştirme denemeleri ardı ardına gelmiştir. Elbette bu süreçte sadece ilköğretime değil, orta ve lise seviyesine de öğretmen yetiştirmede ciddi bir karmaşa vardır. Türkçe, matematik, fizik, kimya gibi temel ders öğretmenlerini yetiştiren okulların yanında resim, müzik, beden eğitimi ve farklı meslek derslerine yönelik öğretmen yetiştiren bölümlerden ve okullardan onlarca örnek ortaya çıkmış, hiçbirinde uzun süre sebat edilmemiştir.

1950 sonrası din eğitimi ve öğretimine yönelik yeni politikaların benimsenmesiyle önce İmam ve Hatip Okullarının açılması, ardından da 1959'da bu okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla Yüksek İslam Enstitülerinin açılması ayrı bir pratiktir. İlerleyen süreçte İlahiyat Fakülteleriyle yolları paralel hale gelen ya da çakışan bu kurumlarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin yetiştirilmesi başlı başına bir sorun yumağı olarak 2000'li yıllara kadar gelmiştir. Osmanlı son döneminden başlayarak Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren azınlık ve yabancı okullarına öğretmen temini de daima bir sorun olarak varlığını sürdürmüştür.

1980'lerin başından itibaren iki, üç ve dört yıllık eğitim enstitülerinin süreç içinde Eğitim Fakültelerine dönüşmesi ve 2008-2009'da Teknik Eğitim Fakültelerinin Teknoloji Fakültesine dönüşmesinden sonra, MEB'in her türden öğretmen ihtiyacı ya doğrudan Eğitim Fakültelerinden ya da Eğitim Fakültesiyle iltisaklı Programları tamamlayanlar (pedagojik formasyon) arasından seçilmeye başlanmıştır. Her ne kadar formasyon çözülemeyen bir mesele olsa da öğretmen yetiştirmede standartlaşmaya doğru ciddi bir yol alınmıştır.

15 Temmuz'un ardından 25 Temmuz 2016 tarihinde 668 sayılı KHK ile mülakatla sözleşmeli öğretmenlik uygulaması getirildi. Fiili işleyiş, adayların aldığı KPSS puanlarının yuvarlanması şeklindeydi. Örneğin adayın KPSS puanı 77,48 ise mülakat komisyonu bu puanı ya 77'ye indiriyor ya da 78'e tamamlıyordu. Böylece mülakat üzerinden oluşacak bir şaibenin önüne geçmek için mülakatın etkisi göstermelik olarak devam etse de fiilen sıfırlanmış oluyordu. Bu süreçte bir de güvenlik soruşturması olumsuz çıkan adayların elenmesi için örtük bir enstrüman olarak mülakatın kullanımı söz konusu oldu. Bu tarz bir olumsuz güvenlik durumu olduğu iddia edilen adaylara mülakat üzerinden 60 puanın altı verilerek başvuru yapmaları engellenmiş oluyordu.

Bir seçme-eleme yöntemi olarak mülakatın insan kaynakları yönetiminde kullanımı çok da istisnai sayılmaz. Özellikle özel sektörde neredeyse temel belirleyici bir seçme-eleme enstrümanı. Kamuda ise bu yaygınlıkta olmamakla birlikte belirli dönemler ve belirli alımlar için başvurulmuş bir yöntem. Ancak

Türkiye'nin istihdam pratiği, bu yöntemin insan kaynağı yönetiminin makul ve meşru bir enstrümanı olmaktan ziyade fiili olarak bir kayırma düzeneği olarak iş gördüğünü göstermektedir. Bu nedenle mülakat üzerinden alımlar olabildiğince sınırlandı, hatta en son geçen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kaldırılması Cumhurbaşkanımız Erdoğan'ın en önemli vaatlerinden birisiydi. Zaten Erdoğan'ın mülakatın kaldırılmasını topluma vaat olarak sunması da toplumdaki karşılığının aşırı negatif olmasıyla ilintilidir.

Seçimlerin ardından Milli Eğitim Bakanı Yusuf Tekin, "Mülakatı mülakat gibi yapacağız, hiç kimsenin hakkını yemeyeceğiz" ifadeleriyle uygulanmasına devam edileceğini açıkladı.

Türkiye'nin en stratejik önemdeki insan kaynağının güven ve aidiyet duygularını baltalayan bu tarz uygulamalar, dayandırıldıkları gerekçeleri karşılama hüviyetinden yoksun oldukları gibi devletin kendisi için de pratik-pragmatik bir anlam taşımaktan uzaktırlar. Bir kamu politikasının taşınması gereken nitelikler bellidir ve bunlara ihtimam gösterilmediğinde, mülakat örneğinde olduğu gibi, kamuoyunda olumsuz duygu ve düşüncelere sebep olmakta, güven ve aidiyetlerde aşınmalara yol açmaktadır.

2023'ten itibaren öğretmen yetiştirme ve atama sisteminde farklı arayışlara yeniden başlanmıştır. 18 Ekim 2024'te yeni ve kapsamlı bir muhteva ile kabul edilen 7528 sayılı Öğretmenlik Meslek Kanunu 32696 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Toplam 12 asıl, bir geçici maddeden oluşan ve sadece dört madde ile öğretmenlik mesleğinin düzenlendiği ve bu hükümlerin de bir kısmının Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildiği 7354 sayılı Öğretmenlik Meslek Kanunu da yürürlükten kaldırıldı.

Kanunun getirdiği en önemli yenilik kuşkusuz Milli Eğitim Akademisi'nin kurulmasını öngörmesidir. Bu kanuna göre KPSS ve mülakat sonucunda ataması yapılan öğretmenler için artık bu durum yeterli olamayacak. Adayların Milli Eğitim Akademisi'ni de başarı ile bitirmeleri gerekecek.

Yeni düzenleme ile bir kişinin öğretmen olabilmesi için öncelikle öğretmenlik mesleğine kaynak teşkil eden en az lisans düzeyinde yükseköğretim programlarından veya bunlara denkliği kabul edilen yurt dışı yükseköğretim programlarından mezun olması ve hazırlık eğitiminde başarılı olması gerekmektedir (m. 7/2).

Hazırlık eğitimine alınacak kişilerin nasıl belirleneceği Kanun'un 9'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre hazırlık eğitimine alınacak kişiler genel şartlar yanında ÖSYM tarafından yapılan sınavlardan alanlara göre Bakanlık'ça belirlenecek sınav puanına sahip olanlar arasından (m. 9/1, f) atama izni verilen pozisyon sayısını geçmemek üzere, sınav puanı üstünlüğüne göre belirlenecektir (m. 9/2). Ayrıca 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamındaki ve milli sporcu statüsündeki öğretmen adaylarının hazırlık eğitimine alınmasında, ÖSYM tarafından yapılan sınavlardan Bakanlık tarafından belirlenen sınav puanına sahip olma şartı aranmayacaktır (m. 9/3).

Bakanlık tarafından belirlenen öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği bilgi, beceri, tutum ve değerleri içeren öğretmenlik mesleği yeterlikleri (m. 8/2) çerçevesinde belirlenen teorik ve uygulamalı derslerden oluşan hazırlık eğitimi, bu Kanun'la kurulan Milli Eğitim Akademisi tarafından verilecektir (m. 8/1).

Hazırlık eğitiminin süresi dört dönem olarak öngörülmüş, ancak bu süre, öğretmen adayının mezun olduğu yükseköğretim programına göre üç dönem olarak da uygulanabilecektir. (m. 8/3)

Hazırlık eğitimine alınmış olan öğretmen adayının bu eğitimde başarılı sayılabilmesinin şartları 10'uncu maddede düzenlenmiştir. Buna göre hazırlık eğitiminde her bir teorik dersten en az iki yazılı sınav yapılacaktır. Her bir dersten not ortalaması 100 üzerinden 60 ve üzerinde olanlar başarılı sayılacaktır. Teorik derslerden başarısız olanlara, başarısız oldukları her bir ders için ek bir sınav hakkı verilecektir. Ek sınavdan 60 ve üzerinde puan alanlar ilgili dersten başarılı sayılacaktır. Ek sınavlar sonunda herhangi bir dersten başarısız olanların ise Akademi'yle ilişkisi kesilecektir (m. 10/1). Hazırlık eğitiminde edinilen bilgi, beceri, tutum ve davranışların eğitim-öğretim ortamına yansıtılmasındaki başarı düzeyini belirlemek amacıyla öğretmen adayı üç defa değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Söz konusu değerlendirme, uygulamadan sorumlu eğitim personeli, uygulamanın yapıldığı eğitim kurumunun müdürü ve uygulama öğretmeni tarafından Bakanlıkça belirlenen öğretmenlik mesleği yeterlikleri esas alınarak Akademi tarafından öğretmenlik atama alanlarına göre oluşturulan değerlendirme formu üzerinden yapılacaktır. Uygulamadan sorumlu eğitim personeli, eğitim kurumu müdürü ve uygulama öğretmeni tarafından ayrı ayrı doldurulan değerlendirme formlarında verilen puanların aritmetik ortalaması

alınarak değerlendirme puanı belirlenecektir. Birinci değerlendirme puanının yüzde 20'si, ikinci değerlendirme puanının yüzde 30'u, üçüncü değerlendirme puanının yüzde 50'si alınarak uygulamalı ders başarı puanı belirlenecektir. Öğretmen adaylarından uygulamalı ders başarı puanı 100 üzerinden 70 ve üzerinde olanlar başarılı sayılacaktır. Uygulamalı derslerde başarılı olanların ise Akademi'yle ilişkisi kesilecektir (m. 10/2). Hazırlık eğitiminin sonunda, teorik derslerin başarı notlarının aritmetik ortalamasının yüzde 40'ı, uygulamalı derslerin başarı notlarının aritmetik ortalamasının yüzde 60'ı toplanarak atamaya esas başarı puanı belirlenecektir (20.01.2025, M. EMİN ZARARSIZ <https://www.perspektif.online/yine-yeniden-ogretmenlik-meslek-kanunu/>)

Hazırlık eğitimi sürecinde bulunan öğretmen adaylarına her ay 23.310 gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarda ödeme yapılacaktır. Öğretmen adaylarından askerlik yükümlülüğü bulunanların askerlik hizmetleri, Akademi'deki eğitimleri süresince ertelenecektir (m. 14/2). Öğretmen adayları hazırlık eğitim süresince 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında genel sağlık sigortalısı sayılacaklar ve bu kişiler adına Sosyal Güvenlik Kurumu'na ödenecek primler, öğretmen adaylarına birinci fıkrada ödenmesi öngörülen ödemeden bağımsız olarak Bakanlık bütçesinden karşılanacaktır (m. 14/3). Ayrıca bu Kanun'la 5510 sayılı Kanun'un 60'ıncı maddesine eklenen fıkra ile öğretmen adaylarının 5510 sayılı Kanun'un 3'üncü maddenin birinci fıkrasının (10) numaralı bendine göre tespit edilecek eş ve çocukları ile ana ve babalarının da, bakmakla yükümlü olunan kişi sıfatıyla genel sağlık sigortasından yararlandırılacağı öngörülmüştür (m. 35/3).

Hazırlık eğitimini başarıyla tamamlayanlar, 9'uncu maddenin birinci fıkrasında belirlenen şartları taşımak ve 7315 sayılı Kanun'a göre güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması yapılmış olmak kaydıyla

Bu düzenlemeler çerçevesinde öğretmenlik mesleği birinden diğerine geçmek üzere önce aday öğretmen, sözleşmeli öğretmen ve kadrolu öğretmen olarak üç statüye ayrılmakta; kadrolu öğretmenler ise öğretmen, uzman öğretmen ve başöğretmen olarak üç kariyer basamağına ayrılmaktadır.

Yapılan bu yeni düzenleme ile öğretmenlerin niteliğinin, dolayısıyla eğitimin niteliğinin hemen artacağını beklemek mümkün gözükmemektedir. Çünkü önceki sisteme göre öğretmen olarak atanan kişilerle yeni düzenlemeye göre atanan öğretmenlerin geldiği kaynak ile geçtikleri merkezi sınav aynı; farklı olan,

sadece üç veya dört dönem Milli Eğitim Akademisi'nde geçirecekleri süreç ve bu süreç içinde alacakları eğitimler ve değerlendirmeler olacaktır. Uzman öğretmen ve başöğretmen olabilmek için ise herhangi bir tez hazırlama veya yapılacak bir sınavda başarılı olma ön şartı öngörülmemiştir. Oysa öğretmenlik mesleğini bu mesleğe en yakın kariyer meslek olan akademisyenlikle (araştırma görevlisi, -yüksek lisans, doktora- doktor öğretim üyesi, doçent ve profesör) veya kamu kurum ve kuruluşlarındaki uzman yardımcılığı-uzmanlık, müfettiş yardımcılığı-müfettişlik gibi diğer kariyer mesleklerle mukayese ettiğimizde her bir kariyer basamağından diğerine geçebilmek için çok zor sınav süreçlerini başarmak, tez hazırlamak, belirli bir puanın üzerinde yabancı dil puanına sahip olmak gibi aşamalardan geçmek gerektiği belirtilmelidir. Bu nedenle de diğer kamu kurum ve kuruluşlarındaki kariyer mesleklerde istihdam edilenler ile akademisyenlikteki kariyer basamaklarını tırmananlar her bir basamaktan diğerine geçebilmek için sürekli bilgilerini güncellemek ve bazı sınavlardan geçmek zorunda olduklarından nitelikleri de buna göre artmaktadır. (<https://www.perspektif.online/yine-yeniden-ogretmenlik-meslek-kanunu/>)

10/10/2024 tarihli ve 7528 sayılı Öğretmenlik Mesleği Kanunu ile getirilen sistem, 3/2/2022 tarihli ve 7354 sayılı Mülga Öğretmenlik Meslek Kanunu ile mukayese edildiğinde, eskilerin deyişi ile "efradını cami, ağyarını mâni" (ne eksik ne fazla, eksikliği artığı olmayan) bir düzenleme olmuştur.

7528 sayılı Öğretmenlik Mesleği Kanunu'nun birçok maddesi yayımlanarak yürürlüğe girmişti. Bazı maddeleri ise 01.09.2025 tarihinde yürürlüğe girecek. Bu Kanunda uzunca bir süredir kamuoyunu meşgul eden sözlü sınav da kaldırılmıştı. Ancak bu konu çok fazla gündeme gelmedi. Konuyu detaylarıyla açıklayacağız.

Hazırlık eğitime katılacak öğretmen adayları için sözlü sınav uygulanmayacak

Öğretmenlik Mesleği Kanunu'nda öğretmenliğin ilk adımı olan hazırlık eğitime alınacak adaylar, atama izni verilen pozisyon sayısını geçmemek üzere, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı tarafından yapılan sınavlardan alanlara göre Bakanlıkça belirlenecek sınav puanı üstünlüğüne göre belirlenmektedir.

Bu çerçevede Milli Eğitim Bakanlığı Sözleşmeli Öğretmen İstihdamına İlişkin Yönetmelik yayımlanarak yürürlüğe konuldu. Ancak 1/9/2025 tarihine kadar yapılacak sözleşmeli öğretmen istihdamında, eski uygulama aynen devam edecek.

Bizim önerimiz geçiş döneminde uygulanacak eski yönetmelik gereğince de yazılı puan üstünlüğünün esas alınmasıdır. Aksi takdirde gereksiz tartışmalar bitmeyecektir.

Gelinen noktada gündemden düşmeyen sözlü uygulaması kaldırılmış oldu. Sözlü sınavlar öyle bir noktaya gelmişti ki adaylar günlerce gösteri yapmıştı. Hatta yağmurlu havalarda dahi eylem yapmışlardı.

Bundan sonra ÖSYM tarafından yapılacak MEB-AGS (Millî Eğitim Bakanlığı Akademi Giriş Sınavını) sınavı esas alınacak ve puan üstünlüğüne göre öğretmenliğin ilk aşaması başlayacak.

Genelde Türk düşünce tarzının, özelde eğitim sistemimiz en önemli problemlerinin başında strateji belirleme ve planlama yap(ama)ma bulunmaktadır. Planlamada esas olarak gelecek düşünülerek istihdam odaklı eğitim verilmeye çalışırken bizde maalesef eğitim çoğunlukla tabandan gelen taleplerin karşılanarak geçici memnuniyetler sağlamak üzerine kurgulanmaktadır.

Üniversitede öğrenim görmek isteyen gençlerimiz bu süreci bir kültürlenme imkânı olmaktan çok öğrenim süresine bağlı olarak bir gelir hayali kurarak, ekonomik beklentilerle sürdürmektedirler. Kişisel istekler ile toplumsal ihtiyaçlar arasındaki makas farkı çoğu zaman eğitim politikaları yapımcıları tarafından gözetimelememektedir. Bu yaklaşım da planlama ve doğru kontenjan sayıları belirleyerek çözebilecek bir sorun olan atanamayan öğretmenler sorununu çıkarmaktadır. Gelecek ile ilgili tek seçeneğe kendini kısıtlamış, sahip olduğu sınırlı beceri ile de buna mecbur kalmış bir gencin atanmak için gösterdiği caba ve maliyet de atanamadığında da ortaya çıkan maliyette devasa boyutlara ulaşmaktadır.

Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması, ortaöğretimin daha çok normal lise üzerinden işlemesi gençlerimizde "üniversiteli olma" ya yönelik talebi çoğaltmıştır. Artan talebi karşılamak için de üniversitelerimizin kontenjanları artırılmıştır. Doğru bir planlamayla erken müdahale edilse kolay çözülecek sorunlarımız ertelediğimizde daha büyük sorun olarak karşımıza gelmektedir. Eski alışkanlıklarımızla da yeni öteleme imkanları üretmenin yollarını aramaktayız. Öğretmenlik Meslek Kanunu ile önceden üniversiteden yeterli olarak mezun olup öğretmenliğe başlama imkânı ortadan kaldırılmış, süreç uzatılarak kamu kaynakları ve insan ömrü yıpratıl(acaktır)mıştır.

Öğretmenlik Meslek Kanununu detaylara boğulmadan değerlendirdiğimizde ilk etkisi 2024 Üniversite tercihlerinde tüm öğretmenlik alanlarında puan düşüşlerine sebep olmuştur. Bunun en temel nedeni bir üniversitenin eğitim fakültesinden öğretmenlik yapabilir yeterliliği ile mezun olmanıza karşın Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda öğretmenlik yapabilmeyi için tekrar aşırı rekabetçi bir sınava girip öğretmenlik akademisinde eğitim görmeye başlayacak olmanızdır. Öğretmenlik akademisinde eğitim görülen 3 yıllık süreç içerisinde de asgari ücret sınırlarında bir ekonomik gelir ile hayatınızı sürdürmek zorunda kalacak olmak öğretmenlik mesleğini gençlerimiz için külfetli hale getirmekte ve tercih edilebilir olmaktan çıkarmaktadır.

Türkiye'de üniversite mezunu bir gencin toplumsal fayda üretme yaş ortalamasının yirmili yaşların ortalarından otuzlu yaşlara doğru çıktığını düşündüğümüzde ÖMK fiilen mesleğe atanma ve başlama yaşını öteliyor olması insanımız ve ülkemiz adına kayıp nesiller ve zamanlar demektir.

ÖSYM'nin yaptığı sınavları ve üniversitenin verdiği eğitimi yetersiz görüp ilave süreçler işletmek bu kurumlarımızın ve burada emek veren akademisyenlerimizin saygınlığına aşındırmaktadır.

Ülkemizin dünyada layık olduğu seviyelere gelebilmesi için başta insan/sosyal sermayesi olmak üzere tüm imkanları bir an önce toplumsal faydaya dönüştürmelidir. Her alanda ve her düzeyde planlı kalkınma yaklaşımını belirlemeliyiz. İnsanımızı, zamanımızı, mekânlarımızı, ekonomik imkanlarımızı olabilecek en erken zamanda ve optimal düzeyde faaliyete geçirmeliyiz. Bu bağlamda ÖMK bizlere zaman kazandırmamakta istenilen düzeyde verimlilik artışına sebep olamama durumu bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- M. Emin ZARARSIZ, <https://www.perspektif.online/yine-yeniden-ogretmenlik-meslek-kanunu/>
<https://www.sosyaltarimilmerakfi.org/tr/2022/03/ogretmenlik-meslek-kanunu-hakkinda-bazi-dusunceler/>
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2023/124?EsasNo=2022%2F47&KaranNo=2023%2F124>
 Mustafa GÜNDÜZ- 23 Kasım 2024- <https://www.perspektif.online/176-yillik-ogretmen-yetistirme-seruvenimiz-bir-arpa-boyu-yol/>
 Cemil ÖZTÜRK. Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar, Ankara: 2005.
 Mustafa GÜNDÜZ. Kurum, Kavram ve Zihniyet, Osmanlı'dan Günümüzde Eğitimde Dönüşümler, İstanbul: 2020.
 Abdülhak DEĞER 02/11/2024 gorusler@karar.com - Kabare tiyatrosu, bağnaz ısrar veya Öğretmenlik Mesleği Kanunu
 Abdülhak DEĞER 14 Kasım 2024 [perspektif.com](https://www.perspektif.com/) - İşleyişin Keyfeksederliği
 Ahmet Ünlü, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ahmet-unlu/ogretmen-adaylarinin-seciminde-sozlu-sinavin-olmadigi-yeni-donem-basliyor-4670966>

DELİLİK HALİ

▲ ÖZNUR GÖRÜR KISAR

Ebeveyn olmak bir delilik hali diye düşündü. Zihnindeki onca düşünce arasından onun için en elzem olanlar her zaman evlatları ile ilgili meselelerdi. Zaman kısıtlı olduğunda yapabileceği işleri önem sırasına göre planlar ve uygulardı.

Önce bir kahve yapıp dinlenme düşüncesi cazip gelse de bundan hemen vazgeçti.

Kısa sürede yazıp teslim etmesi gereken yazıları, yapılması gereken bilgisayar işleri vardı. Bir an duraksayıp onları da tercih etmeyeceğine kani oldu.

Evde kimse yokken güzel bir temizlik yapma düşüncesi de kısa sürede zihninde bir karşılık bulmadı.

Böyle zamanlarda yapageldiği bir şey vardı ki onu yapmaktan hiç pişman olmadı. Hemen kolları sıvadı. Çocuklar okul dönüşü kapıda belirlediğinde, yüzlerindeki mutluluğu hayal edip, hemen bir kek yapmaya koyuldu. Mutfakta yemek yapmanın ona hep iyi geldiğini bilirdi. Evi saran güzel bir kek kokusunun da çocuklara iyi geldiğinden emindi. Bunu bazan ev ahalisi uyurken yapar, mis gibi bir kokuya uyanmanın güzelliğinin çocukluk hatıralarında yer alması için elinden geleni yapardı.

Ebeveyn olmak onca acil iş arasında her zaman çocukları önelemekti. Dünyanın neresinde olursanız olun bu size Allah'ın yüksünmeden yapabilmenizi sağladığı olağanüstü bir bilinçti.

Bu halin, yani bir çeşit delilik halinin, o buna bir delilik hali diyordu. Öyle ya hangi insan kendinden başka bir insanı kendisini öteleyecek kadar sevip, düşünüp, onun için türlü fedakarlığın üstesinden gelirdi?

Bunun dengesi nerede dedi içinden? Umarım şirazenin kaydığı o merhalede değildir. Ona kalsa bu hali hiç sorgulamaz, doğru yerde olduğundan emin olurdu. Yine de içinde cılız da olsa bir ses denge üzere olma halini hatırlatıyordu neyse ki. O ses onu denge hali ile ilgili epey düşündürdü.

Evlat anne baba için daha dünyaya geldiği ilk andan itibaren sürekli bir delilik halini içeren ruh hali diye düşündü.

Sağlıklı büyüme, sağlıklı bir zihin inşası ve ruh hali içerisinde olmaları için çırpanan iki yetişkin insan. Allah'ın aileleri için veli kıldığı iki koruyucu melek.

Modern çağın olağanüstü caydırıcı, çeldirici halleri ile ilgili evlatları uyanık hal üzere kılma görevi hayli zordu. Akıntıya kürek çeken mümin bir duruşla erdemli insanlar olarak yetişmeleri için gayret sarfetme hali de epey yorucuydu.

Eğitim sisteminin tek düze, sorgulamayan, ezberci bir anlayışla yetişmeye programladığı dayatmaya karşı, uyanık, ezber bozan, sorgulayan bir zihin olmalarını sağlamak da öyle zordu ki.

Bitmeyen bir yarış hali içerisinde mutlu olmayı unutan insanlar, çocuklar görmek normalleşmişti adeta.

Sürekli kendisine mutlu çocuklar yetiştirebilecek miyim sorusunu sormaktan vazgeçmek istemiyordu. Bunu sormayı unuttuğunda, oradan çıkış yolu olmadığını biliyordu.

Tüm bunları düşünürken kapı zili çaldı. Evin en küçük çocuğu sevinçle kafasını evin içerisine doğru uzattı. Aa ne kokuyor böyle yoksa kek mi? Dur tahmin edeyim; portakallı zencefilli mi, yoksa elmalı tarçınlı mı? Dur, dur önce eller bir yıkansın hu hu kime söylüyorum ben? Bak işte yaklaşma fırına yakacaksın elini şimdi.

“TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ VE ZORUNLU EĞİTİMİN YANSIMALARI” ÇALIŞTAYI SONUÇLARI

Koordinatör Kurumlar: Maarif Platformu, Enderun Özgün Eğitimciler Derneği, İstanbul Medeniyet Enstitüsü

Editörler: Bayram Yılmaz, Bayram Özer, Mehmet Ali Gündoğdu, Osman Çakmak, Rafet Fener

Panelistler: Erol Demir (Yönetici, MEB), Mustafa Altınsoy (Yönetici, MEB), Rafet Fener (Yönetici, MEB), Osman Çakmak (Prof. Dr., İRÜ), Bayram Özer (Prof. Dr., OMU, Eğitim Fakültesi), Mehmet Ali Gündoğdu (Doç. Dr., İŞÜ, İTBF), Cihat Yaşaroğlu (Prof. Dr. İNÜ, Eğitim Fakültesi), Ünal Akyüz (Dr., MEB), Ahmet Kavlak (Doç. Dr., İGDU), Metin Barut (Eğitimci Yazar), Fatih Çelikel (Dr., Öğretmen), Nurettin Konaklı (Eğitimci, İşadamı), Sadık Gündoğdu (Makine ve Endüstri Yüksek Mühendisi, Sanayici), Ömer Hatunoğlu (Öğretmen, MEB)

Müzakereciler: Muhammet Gür (Prof. Dr., MÜ, İTBF), Bayram Yılmaz (Eğitim uzmanı, Enderun), Beytullah Karagöz (Doç. Dr., TGOPÜ, Eğitim Fakültesi), Recep Gündoğan (Prof. Dr., HÜ), Zekai Şen (Prof. Dr., İMÜ)

Çalıştay Tarihi: 20 Kasım 2024 Çarşamba

Rapor Son Gözden Geçirme: Ocak, 2025

SUNUŞ

Türkiye'nin her alanda kalkınması için verimli ve kaliteli bir eğitim sistemi motor rolünü oynamaktadır. Eğitim her ne kadar MEB tarafından idare ediliyor olsa da alanında uzman kişilerden oluşan ve kamuoyunu temsil eden sivil toplum kuruluşlarının eğitim sisteminin gelişmesine katkıları göz ardı edilemez. Köklerine bağlı ve aynı zamanda istikbale uzanan bir eğitim sistemi için sorumluluk sahibi her birey ve kuruluş elinden geldiği ölçüde Türkiye'nin maarif davasına sahip çıkmalıdır. Bu anlamda üç kurumun "Bir Problem Alanı Zorunlu Eğitim" başlığı altında düzenlenen 20 Kasım 2024 Çarşamba tarihli **çalıştay sonuçlarının toplandığı bu rapor sivil toplum kurumu olarak Maarif Platformu**, Enderun Özgün Eğitimciler Derneği ve İstanbul Medeniyet Enstitüsü'nün ülkemizin eğitim politikalarına katkı sunmak amacıyla hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Bu çalışmada, zorunlu eğitimin 5, 8 veya 12 yıl gibi sayısal

bir tartışmanın ötesinde, ferdin kendisini keşfetme, yeteneklerini geliştirme ve geleceğine yön verme sürecinde önemli bir araç halinde yeniden ele alınması ve çözümler üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine uygun alanlarda kendilerini geliştirmelerine imkân tanıyan bir eğitim sistemi gündeme getirilmektedir. Çünkü dünyada bilgi, beceri ve yetkinliğe dayalı meslekî ve teknik eğitim giderek önem kazanmaktadır. Araştırmalar meslekî eğitim için yatırım yapmanın ekonomik getiri sağladığını ve Almanya gibi güçlü meslekî eğitim sistemine sahip ülkelerin genç işsizlikle mücadelede belli derecede başarılı olduklarını göstermektedir (OECD, 2012). Bunun yanında lise ve üniversite eğitimi dışında da kendini geliştirenlerin (kurslar, stajlar vb.) önünü açan, okul dışı kazanımları ölçme ve değerlendirme sistemlerine dâhil eden çözümler tartışılmaktadır. Bu sayede, öğrenme hızları farklı olan fertler arasında farklı öğrenme süreçleri işletilebilecek ve her fert verimlilik ve üretkenliğini (potansiyelini) en üst düzeyde kullanabilecektir. Bu düşünceye göre dizayn edilmiş olan Almanya, Avusturya, Danimarka, Hollanda gibi bazı Avrupa ülkelerinde eğitim sistemi daha çok talep odaklıdır (European Commission, 2012). Diplomaya dayalı eğitim anlayışının hükmünü ve değerini yitirdiği günümüzde, örgün ve uzun süreli eğitim uygulamalarının artık tam olarak ihtiyaç duyulan ve daha kısa süreli eğitimler şeklinde yeniden yapılandırılması düşünülmelidir. Bu bakış açısına uygun olarak Fransa'da okullarda biçimlendirici değerlendirme sonuçları temelinde çalışan "ihtiyaç-temelli gruplar" eğitimde karşımıza çıkmaktadır (OECD, 2011).

Gençler artık üniversite tercihlerini mezuniyet sonrası iş bulma imkanlarını göz önünde bulundurarak yapmaktadır. Üniversite eğitimi, bireylere meslek kazandırmanın yanı sıra bilgi ve beceriler sağlamak açısından hayati öneme sahiptir. Ancak günümüzün hızlı teknolojik ve dijital dönüşümleri, eğitimin yapısını köklü bir şekilde değiştirmektedir. Özellikle yapay zeka ve uzaktan eğitim alanındaki gelişmeler, eğitimin dijitalleşmesine ve klasik bilgi aktarma yöntemlerinin önemini yitirmesine yol açmıştır. Artık okullarda uygulama ve tecrübe kazandırmaya yönelik eğitim

teknikleri ön plana çıkmaktadır. Okullar, bilgi yükleyen merkezler olmaktan çıkıp, bilgiyi kullanmayı ve üretmeyi öğreten, kazanım ve becerileri değerlendiren kurumlara dönüşmektedir. Bu bağlamda, mevcut eğitim anlayışından beceri ve kazanımların ölçülmesine dayalı bir sisteme geçişin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Gelecekteki eğitim modeli, esnek ve özgür öğrenme ortamları sunmayı hedeflemektedir. Öğrencinin kısa sertifikalar ve kurslarla öğrendiği, çok sayıda yetkinliği kısa süreli kurslar ve sertifika programlarıyla edindiği, farklı öğrenme yöntemleri ve teknolojilerin kullanıldığı, hayat boyu öğrenmenin teşvik edildiği bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu sistem, bireylerin kendi öğrenme yeteneklerini keşfetmesine ve geliştirmesine imkan tanıyan bir yapıyı öngörmektedir (Serhatlıoğlu, 2020).

Eğitim politikaları ve yöntemleri, 21. yüzyılın hızlı teknolojik dönüşümleri, küreselleşme ve dijitalleşmenin etkisiyle köklü bir değişimden geçmektedir. Geleneksel öğrenme yaklaşımlarının yerini, bireysel, bağlamsal ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik eden yapılar almaktadır. Bu dönüşümde yapay zeka tabanlı kişiselleştirilmiş öğrenme sistemleri, artırılmış gerçeklik (AR), sanal gerçeklik (VR) ve 3D yazıcılar gibi teknolojiler önemli bir rol oynamaktadır. Bu yenilikçi araçlarla öğrenciler, konuları daha etkili ve pratik bir şekilde öğrenebilmekte, sanal geziler ve üç boyutlu modeller aracılığıyla teorik bilginin yerine uygulama ve tecrübe kazanımı ön plana çıkmaktadır.

Bu değişim eğitimi yalnızca bilgiye erişimden ibaret olmaktan çıkarmış teknolojinin sunduğu imkanlarla öğrenme süreçlerinin kişiselleştirilebildiği ortamlara dönüştürmüştür. Öğrenciler de günümüzde artık bireysel olarak belirledikleri hedeflerine uygun ve kısa süreli yetkinlik kazandıran kurs ve programları tercih eder olmuşlardır. Geleneksel anlamda uzun yıllar alan örgün eğitim sistemi artık cazibesini ve gücünü kaybetmiş görünmektedir. Bu aşamada Covid 19 pandemisiyle ortaya çıkan ve yeni normal denilen öğrenme süreçlerindeki değişime eğitim sistemleri ve eğitimcilerin kendini hazırlaması gerekmektedir. Diğer türlü bu dönüşümü ıskalamak tamamen zamanın ruhuna uygun eğitim anlayışını da anlamamak anlamına gelmektedir. Bu yüzden mevcut eğitim uygulama ve mevzuatlarımızı hızlı bir şekilde gözden geçirmemiz gerekmektedir (Alpay & Özdemir, 2021).

Yapay zeka tabanlı öğrenme sistemleri, öğrencilerin öğrenme süreçlerini kişiselleştirerek, zorluk yaşadıkları konuları tekrar etmelerine ve daha fazla pratik yapmalarına olanak tanımaktadır. Bu sistemler, öğrenme sürecini hem etkili hem de verimli bir hale getirirken, artırılmış ve sanal gerçeklik teknolojileri sayesinde öğrenciler, normalde deneyimleyemeyecekleri ortamları sanal olarak keşfedebilmektedir. Örneğin, 3D yazıcılarla karmaşık yapılar somut hale getirilerek öğrencilerin konuları daha iyi anlaması sağlanmaktadır (U.S. Department of Education, 2023, s. 45).

Bu teknolojik yenilikler, sadece öğrencilerin bilgiye erişimini kolaylaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda eğitim sisteminin daha adil ve kapsayıcı bir yapıya evrilmesini de desteklemektedir. Okulların bilgiyi değil, bilginin kullanımını ve üretimini merkeze alması, eğitimin gelecekte bireylerin hem bugünkü hem de gelecekteki ihtiyaçlarına yanıt verebilecek güçlü bir sistem sunmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda, eğitimin dijitalleşmesi ve teknolojiyle bütünleşmesi, hem bireysel öğrenme hedeflerini hem de toplumsal kalkınmayı destekleyen bir yapı olarak ön plana çıkmaktadır.

12 Yıl Zorunlu Eğitimin Kısa Tarihi

Zorunlu eğitim, ABD'de Thomas Jefferson'ın 1775'te "Genel Bilgi Yayılımı Yasası" ile gündeme gelmiştir. İlk olarak Massachusetts eyaletinde 1852'de uygulanan zorunlu eğitim yasası, diğer eyaletler için model olmuştur. Eğitimin demokrasiyi destekleyen bir araç olarak görülmesi ve toplumun genel refahı için hayati öneme sahip bir unsur olarak benimsenmesine bağlı olarak belirli süre için eğitimin zorunlu olması o tarihlerde mantıklı görülmüştür. Çünkü Sanayi Devrimi'yle birlikte, çocuk işçiliği azaldığı için okul süreleri uzatılmıştır. Bu değişim, çocukları iş gücünden uzak tutmayı ve eğitime yönlendirmeyi amaçlamıştır. Zorunlu eğitim yasaları iş gücü piyasasını düzenlemede de önemli bir rol oynamıştır (Grady & Gosmire, 1995).

Zorunlu eğitim süresinin Türkiye'de kademeli olarak 12 yıla çıkarılmasıyla ilgili kanun teklifi, 30 Mart 2012 tarihinde, TBMM genel kurulunda 295 oyla kabul edilirken 91 de ret oyu kullanıldı. Bu kanunda 8 yıldan 12 yıla çıkarılan zorunlu eğitim; 4 yıl süreli ilkökul, 4 yıl süreli ortaokul ve 4 yıl süreli lise eğitimini kapsıyor (Resmi Gazete, 2012). 2013-2016 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı olan Nabi Avcı döneminde, 12 yıllık zorunlu eğitime geçildi. İlkokul birinci sınıfa başlama yaşı 6'ya düşürüldü. İlkokullarda yabancı dil eğitimi zorunlu hale getirildi. Ortaokullarda sınıf mevcudu iyileştirildi sınıf mevcutları 30'a düşürüldü. 2016-2018 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı olan İsmet Yılmaz döneminde, öğretmen adaylarının eğitimi yeniden düzenlendi (YÖK, 2018). Bu dönemde ayrıca, ilkökul ve ortaokullarda müfredat değişiklikleri yapıldı ve öğrenci velilerinin eğitime katılımı teşvik edildi. 2018-2021 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı olan Ziya Selçuk dönemi ile eğitimde fırsat eşitliği ve dijital dönüşüm konuları öne çıktı (MEB, 2020).

2021-2023 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı olan Mahmut Özer döneminde eğitimde kalitenin artırılması için mesleki eğitim ön plana çıkarıldı. Okullarda akıllı tahtaların yaygınlaştırılması, okulların fiziki şartlarının

iyileştirilmesine ilaveten 2024 yılına yeni müfredat uygulaması ile girildi. Bakan Yusuf Tekin döneminde, 2024 -2025 eğitim öğretim yılında yeni müfredatı 1-5 ve 9. sınıflarda ilk kez uygulanmaya başlandı (MEB, 2024). 2012-2024 yılları arasında eğitim alanında etkinlikler, beceri atölyeleri, projeler, kitaplık kurma vs. gibi daha çok fiziki koşullarla ilgili önemli iyileştirmeler yaşandı.

TARTIŞMA VE ANALİZ

Bireysel Farklılıklar

Türkiye'de zorunlu eğitim, 6-13 yaş arası tüm çocuklara ücretsiz olarak sunulan, temel bilgi, beceri ve davranışları kazandırmayı amaçlayan bir süreçtir. Ancak, kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki farklılıklar, uygulamanın kalitesini ve erişilebilirliğini etkilemektedir (Taşdemir, 2009). Zorunlu eğitim uygulamasının en belirgin özelliği; sanayi devrimi sonrası ulus devlet mantığı ile örgütlenmiş, bilginin kaynağının okullar olduğu varsayımına göre şekillenmiş olması (Grady & Gosmire, 19915), okul-dışı bilgilenme ve eğitim kaynakları olan aile ve toplumun/çevrenin etkisinin en aza indirilmesi, okul dışı öğrenme imkanlarına zaman ve fırsat vermemesidir. Zorunlu eğitim uygulaması, çocuğun akılcı düşünce dünyasının ve davranışlarının mekânsal ve müfredat kısıtlamalarıyla denetim altına alınarak tek bir kaynakla şekillendirilmesidir. **Hâlbuki ülkelerini kalkanıdır**, fark oluşturan insanlar faydalı şeyleri okulu destekleyen ve müfredat dışı faaliyetlerde öğrenmektedirler.

Her öğrencinin öğrenme üslubu ve algılama hızı birbirinden farklıdır. Zorunlu eğitim sistemi, tüm öğrencilerin aynı kalıba sokularak bireysel farklılıkların göz ardı edildiği, insan akıl ve fıtratına ters bir uygulamadır. Eğitim sisteminin tek tipleştirilmesi, öğrenciyi kontrol etmeye çalışması; farklı öğrenme yaklaşımlarının ve seçenek sunan daha verimli eğitim modellerinin önünü kapatmaktadır. Zihinleri sınırlandıran zorunlu eğitim ve müfredat tekeli gibi uygulamaların, özgür ve müfredat çeşitliliğine imkân veren esnek yapıları dönüştürülmesi bir ihtiyaçtır. Bir başka deyişle eğitimde okullarda, sınıflarda sıralarda oturan çocuklar ve tahtanın başında onlara bir şeyler anlatan bir öğretmen anlayışı etkin bir şekilde güncelleştirilmelidir.

İçinde bulunduğumuz zamanda, şimdiye kadar olduğundan daha fazla şekilde beşikten mezara kadar (Hayat Boyu) öğrenme politikalarının genişletilerek, hayatın her safhasına yayılması; öğrencinin ve ailenin tercih ve önceliklerini ve iş piyasasının da taleplerini dikkate alan bir yapının tercih edilmesi kaçınılmazdır. Dünya'nın da gidişatı bu yöndedir.

İş ve özel yaşamında büyük başarılar elde etmiş birçok insanın arkasında parlak diploma ve okullardan ziyade kendi çabalarıyla elde edilmiş hayat ve iş tecrübeleri yer almaktadır. Örneğin büyük bir fabrikanın sahibinin ya da yöneticisinin, ünlü bir sanatkârın, zengin bir tüccarın ortaokul, lise hatta bazen de ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Hatta bugün iş sektörünün arkasında maharetli ellere ve üretken birer zihne sahip ustaların önemli bir kısmının geçmişte itibarlı olan meslek liselerinden mezun oluğu unutulmamalıdır. Bu kişiler hayatlarındaki iş tecrübeleri ile bireyselleştirilmiş eğitimin ürünleridir. Zorunlu ve tek tip eğitim ve başı sonu belirlenmiş müfredatlar özellikle farklı yeteneklerin gelişiminin önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir.

Büyük buluşları ve başarıları dâhilere borçluyuz. Bireyselleştirilmiş eğitimlerle özellikle dâhi kişilerin önü açılabilir. Bu sebeple eğitimin süresinden ziyade içeriği ve kalitesi önem arz etmektedir. Bu durum, tecrübe ve uygulamaların yeterlilik olarak değerlendirildiği, öğrenmeyi hayat boyu devam eden bir süreç olarak gören yeni bir eğitim anlayışına geçmemizin gereğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda özellikle ilköğretim ve orta öğretimin ilk kademesinde (ortaokul) asgari bilgiler (her şeyden biraz) yerine; bu aşamada çok önemli olan öğrencinin kimliğini oluşturacak değerlerin yanında; onu hayata hazırlayacak temel bilgi ve beceriler verilmelidir. Bundan sonra ise kabiliyeti ve isteği doğrultusunda ileri bilgi ve becerilerle desteklenmelidir. Ancak bu bilgiler dahi tek başına birbirinden bağımsız değil bütüncül bir şekilde geçmiş bilgilerle bağlantılı birbiriyle ilişkili ve birbirini tamamlayıcı şekilde verilmelidir.

Farklılıklara izin vermeyen tek bir müfredat üzerinden katı bir şekilde yürütülen zorunlu eğitim, sistemin en büyük sorunlarından biridir. Bu durum hem öğrencilerin hem de eğitim sisteminin tüm paydaşlarının mağdur olmasına neden olmaktadır. Seçenekleri olan eğitim modelleri, öğrencilerin farklı yetenek ve ilgi alanlarını geliştirmelerine ve daha başarılı bireyler olarak yetişmelerine olanak tanır. Eğitim sisteminde daha fazla esneklik hâsıl etmek, ailelerin ve öğretmenlerin eğitime olan katkılarını artırmak ve devlet eğitim masraflarını azaltmak için önemli bir adımdır.

Tek tip eğitim sistemi, öğrencilerin bireysel farklılıklarını göz ardı ettiği için, kaynakların verimli kullanılmasını engellemektedir. Bu durum, devlet eğitim masraflarının artmasına neden olmaktadır. Okulda aradığını bulamayan aileler başka kaynaklardan ve mecralardan yardım aramaya yönelmektedir.

Zorunlu Eğitimin, Meslek/ İş Sahibi Olmanın, Evlilik Yaşını Geciktirmesi

Bugünkü eğitim sisteminde gençlerimiz hayata geç başlamaktadır. Evlilik yaş ortalamasının her geçen gün daha da yükselmesinde, eğitim ve meslek planlamasının önemli bir etkisi vardır. Yıllara göre ortalama evlenme yaşı incelendiğinde, her iki cinsiyette de evlenme yaşının arttığı görülmektedir. TÜİK verilerine göre ortalama evlenme yaşı, 2018 yılında erkekler için 27,8, kadınlar için 24,8 olurken, 2023 yılında erkeklerde 28,3 iken kadınlarda 25,7 oldu. Erkek ile kadın arasındaki ortalama ilk evlenme yaş farkı ise 2,6 yaş olarak gerçekleşti. Veriler detaylı olarak incelendiğinde meslek edinmeyi önceleyen ve şehirde yaşayanlar için ilk evlenme yaşı 30 yaşın üzerindedir. Dolayısıyla toplumun temeli olan ailenin ve tabi ki genel ahlakın bu tablodan olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır.

Ekonomik anlamda düşündüğümüzde 6 yaşında okula başlayan bir çocuğun, okul öncesi ve 12 yıl zorunlu eğitim ile yaşı 18-19 olmaktadır. Birkaç yıl sınav hazırlığının ardından 4-6 yıl üniversite okuyan bir öğrencinin mezun olması 24-25 yaşını rahatlıkla bulmaktadır. İş arama, tecrübe kazanma ve istikrar sağlama süresini de hesaba kattığımızda otuzlu yaşlarda ancak düzenli bir hayata adım atılabilen ülkemizde ortalama insan ömrünün yarısının diğer yarısını kazanmak için harcanması hem acıklı hem de üzücü bir vakaıdır.

Üniversiteye giriş sınav başvuru sayısına bakıldığında 3,5 milyonları geçtiği, 12. sınıf mezun sayısının neredeyse 4 katını aşmaktadır. Bu bile ölçme, değerlendirme, yönlendirme ve yerleştirme politikalarındaki yanlışlığı göstermektedir. Ayrıca üniversite ara sınıflarında olup yanlış tercih yaptığını düşünen ve mezun olup mutlu ve başarılı olamayacağını düşünen gençlerin sayısı da 600 binleri bulmuştur.

Üniversite önüne yığılmış kitleler ekonomik olmaktan daha çok sosyal odaklı istihdam politikalarının sonucudur. Geline nokta; 25 yaşına kadar kamu bütçesi ile finanse edilen öğretim süreci, 25 yaşına kadar kendisi ve toplum için hiçbir değer üretememiş bireyler ve umut tacirliği ile günü kurtaran yönetsel bir mekanizma görüntüsünü vermektedir.

Üniversite mezunlarının sadece yüzde on beşlik bölümü kamu istihdamına/ devlet memurluğuna geçebilmektedir. KPSS (Kamu Personeli Seçme Sınavı) için bir iki yıl daha hazırlık kurs/ dershanelerinde zaman-emek-para kaybetmektedir. LGS sınavıyla başlayan YKS ile devam eden sürecin sonunda kamuda çalışmak için bile yıllarını kaybetmek zorunda olan bir gençlik ortaya çıkmaktadır.

Zorunlu Eğitimde Motivasyon ve Disiplin Sorunu

Çocuğun fitratı ne olursa olsun, istese de istemese de okul sıralarında oturmaya mahkûm olmaktadır. Özellikle üstün zekâlı ve aktif çocukların çoğunluğu kayıt altında olmak değil; beceri isteyen faal (aktif) işlerle meşgul olmak istemektedirler. Onların yükseköğrenim alması istense bile çocukluk çağlarında ön eğitimlerinin beceri isteyen mesleki okullarda geçmesi gerekir. 1960 – 1980 yıllarında en iyi mühendisler sanat okullarından üniversiteye geçmiş mühendislerdi. Gönülsüz ve aktif öğrenciler eğitimi işlevsiz hale getirmekte, öğretmenlerin elinde bir yaptırım olmadığı için ortaya çıkan disiplinsizlik sebebiyle çoğu okullarda ve sınıflarda dersler yapılamaz hale gelmektedir. Bu durum hem öğrencide hem de öğretmende şevksizliğin sebebi olmaktadır. Zorunlu eğitim, öğrencilerin iç motivasyonlarını düşürmekte ve ilgi duymadıkları konuları öğrenmek zorunda kalan öğrenciler, öğrenmeye karşı isteksiz hale gelmektedir.

Zorunlu olarak okula gelen öğrenci diğer arkadaşlarını da olumsuz etkilemektedir. Okumak istemeyen (ama uygulamalı işlerde çalışmaya istekli) çocuklarla okumak isteyenleri bir arada zorla tutmak ne kadar doğrudur? Bu öğrencilerin her gün kendilerini ait hissetmedikleri bir ortamda saatlerce tutulmaları, sosyal, ahlaki vb. pek **çok** sorunlara sebep olmaktadır.

Zorunluluk, eğitimde disiplin eksikliği getirmiş ve öğretmenleri zor durumda bırakmıştır. Okumak istemeyen ama zorla sınıfa getirilen bir öğrenci her vesileyi kullanarak dersi boykot edebilmektedir. Bir öğrencinin disiplinsizliği tüm sınıfın huzurunu bozmaktadır. Bu disiplinsizlik, okullardaki eğitimin kalitesini düşürmektedir. Ayrıca öğretmenlerin otorite kaybı, eğitim-öğretim sürecinin verimsizliğinin ana unsuru olmaktadır.

Özetle; 12 yıllık zorunlu eğitimin özellikle son dört yıllık diliminin, yani lise kısmının zorunlu olması; okullardaki ders başarısızlığının, düzensizliğin, disiplin sorunlarının, su-i istimallerin ve kalite düşüklüğünün başlıca temel sebeplerinden birisidir. Ayrıca ergenlik dönemindeki birçok gencin aile, okul ve toplumda sorunlu bireyler haline gelmesine sebebiyet vermektedir. Birey için zaman, ülke için emek-ışgücü kaybına dönüşmektedir. Bu durum mevcut eğitim ortamının da bozulmasına sebep olmaktadır.

Eğitimdeki Yanılgılar

Zorunlu eğitim ve müfredat tekeli Batı'nın diğer ülkeleri "bilgi ile aldatma" yöntemi olup, "kültürel sömürge" oluşturma çabasının bir yansımasıdır. Buna delil olarak toplumun "en yüksek enerjiye" sahip kesimi olan genç nüfusa, "test çözme becerisi"

dışında eğitimin hiçbir beceri kazandırmamasıdır. Hâlbuki test çözme becerisinin sanayide ve işgücü piyasasında alıcısı yoktur. Test sınavları öğrenciyi özümlemiş bilgi yerine mekanik ve oldukça ezberci cevaplar vermeye ve hatta bilmediği konularda bile ya tutarsa diye seçeneklerden birisini cevaplamaya sevk etmektedir. Bu sınav sistemi dolayısı ile gençlerin yazma yetenekleri yanında düşünme becerileri de köreltilmiş olmaktadır.

Dünyada gücü elinde bulunduran zengin ülkeler kurdukları sistemin devamını sağlayacak bir takım yöntemler de geliştirmişler ve diğer ülkelerin teknolojik ve kültürel olarak bağımlı kalmasına yol açan bir sistem oluşturmuşlardır. Bu sistem, müfredatın belirli bir çerçevede tutulması ve mesleki eğitimin gelişiminin dolaylı yollarla sınırlandırılması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Türkiye, bu durumdan en çok etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Genetik kodlarımızla birçok yönüyle uyummadığı görülen Batı temelli eğitim sistemlerini zorla uydurma teşebbüsleri bize başarı getiremedi. Aksine Batı tarafından daha kolay sömürülmenin yollarını açtı.

Japonya'da ve Çin'de zorunlu eğitim 9 yıldır (Xu, 2005). Buna karşılık Fransa, İngiltere, Almanya ve ABD gibi önemli sayıda batı ülkesinde zorunlu eğitim Türkiye'deki gibi 12 yıldır (Aydın ve diğ., 2023). Avrupa ülkelerine bakarak, onların zorunlu eğitim ve merkezi müfredat uygulamaları ile eğitim sistemimizin verimli bir şekilde geliştiğini sanmamız bir yanılgıdır. Batı'da 12. sınıflara kadar zorunlu eğitim olsa da ara geçişlere imkân sağlayan esnek bir yapı bulunmakta ve uygulanmaktadır. 12 yıl boyunca zorunlu olan eğitim sistemlerinde öğrencilere ve velilere tek bir yöntem ile tek bir yoldan ilerlemek yerine alternatif yöntemler ve alternatif yollar sunarak insanların istedikleri yöntem ve yolları seçmelerine imkan tanınmaktadır. Ayrıca bu ülkeler zorunlu eğitimle değil yeteneği yöneterek insanlarını eğitmektedir.

Ülkemize 4+4+4'ün getirilme amaçları ile sonuçları iyi irdelenmelidir. Bu yöntemle köylerde yaşanan göçler ve mesleklerin işlevsiz hale gelmesi değerlendirilmelidir. Bununla birlikte taşınabilir eğitim adı altında kaynakların çarçur edilmesi de ayrı bir sorundur. On iki yıl zorunlu eğitime tabi olan bir öğrencinin, üniversiteye ve yüksekokula girememesi halinde geçimini temin edecek bir meslek öğrenmesi çok zor görünmektedir. Ülkemizde sanatın, tarımın, çıraklığın, ustalığın bitirilmesine ya da etkisinin azalmasına yönelik politikaların arka sebepleri de irdelenmelidir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, ülkemizin eğitim sisteminde köklü değişimlere işaret etmektedir. Bu

model, özellikle zorunlu eğitim ve müfredat tekeli gibi konularda yeni bir dönem başlatma potansiyeline sahip. Ancak, bu dönüşüm sürecinde, modelin sunduğu fırsatlar kadar karşılaşılan dirençler de dikkat çekiyor.

Ülkemizde eğitim alanında yapılan yenilikçi uygulamalara yönelik tepkiler, genellikle Batı'ya öykünme söylemiyle birlikte ortaya çıkmaktadır. Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) ve Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum (ÇEDES) projesi gibi projelerde olduğu gibi, yeni müfredat çalışmaları da benzer bir tepkiyle karşılaşmıştır. Bu planlı ve organize tepkilerin ardında, eğitim sistemimizdeki bağımsızlığımızı hedef alan bir gündem olduğu düşünülmektedir.

Yeni Müfredat çalışmaları, bazı eksikliklere sahip olsa da eğitimimize ruh ve içerik katma potansiyeli taşımaktadır. "İlimden ırfana" giden yolun açılmasını hedefleyen bu çalışmalar, mevcut eğitim sistemimizin zincirlerini kırmak için önemli bir fırsat sunmaktadır.

Hak Kaybı ve Zorunluluk

Zorunlu eğitimin ve tüm derslerin tek bir merkezi müfredat etrafında şekillenmesinin insan fitratına ve eğitimin tabiatına ters uygulamalar olduğu açıktır. Konunun detaylarına bakıldığında aşağıdaki hususlar göze çarpmaktadır. Ülkemizde zorunlu eğitim uygulamasının belirgin bir özelliği de öğrenmeyi okulla sınırlı tutmasıdır. **Böylece** okul dışı bilgilenme ve eğitim kaynakları olan ailenin ve toplumun/çevrenin etkisi en aza indirilmiş ve çocuğun düşünce **dünyası ve davranışları** tek bir kaynakla tek tiplendirilerek **büyük ölçüde sınırlandırılmıştır**.

Zorunlu eğitim uygulaması, eğitimi bir hak değil dayatma aracı haline getirmektedir. Özgürlüklerin kısıtlanması eğitimi kendi doğasından ve izlenecek doğru yolundan (rotasından) çıkarmaktadır. Eğitim araç ve gereçlerinin öğrenme ortamlarının bunca çeşitlendiği özgürlükler çağında, zorunlu eğitim, ülkenin gelişiminin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Zorunlu eğitim mutlaka olacaksa, bu ancak temel eğitimle sınırlı olmalıdır. Zorunlu eğitim "müfredat tekeli" ile yürütüldüğü için müfredat esnekliği konusu da bu çerçevede tartışılan ana konulardan birisidir. Tevhid-i tedrisat kanunu ile, coğrafi farklılıklar, bireysel yetenekler ve özgürlükler göz önüne alınmadığı için; -görece bazı faydaları var gibi görünse de- ülkenin eğitim altyapısını olumsuz yönde etkilemiştir.

Zorunlu eğitim ve müfredat tekeli birbirinden beslenen ve biri diğerini destekleyen bir konu olduğu halde bu durum çoğu kere yeterince anlaşılmamaktadır. Zorunlu eğitim sınırları belirlenmiş müfredat tekeli ile eğitimi okulların duvarları arasında hapsedmekte; kâğıt üzerinde

yürütülen teorik ağırlıklı yapıya mahkûm kalmaktadır. Eğitim o yüzden ÖSYM'nin hâkimiyetine girmektedir. Böylece eğitim bilgilerin arasında diyalektik ve mantıksal bir ilişki kurmayı öğretmekten ziyade, bilgilerin mekanik olarak ezberlendiği bir sınav sistemi haline gelmekte ve insan hayatı salt bir sınav mantalitesine indirgenmektedir. Sınav ve mekanik bilginin öne çıktığı böyle bir sistemde eğitim emek harcamadan, denemeden, tecrübe etmeden öğrendiğini zannetmeye ve yüzeysel bir kazanıma dönüşmektedir.

Sekiz yıl boyunca akademik başarısı e-okul sisteminde kayıt altına alınan ve dolayısıyla skor olarak yetmişin üzerine çıkmasının mümkün olmadığı MEB tarafından da kolaylıkla görüntülenebilen öğrencilerin, LGS sınavında yüzde 15'e giremeyeceği belli olduğu halde tamamının bu sınava hazırlıkla en üretken zamanlarını kaybetmesi bu sistemin ilk darboğazı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortaokul 7. sınıftan itibaren böyle bir yarışa veli ve sistem tarafından bir nevi zorlanan öğrencilerin her türlü etkinlik ve sosyal hayattan koparak sürekli tek tip bir sınamaya tabi tutulması yetenekleri dumura uğratmaktadır. Sonucunda öğrencilerin %85'i bu sınavda gerekli puanı alamadığı için başarısızlıkla etiketlenmekte ve şartlandırıldığı okulları kazanamayarak itibarı düşük okullarda okumak zorunda kalmaktadır. Bu durum eğitim öğretim ve meslek edinme yolunun ilk basamağında öğrencide kalıcı hasarlar bırakmaktadır.

Bu nedenle öncelikle ortaokul sonrasındaki genel sınavdan (LGS) vazgeçilmelidir. Bunun yerine ucu açık sınavlarla ilçe düzeyinde yeterlilik sınavı, diploma notu ve öğretmen tavsiyesine dayalı lise yerleştirme sistemi gibi bir sistem geliştirilebilir. Bütün öğretmenlerin hemfikir olacağı gibi, ortaokuldaki bir sınıfa giren öğretmenlere sınıfın en iyi 10 öğrencisini seçin denilse öğretmenlerin hemen tamamının aynı öğrencileri seçeceği kuşkusuzdur. Böyle olduğu halde bütün öğrencileri sonuçları belli olan bir sınava sokmak gerçekten de hem ülkeye hem emek veren öğretmenlere hem kıt kaynaklarını eğitime harcayan velilere hem de gençlikleri ve umutları heba olan gençlere yazıktır.

Müfredat tekeli içinde yürütülen zorunlu eğitim hayatı okula getirmek, uygulamayı ve mesleki uygulamaları gündeme getirmek için tasarlanmasına rağmen, laboratuvar ve atölye gibi uygulama dersleri bile istenilen verimlilikte yapılamamaktadır. Bu da eğitimi okulun duvarları arasına hapsedmektedir. Bütün bu sebeplerden dolayı yapılan araştırmalarda Türkiye'de öğretmenler zorunlu eğitimin 12 yıl olmasının doğru olmadığını ve bunun çok sayıda soruna sebep olduğunu ifade etmişlerdir (Aybek & Aslan, 2015).

Fıtratın Keşfi ve Yeteneğe Dayalı Mesleki Eğitim

Sorun aslında okul kavramına yüklediğimiz yanlış ve eksik anlamdan kaynaklanıyor. Biz okul denilince beton duvarlar arkasındaki sıralarda alınan teorik dersleri anlıyoruz. Bu yüzden zorunlu eğitim problemi ortaya çıkıyor. Hâlbuki bizim değerler sistemimizde, her yer okuldur; Osmanlı'da Enderun, Harem, Lonca, cami, köy odası, medrese, konaklar, velhasıl hayatın içindeki pek çok yer okul olarak görülür. Konak yapısında geniş aile yaşıyor; dede, nine ve bütün büyükler adeta yaşayan bir eğitim veriyor. Loncanın katı kuralları var. Meslek ahlakı her şeyden önce geliyor. Bu eğitimi almayan, bir dükkân bile açamıyordu. Almanya'nın mesleki eğitim sisteminin temelini araştırdığımızda ahilik sistemine benzer uygulamalarla mesleki eğitim sorununu aştıkları gerçeği ile karşılaşırız.

Gerekli teorik eğitimler çeşitli yollarla bir şekilde lise çağındaki öğrencilere verilebilir. Lise okullarındaki hocalar dışarıda bu öğrencilerin pratik çalışmalarını takip edebilir. Olayın bazı staj işlerinde maalesef yapıldığı gibi sadece göstermelik bir defter imzalatmak olmasının önüne geçilebilir. Hatta esnaflar, sanayi atölyeleri, basım-yayın birliktelikleri, hukuk teşkilatları, meslek örgütleri, ziraat odaları kendi aralarında bu konuda eşgüdümlü işlerlik kazanarak hayatın içindeki bu eğitim sistemini ciddiyetle takip edebilirler. Böylece zorunlu eğitim süresi bir sorun olmaktan çıkacaktır.

Öncelikle, eğitimi hayatın içine yaymamız gerekiyor. Millî Eğitim sistemi sadece okul duvarları arkasındaki sıralarda gerçekleşen teorik eğitimi değil, hayatın diğer alanlarında gerçekleşen uygulamaları da içine dahil etmelidir. Örneğin esnaf teşkilatı, ticaret hayatı, sanayi tesisleri, hukuk büroları, üretim atölyeleri, hatta aile yuvaları da sisteme dâhil edilmeli ve bu bağlamda denetlenmelidir.

Örneğin ortaokul sonrasında kabiliyeti olan bir öğrenci bir terzinin ya da marangozun yanında yetişebilmeli, Millî Eğitim de bu çalışmayı denetleyip takip edebilmeli, haftanın belli günlerinde de okula çağırıp gerekli teorik eğitimleri de ona verebilmelidir. Ya da herhangi bir sanayi tesisinde eğitimini haftada 3-4 gün iş öğrenerek devam ettiren öğrencilere imkan verilmelidir. Köy hayatını düşündüğümüzde bahçede, tarlada, bostanda, bağda toprakla çalışmak, tecrübeli bir çiftçinin yanında iş öğrenmek de eğitimin bir parçası olmalıdır. Bir edebiyat dergi/kitap yazıhanesinde metin istinsahıyla uğraşmak, bir hukuk bürosunda davalarla ilgili teferruat işleri takip etmek, sebze halinde tüccarlara yardımcı olmak, bir dokuma atölyesinde ustalardan iş kapmaya çalışmak, bir musiki ya da ressam atölyesinde sanatkarlardan sanat öğrenmek,

oto sanayide motor parçalarıyla uğraşan bir ustaya çırac olmak, hatta parti teşkilatlarında siyaset üretenlere katılmak ve sera/bahçe ya da tarlanın ekim dikim işi ile meşgul olmak bile hep Millî Eğitim'in ciddiyetle takip ettikten sonra değerlendirmeye alması ve puanlaması gereken alanlardır.

Önerimiz ilk olarak, lise mezununda olması gereken akılcı, çözümleyici ve yenilikçi bilgi ve becerilerin öğretilmesidir. Ülkemizde, özellikle inşaat ve otomotiv, ziraat ve hayvancılık alanında büyük çapta ara eleman eksikliği olduğu bilinmektedir. Bu açığın kapatılması için öncelikle öğrencilerin büyük kısmını mesleki eğitime yönlendiren bir uygulamaya geçilmesi gerekmektedir. Lise ve üniversitelerimiz her öğrencinin kolaylıkla mezun olduğu yapı ve anlayıştan kurtarılmalıdır. Lise ve mesleki eğitimi yapılandırırken ilgili bürokratlar yanında iş dünyasının temsilcileri ve ilgili taraflar bir araya gelerek ilkokuldan üniversiteye eğitim bir bütün olarak ele alınmalıdır. Öğrenci kontenjanları, ülkenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak belirlenmelidir.

Yetenek ve liyakate dayanan eğitim, yetenekleri kendi içinde sınıflamayı gerektirir. Böyle olunca mevcut kaynakları bu yetenekleri geliştirmeye ve topluma sunmaya yönlendirebiliriz. Yani böylece tıpkı atalarımız Selçuklu ve Osmanlıların yaptığı gibi yetenek temelli eğitime geçilmiş olacaktır. Böylelikle Batılıların yüzyıl önce dayattığı ve kendi çıkar çerçevelerini aşılamaktan başka bir işlevi olmayan bu zorunlu ve genel eğitimle insanımızın ve gayretimizin israf edilmesine son verebiliriz.

Yetenek temelli eğitime nereden ve nasıl başlayabiliriz? Öğrencilerin teorik derslerde vasat ya da vasat altı olan büyük kısmının en geç ortaokul sonrasında kontrollü olarak ticaret, sanat ve meslek hayatına ilk adımını attığı, geniş bir yelpazede yetenekleri ölçmeye ve değerlendirmeye dayalı bir sistem geliştirilebilirse eğitim fitri mecrasını bulacak; öğrenciler kendine, ailesine ve toplumuna fayda sağlayacaktır. Tıpkı Ahilik teşkilatında olduğu gibi gençler hem ahlakı hem de sanatı öğrenecek; erken yaşta hem ticaretin hem de hayatın içine girecektir. Orada usta-çırak yöntemiyle yetişecek; ailesine ve kendisine, cemiyete faydalı, sorumluluk sahibi fertler olarak yetişmelerinin önü açılacaktır.

Mesleki eğitimde en önemli konulardan birisi mesleki eğitimin itibarının yükseltilerek özendirilmesidir. Bu okullar başka bir liseye girmeyi becerememiş olanların mecburen gittiği okullar olmaktan çıkarılmalıdır. Örneğin meslek liseleri mühendis olmanın ilk basamağı olarak gösterilebilir. İçerikleri de bu bağlamda yenilenerek itibar kazandırılıp mühendis olmak

isteyen öğrencilerimizin öncelikli tercih edeceği hale dönüştürülebilir. Bu okuldan mezun olan öğrencilerin mühendislik fakültelerinde daha imtiyazlı ya da başarılı konumda olabilmeleri sağlanırsa talep patlaması kendiliğinden oluşturulabilir. Bu sayede üstün özelliklere sahip kaliteli birer meslek erbabı olmak isteyen öğrenciler erken yaşlarda teknik becerilerini artırarak ve çalışma yaşantısında birlikte çalışacağı iş arkadaşlarını da tanıyarak mühendis olabileceklerdir. Mühendis olmak isteyip de akademik olarak başarılı olamayacak öğrencilerimiz de mesleki bir altyapıya sahip olarak mezun olacak, kendileri ve toplum için ara eleman ya da tekniker olarak katma değer üretmeye başlayacaktır. Ticaret, turizm ve otelcilik gibi uygulama ağırlıklı liselerle üniversitelerin ilgili bölümleri ile ilişkilendirilip daha sağlıklı meslek tercihleri yapılabilir.

Böylece maddi manevi desteklerle itibarı artırılan mesleki teknik okulların, toplumu ayağa kaldıracak yetkinlikte mühendis, esnaf ve sanatkârların yetiştirildiği mekânlar olduğu algısı yerleşecektir. Aynı zamanda bu okullardaki öğrenciler, meslek ve sanat öğrenmenin yanı sıra ahilik/meslek ahlakına ve terbiyesine sahip insanlar olarak da yetişecektir.

Yeni Müfredatın Açtığı İmkânlar

Millî Eğitim bürokrasisinde Batılı eğitim sistemlerini ve uzmanlarının görüşlerini esas kaynak (referans) almak yerine, eğitim sistemlerinin "bizce"sini hazırlamayı düşünen sınırlı da olsa bazı değişimler ve cesur adımlar var. Bu adımların, sistemin diğer sorunlarına da çözüm olacağı, sıranın asıl sorunlara da geleceğini düşünüyoruz. Temennimiz Yeni Müfredat ve Maarif Modeli ile başlatılan yerli ve millî müfredat çalışmalarının güçlenerek devam etmesi; bu çalışmalar sonucunda da felsefesi, temel mantığı ve kavramları ile bize ait bir eğitim modelinin vücuda gelmesidir.

Zihin yapımızı işgal eden yabancı kavramlardan kurtulup, kaybettiğimiz kavramları tek tek bulup yerine koymak zorundayız. Bu da ancak kendi müfredatımızı üretmekle mümkün olacaktır. Türkiye ancak bu şekilde kendi yönünü ve yörüngesini bulacak, kendi kavramları ile yoluna devam edecektir.

Eğitim bu toprağın ruhuna ve felsefesine uygun hale getirilmedikçe zorunlu eğitim ve tekelci yapılar hâkimiyetini sürdürecektir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, zorunlu eğitim ve tekel uygulamalarını kaldıracak yönde atılmış ciddi bir adım olarak değerlendirilmelidir. Aynı şekilde MESEM projesini de mesleki eğitim alanında atılmış önemli bir adım olarak kabul ediyoruz.

MESEM Projesinin Sunduğu İmkân ve Fırsatların Genişletilmesi

14 yaşını doldurmuş, 15 yaşından gün almış ortaokul mezunu olan her öğrenci MESEM'e kaydolabilir. Kayıt yaptırmadan önce, devletin koyduğu standartlara sahip olmak şartıyla, kendine uygun bir işletme bulup sözleşme yapmakta ve bu sözleşmenin bir nüshası okulda ve diğeri de işletmede bulunmaktadır.

MESEM'e kayıt olan öğrenci; devlet tarafından çırak sigortası girişi yapılarak iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı sigorta güvencesi altına alınır. Burada işveren, belgesi olan bir usta öğretici bulundurmak zorundadır. MESEM'e kayıt olan öğrenci haftada 4 gün işyerinde usta çırak ilişkisi ile iş öğrenir. Haftada bir gün de MESEM tarafından okulda verilen teorik eğitime katılmak zorundadır. Teorik ders saati bir günde 10 saat olup bu dersler edebiyat, matematik, Din Kültürü ve Ahlak bilgisi, seçmeli ders, Tarih ve mesleki derslerden ibarettir.

Fiili olarak lise eğitimi kapsamındayken, disiplin cezası alarak örgün eğitimden uzaklaşan, üst üste 2 yıl sınıfta kalan, devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarı mecbur olanların MESEM'e geliyor olması, öğrencilerin gönüllü ve idealist anlamda bir tercihten daha çok, zorunluluklardan dolayı MESEM'e mecbur kaldıkları izlenimini vermekte ve ayrıca bu yetersizlik nedeniyle sınıf ortamında teorik eğitimlerin yapılması zorlaşmaktadır. MESEM'lerin fiziki kapasite sorunu yaşamaları da teorik eğitimi zorlaştıran bir faktördür.

MESEM projesi geliştirilerek her şeyden önce aynı geçmişimizde olduğu gibi eğitim hayatın içine yayılabilir. Böylece eğitim; sadece okul duvarları arkasındaki sıralarda gerçekleşen teorik derslerden ibaret kalmayacak, hayatın diğer pek çok alanlarında gerçekleşen uygulamalar da içine dahil edilmiş olacaktır.

TYMM önündeki engelleri kaldırmak için hangi adımlar atılmalıdır?

Millî Eğitim Bakanlığı'nda, yaklaşık iki yıldır süren ve adı "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli" (TYMM) olan geniş çaplı yenilik çalışmaları sürmektedir. Bu çerçevede, zorunlu eğitim kaldırılmadıkça, öğrenci çoğunluğunu mesleğe yönlendiren yenilikçi yöntemler hayata geçirilmedikçe, ortaya konan vizyon eğitimciler tarafından yeterince sahiplenilmedikçe müfredat dönüşümlerinin etkisi zayıf kalacaktır.

Herkesi mezun edip diploma sahibi yapmak üzerine kurulmuş bir sistemi öncelikle değiştirmeliyiz. Zorunlu eğitim süresi düşürülmeli, branşlaşma yani yönlendirme erkene çekilmeli, sınıf geçme yönetmeliği yeniden

gözden geçirmeli ve bitirme sınavları gelmelidir. Ancak bu sistem uzmanlık adı altında bilginin atomize edilerek sanayiye robot yetiştirme üzerine kurulu bir model olmamalıdır. Bütüncül bir anlayışla bilgilerin hazmedildiği zihin ve duygu bütünlüğü de sağlanmalıdır. Özgün birer birey olmakla topluma uyum sağlamak arasındaki denge gözetilmelidir. Kadim değerlerimize ve kimliğimizi oluşturan kültürümüze aidiyet sağlarken evrensel olabilmeyi de hedefleyen bütüncül bir anlayışa dayanmalıdır.

Okullarda öğretmen ve öğrencilerdeki umumi şevksizliği ve heyecansızlığı ortadan kaldırmanın yolu "Kendi tecrübe ettiklerinizden yola çıkmak" tır. Dünyanın en iyi eğitim modeli de olsa başka toplum yapısına göre kurgulanmış, başkalarının sorunlarına çözüm olmuş tedavilerin bizim sorunlarımıza da aynı şekilde çözüm olacağını düşünmek saflık değilse kötü niyetli bir yaklaşımdır.

SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ÖNERİLER

Yukarıda da ifade edildiği gibi, tekelci ve katı müfredat yapısı içinde uygulanan zorunlu eğitim, öğrencilerin farklı öğrenme hızlarını ve üslup, biçim ve tarzlarını göz ardı ederek, onları aynı kalıba sokmaya çalışmaktadır. Bu durum, öğrencilerin doğru yönlendirilerek içtenlik sağlanmasını (motivasyonunu) düşürerek öğrenme süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Zorunlu eğitim okullarda disiplin eksikliği getirmiş ve öğretmenleri ve okul yöneticilerini hatta velileri zor durumda bırakmıştır. Aileler, çocuklarının gelişim süreçlerinde daha fazla söz sahibi olmak isterken, tek ve ortak müfredat içinde sunulan zorunlu eğitim bu hakkı ellerinden almaktadır.

Millî Eğitim sistemi sadece okul duvarları arkasındaki sıralarda gerçekleşen teorik eğitimi değil, hayatın diğer alanlarında gerçekleşen uygulamaları da içine alan bir yapıya dönüştürülmelidir.

Hali hazırda MEB müfredatı en küçük ayrıntısına kadar belirliyor. Hangi gün, hangi konuların işleneceği okullara gönderiliyor. Ancak öğretmenler, belirlenen müfredatı takip etmek zorunda kaldıklarından, kendi öğretim yöntemlerini ve materyallerini geliştirme fırsatı bulamıyorlar. Her öğrencinin ayrı bir dünya olduğu ve eğitim noktasındaki kabiliyetlerinin farklı olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Kimi yavaş anlar, kimi hızlı; kimi oyunla anlar, kimi uygulamayla; kimi arkadaş grubuyla kimi de masasında kendi başına teorik çalışmak ister. Öğrenciden öğrenciye değiştiği gibi, bir sınıftan bir diğerine de farklılıklar ortaya çıkar. Kimi öğretmen bazı konuları bazı sınıflarda farklı anlatmak ya da konuların yerlerini değiştirmek isteyebilir. Öz güven

veren bir ortam sağlanırsa öğretmen öğrenciye de kendisine de daha faydalı olacaktır. Her öğretmen en iyi bildiği konuyu, en iyi şekilde anlatır. Bunu hayata geçirmek için sistemi fazla değiştirmeye bile gerek kalmayacaktır. Öğretmene denetimli olarak güvenmek yeterli olacaktır.

Milyonlarca öğrenci için aynı müfredat uygulanması en büyük sorunu teşkil etmektedir. Çünkü müfredat belirlenirken öğrencilerin aynı koşullarda, aynı zekâda ve yapıda olmadığı göz ardı edilmektedir. İhtiyaçlar, alışkanlıklar ve ekonomik düzey aynı olmadığı halde; bina, öğretmenler, anlayış ve müfredat aynı kalmaktadır. Farklı beklentileri ve becerileri olan milyonlarca öğrenciye aynı anlayışı sunmak eğitimi çıkmaza sürüklemektedir. Her öğrenci vasat bir seviyede birbirine benzetilmektedir. Böylece medeniyetimizi ve kültürümüzü kabiliyetli oldukları alanda yukarı taşıma yetenek, verimlilik ve potansiyeline sahip olan çocuklar, o alanda değil başka alanlarda üstün meziyetleri olduğundan dolayı yavaş kalmaya mahkum olanlara kurban edilmektedir. Böylece hayatın her alanında üretken, yenilikçi ve buluşçu öğrencilerin hızları kesilerek, yavaşlatılmaktadır. Zorunlu lise eğitimi algı noktasında zorunlu bir üniversite eğitimi doğurduğu için üniversite öğrencisi olmak işsizliğin yeni adı olmuştur. Üniversite çağına gelen bir çocuğun artık sanayinin en büyük ihtiyacı olan iş alışkanlıklarına sahip nitelikli eleman olma ihtimali kalmamıştır

4 + 4 + 4 olarak tarif edilen eğitim sisteminin öncelikle üçüncü 4 yıllık kısmı zorunlu olmaktan bir an önce çıkartılmalı ve okumak isteyenler için üç yıla düşürülmelidir. Ortaokuldan sonra öğrenciler rehberlik dosyalarında oluşturulan bilgiler ışığında ya Anadolu Lisesi'ne ya meslek lisesine ya da bir mesleğe çırak öğrenci olarak yönlendirilmelidir. Bu konuda yeterli donanımına sahip rehberlik faaliyetleri interaktif bir şekilde yürütülmeli, veliler öğrencilerin üstün olduğu yeteneklere göre en doğru kararı verebilmelidir. Zorunlu eğitimin süresinin esnetilmesi hatta ilköğretim dışı diğer kademelerde zorunluluğun kaldırılması için gereken adımlar atılmalıdır.

Mesleki alandaki tecrübe için şart olan çıraklık 15 yaşından önce başlamış olmalıdır. Mesleğe yönlendirilen çocukların emeklilik sigortasını devlet karşılamalıdır. Meslek icra edilen mekanlara ve kasaba-köy gibi kırsal çalışma alanlarına yönlendirme yapılmalıdır. Küçük yaşta mesleğe yönlendirilen çocuklar meslek sahibi olurken öz saygıları da gelişecektir. Vaktini faydalı uğraşlarla dolduran bir gencin ahlaki olarak da niteliği yükselecek bozulma ve yozlaşmaya karşı daha dirençli olacaktır. Çünkü öğrenciye fayda sağlamayan eğitim ortamları

ve bu boşluktan kaynaklanan yanlış sosyalleşme meyilleri, ahlaki yozlaşmayı tetikleyebilmektedir.

Ortaokul sonrasında, ailevi şartları, farklı kariyer hesapları ya da başka sebeplerle **örgün eğitime devam etmek** istemeyenlerin açık öğretime-akşam liselerine geçişini sınırlandırmak hatta imkânsız hale getirmek eğitimin ruhuyla çelişmekte, insana saygı ilkesiyle tezat teşkil etmektedir. Liseyi okumak istemeyenlerin zorla okula devam ettirilmesi; hem öğretmenin sınıfta ders işlemesini zorlaştırmakta hem yöneticilerin disiplin olaylarıyla vakit kaybetmesine ve devamsız öğrenci takibi yapmak zorunda kalmasına, gereksiz zaman-enerji-moral kaybına sebep olmaktadır.

Ev okulu ailelerin çocuklarının eğitimini üstlenebilecekleri bir seçenektir. Ev okulu, çocuğun ilgi alanlarına ve öğrenme hızına göre özelleştirilmiş bir eğitim programı sunma imkânı sağlamakta; devletin yükünü azaltmaktadır. Hâlbuki müfredat tekeli ve zorunlu eğitim sistemi, esneklik sunmadığından ev okulu imkânı ortadan kalkmaktadır.

İlk iş olarak, geniş katılımlı istişarelerle lise mezununda olması gereken bilgi ve beceriler ortaya konulmalıdır. Yani lise eğitimi amaçsızlıktan kurtarılmalıdır. Lise ve mesleki eğitimi yapılandırırken, bürokratlar yanında iş dünyasının da temsilcileri gelmelidir. İlkokuldan üniversiteye eğitim bir bütün olarak ele alınmalıdır. Üniversitelerde bölümlerin kontenjanları, ülkenin ihtiyaçlarına göre belirlenmelidir.

Liseye geçiş sınavını ortadan kaldırmak için zorunlu eğitimi ortadan kaldırmak gerekiyor. Bir başka ifadeyle bizim yetenek temelli eğitime geçerek ortaokulda başlayan yönlendirmelerle öğrencileri mesleğin içine çekmemiz gerekmektedir. Mevcut öğrencilerin yarısından fazlasını (en az % 60-70 oranında) mesleki okullara ve meslek icra edilen mekanlara yönlendirmemiz gerekir. Geriye kalan öğrenciler yapılacak sınavla liselere yerleştirilmelidir. Lise düzeyi elbette ciddiye alınmalı özellikle de ölçme-değerlendirme uygulamaları ciddiyetle oluşturulmalı, takip edilmelidir. Ardından öğrenci liseden öğrendiklerinin ölçülüp değerlendirildiği bir lise bitirme sınavına girmelidir. Bu sınavdan üniversitede girmek isteyeceği bölüme uygun olan 5-6 dersin ağırlıklı puanlarının etkisiyle üniversitelerin bölümlerine yerleştirilmelidir. Lise bitirme sınavlarının tekrar ihyasını teklif ediyoruz.

Lise bitirme sınavlarının notları diploma notu olarak her sahada etkili olursa okullar da büyük ölçüde kendi düzleminde doğru bir eğitimin içine çekilmiş olacaktır. Bitirme sınavlarının yazılı ve mülakatlarının soruları şimdi olduğu gibi yine "merkezi" olarak hazırlanabilir.

Merkezi sınavlarda ilgili kurumlarımızın kazanımları ve yüksek tecrübesi malum. ÖSYM gibi kurumlar bu tür sınavların yönetiminde yine rol alabilirler.

Lise bitirme sınavları ucu açık sınavlar ve kör değerlendirme ile yapılmalıdır. Ne öğreteceğimizi ne kadar iyi belirlersek belirleyelim, ölçme değerlendirme denilen sınav sistemi ve öğretme yöntemi doğru belirlenmemişse hedefe varamayız. Sınav yapı ve düzeni muhtevadan ayrılmayan cilt ve beden gibidir.

Üniversiteler ve kontenjanları nüfusa ve istihdam imkanlarına göre planlanmalı, kontenjanlar belirlenirken popülist yaklaşımlardan uzak durulmalıdır.

Mevcut yapı merkezi bir yetkili kurum tarafından belirlenen, katı ve tek tip müfredat üzerine kuruludur. Bu durum hem ailelerin hem de öğretmenlerin eğitime olan katkılarını sınırlayarak, öğrencilerin farklı yetenek ve ilgi alanlarını göz ardı etmektedir. Özellikle okul öncesi, ilkökul ve ortaokul dönemlerinde, çocuğun gelişim sürecinin en kritik evrelerinde, esnek ve bireyselleştirilmiş eğitim modellerine ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

- OECD (2012), Education at a Glance 2012: OECD Indicators, OECD Publishing.
- European Commission (2012). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes. <http://ec.europa.eu/education/news/rethinking/com669_en.pdf>. [10 Ocak 2014].
- OECD (2011). Review on Evaluation and Assessment Frameworks for Improving School Outcomes Country Reviews and Country Background Reports. <<http://www.oecd.org/edu/evaluationpolicy>>. [2 Ocak 2014]. OECD (2010), Career guidance, in Learning for Jobs, OECD Publishing.
- Serhatlıoğlu, S. (2020). Geleceğin okulları nasıl olacak, Akademik Akıl Platformu, <https://www.akademikakil.com/gelecegin-okullari-nasil-olacak/selamiserhatlioglu/> internet adresinden 24.01.2024 tarihinde indirilmiştir.
- Alpaya, A. & Özdemir, M. (2021). Güncel Eğitlimlerden hareketle gelecek eğitim politikalarına yönelik çıkarımlar. İnsan & İnsan, 8(27), 27-49. <https://doi.org/10.29224/insaneinsan.816609>
- U.S. Department of Education, Office of Educational Technology. (2023). Artificial intelligence and the future of teaching and learning: Insights and recommendations. U.S. Department of Education.
- Resmi Gazete (2012). 6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Resmi Gazete, 30 Mart 2012, Sayı: 28261.
- MEB (2020). Türkiye Eğitim Sisteminin Yeni Sloganı "Eğitimde Fırsat Adaleti", <https://www.meb.gov.tr/turkiye-egitim-sisteminin-yeni-sloganı-egitimde-firsat-adaleti/haber/20281/tr> Web adresinden 24.01.2025 tarihinde alınmıştır.
- YÖK, (2018). Güncellenen Öğretmenlik Lisans Programları, Millî Eğitim Bakanı İsmet Yılmaz'ın Da Katılımıyla YÖK'te Tanıtıldı. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/ogretmen-yetistirme-lisans-programlari.aspx> Web adresinden 24.01.2025 tarihinde indirildi.
- MEB, (2024). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, <https://tyymm.meb.gov.tr/> Web adresinden 24.01.2025 tarihinde indirildi.
- Taşdemir, M. (2009). Avrupa Birliğine Katılma Sürecinde Türk Eğitim Sisteminde Zorunlu Eğitimin Değerlendirilmesi, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(2), 101-110.
- Grady, M. & Gosmire, D. (1995). Compulsory Education: Challenges and Opportunities. Faculty Publications in Educational Administration. 7. <http://digitalcommons.unl.edu/cehsedafacpub/7>
- Xu, H. (2005). The Present Situation, Problems, Countermeasures of Compulsory Education in the Rural Area of Western Region in China, US-China Education Review, 2(3).
- Aydın, S., Sapancı, S., Bingöl, A. S., Ayhan, A. & Elhakan, A. (2023). "Fransa, İngiltere, ABD ve Türkiye'nin Temel Eğitim Sistemleri", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(65):3023-3039. DOI:<http://dx.doi.org/10.29228/JOSH>
- Aybek, B. & Aslan, S. (2015). Ortaokul Öğretmenlerinin 4+4+4 Kesintili Zorunlu Eğitim Sistemine Yönelik Yaşadıkları Sorunlar (Elazığ İli Örneği), İlköğretim Online, 14(2), 770-786, 2015. [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr> <http://dx.doi.org/10.17051/iao.2015.63454>

DÜNDEN BUGÜNE BİLADÜ'Ş-ŞAM

▲ DR. CEMAL KAZAK

Ortadoğu, dünya tarihini en çok etkileyen gelişmelerin yaşandığı bir bölge olarak her zaman önemini korumuştur. Bu jeopolitik konum, tarih boyunca bölgede iç dinamiklerle dış müdahalelerin karşılıklı etkileşim içinde olmasına neden olurken bölgenin de daima çok yönlü faal bir yapıda kalmasını sağlamıştır. Bölgeye nereden bakıldığına bağlı olarak tanımı değişiklik gösteren Ortadoğu kavramı karmaşık bir yapıya sahiptir çünkü bu kavramın ne zaman doğduğu, niçin doğduğu, hudutlarının ne olduğu konusunda rivayetler muhtelifdir. Bilimsel çalışmalarda ve uluslararası ilişkilerde sıkça kullanılan Ortadoğu (Middle East, Moyen Orient; eş-Şarku'l-Evsat) kavramı Şark ve Levant gibi Batı kökenli bir kavramdır.

Ortadoğu dendiğinde zihne ilk gelen "Nerenin doğusu?" veya "Nerenin ortası?" gibi sorulardır. Coğrafi ya da siyasi olarak bir toprak parçasının veya bir bölgenin tanımlanabilmesi için onu diğerlerinden ayıracılabilecek anlamlı özelliklerinin olması gerekir. Bu bakımdan bölgede aynı dine mensup insanların yaşaması, aynı dilin kullanılması, aynı mezhebe sahip toplulukların bulunması, bir bölgenin tanımlanmasında kullanılabilecek kriterler arasında sayılabilir. Bu kriterler göz önünde bulundurulduğunda Ortadoğu adında bir bölgenin olmadığı, tarihte de bu şekilde bir isimlendirmenin bulunmadığı görülecektir. "Merkez, çevreyi şekillendiren şeydir." kaidesinden yola çıkılırsa görülür ki XX. yüzyılın başında bu coğrafyanın siyasi sınırlarının belirlenmesinde en büyük rolü İngiltere oynamış, İngilizler bu bölgeyi bulundukları yerden (Batı) tanımlamanın bir sonucu olarak doğunun ortası anlamına gelen Ortadoğu olarak isimlendirmiştir. İlk kez bölge dışı bir güç tarafından bir toprak parçasına bir isim ve misyon yüklenmektedir. Bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere Ortadoğu, İngiltere'nin ekonomik, siyasi ve askerî çıkarlarının korunması gereksiniminden ortaya çıkan bir kavramdır.

Ortadoğu, dünyanın farklı bölgelerinde gelişen medeniyetlerin kaynağı ve yayıldığı nokta olması itibarıyla Eski Dünya'nın merkezi olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan Ortadoğu'ya sahip olan güçlerin dünyaya

hükmedeceği anlayışından dolayı Büyük İskender'den Cengiz Han'a kadar birçok imparator bu bölgeyi ele geçirmek istemiştir. Ortadoğu bölgesinin sahip olduğu petrol ve doğal gaz gibi yer altı kaynakları, XX. yüzyılın başından itibaren bölgenin siyasi, ekonomik ve toplumsal tarihini şekillendiren en önemli etkenlerin başında gelmektedir.

Ortadoğu'nun Siyasi ve Sosyokültürel Yapısı

Uygarlık tarihinde insanların yaşamını etkileyen, insanlık için ilk sayılabilecek birçok gelişmenin bu topraklar üzerinde ortaya çıktığı bilinmektedir. İlk yazı, ilk kanunlar, ilk tarım faaliyetleri, ilk şehir devletleri, ilk dinler hep bu coğrafyada ortaya çıkmıştır. Ortadoğu'da yaşayan halklar, etnik açıdan üç temel gruba ayrılır: Sâmilîler (Araplar, İbrânîler), Hint-Avrupalı gruplar (Fârisîler, Ermeniler, Kürtler ve Afganlar) ve Tûrânîler (Türkler). Etnik olarak en büyük grubu Araplar temsil ederken Türkler ve Fârisîler de önemli sayısal orana sahiptir. Bu büyük grupların yanı sıra Nestûrîler, Çerkezler, Rumlar ve Keldânîler gibi küçük gruplar da bu mozaik içinde yer almaktadır.

Bölge nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olmakla birlikte Hristiyanlık ve Yahudilik gibi semavi dinler ile Nusayrîlik, Yezîdîlik ve Dürzîlik gibi inanç sistemleri de Ortadoğu'da varlığını sürdürmektedir. Müslümanlar içinde en yoğun grubu Sünnîler*, ardından da Şîîler* oluşturmaktadır.

Ortadoğu bölgesindeki siyasi yapılar ülkelere göre çeşitlilik göstermekle birlikte çoğu ülkede siyasi sistem totaliter ve otoriter özellikler taşımaktadır. Kimi ülkelerde cumhuriyet adı altında monarşiler, askerî diktatörlükler kimilerinde ise tek kişi ve tek parti yönetimleri ile demokrasi dışı rejimler vardır. Coğrafyada otoriter rejimlerin var olmasında emperyalist güçlerin ve onlarla iş birliği içindeki yerli elitlerin payı büyüktür.

Osmanlı Hâkimiyeti ve Sonrasında Ortadoğu

Coğrafi konumu ve stratejik özellikleri nedeniyle siyasi coğrafyası sürekli değişim göstermiş bir bölgedir. İslâm hâkimiyeti döneminde Emevîlerden

Abbâsîlere, Selçuklulardan Osmanlılara birçok devlet bölgede farklı siyasî yapılar tesis etmiştir. Bu sebeple Ortadoğu, tarihte birçok uygarlığın üzerinde hâkimiyet mücadelesi verdiği bir çatışma alanı olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 400 yıl gibi uzun sayılabilecek bir süre bölgeyi kısmen istikrar içinde tutabilmesi, hiç şüphesiz yönetim anlayışından kaynaklanmaktaydı. Osmanlılar, farklı din, mezhep ve etnisiteyi her şeye rağmen bir arada tutabilmeyi (Pax Ottoman/Osmanlı Barışı) başarmıştır.

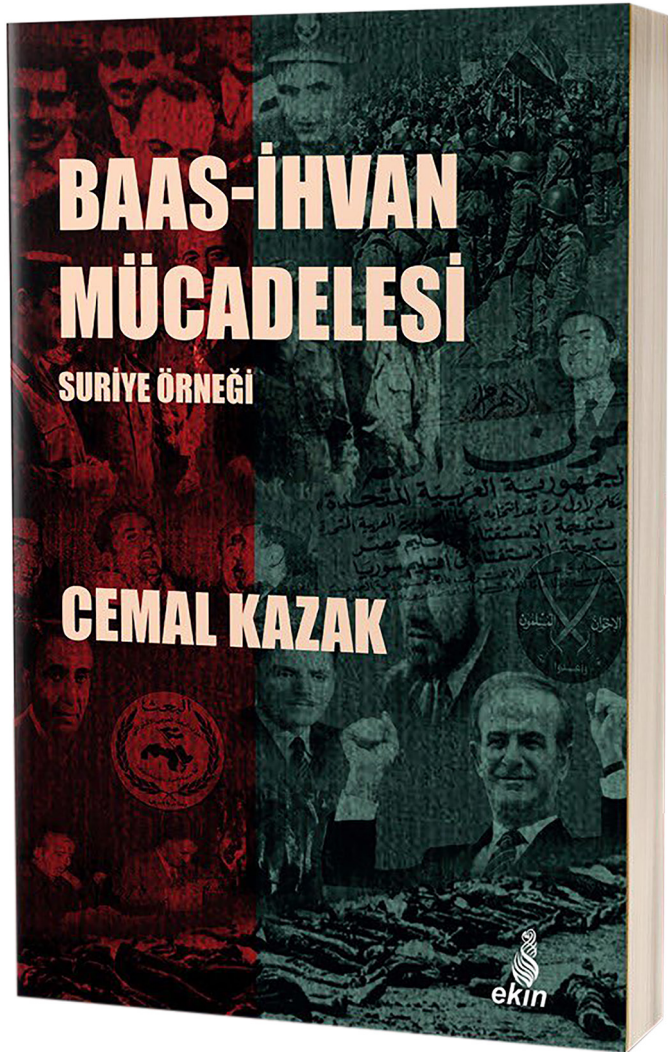
Osmanlının devlet-halk bütünleşmesini ortaya koyan yönetim anlayışının etnisite vurgusu olmadan "Osmanlılık kimliği" oluşturmaya, devleti milliyetçilik fikirlerinin zirve yaptığı XIX. yüzyıla kadar korumuştur. Osmanlıların toplumsal mutabakata dayalı olarak inşa ettiği bu sistem, 1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıkan milliyetçilik fikirlerinden bütün imparatorluklarda olduğu gibi olumsuz yönde etkilenmiştir.

Tarih İçinde Suriye

Geçmişte Bilâdü's-Şâm adıyla Filistin, Lübnan ve Ürdün topraklarını da içeren Suriye, Akdeniz'in doğu ucundaki bölgenin tamamına verilen isimdir. Tarih boyunca Fenikeliler, Asurlular, Bâbilliler gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bu topraklar üzerinde farklı uygarlıklar hüküm sürmüştür. 634 yılında Bizans ordusuna karşı kazanılan Ecnadeyn Savaşı ile Filistin ve Suriye Müslüman topraklarına katılmıştır. Bu bölgeyi Araplar "Şam beldeleri" anlamına gelen "Bilâdü's-Şâm" olarak isimlendirmişlerdir.

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı topraklarına katılan Suriye, yaklaşık dört yüz yıl Osmanlı idaresinde nispeten istikrarlı bir dönem geçirmiştir. Suriye vilayetlerinin Doğu Akdeniz'e kıyısı olması ve hac yollarından en önemlisinin Şam'dan başlıyor olması stratejik önem taşıyordu. Bu sebeple hac yolunun güvenliği ve gelirlerin düzenli bir şekilde toplanması önemlidir.

Batı ile tesis edilen yoğun ilişkiler, yabancılara ait eğitim kurumlarının kurulmasına olanak sağlamış, 1866'da kurulan Suriye Protestan Koleji -Bugünkü Beyrut Amerikan Üniversitesi-, birçok yeni fikrin ve yeni aydın sınıfının doğuşuna öncülük etmiştir. Nâsîf Yâzîcî (ö. 1906), Butrus el-Bustânî (ö. 1883) ve Abdurrahman el-Kevâkîbî (ö. 1902) gibi aydınlar Arap Milliyetçilik Hareketi'nin canlanmasına etki etmişlerdir.

Suriye ve Lübnan, Arap uyanışının ve ardından Arap Milliyetçiliğinin yoğun olarak hissedildiği yerlerin başında gelmektedir.

Suriye'de Dinî Kimlikler

Ortadoğu, uluslararası alanda sadece jeopolitik konumu itibarıyla değil, farklı etnik ve dinî kimliklere sahip çok kültürlü yapısıyla da önemli bir bölgedir. Tek tanrılı üç büyük semavî dinin ortaya çıktığı yer olması itibarıyla semavî dinlerin kalbi olarak isimlendirilmektedir. "Bereketli Hilal" olarak adlandırılan bölgede yer alan Suriye, tarih boyunca birçok dinî inanın çıkış yeri olduğundan çok kültürlü yapıya sahip bir ülke olmuştur. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Hristiyanlığın tesirinde kalan bölge, daha sonra İslâm'ın hâkimiyetine girmiştir. Bölgede genel olarak mezhep temelli ayrışmaların

olduğu görülmektedir. Dinî anlamda Suriye'nin geleneksel hâkim unsuru Sünnî Araplardır. Bununla birlikte Hristiyanlar ve Heteredoks dinî azınlıklar olarak kabul edilen Dürzîler, İsmâîlîler, Yezidîler ve Nusayrîler de günümüze kadar bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Suriye siyasi ve dinî hayatının en popüler mezheplerinden birisi hiç şüphesiz ki Nusayrîler olmuştur. Nusayrîler de Suriye'de etnik gruplar içinde azınlık olan dinî bir grup iken özellikle Fransız mandası zamanında Nusayrî kimliği ön plana çıkarılmış, birçok Nusayrî genci orduya ve askerî akademiye alınmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllara gelindiğinde azınlıkta olmalarına rağmen Suriye yönetiminin bu mezhep mensuplarının eline geçtiği görülmektedir. Hâfız Esed iktidarı ele geçirdikten sonra daha fazla Nusayrî'yi Baas Partisine ve orduya yerleştirmiş, askerî okullar ile mülkiyeye Nusayrî kökenli Suriyelileri almaya özen göstermiştir.

Bağımsızlık Mücadelesi: Suriye Arap Cumhuriyeti

1516'da Mercidâbık Savaşı'yla Osmanlı hâkimiyeti altına giren Suriye, 1918 yılında I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin mağlup olmasının ardından Avrupalı güçlerin egemenliği altına girmiştir. Bölge üzerindeki hâkimiyetlerini devam ettirmek isteyen Avrupalı güçler, sömürgeciliğin farklı bir şekli olan "manda sistemi"ni uygulamıştır.

Suriye'yi Şam merkezli olarak yöneten Osmanlı idarî sistemine karşılık Fransa'nın uyguladığı politika "böl ve yönet" şeklinde olmuştur. Fransızlar, Ortadoğu'nun en çeşitli etnik, dinsel ve mezhepsel nüfusuna sahip olan ülkesini kendi menfaatleri doğrultusunda ırk

ve din farklılıklarını körükleyen politikalar üreterek yönetmişler, bu şekilde Suriye üzerindeki hâkimiyetlerini sağlamlaştırmaya çalışmışlardır. II. Dünya Savaşı'nın başlaması Suriyeli milliyetçilere yeniden fırsat vermiş, bağımsızlık süreci hızlanmıştır. 7 Ağustos 1941 tarihinde Fransa ve İngiltere ile yapılan anlaşma ile Suriye ve Lübnan'a tam bağımsızlık verilmesi konusu karara bağlanmıştır.

Askerî Darbeler Dönemi (1946–1970)

Suriye siyasi hayatında askerî darbelerin ayrı bir yeri vardır. Özellikle bağımsızlık sonrasında demokratik sistemin yerleşmediği, siyasi istikrarın bir türlü sağlanamadığı ülkede farklı ideolojik düşüncelerin iktidarı ele geçirme aracı olarak darbeleri kullandığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı'nın ardından 1946 yılında elde edilen bağımsızlık hem Suriye hem de Ortadoğu tarihi açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bir imparatorluk bakiyesi olan Suriye'nin dinî ve etnik çeşitliliği, ulus birliğinin sağlanıp güçlü bir devlet kurulmasında en büyük engeli teşkil etmiştir.

Genel Kurmay Başkanı Hüsnü Zaim, ABD'nin de desteğini alarak 30 Mart 1949'da Cumhurbaşkanı Şükrü Kuvvetli'ye karşı Suriye'deki ilk askerî darbeyi gerçekleştirmiştir. Bu darbenin ardından Suriye'de 1971 yılına kadar sürecek olan "darbeler dönemi" başlamıştır. Zaim, 14 Ağustos 1949 tarihinde İngiliz ve Irak destekli General Sami Hınnavi darbesiyle görevden alınarak idam edilmiştir.

Amerika'nın desteği ve iç muhalefetin General Edip Çiçekli'yi darbe konusunda ikna etmesiyle Çiçekli, Suriye'nin bağımsızlığını ve Cumhuriyet rejimini korumak, ülkenin İngiliz etkisine girmesini önlemek ve Bereketli Hilal Projesi'ne engel olmak adına Aralık 1949'da Sami Hınnavi'ye yönelik darbe yaparak yönetime el koymuştur. Bu darbe ile birlikte bir yıl içinde siyasi hayata üçüncü kez müdahale edilmiştir.

1958 yılında gerçekleşen Suriye-Mısır birleşmesinden rahatsız olan Şamlı subaylar, Abdulkerim en-Nahlâvî liderliğinde 28 Eylül 1961 tarihinde darbe yaparak Suriye Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılmıştır. 8 Mart 1963 tarihinde Suriye başka bir darbe girişimine daha şahit olmuştur. Baas lideri Mişel Eflak'ın onay verdiği partinin askerî komitesine (Alevî subayların kontrolünde) mensup Baasçı subaylar'ın yaptığı darbe ile

Arap Sosyalist Baas Partisi yönetimi ele geçirmiştir. Hâfız Esed, 13 Kasım 1970 tarihinde Salah Cedit ve Cumhurbaşkanı Nureddin el-Atâsi'yi tutuklatarak yeni bir darbe ile iktidarı ele almış ve böylece Suriye'nin ilk Nusayrî kökenli devlet başkanı olmuştur. 1949 yılında Hüsnü Zaim ile başlayan darbeler zinciri, Hâfız Esed'in 1970 yılında gerçekleştirdiği darbe ile son bulmuştur.

Hâfız Esed Dönemi (1970-2000)

Ekim 1930'da Lazkiye'nin Kırdaha kasabasında Nusayrî kökenli orta sınıf bir ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelen Hâfız Esed, lise yıllarında Baas Partisinin Arap milliyetçiliği düşüncelerinden etkilenerek partiye üye olmuş ve Fransa karşıtı eylemlere katılmıştır. Taşradaki azınlıklar için cazibe merkezi olan Askerî Akademi'ye giren Esed buradan hava subayı olarak mezun olmuştur. Baas rejiminin Suriye'de iktidarı ele aldığı 1963 darbesinde aktif rol alan Esed, darbenin ardından Hava Kuvvetleri Komutanı olmuştur.

Esed'in paradoksal bir şekilde iktidara yükselişi dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. 1967 Arap-İsrail savaşında o dönemin Savunma Bakanı ve Hava Kuvvetleri Komutanı olarak Golan tepelerinin kaybedilmesinden sorumlu olan Hâfız Esed'in sicili enteresan bir şekilde bu olaydan olumsuz etkilenmemiştir. Bölgenin Suriye için stratejik önemine rağmen savaşta İsrail'e karşı direnç gösterilmemiş, Şam radyosu daha İsrail birlikleri kente girmeden Golan'ın düştüğünü ilan etmiştir. Golan'da beş yıl istihbarat subayı olarak görev yapan Mustafa Halil, İsrail askerleri bölgeye ayak basmadan 17 saat önce yayımlanan 66 No'lu bildiri (Esed imzalı) ile Kunaytira'nın da düştüğünün ilan edildiğini ifade etmektedir. İddia edilen bu olaylar başka bir ülkede yaşansa sorumlularının en hafif ihtimalle yargılanıp hesap vermesi gerekirken Esed, bu ithamların hiçbirisinden olumsuz yönde etkilenmemiştir.

Batı'da eğitim görmüş Mişel Eflak ve Selâhaddin Bîtâr'ın öncülüğünde kurulan Baas Partisi, Arapların tarihteki ihtiyaçlarına tekrar kavuşabilmeleri için önce bağımsızlıklarını elde etmelerini, ardından sosyalizm temelinde bütün Arapların tek bir devlet çatısı altında toplanmalarını hedeflemiştir. Bu doğrultuda "birlik, hürriyet ve sosyalizm" kavramlarını ideolojisinin merkezine koyan Baas Partisi "Sonsuz Misyonu Olan Arap Ulusu" sloganı ile Avrupa'da yaşanan Rönesans benzeri bir uyanışın Arap dünyasında da gerçekleşebilmesi için çalışmalar yürütmüştür,

Zaman içinde gerek uluslararası konjonktürün etkisi gerekse iç politik gelişmeler Partinin erken dönem

ideolojisinden sapmalara neden olurken Parti içi çekişmelerin de fitilini ateşlemiştir. 1963 darbesi her ne kadar Eflak ve Baas tarafından yapılmış gözükse de hem darbeyi yapan hem de iktidarı ele geçiren Eflak veya Baas Partisi değil, özellikle Baas'ın içindeki Nusayrî azınlıkların kontrolündeki askerî komiteye mensup kırsal kökenli subaylardır.

Partide görülen asker ve sivil şeklindeki ayrışma, zaman içinde daha da keskinleşmiştir. Partinin askerî komitesi, özellikle orduya yeni alınan azınlık mensubu subayların da etkisiyle daha da güçlenmiştir. Parti ile ordu arasındaki bu ilişki, Suriye'deki dönüşümün temel dinamiklerinden biri olmuştur.

Dolayısı ile 1960'ların Baas'ı; ikinci kuşak liderlerin etkisi, Baas içindeki yeni ideolojik söylemler ve ordu içindeki güç dengelerinin değişmesiyle 1940'ların ve 50'lerin Baas Partisinden farklı bir noktaya gelmiştir. 1963 yılında yapılan altıncı kongrede alınan kararlar bize Partinin Pan Arabizm fıkırından Marksist-Leninist sosyalist bir partiye dönüştüğünü göstermektedir. Partinin kurucu lideri Mişel Eflak, bu yaşananları "Artık partimi tanıyamıyorum, bu parti benim mi, bu ilkeler benim mi?" diyerek hayretle karşılamıştır. Selâhaddin Bîtâr ise 1966 darbesini "Baasçı politikaların Suriye'de sona ermesi şeklinde" yorumlamıştır.

Esed Dönemi, Esed'in kişisel karar ve yaklaşımlarının Partinin önüne geçtiği, Partinin kadrolarının daha çok aile, aşiret ve mezhep gibi bağlara dayandırıldığı, ideolojik anlamda milliyetçi-sosyalist çizgiden tam anlamıyla kopuş yaşandığı bir dönem olmuştur. Baas'ın kuruluş felsefesinde yer alan Arap milliyetçiliği ve sosyalizm yerini Neo-Baas Dönemi olan 1960'lı yıllarda Arap sosyalizmine, 1970'li yıllarda Esed'in Neo-Baasçıları tasfiye etmesi ile de ulusal milliyetçiliğe ve Suriyeciliğe bırakmıştır.

Baas Partisinin Dine ve İslâm'a Bakışı

Dini unsurların insanlık tarihinde toplumlar üzerinde her zaman etkili olduğu bilinen bir gerçektir.

Baas'ın kurucusu Mişel Eflak, dinle ilgili düşüncelerini *Fi Sebili'l-Ba's* adlı eserinin birinci cildinde "Dine Bakışımız" başlığı altında şu şekilde ifade etmektedir:

"Din, tarih boyunca insan hayatında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Din konusu günümüzde bazı gençlerin ifade ettiği gibi basit bir konu değil, ciddi bir konudur. Burada dinin hakikati ile dinin yansımaları arasında bir ayrım yapmamız gerekmektedir. Dinin görünen şekli ile hakikatleri zaman zaman birbiri

ile çelişmekte ve birbirine karşı olmaktadır. Bunun sebebi dinî konulara kişilerin duygu ve çıkarlarını karıştırmalarıdır. Bu durum gerek toplum için gerek fertler için sorun arz etmektedir".

Eflak, İslâm Peygamberi Hz. Muhammed'den övgü dolu ifadelerle bahseder. Eflak'a göre örnek alınması gereken en iyi Arap Hz. Muhammed'dir. Hz. Muhammed, Arapların hepsi idi, bugün de bütün Araplar Muhammed gibi olmalıdır. Eflak, İslâm'ı bir Arap hareketi olarak kabul ediyor ve Arapçılığı beden, İslâm'ı ise ruh olarak görüyordu.

Eflak, İslâm dininden ve Hz. Muhammed'den övgüyle bahsetse de İslâmî hakikatleri çarpıttığı çok açık bir şekilde görülmektedir. İslâm'ın Arap milliyetçiliğine katkı sağladığını belirterek, Hz. Muhammed'i ümmetin değil Arap ulusunun lideri gibi sunarak İslâm'ı milliyetçi bir çizgide göstermeye çalışmaktadır. İslâmiyet'i Arap medeniyetinin ürünü ve İslâmiyet'in asıl hedefinin Arapçılığı canlandırmak olduğunu söyleyerek İslâm'ın doğası gereği ulusal değerlerden ziyade evrensel değerler üzerine kurulduğu gerçeğinin üstünü örtmek istemektedir. Oysaki İslâm cihanşümul bir din olarak bütün insanlığa gönderilmiştir.

Eflak'ın ısrarla Arap milliyetçiliğini İslâm'la bağdaştırma gayreti İslâm'ın kutsal metinlerindeki birçok ayette kınanmıştır. Hz. Muhammed'in veda hutbesinde ifade ettiği "İrkçılık yapan ve ırkçılık davası güden bizden değildir." "Arab'ın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerinde üstünlüğü yoktur." sözleri bu gerçeği açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sonuç:

"Ümmetun Arabiyyetun Vâhîde, Zâte Risâletun Hâlide" (Ebedî Misyona Sahip Tek Arap Ulusu) sloganı ile Avrupa'nın yaşadığı Rönesans benzeri bir aydınlanmanın Arap dünyasında da gerçekleşebileceğine inanan, bu duygularla Baas Partisini kuran Mişel Eflak'ın Baas'ı Suriye başta olmak üzere Ortadoğu halklarına kan ve gözyaşından başka bir şey getirmedi.

Baasçılar Baassız, Baas Baasçılarsız, elleri kana bulanmış, zulüm ve öldürmede birbirleri ile yarışıyorlar..." Baasçılar'a yöneltilen bu sözler kendisi de Baas'ın en önemli şahsiyetlerinden birisi olan **Sami Cündî'ye** ait. Cündî, "**el-Baas**" adlı eserinde Baas Partisinin işlediği katliamları, Suriye halkına reva görülenleri, rejim tarafından halka karşı işlenen suçları ve Arap ümmeti diye başladıkları yolculuğun zindanlarda nasıl son bulduğunu detaylı bir şekilde anlatmaktadır.

Aynı şekilde Baas'ın iki kurucu liderinden birisi olan **Selâhaddin Bitârın** itirafları Baas Partisinin Suriye halkına yaşattıklarını göstermesi açısından büyük önem taşıyor, Bitâr'ın 1980 yılında **İhyâü'l-Arabî** dergisinde Suriye halkına yönelik olarak kaleme aldığı **"Afveke Şa'bu Sûriyyetü'l-Azîm..."** (Afedersin, Büyük Suriye Halkı) diye başlayan yazısında yaşatılan acılara karşı Suriye halkının göstermiş olduğu sabır, şecaat ve fedakârlıklardan övgüyle bahseden Bitâr, rejimin mezhepçi politikalarını ve Suriye halkına karşı yaptığı acımasız uygulamaları ifade ederken, Baas Partisinin yaşattığı acılardan dolayı Suriye halkından özür dilemiştir.

Tüm bunlar göstermektedir ki emperyalizmin boyunduruğu altında iç savaşlarla ve toplumsal sorunlarla mücadele eden Arap halklarını tarihteki ihtişamlı günlerine döndürmek hedefiyle yola çıkan Baas Partisi, kuruluşundan kısa bir süre sonra parti içi ihtilaflar sonucu farklı hiziplere bölünmüştür.

Arap birliği düşüncesi kişisel ve bölgesel rekabetlere kurban edilmiş, sözü edilen özgürlük ideali gerçek anlamda hiçbir zaman hayata geçirilememiştir. Sosyalizm hedefi ise zaman içinde tüccarların istekleri doğrultusunda liberal politikalara evrilerek sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. Aradan 70 yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen halkına yönelik her türlü baskı ve sindirme politikalarını meşrulaştıran Baas iktidarlarının günümüzde sadece diktatörlük, baskı, gözyaşı ve katliamlarla anılması, kelime anlamı "diriliş" olan bir siyasal hareketin zaman içinde nereye evrildiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Gelecek Senaryoları; Suriye'yi Kim Yönetecek? Kim nasıl bir Suriye İstiyor?

Evet, Suriye devrimi ilk aşamasını tamamladı. Rejim düştü. Yeni bir sayfa açılıyor. Elbette ki muhaliflerin bu başarısına gölge düşürmek ve komplo senaryoları yazmak doğru olmayacaktır. Fakat devletlerin çıkarları bölgesel ve küresel aktörlerin bölgede attığı adımlar bu duygusallığın çok daha ötesinde kararlar almayı ve uygulamayı gerektirmektedir. Bu nedenledir ki durumun içinde bulundurduğu risklerin doğru analiz edilmesi gerekmektedir.

2011 sonrası başlayan Arap Baharı süreci İslamcı hareketler için imkân olduğu kadar, aynı zamanda bir imtihan da olmuştur. Şu bir gerçektir ki devrimlerin gerçekleşmesi kadar devrim sonrası kazanımların hayata geçirilmesi de önemlidir. Mısır ve Tunus'ta yaşanan süreç bize göstermiştir ki devrim sonrası

dönüşüm, devrimi gerçekleştiren aktörlerin çok fazla özverili ve fedakâr olmalarını gerektiren bir süreçtir. Ortadoğu'da gerçekleşen Arap Baharı sürecine göz attığımızda hemen hemen bütün ülkelerde karşı devrimler veya askeri darbeler gerçekleşmiştir. Arap Baharı sonrasında birçok ülke neredeyse ulusal birliğini kaybetme noktasına gelmiştir.

Ahmet el-Şara'ya Zor Bir Dönem Bekliyor!!!

Tarih sahnesinde gerçekleşen devrimlere ve iktidar değişimlerine baktığımızda otoriter bir rejimden kurtulan ülkelerde etnik, dini ve ideolojik olarak iktidar üzerinde sert güç mücadeleleri meydana gelmektedir. Tüm tarafların birbirlerine karşı kendi isteklerini kabullendirmeye ve ülkede nüfuz kurmaya çalıştığı görülmektedir. Bunun sonucunda da ülkede siyasi istikrarsızlık ve ekonomik bunalımlar baş göstermektedir. Uzun yıllar otoriter bir rejim altında yönetilen ve bu rejimin yarattığı siyasi, sosyal ve ekonomik çarpıklıklarla baş etmeye çalışan bir ülkede geçiş sürecinin sorunu olması beklenen bir gelişmedir. Bu saydıklarımızın dışında Suriye'de Ahmet Şara'ya ve yeni yönetimi ne gibi tehlikeler bekliyor?

Herkesin bildiği gibi HTŞ'nin kökleri Suriye'de Irak El Kaide'si olarak bilinen Irak İslam Devleti'ne dayanmaktadır. Colani, Irak El Kaidesi'nin Irak Şam İslam Devleti'ne dönüşmesi kendi üzerinde baskı kurmaya başlaması ile 2013 yılında IŞİD'den ayrılarak Eymen Zevahiri'ye biat yemini ederek el-Kaide'ye bağlanmıştır. Bu kararla Colani dönemin şartları içinde bölgedeki diğer gruplar üzerinde etkisini artırmayı hedeflemiştir. Kuruluşundan bu yana hem cihatçı kimliğini korumaya çalışmış hem de pragmatik bir tutum sergileyerek hayatta kalma ve bölgedeki siyasi etkisini artırma çabası içinde olan HTŞ daha çok Suriye içindeki çatışmalara odaklanarak küresel cihat hareketlerinden farklı bir çizgi izlemeye başlamıştır.

Bir Suriyeli olarak Suriye'nin toplumsal dokusunu çok iyi bilen ve yerelleşme çabaları içinde olan Colani IŞİD ya da El Kaide ideolojisinin dışlayıcı kimliği ile Suriye toplumunda tutunamayacağını farkındaydı. Amacı küresel bir cihad hareketini yürütmekten daha çok Suriye'deki Baas rejimini yıkmak olan Colani bu sebeple Nusra Cephesinin el-Kaide ile resmi bağlarını 2016 yılında kopararak adını Cebhetü Fethu's-Şam olarak değiştirdi.

Colaniyi, yerelleşmeye ve Selefi cihatçılığa

aidiyet yükünü omuzlarından atmaya iten sebep hiç şüphesiz ki Levant bölgesinin toplumsal yapısından kaynaklanıyordu. Radikal Selefi düşüncenin, Suriye toplumunda tarihsel, sosyal, kültürel ve dini dinamikler göz önüne alındığında tutunması zor, bunun sebebi, Suriye'nin tarihsel çeşitlilik içeren toplum yapısı, dini gelenekleri ve tarihi olarak mezhepsel ve etnik çoğulculuğu ile Selefi ideolojinin katı ve ayrıştırıcı doğasının çatışmasıydı.

Tarihsel olarak, Suriye'de İslam'ın daha çoğulcu yapıya sahip olan tasavvufi geleneklerinin güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Selefi düşüncenin bu tasavvufi geleneklerle uyumsuzluğu, Selefi ideolojinin kabul görmesini sınırlandıran en önemli faktördür. Suriye, tarih boyunca tasavvufi öğretilerin önemli bir merkezlerinden biri olarak çeşitli tasavvuf ekollerine ve tarikatlara ev sahipliği yapmıştır. Tasavvufun Suriye'deki etkisi, toplumun dini ve kültürel dokusunu şekillendiren en önemli etken olarak karşımıza çıkar. Selefi cihadist ideolojiyi benimseyen Heyet Tahrir el-Şam (HTŞ) gibi grupların mevcut ideolojileri doğrultusunda Suriye'yi yönetmesi hem yerel hem de uluslararası dinamikler açısından oldukça karmaşıktır ve birçok engelle karşı karşıyadır.

Colani, uzun vadede, Suriye toplumunun bir arada yaşama kültürü ve çoğulcu yapısı, radikal Selefilik gibi ayrıştırıcı ideolojilere karşı önemli bir engel oluşturacağını farkındadır. Bu bağlamda Suriye'yi yönetmenin toplumsal konsensüsü sağlamaktan geçtiğinin bilincinde hareket etme eğilimindedir. Bu bağlamda Ahmed Şara'nın geçmiş yıllarda kendisini çokça eleştiren Suriye İslam Meclisi Başkanı Şeyh Usame el-Rufai'yi ziyaret ederek İstanbul'da vefat eden kardeşi Şeyh Sariye el-Rufai için taziye ziyaretinde bulunması Şara'nın Suriye toplumunun hassasiyetlerini göz ardı etmediğinin en önemli göstergesidir.

Ahmet Şara'nın bu söylemlerinin ve adımlarının birilerini rahatsız etmesi muhtemel. Hiç şüphesiz ki en çok rahatsız olanlar HTŞ'nin tabanı ve Selefi gruplar olsa gerek. Onların beklentileri Şara'nın gerçeklerinden çok farklı. Nitekim Şara ekonomik anlamda çökmüş bir ülke devir aldı önünde birçok zorluklar var en önemlisi de Suriye'yi parçalanmadan bir arada tutmak. Beklentileri karşılanmayan bu grupların onu Batı yanlısı, devrimi satan bir siyasetçi olarak etiketlemesi ve Colani'ye karşı cihad ilan etmesi de olası bir seçenek. Bu sebeple Şara'nın öncelikli olarak kendi tabanını kontrol altına alıp yönetmesi Suriye'yi yönetmesinden daha önemli.

Ayrıca Şara'nın önündeki önemli sorunlardan birisi de yeni Suriye ordusunun biran önce kurulması. Maalesef Suriye ordusunun Cumhuriyet ordusundan ziyade belli bir azınlık grubuna ait ordu olması geçiş sürecini daha da zorlaştıracaktır. Burada Türkiye ve Suriye arasında yapılacak işbirliği ile yeni ordunun tesis edilmesi sağlanabilir.

Suriye parçalanacak mı yoksa yeniden bir ulus inşa edilebilecek mi? İsrail'in yayımlacı politikaları ne olacak, Suriye'nin geleceğinde PKK-PYD yapılanması nasıl yer alacak? BEA, Suud, Mısır ve Ürdün nasıl bir Suriye görmek istiyor? Ve kim hangi gücü harekete geçirerek istediği Suriye'yi inşa etmeye çalışacak? Dürzi bölgelerinde İsrail politikası ne olacak?

Hiç şüphesiz Körfez ülkeleri ve komşu Arap ülkeleri

Suriye'de oluşacak yeni yönetimin kendilerini tehdit edecek bir şekle bürünmesini istemiyor. Özellikle Körfez ülkeleri ve Mısır Suriye'de İhvan benzeri bir yapının oluşmasını kendi ulusal güvenlikleri için tehdit olarak algıladığından buradaki sürece müdahil olarak kontrol altına almaya çalışacaktır. Ayrıca Türkiye ve Katarın Suriye'de aşırı etkin rol oynaması da başta Körfez olmak üzere Arap ülkelerini rahatsız etmesi muhtemeldir. Bu bağlamda Suriye'de ilk altı aylık periyot içinde birçok risk barındırmaktadır. Eğer HTŞ Suriye toplumunun çeşitliliği göz önünde bulundurarak ülke genelinde bütün unsurları Suriye vatandaşlığı zemininde kapsayıcı bir yönetim inşa edemezse Suriye'nin etnik ve mezhepsel ayrılıkları temelinde yeni bir iç savaş girdabına girme ve Lübnanlaşma olasılığının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Tüm bu kaygılara rağmen Mısır hariç herkes HTŞ yönetimine bir fırsat verme konusunda hem fikir gibi.

Esed rejiminin düşmesi ile ülkede kötü günlerin bittiğini düşünmek kör iyimserlik olsa gerek. HTŞ yönetiminin yıkımı devraldığı ülkede başa çıkmak zorunda olduğu geçmiş uzun yıllara dayanan ağır bir sosyolojik dram ve trajedi var. Devletin yeniden yapılandırılması, kurumların tekrar işlevsel hale getirilmesi için ciddi bir zamana ve enerjiye ihtiyaç olduğu kesin. Bu sebeple ülkenin geleceği ile ilgili en doğru tanımlama hamasi duygulardan uzak "**ihtiyatlı iyimserlik**" olmalı.

Bölünmüş ve İstikrarsız Bir Suriye Kimin İşine Yarar

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki jeopolitik ve jeoekonomik anlamda ABD başta olmak üzere küresel aktörlerin bu bölgede değişmeyen temel hedeflerini görmezden gelemeyiz. Bugün konuyu sadece teopolitik açıdan değerlendiren ve İsrail'in Kutsal topraklar (Arz-ı Mevud) söylemini dikkate alan birçok araştırmacı tarafından gözden kaçırılan bir konu daha var İsrail'in sürekli bir şekilde artan nüfusu. Kurulduğu 1948'den beri nüfusu tam 10 kat artarak 8 milyonu aşan İsrail'de kadınların doğurganlığı 3.1 çocuk seviyesinde. Yüzölçümü olarak dünyanın en küçük ülkelerinden biri olan İsrail'in nüfusu 70 yıl içinde on kat artarak 8 milyonu geçmiş bulunuyor. Diğer ülkelerle kıyaslandığından ise doğurganlık oranı OECD rakamlarına göre iki katı seviyesinde. Bu rakamlar açık bir şekilde göstermektedir ki İsrail'in önündeki en büyük problem artan nüfusu 22 bin km karelik bir yere sığdırmaya çalışması olacaktır.

Peki, İsrail bu sorunu nasıl çözebilir? Ya nüfus artışını durduracak politikalar izleyecek ya da ya da artan nüfusunu barındırabilmek için yeni topraklar edinecek. İsrail'in nüfus artışını durdurmayı bırakın yavaşlatması bile İsrail'in varlık nedenine aykırı bir durum. Bu nedenle bu asla uygulanabilecek bir şey değil. Bu durumda geriye bir tek çözüm kalıyor; İsrail'in topraklarını genişletmesi gerekiyor. İslam coğrafyasının ortasında bulunan İsrail topraklarını nasıl ve nereye doğru genişletecek?

İşte tam da bugünlerde İsrail, Baas rejiminin yıkılmasını ve ülkedeki siyasi istikrarsızlığı fırsat bilerek işgal altında tuttuğu, Suriye'ye ait Golan Tepelerindeki tampon bölgede işgal ettiği alanı genişletmek için harekete geçti. Netanyahu, işgal altındaki Golan Tepelerindeki Bental Dağı'na yaptığı ziyaret esnasında 8 Aralık'ta çektiği video mesajda, "Bu bölge yaklaşık 50 yıldır 1974 yılında üzerinde anlaşmaya varılan "Kuvvetlerin Ayrıştırılması Anlaşması" uyarınca bir tampon bölge olarak kontrol ediliyordu. Bu anlaşma çöktü, Suriye askerleri mevzilerini terk etti." dedi. Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar, Suudi Arabistan, Mısır ve Irak kararı kınasa da İsrail her zaman ki gibi hukuk tanımazlığını burada da sürdürmeye devam ediyor.

İsrail'in yayılmacı siyasetini göstermesi açısından geçtiğimiz günlerde İsrail hükümetine bağlı Arapça sosyal medya hesabından yapılan paylaşımda, işgal altındaki Filistin topraklarının bir kısmı ile Ürdün, Lübnan ve Suriye'yi içeren bölgeyi «tarihi İsrail toprakları» olarak ifade edilmesi ve bir harita yayınlanması bölge

ülkelerinde gerilimin artmasına neden oldu.

Sonuç olarak;

Tüm veriler göstermektedir ki Esad sonrası Suriye'nin bölünmüş ve istikrarsız durumunun sürmesi, içinde PKK'nın Suriye'deki uzantısı olan PYD'nin zemin kazanması ve Türkiye'nin güvenlik endişelerinin devam etmesi anlamına gelecektir. Türkiye bu bölgede Suriye'nin ulusal bütünlüğüne zarar verici her türlü oluşumun bertaraf edilmesi için Şam hükümeti ile birlikte hareket edecektir. Dolayısıyla Suriye'nin devlet düzeninin yeniden inşa edilmesi ve ülkenin biran önce güvenlik üretir konuma gelmesi Türkiye'nin en önemli stratejik amacıdır.

Bu bağlamda Suriye'nin Türkiye'nin de desteği ile bir an önce milli ordusunu tesis etmesi elzem bir durumdur. Nitekim bir ordu gücü olmadığı takdirde Suriye'nin toplumsal bileşenlerini oluşturan Sünniler, Aleviler, Kürtler, Türkmenler, Dürziler, Hristiyanlar ve farklı ideolojik gruplar arasında ortaya çıkacak her sorun potansiyel bir çatışmayı içinde barındıracaktır. Bu durumda, Suriye'de oluşacak pamuk ipliğine bağlı bir düzen başta Suriye'nin komşuları olmak üzere Ortadoğu'nun tümünde sürekli bir istikrarsızlığa neden olacaktır. Bu durum Ortadoğu'da yayılması için savaş, istila, işgaller ve yarı kaotik atmosfere ihtiyaç duyan İsrail için bulunmaz bir fırsat olacaktır.

Şam yönetimi için en önemli konulardan biri de hızlı bir şekilde Suriye toplumunun çeşitliliği göz önünde bulundurarak ülke genelinde bütün unsurları Suriye vatandaşlığı zemininde kapsayıcı bir yönetim inşa etmesidir. Böyle bir yönetimin inşa edilmesi dış müdahalelerinde önünün kesilmesinde hayati önem taşımaktadır.

PAGANİZM VEYA İNSAN İÇİN TANRININ SOMUTLAŞTIRILMASININ ANLAMI

▲ COŞKUN YILDIZ

GİRİŞ

İnsan dünya yaşantısı içinde inanma ihtiyacını ya İ tevhid eksenli ya da kendi/insan üretimi bir "tanrı" / kutsal güce yönelerek gidermeye çalışmıştır. İnanma (yüce yaratıcıya iman ve insanî güven duygusu) insanın fıtratının ihtiyaçlarındandır. Sosyal bilimlerin çizdiği genel kabullere göre felsefe insanın ilk önce yaşadığı doğayı tanımlamaya ve sorgulamaya başladığı "doğa/ evrimci din teorisi" anlatısı ile oluşturulur. İnsan icatlar yapıp doğayı tanımaya/hakim olmaya başlayınca somut/fiziki evrenden soyut/metafiziki evrene doğru bir zihni gelişim yaşadığı düşünülmektedir. Bu süreç içerisinde putperestlik olarak tanımladığımız inançlar ortaya çıkmış "Uluhiyeti ve kutsalı yalnızca aşkın bir metafizik üstün güce hasretmeyip tüm evrene yaygınlaştıran ve doğa merkezli bir din anlayışıyla doğal varlıklara tapınma"(1) yoluna gidilmiştir. Bu durum da "paganizm" olarak tanımlanmıştır.

Sosyal bilimler tanrı inançlı dinleri ikinci evre oluşumlar olarak zikrederken; bu böyle midir sorusunu sormak lazım!?... Bize göre ilk insandan beri yeryüzünde "tevhid" inancı vardır. Politeizm ve monoteizm olarak ortaya çıkarak tanımlayacağımız putperestlik (paganizm), tevhidden sapma üzerine ortaya çıkmıştır.

Paganizm inancının doğuşu ve karakteristik özelliklerini ortaya koyarken ilk önce pagan kavramı ve ilişkili kavramları da tanımlamalıyız. Paganizm ile "kutsal", "din" ve "tanrı" birbiriyle ilişkili temel inanç kavramlarıdır. Örneğin; "**Göğü Delen Adam**" kitabında Samoa'ya bir yelkenliyle gelen ilk misyonerin Samoa takımadalarından birindeki Tiavea'nın şefi Tuiavi'i ile tanışması ve onu Avrupa'ya götürmesinden sonra kabile şefinin Tiavea halkına yazdığı mektupta Avrupalıların tanrısını şöyle tarif eder:

"Tanrı sevgiymiş. Gerçek bir Hristiyan, sevgi düşüncesini her zaman göz önünde bulundurmalıymış. Ulu tanrı için, beyaz adamın duaları da yeterliymiş. Onun tanrısı kandırdı bizi, açıkça dolandırdı. Papalagi(2) de kendi tanrısını kandırıp fişekledi bizi Büyük Ruh'un sözlerini kullanarak aldatması için. Çünkü beyaz adamın gerçek

tanrısı, kendisinin "para" adını taktığı yuvarlak metal ve ağır kâğıttan başka bir şey değildir. ... Para, para... Papalagi'nin gerçek tanrısı yalnızca paradır.(3) Misyoner Papalagi, bize önce Tanrı'nın ne olduğunu öğretti ve bizi, içlerindeki gerçek Tanrı'yı taşımadıkları için, eski tanrılarımızdan uzaklaştırdı. Böylece gecenin yıldızlarına, ateşin ve rüzgarın gücüne tapınmayı bırakıp, onun Tanrı'sına, evrenin Yüce Tanrı'sına yöneldik."(4) Kabile şefi bu mektubunda Tanrı kavramını tanımlıyor ve insanın nasıl tanrı düşüncesini değiştirdiğini gösteriyor. Kabilenin tanrıları yıldızlar, ateş ve rüzgar iken Katolik bir inancın Tanrısı gerçekten Katolikler açısından da aynı değerde miydi, yoksa para tanrının yerini alan başka bir değer miydi?

Samoa adalarındaki halkın yıldızlara, ateşe ve rüzgara tapınmaları onların pagan bir toplum olduğunu gösteriyordu. Bu anlatıda öne çıkan temel düşünce pagan inancının Yüce Tanrı'dan daha huzurlu bir toplum oluşturmasıdır. Kabile şefi Tuiavi haklı mıdır? Bu soruya temel kavramları inceleyerek başlayalım.

I. KAVRAMLAR

Kutsal/Kutsiyet

Türkçe'de **kutsal** Arapça'da "temiz ve pak olmak" anlamındaki **kuds** kelimesinden alınmıştır. Kutsal kavramı Diyanet İslam Ansiklopedisindeki maddede "Herhangi bir dine inançlı kabul edilen kişiyi Tanrı'ya, ritüele, cemaate, doktrine ve ahlâka bağlayan, onun din çerçevesinde kalmasına katkıda bulunan temel tecrübe kutsal duygusudur." şeklinde insanı dine bağlayan kutsal unsurlar olarak açıklanmıştır. Bu açıklamaya göre kutsalı belirleyen "kişinin, kaynağı tabiat üstü sayılan varlığa sevgi ve korkuya dayalı bir duyguyla bağlanma eylemi" olmasıdır.

Kutsal belki eş anlamlı olan tabu kavramıyla daha anlaşılır olabilmektedir. Bu manada kutsalı belirleyen şey "dünyevi veya uhrevî" bir karşılığının olmasıdır. Yani inanılan şeyin vazgeçilemez ilahi bir değeri olmasıdır. Bu değer verilecek unsurlar soyut olabildiği gibi somut varlıklar da olabilir. İnsanın bu kutsal varlıklara gereği gibi olduğunda kurtulacağı umut edilmektedir. Dinler

de temel söylemlerini buna göre yapmaktadır.

Dinlerde kutsalın temel olarak dört kategorisi ifade edilebilir. Bunlar: 1. Kutsal mekânlar. 2. Kutsal zamanlar. 3. Kutsal varlıklar ve 4. Kutsal nesnelerdir.(5) Paganizm bu dört kategoriden kutsal varlıklar ve nesneler etrafında tanımlanmaktadır. Yani başta Tanrı olmak üzere doğa üstü olduğuna inanılan varlık türleri, bazan insanlar, hayvanlar kutsal sayılmış, bazen de kabile şefleri, kâhinler, şamanlar, kehanet hayvanları paganizmin temel kutsalları olmuştur. Dolayısıyla tabiat üstü güç taşıdıkları gerekçesiyle başta asâ türleri, taşlar, kutular, elbiseler ve yüzük olmak üzere çeşitli nesneler pek çok kültürde kutsal sayılmıştır. Sonrasında ise bunların olağan üstü güçler taşıdığına inanılmış ve onlarla temas özel ritüelleri ortaya koyulmuştur.(6)

Din

Kelime anlamı olarak; yol, hukuk, hesap günü, yaşam biçimi gibi anlamlara gelmektedir. Genel bir ıstılahtı anlamda din; "yaygın anlamda inanç sisteminde kutsala, metafizik değerlere veya Tanrı fikrine yer veren ve inananlara bir yaşam biçimi öngören sistem" olarak tanımlanmıştır.(7) Edward Evans-Pritchard "İlkelerde Din" adlı eserinde dinin gelişimini antropolojinin de genel olarak kabul ettiği şekliyle Voltaire ve A. Comte'tan örnek alarak dinin kökeninin fetişizm olduğunu, fetişizmin hayvanlara ve cansız nesnelere karşı uyguladığı bir kült olarak anlaşıldığını ifade etmektedir. Bu kült ise insanları zamanla çoktanrıcılığa ve daha da sonra tektanrıcılığa götürmüştür.(8)

Din bireysel bir yaşantının ürünü olmakla birlikte sosyal ve nesnel bir olgudur. 1- Din bireysel olmakla beraber bireyin dışında bir olgudur bu sebeple doğumundan önce vardır ve bir toplum içinde nesillerden aktararak gelmektedir. 2- Din geneldir. 3- Din zorunludur.(9)

Din kutsalları oluşturan veya bir araya getiren ana unsur olarak öne çıkmaktadır. Bizim tabirimizle kutsal olan yoldur. Din tüm neredeyse tüm sosyal bilim dallarının başına din ifadesi koyularak o alanda bir tanımlananın içerisine yerleştirilmiştir veya tüm alanlardan bir tanım, kök arama sorunu yaşanmıştır. Psikoloji, psikanaliz, sosyoloji, felsefe vs.(10)

Tanrı

"Tanrı" kelimesi, Arapça "ilâh" kelimesinin karşılığıdır. "İlâh" kelimesi "kendisine tapınılan varlık" anlamına geldiğinden zaman zaman Allah Teâlâ (c.c.) için kullanıldığı gibi insanların Allah'tan başka taptıkları varlıklar için de kullanılır.

"Tanrı düşüncesinin kökeni hakkında şu yaklaşımlar öne çıkmaktadır: 1. Atanın tanrılaştırılması. 2. Tanrı'nın kendini bildirmesi. 3. Aklın temellendirmelerinde ilk ilkenin gerekliliği."(11)

Semavi dinlerde Tanrı/ilah kendiliğinden vardır. İlahi olmayan dinlerde ise genel olarak tanrının insanlar içinden ayrılarak göğe çekilen varlıklar /ilk ilke olduğu düşüncesi yaygın olarak gözükmektedir. "Çok tanrılı medeniyetlerin Tanrı anlayışlarında, genellikle bir ilkeden türeyen tanrı ya da tanrılar söz konusudur."(12)

Felsefe ve teoloji/ilahiyat geleneğinde tanrı tasavvurları "zati olmayan" ve "zati" olarak ikiye ayrılır. Zati olmayan tanrı tasavvuru felsefi, zati olan ise teolojik geleneğe söz konusudur.

Zati olmayan tanrı tasavvuru; felsefenin tanrı anlayışının temelini oluşturur. Mitolojik bir din ve politeist tanrı anlayışını kapsamaktadır. Gizemli ruhlar, ilahlaştırılmış insanlar ve ilah çocuğu kabul edilen kahramanlar gibi ara varlıklar vardır. Sokrates'e göre insan "Tanrı gibi olmak zorundadır." Bu düşünce Kur'an'daki yaratan, idare ve idame eden, işiten, gören, duaları kabul eden ve hayat müdahale eden zati bir tanrı anlayışına uzak gözükmektedir.

Zati olan tanrı tasavvuru ise; farklı din tasavvurları içerisinde tanımlanabilir. Teist, deist, panteist, pananteist, müşrik, sabii, Mecusi, monoteist ve tevhid.(13) Mutlak tanrı anlayışı sadece İslam dininde görülmektedir. Burada Yahudilik ve Hristiyanlığı Allah'a oğul isnad ettikleri ve diğer iman konusundaki farklılıklarından dolayı tevhid merkezli anlayışın dışında tutulması gerekir.(14) İnanç tarihinde tanrılar farklı özelliklerle donatılmıştır. İslam'da her şeyi vareden tek ve kuralı (Sünnetullah) bir tanrı inancı öğretilirken diğer dinlerde içeriği karışık ve net olmayan bir tanrı figürü oluşturulmuştur. Bu manada tanrıların özelliklerine baktığımızda: 1- İnsan iken daha sonra göğe yükselip ölümsüz ve ezeli olan bir varlık; İyi Tanrı (Aborjinlerin tanrı anlayışı). 2- Totemleştirilen tanrı (Kabile tanrıları). 3- Tanrılar arası görev dağılımlarının ve belli hiyerarşiye göre farklı konuma koyulanlar. Sümerde Gök ve Yer tanrısı; yaratıcı ve yaratıcı olmayan tanrı; büyük ve küçük tanrılar gibi. Mısır, Hint ve Çin tanrılarında benzer durumlar vardır. 4- Zati sıfatlarıyla tanınmış olan bir tanrı.

Yaptıkları işler açısından tanrıların genel özellikleri ise şunlar söylenebilir: 1- Evreni yaratıp kontrol eden bir tanrı. 2- Tanrıların yaratılıp evrende farklı görevleri icra eden olmaları. 3- İnsanın yaratılması, görevlendirilmesi ve ahiret hayatının düzenlenmesi ile görevli Tanrı.

Tanrı düşünceleri incelendiğinde bireylerin veya toplumların kendi ihtiyaçları doğrultusunda bir itikat ürettikleri veya ilahi kaynaklı metinlerde tanıtılan bir "ilah/tanrı" inancına iman ettikleri görülmektedir.

Paganizm

Paganizmin kelime anlamının Latince "paganus" sözcüğünden geldiği ifade edilmektedir. Kelimenin sözcük anlamı "köye ait, köylü" demektir. Kelime zaman içinde, Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı kabulü ile Hristiyanlık şehirlerde daha çabuk yayılması sonucunda eski din köylerde yaşamaya devam ettiği için eski dini devam ettiren köylüler olduğu için bu sözcük ile tanımlanmış ve paganus kelime anlamından "eski dini sürdüren" anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bundan sonra pagan sözcüğü, Hristiyanlık dışı çok tanrılı dinleri tanımlamak için de kullanılır. (15) Ayrıca pagan sözcüğü ortaçağ boyunca dinsizleri ve Müslümanları ifade etmek için de kullanılmıştır. Rönesans'tan sonra da Antik düşünceyi ifade etmek için kullanılmıştır. (16)

Şinasi Gündüz pagan inancını günümüze de yorumlayarak şu tespiti yapmaktadır:

"Pagan teriminin bir diğer kullanılışı ise genellikle dindar çevrelerce yapılan bir tanımlama doğrultusundadır. Buna göre pagan, materalizm, modernizm, sekülerizm ve bunlar doğrultusunda gelişen ve akılcılık, liberalizm, bireysellik ve benzeri parametrelere dayalı anlayışı adeta üstün değer olarak kutsayan Batı paradigmalarının ürettiği insanı ifade etmektedir. Bu doğrultuda maddenin, bireysel çıkarın, sermayenin ve teknolojinin alabildiğine esiri olan günümüz insanı pagan bir birey, böylesi bireyler üreten çağdaş Batı kültürü ise pagan/paganist bir kültür olarak değerlendirilmektedir." (17)

Totem kavramı da pagan/izm kavramıyla aynı anlamda kullanılabilmektedir. Totemizm, dünyada kendiliğinden var olan ve kişilik dışı bir tür Tanrıyı öngörüyor ve çok sayıda şeye/varlığa yayılmıştır. (18) Belki paganizme totemik din de denilebilir. (19)

Şinasi Gündüz paganizm kavramını; "Dinler tarihi literatüründe puta tapıcılık; doğal objelere ve suretlere tapınma şeklinde kendini gösteren dinsel sistemleri ifade etmede kullanılan bir terim" (20) olarak tarif etmiştir. Bu tanımdan yola çıkarak paganizmle ilgili şu iki tespiti yapabiliriz:

1. Puta tapıcılık (muhtemelen insan eliyle üretilen putlar),
2. Doğal objelere ve suretlere tapınmak (animizm),

Paganizm kavramının bir din yerine kullanılması ise tartışmalı bir konudur. Her ne kadar din değildir denilse de Papalığı örneğinde olduğu gibi insanın değer verdiği para Tanrı yerine geçmişse bir iç içelik veya düalist bir inanç krizi var demektir. Erhan Altunay Paganizm üzerine yazdığı 2 ciltlik kitabında paganizmin bir din olmadığını, insanların din inancının somutlaşmış haline dendiğini ifade etmektedir:

"Paganizm bilinen dinlerden farklı olarak kutsallığı Doğa'daki her varlığa dağıtmış, tanrısallığı soyutta değil somutta sembolize etmiştir. Paganizm kuşkusuz binyıllar boyu çeşitli zamanlarda ve coğrafyalarda farklı şekilde ortaya çıkmış ve çok farklı toplumlar tarafından benimsenmiştir." (21)

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi pagan kavramına yeni bir din tanımı yapılmamış genel bir tanımlama kavramı olarak kullanıldığı görülmektedir. Yani peygambere iman dinin itikadi bir şartı olarak kabul edilirken, peygamberin sakalından akıtılarak sağlık vereceği inanılan su inancında peygamberin sakalı pagan inancına kayan bir inancı ortaya çıkarmaktadır.

"İlerleyen dönemlerde, özellikle din bilimlerinin bilimsel bir disiplin halinde teşekkül etmesiyle birlikte, pagan terimi özel anlamda, dünya genelindeki tüm putperest toplumlar için kullanılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda paganizm kavramının, politeist/çok tanrıcı dinsel geleneklerde tanrısal varlıkları sembolize eden şekil ve suretlere tapınma ritüelleriyle yakından ilişkili bir anlamda kullanıldığı görülür. Bu bağlamda geleneksel puta tapıcılığı ifade eden pagan terimi, çok tanrıcılık ve atalar kültü ile yakından irtibatlı olan naturalizm/doğa tapıcılığı ve animizm/ruhçuluk ile ilişkilidir. Dolayısıyla Babil, Asur, Mezopotamya, Eski Mısır ve İran gibi birçok eski Ortadoğu dinsel geleneği ve Eski Avrupa dinleriyle Hinduizm, Tibet Budizmi ve benzeri günümüz inanç sistemleri pagan gelenekler olarak incelenmektedir." (22)

Özetle, yapılan tanımlar göz önünde bulundurulduğunda genel olarak tarihsel gelişimi ile paganizm tanımını şöyle tasnifleyebiliriz:

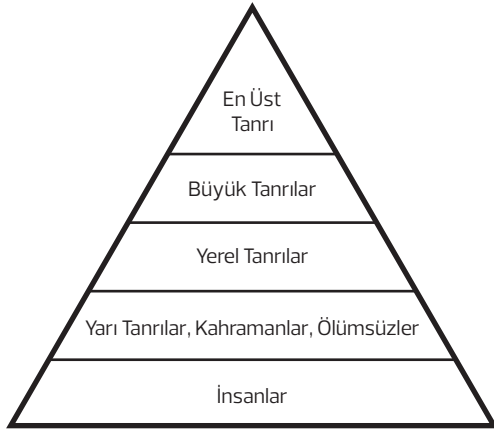
1. Hristiyan olmayanlar,
2. Tüm putperest toplumlar (Babil, Asur, Mezopotamya, İran, Hinduizm, Budizm gibi),
3. Yeni dini akımlar içindeki neopagan inanışlar (doğa ve ruha tapıcılık şeklinde gelişen eski kültürleri yeniden ihyaya çalışan inanışlar),
4. Modern insan ve Batı kültürünün ortaya çıkardığı

paradigmalar (Batı kaynaklı felsefi düşünceler temelinde gelişen yeni insan modeli ile ortaya çıkan; maddenin, bireysel çıkarın, sermayenin ve teknolojinin esiri olan insan) paganizm olarak tanımlanmıştır.

Burada şöyle bir soru akla gelmektedir: Tanrıya ibadet ederken nesneler kullanmak paganizm kapsamına girer mi? Bunu çözmenin yolu da pagan inancının özellikleri ve kapsamını bilmek gerekmektedir.

Kur'an inmeden önce hac, kurban vs ibadetleri putlara yapılırken yanlış bir davranış olarak tanımlanırken Hz. Muhammed ile birlikte aynı ibadetlerin aslına rücu etmesiyle yani tevhidle bir pagan inancından kurtulduğunu söyleyebilir miyiz?(23)

PAGAN İNANCININ ÖZELLİKLERİ

Pagan dünyanın dini yapısını gösteren bir piramit (Ehrman, B.)

Paganizmin kült ve ritüelleri arasında doğa tapıcılığının önemli bir yeri vardır. Bilinen çok eski dönemlerden itibaren insanlar, içinde yaşadıkları doğal çevrenin, kutsalın şu ya da bu şekilde tezahür ettiği bir mekan olduğunu düşünmüşler, dolayısıyla çeşitli doğal varlıklara tanrısal ya da yan tanrısal bir değer atfetmişlerdir.(24) Pagan geleneklerde, tabii varlıkların kutsallaştırılması ve onlara tapınılması geleneğinin bazı yerli kültürlerde görüldüğü gibi "totem" ve "mana (kutsal ruh)" inancıyla yakın ilgisi bulunmaktadır. Bütün pagan geleneklerde kutsal ruhun (mana) evrensel bir ilke olarak, insanın kendisi de dahil tüm varlıklarda az ya da çok tezahür ettiğine inanılmaktadır. Bazı pagan topluluklarda ise tazim edilen çeşitli hayvanlar ve bitkiler gibi doğal varlıklar ya da nesneler, o topluluğun veya kabilenin soyu ve kökeni ile irtibatlı olarak görülür.

Doğal varlıklar yanı sıra çeşitli gök cisimlerinin

kutsallaştırılmasına dayalı yıldız-gezegen kültü de geleneksel paganizmin inanç ve ritüellerinde önemli yer tutmaktadır. Çeşitli gök cisimlerinin tanrılaşdırılması ve onlara tazim iki şekilde gerçekleşir. Birinci olarak, birçok gelenekte bu varlıklar birer tanrı ya da tanrıça olarak düşünülür. İkinci yaklaşıma göre ise bu gök cisimlerinin bizatihi kendileri birer tanrısal varlık değil, çeşitli tanrı ya da tanrıçaların veya tabiatları açısından kötü karakterli olduklarına inanılan metafizik güçlerin ve yöneticilerin ikamet ettikleri cevherler olarak görülürler.

Geleneksel pagan inanç sistemlerinde, atalar kültürüne dayalı inanç ve ritüellerin de önemli bir yeri olmuştur. Pagan gelenekler açısından kutsal güç -yukarıda değindiğimiz gibi- insan da dahil hemen her varlıkta az ya da çok tezahür etmektedir. Atalar kültürü bağlamındaki bu inanç ve gelenekler doğrultusunda pagan toplumlar, öldüklerinde atalarının (krallar, imparatorlar, din önderleri, rahipler, büyücü-hekimler, kahramanlar, kabile reisleri ve benzeri şahsiyetlerin) ruhsal olarak da yeryüzünde varlıklarını sürdürdüklerini ve kendi halklarına yönelik koruyuculuk, önderlik gibi tasarruflarına devam ettiklerine inanırlar. Dolayısıyla ata ruhları, tapınma ve tazimde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Pagan topluluklar, ihtiyaç duydukları her zaman ata ruhlarını yardıma çağırırlar ya da onlarla irtibat kurarak izlemeleri gereken yol verecekleri bir karar ve benzeri durumlarda onlardan yardım isterler. Geleneksel paganizmde tanrısal varlıklar, genellikle herhangi bir şekil, suret ya da doğal varlıkla temsil edilir. Tanrısal âlemi ve varlıkları sembolize eden ya da tanrısal varlıkların inkarne oldukları/hülul ettikleri düşünülen bu obje ve varlıklar, kült merkezlerinde ya da tapınaklarda sergilenir/bulundurulur ve ilgili tanrısal varlık adına bunlara tapınma törenleri yapılır. Tanrısal varlıkları temsil eden idoller ve putlar, bazen bir heykel ya da bir suret şeklinde olabileceği gibi, şekilsiz bir taş veya kaya parçası ya da bir bitki de olabilir.

Bunun dışında, teorik olarak paganizme karşı çıkan bazı evrensel dinlerin geleneklerinde, çeşitli açılardan pagan geleneğe paralel unsurlar barındırdıkları gözden kaçmamaktadır. Örneğin Hristiyanlıkta, azizler kültürü ve İsa ve Meryem'le ilgili inançlar bağlamında bu şahsiyetlerin resim, suret ve heykellerine büyük değer verildiği ve zaman zaman bunların birer tapınma objesi olarak kullanılmakta olduğu dikkati çekmektedir. Benzer şekilde, İslam'da kesin olarak yasaklanmasına rağmen halk dindarlığı düzleminde dağ, yatırlar, türbeler, su kaynakları, bazı ağaçlar ve benzeri şeylerin dua ve tazim amacıyla kullanıldığı

bilinmektedir.(25)Klasik tanım içinde olan pagan inançlarına ek olarak yeni gelişen farklı inançların birleştirilmesiyle ve eski inançlardaki ritüellerin yeni formlarla canlandırılması ile "neopaganizm" adı verilen bir pagan inancı daha ortaya çıkmıştır.

Neopaganizm, genellikle son dönemlerde ABD başta olmak üzere Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan bir dizi yeni dinsel akıma/külte verilen ortak bir addir. Kurulu yaygın dinsel geleneklere muhalafet etmeleri, eski Avrupa kült ve ritüellerini yeniden ihya etmeyi amaçlayan yapılan, doğa merkezli inançları ve özgürlükçü düşünceleri Neopagan akımların ortak özellikleri olarak ön plana çıkmaktadır. Genel özellikleri dikkate alındığında Neopaganizm, çoktanrıçılığı, şamanizmi, sihir-büyü kültlerini ve ekztazik ritüelleri içeren çağdaş eklektik bir din görünümündedir. Bu dinsel hareketlerin temel karakteristik özellikleri arasında şu dört husus ön plana çıkmaktadır:

- (i) Hristiyanlık öncesi Avrupa dinsel inançlarının ve ritüellerinin temsil edilmesi,
- (ii) bütün inançlarda doğal çevreyle uyumu gözetilen doğa merkezliliğin vurgulanması,
- (iii) bireysel özgürlüğe ve inanç farklılıklarına önem verilmesi,
- (iv) din adamlarına dayalı dinsel bir kurumlaşmanın önemsenmemesi ya da karşısında olunması.

Neopagan akımlar, kurulu/yaygın dinsel geleneklerin hegemonyacı bir tavır sergiledikleri, insanın doğa ile uyumlu yaşamasına fazla özen göstermedikleri ve baskıcı bir tutum izledikleri düşüncesindedirler. Neopagan akımların bir diğer önemli özelliği, evrensel ve üstün bir tanrı yerine dinsel inanç ve tutumların merkezine insanı ve doğayı, daha yerinde bir ifadeyle insan-doğa ilişkisini yerleştirmeleridir. (ABD'de belirgin bir taraftar topluluğuna sahip olan Wicca hareketi, Viking, Druidler vs)(26)

Pagan inancının özelliklerinden de anlayacağımız gibi kamil-i mutlak olmayan bir varlığa tapınmak insanın zaaflarından birdir ve insan somut öğrenme aşamasını geçemediği için bunlara inanmaktadır.

İNSAN NEDEN PUT ÜRETİR?

İnsan neden put üretir, bir "şey"i put yapan özellikler nelerdir ve putçuluğun kaynakları nelerdir, şeklinde sorular aklımıza gelmektedir. İlk önce İslam'ın bu konudaki görüşünü Allah'ın zati sıfatları olarak tasnif edilen ilkeler içerisinde anlaşılması gerektiğini

belirtmeliyiz. Allah'ın zati sıfatları içinde zikrettiğimiz, "muhafeftünlilhavadis (yaratılmışlara benzememe)" ve "kıyambinefsihi (varlığının kendinden olması)" sıfatları; insan tasavvurunda oluşturduğu düşüncelerden münezze olan bir tanrının/ilahın varlığına dair inancı İslam dinini diğer inançlardan ayrı kılan ana ilkelere dir.

Tanrı/ilah düşüncesinin kapsamı insanların genel inanç kapasitelerine göre şekillendiği görülmektedir. Bu manada Kur'an'ın ifadesiyle birçok ayette bahsedildiği gibi insanların Allah'ı gereği gibi tanıyamadıkları ve bu sebeple yanlış bir tanrı tasavvuruna yöneldikleri görülmektedir.

"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edip tanımadılar. Kıyamet gününde bütün dünya O'nun avucundadır; göklerde O'nun kudret elinde dürülüp bükülmüştür. Allah, müşriklerin koştukları ortaklardan uzaktır ve yücedir." (Zümer, 67 ve En'am, 91; Hacc, 74).

Malik bin Nebi **İslam Dünyasında Fikir ve Put** adlı kitabında Arabistan'da İslam'dan önce hüküm süren putçuluğa Kur'an'ın cahiliyye yani bilgisizlik tanımı yaptığını ifade ederek, "eğer putçuluk bilgisizlikse, bilgisizlik de putçuluktur. İlkel halkların putçu olmaları tesadüf değildir." tespitiyle puta tapmanın bilgisizlik sonucu olduğunu belirtir. Fikrin/bilginin olmadığı her yerde put yeniden hüküm sürmeye başlar demektedir. Eğer bu bilgisizlik, "bilgiç bilgisizlik ise, tedavi kabul etmez; çünkü aptalcadır, sinsidir, sağırdır ve kibirlidir." kör bir inanç doğurmaktadır.(27)

McLennan, insanın kendi ruhi gücünün bilincinde olarak benzer bir gücü doğal varlıklara atfetmesi sonucu putperestliğin oluştuğunu belirtmektedir. Bunu da totemizm olarak tanımlamaktadır.(28) Totemizmin bir din olmadığı totemin de bir tanrı olmadığı konusunda genel bir kabul olduğu görülmektedir. Totemlerin işlevi her klanda değişiklik göstermektedir.(29) Bu durum paganizmle de uyumlu yönlerinin olduğunu göstermektedir.

İlk çağ filozoflarından Ksenophanes (Xenophanes) yaşadığı dönemde tek tanrıya inanmayan halkın inançlarını eleştirmek için şu söylevde bulunur:

"Homeros ve Hesiodis hepsini tanrılara atfettiler, insanlar arasında ne kadar ayıp ve utanç varsa, hırsızlık, zina ve birbirini kandırma. Tanrıların pek çok gayrimesru işini mırıldandılar, hırsızlık, zina ve birbirini kandırma. Ancak faniler sanıyorlar ki tanrılar doğmuş, kendilerinininki gibi giyim, ses ve şekilleri varmış. Habeşler kendi tanrılarının kalkık burunlu ve siyah tenli, Trakyalılar ise mavi gözlü ve kızıl saçlı olduğunu

söylüyor ama eğer elleri olsaydı boğaların, atların ve aslanların, ya da çizilebilselerdi elleriyle ve iş bitirebilselerdi insanlar gibi; atlar atlara, boğalar da boğalara benzer tanrı şekilleri çizer ve bedenler yaparlardı her biri kendi vücuduna benzer şekilde."(30)

Genel olarak putlaştırma olayına bakıldığında kutsallaştırma/ilahlaştırma eyleminin İslam'dan önce ve sonra var olduğunu görürüz. İnsanlar değer verdikleri şahıslar, yerler ve içecekleri kutsallaştırmaktadır. İnsanların öldükten sonra yüceltilmesi, onlara ilahi vasıfların yüklenmesi sanki insanlık tarihinin bir ritüeli haline gelmiş gibi gözükmemektedir. Birçok dini gelenekte sevilen bazı insanları temsil eden maddi nesnelere duyulan saygı zamanla bu nesnelerin kutsanmasına yol açmıştır. Nuh kavminin putları veya Buda, Çarmıhtaki İsa, İsâf ve Naile putları bunun en bariz örnekleri olarak sayılabilir. Bununla birlikte Hz. İbrahim ve Hz. İsmail gibi şahısların putlaştırılmamış olması da ilginçtir. Buna da etki eden ana sebep peygamberlik makamıyla ilgili zihinlerde bir engelleme olabilir.

Antropoformik inançların yaygın olduğu toplumlarda tanrıya özellikle babalık rolü verildiği için insanın da ondan gelmesi fikriyle tanrı yeryüzünde put şeklinde cisimleştirilme yoluna gidilmiştir.

İnsanın, zaman zaman kullandığı dil ve çeşitli nesnelere, görünen anlamının veya yapısının ötesinde bir anlam vermesi, gündelik konularla ilgili olduğu kadar, onun dinî hayatında da etkilidir. Aynı durum, dindar insan açısından, Tanrı'nın insana hitabı şeklinde de söz konusudur. Bunun yararı ise, nispeten soğuk ve katı bir yapıya sahip olan teolojik dili daha benimsenebilir niteliğe büründürmek ve ifade edilenin anlam alanını genişletmek olabilir. Buradan hareketle sembolizm, "dinî inancın zorunlu olan temel prensiplerini, iddialarını ve bu inancın ifade edildiği birtakım araçları, dinî törenlerde kullanılan kutsal objeleri ve eylemleri gösterir." Böylece, dinî alanda kullanılan sembollerin "daha yüksek bir gerçekliğin yansıması ya da gölgesi" olduğu söylenebilir.

Sembollerin kullanılmasının en büyük riski, onun başlangıçtaki anlamını kaybetmesidir. Genellikle bu

anlamını kaybeden semboller, ticari bir kullanım aracı olarak karşımıza çıkar. İnsan, fitri olarak monoteizme eğilimli olsa da birtakım çevresel şartların onu politeizme yönlendirdiği söylenebilir. Ancak genellikle burada belirleyici olan, toplumun yönlendirmesidir. Bu bağlamda sembollerin yanlış anlaşılmasının belirgin bir yansıması olarak antropomorfizm ortaya çıkabilmektedir. Özellikle Tanrı hakkında düşünen herhangi bir insanın, bir şekilde bu yanlışlık içerisine düşmesi oldukça kolay bir durumdur.(31)

Yunancadaki anthrōpos (insan) ve morphē (form, biçim) kelimelerinden türetilen antropomorfizm, genel kabul gören tanımıyla, insana özgü niteliklerin insan dışı varlıklara atfedilmesini ifade etmektedir.

İnsana has özelliklerin insan dışı varlıklara atfedilmesini ifade eden antropomorfizm, insan gündelik hayatının her alanında belirgin bir şekilde gözlenebilen oldukça yaygın bir olgudur. Karmaşık örüntülerde insan yüz ve silüetleri görmek, doğa olaylarına ve doğadaki varlıklara insana has duygu ve düşünceler atfetmek, hayvan davranışlarını insana ilişkin anlayışımızla açıklamaya çalışmak, başta sinema ve edebiyat olmak üzere sanatın hemen her alanında insan dışı varlıkları birer insan gibi tasvir etmek vs. antropomorfizmin akla ilk gelen örnekleridir.(32) Hristiyanlıkta inkarnasyon (tenleşme/bedene bürünme) doktrini Tanrı'nın İsa'da bedenleşerek yeryüzünde beşer hayatı yaşamasını ifade etmektedir. Hristiyanlık İmparator Konstantin'in pagan dinini terk ederek toplumun dinini kabul

etmesiyle yeni bir döneme geçilmişti. Ama yapılan incelemelerde Aziz Petrus Bazilikası'nın kalıntıları arasında bodrum katında Konstantin'in ibadet ettiği söylenen bir mozaik bulunur. Bu mozaik gerçekte Apollo ilahının bir simgesidir. Bu durum Konstantin'in pagan inancından vazgeçmediğini göstermek olarak geçtiği anlamına gelmektedir. (33) Halbuki Hristiyanlık ana metinlerinde de putperestliğe onay vermemektedir. Hristiyanlıktaki pagan/put inancına bakış açısı;

"Kendine oyma put yapmayacaksın; yukarıda göklerde, aşağıda yerde veya yerden aşağıda, sularda olanlara benzer bir şekil yapmayacaksın. Onların önünde eğilmeyeceksin ve onlara kulluk etmeyeceksin. Çünkü Ben, Tanrın Yehova, tam bağlılık isteyen bir Tanrı'yım" (Çıkış 20:4,5).

"Onların putları ise gümüş ve altın, hepsi insan elinin eseri. Ağızları var, konuşamazlar, gözleri var, göremezler; kulakları var, duyamazlar. Burunları var, koku alamazlar. Elleri var, dokunamazlar. Ayakları var, yürüyemezler; boğazlarından ses çıkaramazlar. Onları yapanlar da, onlara güvenenler de onlar gibi olacak" (Mezmun 115:4-8).

"Ben Yehova'yım. İsmim budur. Hakkım olan onuru bir başkasına, Bana sunulan övgüleri oyma putlara bırakmayacağım" (İşaya 42:8).

"Putperestlikten kaçın" (1. Korintoslular 10:14).

"Kendinizi putlardan koruyun" (1. Yuhanna 5:21) ifadeleriyle yasaklanmaktadır.

Durum böyleyken Hz. İsa ile ilgili şöyle bir akıl yürütme yapılmaktadır: İsa sizin bildiğiniz gibi bir put değildir, o tanrıdır. Çünkü put insanlar tarafından yapılmıştır; o ise tanrıdır, başkası tarafından yapılmamıştır. Bu durum gösteriyor ki, İsa'yı putlaştıranlar diğer putları kabul etmemektedir.

Hristiyanlar, pagan dünyanın unsurlarını göz ardı edememişlerdir. Özellikle bu dönemin önemli tanrıları olan Dionysos ve Osiris üzerinden genel anlamda ritüellerini şekillendirme yoluna gitmişlerdir. Örneğin İsa'nın insanlığın kurtarıcısı olduğu ve Tanrı ile aynı öze sahip olan oğlu şeklinde tanımlanması, antik dünyada Osiris ve Dionysos hakkındaki nitelendirmelerle benzerlikler göstermektedir. İsa mağarada doğarken, Dionysos da aynı şekilde dünyaya gelmiştir. İsa'nın doğumu bir yıldız tarafından önceden bildirilirken, Osiris ve Dionysos'da da aynı durum vuku bulmuştur. İsa uzun saçlı ve sakallı bir şekilde tasvir edilirken, Dionysos da aynı şekilde betimlenmiştir. İsa, hastaları

tedavi eder, kötü ruhları defeder, mucizevi şekilde yiyecek sağlarken, bu mucizelerin aynısı daha önceki gizemlerde de yer almıştır. İsa kalabalıklara ağaç dalları sallayarak bir eşek üzerinde kente girerken, benzer şekilde pagan gizemlerinde aynı durum mevcuttur. Yine İsa'nın üç gün sonra dirilmesi ile ilgili doktrin pagan mitlerinde de görülmektedir. İsa'nın havarileri onunla bir olmak için sembolik olarak ekmek yiyip, şarap içerken, Dionysos'ta da benzer özellikler yer almıştır. İsa bir ağaca asılıp, ya da çarmıha gerilirken, pagan gizemlerinde de aynı olay gerçekleşmiştir. İsa'nın boş mezarı üç kadın taraftarı tarafından ziyaret edilirken, Osiris ve Dionysos'un da boş bir mağarayı ziyaret eden taraftarları bulunmaktadır. Bu yapılar daha sonraki dönemlerde Hristiyanlığın içine girmiş ve Hristiyanlığın akidelerini oluşturmada etkili olmuştur. (34) İnsan dualar ve törenler aracılığıyla içerisinde yaşamını sürdürdüğü uzamı kutsallaştırmış ve insanın barınağı, köyü nesi varsa dünyanın imgesine dönüşmüştür. (35)

Paganizm Hristiyanlığı o kadar etkilemiştir ki, Hristiyanlıktaki ritüellerin bazıları paganlıktan bu dine geçmiştir denilebilir. Bunların bazıları da muhtemelen şu sembollerdir:

1. Teslisin Sembolik Yansıması, 2. Bakire Tasviri ve İsa'nın Doğumunun Sembolleşmesi, 3. Üç Bilge Adam ve Üç Çoban Hikâyesinin Sembolik Yansıması, 4. Vaftizin Sembolik Yansıması, 5. Balık sembolü ve Mucizesi, 6. Suyun Şaraba Dönüşmesi Mucizesinin Sembolik Yansıması, 7. Hastaların Tedavi Edilmesi ve Ölülerin Dirilmesinin Sembolik Yansıması, 8. Çarmıh ve Haçın Sembolik Yansıması, 9. Ölümler Diyarına İniş ve Dirilişin Sembolleşmesi, 10. Dikenli Taç ve Mor Cübbe Sembolü, 11. Son Akşam Yemeğinin Sembolik Yansıması, 12. Noel ve Noel Baba'nın Sembolik Yansıması, 13. Eşek Sembolü. (36)

Yunan dininin tanrı algılayışları da insan biçimlilik ve çoktanrıçılıktır. (37)

Antropomorfizm, çok eski çağlardan beri birçok farklı inanç sisteminde yaygın bir şekilde gözlenen, insanın form unsurlarını (el, ayak, göz, vücut vb.) ilahi varlıklara atfeden doktrinleri nitelenmek amacıyla kavramsallaştırılmıştır. Fakat zamanla bu sözcük yalnızca insan formu ve ilahi varlıkları kapsayan dar semantik kalıbın dışına çıkmış ve insana has her türlü fiziksel ve zihinsel niteliğin her türlü insan dışı varlığa atfedilmesini ifade eden bir kavram haline gelmiştir. (Almanya'da bulunan Aslan Adam heykeli) (38)

"Monoteist dinler, insanın tapınma ve tazimini içeren bütün ibadetlerin tek yüce varlığa yönelik olarak yapılmasını şart koşmakta ve bu doğrultuda yalnızca diğer metafizik varlıklara değil, canlı ve cansız doğal varlıklara ve ruhlara tapınmayı da yasaklamaktadır."(39)

İSLAM TEFEKKÜR GELENEĞİNDE PAGANLIĞA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

Putçuluk/paganizm ile en temel mücadeleyi tevhid çağrısında bulunan peygamberler yapmıştır. İslam insanlık tarihindeki mücadeleyi tevhid ve şirk mücadelesi olarak belirlemiştir. Tevhid, Uluhiyyet ve Ubudiyyet ilkeleri üzerinde insanlığa hatırlatmalarda bulunulmuş ve kula kulluktan nesnelerin/objelerin ilahlılığına kadar toplumlar uyarılmışlardır. Bu çağrı insan var oldukça devam edecek ve kıyamete kadar sürecek bir durumdur. Çünkü paganizm sadece antik çağda varolmuş bir inanış değil günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Hatta İslam anlayışı içerisinde bile müslümanların pagan inancına ait uygulamaları yaşattıkları gözlenmektedir. Örneğin "...su kaynaklarının, ağaçların, taşların yatırların, mezarlıkların, üstte taşınan birtakım objelerin ve benzeri şeylerin tapınma unsuru olarak kullanılması, kutsiyetin onlarda bir şekil tezahür ettiğine inanılması, onlara tazimde bulunulup yakarılması ve duanın kabulünde onların aracı unsurlar olarak değerlendirilmesi, İslam öncesi dönemlere ait pagan geleneklerin halk arasında hala sürdürüldüğünün kanıtıdır."(40)

İslam'ın pagan inancına karşı aldığı en temel önlem "tevhid" inancı ve "şirk" düşüncesinin reddidir.(41)

"Monoteist bir gelenek olarak İslam, en dikkat çekici bir özellik olarak inanç sisteminde Allah'ın mutlak birliği ve tekliğine dayalı tevhid inancına yer vermektedir."(40)

Kur'an, atalar kültü çerçevesinde hemen her fırsatta kendilerine başvurulmuş ve referans alınan ataların/geçmiş babaların, aslında, inanç ve ibadetler açısından referans alınamayacağını; dolayısıyla onları körü körüne taklit etmenin kişiye fayda sağlamayacağını belirtir.(43)

"Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli tanrılar mı, yoksa gücüne karşı durulmaz olan bir tek Allah'a mı inanıp bağlanmak daha iyi!?" (12/Yusuf Suresi, 39)

KAYNAKLAR

- Şinasi Gündüz, Anadolu'da Paganizm, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2005, 1. Baskı, s. 7.
- Papalagi: Tiavea halkının dilinde "göğü delen" demektir. Bir gün kabilelerinin yaşadığı yere yelkenliyle bir adam gelir. Bu adamın denizden gelirken gözüdüğü hal göğü deler gibi yelkenliyle adaya geliş dikkatlerini çeker. Bu adam yanı misyoner olan Papalagi bu kabilenin şefiyle arkadaş olur ve onu kendi ülkesine Avrupa'ya götürür.
- Göğü Delen Adam, Kabile Reisi Tuiaivi'nin Konuşması, Derleyen: Erich Scheurmann, Çev. Levent Tayla, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 10. Baskı, 2013, s. 35-36.
- Göğü Delen Adam, s. 96.

- Bkz. Annemarie Schimmel, Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri, Kabaıcı Yayınları, 1. Baskı, 2002; W. Brede Kristensen, Dinin Anlamı, Çev. Fuat Aydın, EskiYeni Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2017.
- "Kutsiyet", DİA, Kürşat Demirci
- Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yayınları, İstanbul, 2. Basım, 2017, s. 122.
- Edward Evans-Pritchard, İlkelerde Din, Çev. Hüsen Portakal, Öteki Yayınevi, Ankara, 1. Baskı, 1998, s. 27.
- Edward Evans-Pritchard, İlkelerde Din, s. 66.
- Cihad Kısa, "Filozofların, Teologların ve Psikanalistlerin Tanrısı: Tanrı Kavramı ve Tanrı Tasavvuru", Turkish Studies, Volume 10/10 Summer 2015, p. 639-654
- Ayhan Bıçak, Evren Tasavvuru, Dergah Yayınları, 2. Baskı, 2014, s. 43.
- Ayhan Bıçak, Evren Tasavvuru, s. 45.
- W. Brede Kristensen, Dinin Anlamı, Çev. Fuat Aydın, EskiYeni Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2017. Kristensen bu çalışmada gök ve göksel varlıklara ibadet; yer tanrılarına ibadet; hususi, geçici, kavramları kişileştiren tanrılar; hayvanlara ibadet, totemizm. Animistik ve dinamik inançlar; insan ve tanrı benzerliği ve ibadet türlerine geniş bir açıklama yapmış.
- Yahudilik ve Hristiyanlıktaki tevhid inancının İlah suresi üzerinden bir karşılaştırılmasının yapıldığı şu makaleye bakılabilir: Mehmet Paçacı, "De ki: Allah Bir'dir" -İlah Suresi'nin Sami Gelenegi Perspektifinden Bir Tefsiri-", İslamiyât, 1998, sayı 3, s. 49-71.
- Şinasi Gündüz, Anadolu'da Paganizm, s. 9; Cengiz Batuk, "Paganizm", Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/paganizm> (Erişim: 03.11.2024)
- Erhan Altunay, Paganizm-1 Kadim Bilgelige Giriş, Hermes Yayınları, 6. Baskı, 2015, s. 15; Şinasi Gündüz, s. 10.
- Şinasi Gündüz, Anadolu'da Paganizm, s. 10.
- Edward Evans-Pritchard, İlkelerde Din, s. 71.
- Şinasi Gündüz, Anadolu'da Paganizm, s. 17.
- Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yayınları, İstanbul, 2. Basım, 2017, s. 386.
- Erhan Altunay, Paganizm, s. 19.
- Şinasi Gündüz, Anadolu'da Paganizm, s. 9.
- Murat Gökalp, "İslâm Öncesi Arabistan'da Putperestlik İnancı ve Buna Bağlı Bazı Merasimler (Hac, Umre, Tavaf ve Kurban Özelinde)", Hikmet Yurdu, Yıl: 6, C: 6, Sayı: 11, Ocak - Haziran 2013/1, s. 233-242.
- Şinasi Gündüz, Anadolu'da Paganizm, s. 15.
- Jean-Paul Roux, Kutsal ve Mistik Dağlar, Türkçesi Lale Özcan, Dergah Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2024; W. Brede Kristensen, Dinin Anlamı, Çev. Fuat Aydın, EskiYeni Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2017.
- Şinasi Gündüz, Anadolu'da Paganizm, s. 16-26; Jeremy Stangroom, Din, Çev. Cengiz Batuk, Süleyman Turan, Liman kitapları, 1. Baskı, 2013, s. 116.
- Malik bin Nebi, İslam Dünyasında Fikir ve Put, Çev. Cemal Aydın, İstanbul: 2. Baskı, Boğaziçi Yayınları, 2015, s. 94-99.
- Adam Kuper, İlkel Toplumun İcadı Bir İllüzyonun Dönüşümleri, Çev. İsmail Türkmen, 1. Baskı, 1995 İstanbul, İnsan Yayınları, s. 96.
- Adam Kuper, İlkel Toplumun İcadı, s. 121-122.
- Ksenophanes, Fragmanlar, Çev. Y. Gurur Sev, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 1. Basım, 2019, s. 23, 25; Tanrı, Editör Marie Frederique Pellegrin, Fol Kitap, 1. Baskı, Ankara, 2022, s. 50-53.
- Hüsnü Aydeniz, "Dini Semboller, Sembolün Anlam Kaybı Ve Etkilerine Gelenekselci Bir Yaklaşım (René Guénon Örneği)", EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 15 Sayı: 48 (Yaz 2011), 75-90.
- Fatih Sönmez, Sima Nart, "Antropomorfizm: Kavramın Tarihi, Teoriler ve Tüketici Davranışları Bağlamında Bir Literatür İncelemesi", İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, (İNİJOSS), (2022). 11(2), 580-613.
- Sylvain Romain, Bir Hristiyan Müslümanın Çağrısı, Araştırma Yayınları, Ankara, 1. Baskı, 2021, s. 19.
- Sinan Yılmaz, Paganizm'den Hristiyanlığa Geçmiş Semboller (I. ve V. Yüzyıl), İksad yayınevi, Ankara 2022, s. 159.
- Paul Poupard, Dinler, Çev. Muna Cedden, Dost Kitabevi Yayınları, Ekim, 2005, Ankara, s. 41.
- Sinan Yılmaz, Paganizm'den Hristiyanlığa Geçmiş Semboller (I. ve V. Yüzyıl), s. 4.
- Paul Poupard, Dinler, s. 50.
- Fatih Sönmez, Sima Nart, "Antropomorfizm: Kavramın Tarihi, Teoriler ve Tüketici Davranışları Bağlamında Bir Literatür İncelemesi", İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 2, (2022), <http://dergipark.org.tr/tr/pub/inijoss>, s. 582.
- Şinasi Gündüz, Anadolu'da Paganizm, s. 13.
- Şinasi Gündüz, Anadolu'da Paganizm, s. 7; Fatma Kürkan, Giresun'da Türk Su Kültürünün İzleri, Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, 2018.
- Öz okuma önerisi: Celalettin Vatanşaz, Kur'an ve Toplum, Pınar Yayınları.
- Şinasi Gündüz, Anadolu'da Paganizm, s. 13.
- Şinasi Gündüz, Anadolu'da Paganizm, s. 15. Bkz. Maide, 104; Enam, 148; Araf, 173; Hud, 62, 109; İbrahim, 10; Şuara, 74; Nemi, 68; Yusuf, 40.

PAGAN (PUTPEREST) KÜLTÜRÜN PARADİGMALARI

▲ BAYRAM YILMAZ

Dinimizi öğrenmeye çabalarken ilk okuduğumuz kitaplardan Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA'nın Peygamberden Önce Mekke Dönemi ve Cahiliye isimli kitabı. Hoca bu kitabında bilinçli bir tercih olarak Mekke toplum yapısını, toplumsal ilişkileri, şehrin yönetilme biçimini anlatırken bugünkü kavramları kullanarak anlatırdı. Mekke polisi derdi mesela, şehrin ileri gelenlerinden bahsederdi... Bizim ortaokul yıllarına denk gelen dönemlerde hoca naif ve sade üslubu ile doğru bakış açısını yerleştirmeye çalışırdı.

Cahiliye dendiği zaman nedense hep Peygamber efendimiz den önceki devirler aklımıza gelir sanki tarihte bir defa yaşanmış bir defa daha yaşanmayacak olan "cahil Araplar!" terkibiyle ötekileştirip bizim dışımızda gördüğümüz bir zaman dilimi olarak anlaşılır. Kız çocuklarının diri diri toprağa verildiği, insanların köle olarak karın tokluğuna çalıştırıldığı, toplumun "salakça" taştan ağaçtan ya da benzer şeylerden yontukları şekil verdikleri put ve sembollerin önünde saygıyla eğildikleri, bu sanem (tapınılan şey)lerine adak adadıkları, önünde eğildikleri, söz verdikleri, anlaşma yaptıkları geçmiş bir dönemmiş gibi genelde anlarız, anlaşılır ve anlatırız.

Yakın bir zamanda bir arkadaşımın Mekke devrindeki putperestliği salakça olarak nitelendirmesine karşılık "aslında öyle değil okullarda Pazartesi ve Cuma günleri bizlerin yaptıkları ne kadar mantıklı veya saçma ise onların yaptıkları da o kadar mantıklı ve saçmadır." diye ifade etmiştim. Arkadaşımın yüzünde "ne alaka" tarzı bir ifade belirmişti. Ben çok alaka olduğunu düşünüyorum. Açıklamaya çalışayım;

Naçizane kanaatim odur ki insanların bağlandıkları inanç (ne kadar saçma veya mantıklı olursa olsun)

İhtiyaca karşılık gelir, bu yüzden sahiplenir. Bu ihtiyaç da insanın fitratında vardır zaten.

Beklentilere göre şekillenir. Türklerin İslami algılamalarındaki atalar, ruhlar ve ölülerin bu kadar öne çıkması arka planını Şamanlığın oluşturduğu atalar, ölüye saygı ve ruhun arı tutulması anlayışı ile ilgilidir.

Kendi içinde tutarlıdır. Bir durumun insanlar için saçma gelmesi bakışı ile ilgilidir. Cahiliyeye cahilce bakarsanız

kaçınılmaz olarak doğru gibi gelebilir. Eğer hadiselerle şeytanın değil Allah'ın gösterdiği yerden bakarsanız. Olayları ve olguları "yaratan Rabbinin adıyla oku" maya başlamış olursunuz.

Bir inancın toplumsal tabanı varsa, sosyolojisi de vardır. Sahip olunan inanç mutlaka toplumsal değerlerden besleniyor ve kendi değer yargılarını da besliyor demektir.

Kur'an'ın ve Peygamberimizin İslam dışı unsurları ifade etmek için tanımladığı anlamıyla cahiliyeyi dönemin insanlarınca mantıklı bulunmuş bir anlayış olduğunu bilirsek; bunun en önemli ve işlevsel sonucu bugün mantıklı bulduğumuz birçok şeyin de cahiliye kapsamına girdiğinin farkına varacak olmamızdır.

Birkaç soru soralım;

1.Soru. Amr bin Hişam: yaşadığı dönemde Ebul Hakem namıyla meşhur, yani doğruyu yanlıştan ayırma konusunda doğru hüküm veren Amr bin Hişam, biz onu Ebu Cehil olarak biliriz

a) Geri zekâlı mıydı?

b) İçten pazarlıkçı, menfaatperest herifin teki miydi?

c) İçinde yaşadığı toplumda ahlaksızlık olarak nitelendirilecek davranışlara sahip (yani ahlaksız) mıydı?

d) Sözüne güvenilmez bir insan mıdır?

2. Soru. Mekke'nin dışından gelen bir kimsenin bir keçiyi kesip kanını putun ayaklarına sürdükten sonra etini ziyafet malzemesi yapması, bugün bir çelenk veya çiçek demetini bir heykelin ayakları dibine bırakmaktan daha saçma ya da salakça mıdır?

3. Soru. Mekke'de insanların bazı putların önünde ağlamaları, adaklarda bulunmaları, Mekke'den ayrılırken ya da Mekke'ye döndüklerinde Hubel putunu ziyaret etmeleri, anlaşmalar yapmaları, söz vermeleri, şikâyetlerde bulunmaları, gelen protokol misafirlerinin en büyük! putları olan Hubel putunu ziyaret ettirilmeleri.

a) Eğitim eksikliğinden mi kaynaklanır?

b) Zihinsel gerilikten kaynaklanan idrak eksikliği midir?

4. Soru. Medine'de yıllardır devam eden savaş durumunu sonlandıran ve Medineli iki büyük kabilenin uzlaşması ile Medine şehrinin liderliğine getirilmesi kararlaştırılan Abdullah bin Ubey liderlik vasıflarından yoksun mudur?

5. Soru. Bir kısım (ki genelde çoğunluktur) cahiliye döneminde yaşayan cahil insanların putlara karşı gösterdiği saygı, sevgi, muhabbet, bağlılık niye toplumun diğer kesimleri tarafından saçma bulunmamıştır, bulunmaz?

Sorular ve şıklar artırılabilir ve cevaplamaya da istenilen sorudan başlanılabilir.

Konu bağlamında bilmemiz gereken öncelikli mesele cahiliyenin bilgi eksikliği olmadığı meselesidir. Sonra cahiliyenin geçmiş dönemlerden bir dönem olmadığı meselesidir.

Peygamberlerin davetine en fazla tepkiyi veren kişilerin toplumun en okumuşu, mele (yönetici, toplumun önde gelen kesimi) sınıfından olmasını tesadüfle açıklanamayacak olmasıdır. Ve biz zannediyoruz bu kutsama ve putperestlik sadece geçmişin yaşanmış sıkıntısıdır geçmiş zamanların meselesidir.

Mekke cahiliyesindeki tüm çeşitliliği ile inançlar manzumesine baktığımızda Allah'ın varlığına iman ettikleri, Allah'ı rabb (efendi, yönetici) sıfatından bağımsız anladıklarını (Enam 85 vd.), iman ve inançlarını şirk bulaştırdıklarını görürüz. Bundan sebeple bu insanlardan müşrik olarak bahsedilir. Allah'a inanmaları, hatta yaratıcı olarak inanmaları Allah'ı tüm kutsallarının üstünde en yüce makama yerleştirmeleri onları mümin yapmaya yetmemiştir. Bu tipteki insanların Yusuf süresi 105. ayetinde umarsızlıklarından bahsettikten sonra hemen sonra 106. ayette şirk koşarak iman ettiklerinden bahsedilir.

Mekke de aleni olan Mekkeli müşriklerin şirklerini yüzlerce çeşitteki put ile görünür kılmaları idi. **Bu putların hiçbirini zannedildiği gibi şirkin sebebi değil, aksine şirkin sonucudur. Yani müşriklerin şirk sebebi Lat, Menat, Uzza, İstar, Ra, Odin, Zeus değildir. Şirklerinin en belirgin sebebi kendi isteklerini, arzularını, iktidarlarını, mistisizm ve kutsal üzerinden meşrulaştıracak paganlar(somut semboller) oluşturma çabalarıdır.** Yapılmaya çalışan şey; putları yücelterek, ritüeller törenler yaparak yönetme fiilinin put ve putun temsil ettiği gizler ve manalar üzerinden meşrulaştırmadır.

Allah'ın izin vermediği bir yetki ile meşruiyet paradigması oluşturma ise şirktir. Putlar önünde yapılan törenler ve

şenlikler şirkin propagandasının yapılmasıdır. Yönetimin putlarla meşrulaştırılması çabasıdır. Kalabalıkların da katılımı ile bu şirk anlayışları alenileşir ve kabullenilir. Müşrikleşme süreci zannedildiği gibi önce putlarla başlamamıştır.

İnsanlar zulümlerini, çıkarlarını, hedonist (hazcı) anlayışlarını dosdoğru din üzerinden meşrulaştıramazlar. Tevhit dininin müsaade etmediği menfaat kapısını putlar icat ederek, Allah'tan gayri hiçbir gerçeği olmayan ideolojiler, dinler icat ederek ya da dindarların feraset eksikliği sebebiyle Allah'ın muradının yanlış anlaşılmasını sağlayarak yaptırırlar. Mekkeli müşriklerinde yaptığı buydu. Canlarının istediği şekilde oluşturdukları imtiyazlı düzen putlar aracılığı ile oluşturulmuş mistisizme, kutsallığa, dokunulmazlığa ve "dokunulması dahi teklif edilemezliğe" dayandırılmıştır. Her türlü haksız kazanç ve statü putlara dayandırılıyor, boş ve icat edilmiş tanrıçıklarla gerekçelendiriliyor, toplum nezdinde meşrulaştırılıyor ve uygulanıyordu.

Pagan kültürle mücadelede Hz. İbrahim çok açıklayıcı örnektir. Hz. İbrahim kırdığı heykellerin şahsında, onların rejimleri ile iktidarları ile mücadele ediyordu, çünkü onlar mutlu bir azınlık için insanları ezen rejimlerini, resmi dinleri olan puta tapıcıkla özdeşleştirmişlerdi.

Peygamber efendimiz Hıra mağarasından kendisine yüklenen ağır ve şerefli sorumlulukla şehre döndükten sonra Mekke'deki ilişkiler ağını "yaratan rabbinin adıyla oku"muş ve bu düzene şirk düzeni, düzenin sembollerini de şirkin sembolleri olarak tanımlamış, ifade etmiştir.

Böyle bir toplum yapısında toplumun yönetim ideolojisine peygamber La ilahe İllallah Allahtan başka ilah yoktur diyerek Mekke'nin oligarşi düzenine; **"Sizlerin Allah'tan gayri ilahlar icat ederek oluşturduğunuz yönetim biçiminiz, zulümlerinizi gerekçelendirdiğiniz, ahlaksızlıklarınızı meşrulaştırdığınız inançlarınızın anlayışlarınızın hiçbir meşruiyeti yoktur. Bunları meşrulaştırdığınız ilahlarınızın hiçbir anlamı yoktur Allah'tan başka tapılacak ve yüceltilecek ilah yoktur. Sadece Allah vardır. Allah'ta sizden imtiyazlı olmanızı, zulmetmenizi, faiz almanızı, güce dayanarak yönetmenizi, bir cana karşılık olmadıkça öldürmenizi, zina etmenizi, istemez ve Allah bu davranışları hoş görmez."** diyerek Mekke'nin ideolojisinin "değiştirilemez, değiştirilmesi teklif dahi edilemez" paradigmasını kabul etmediğin haykırması ve insanları da bu çağrıyı kabul edip bu uğurda mücadele etmeye çağırıştır. Mekkelilere sizler adil ve meşru bir yönetim değilsiniz, demiştir. İlk günkü bu tavrından tüm rüşvet ve tehditlere rağmen hayatı boyunca da geri adım atmayaarak örnekliğini sürdürmüştür.

O günün şartlarında Kelimeitevhit'in anlamı buydu. Bunu söylemek yürek isteyen bir eylemdi. Bu sözün Mekke'deki yönetim kademesinde bu kadar tepkiye neden olması Mekkelilerin yönetim ideolojisinin paradigmasına getirdiği kabul edilemez ve uzlaşmaz tavır alıştı. Bu tavır alışın baskı altına alınmasa toplum tarafından da kabul görecektir olması mevcut ideolojinin önde gelenlerinin uykularını kaçmasına sebep olmaktadır.

Bugün de bir Müslüman yaşadığı çağda Mekke sokaklarındaki gibi yüksek sesle söylenen Kelimeitevhit'in anlamı gibi "Ey Mekkeliler siz kanun yaparken, toplumsal ve uluslararası ilişkilerinizi düzenlerken, kültür inşa ederken, mutlak doğru kabul ettiğiniz referanslarınız boş ve anlamsızdır." deyip **"her türlü işinizde bu iş nasıl yapılırsa Allah'ın rızasına uygundur hassasiyeti ile kanun, tüzük, yönetmelik yapılmalıdır"** anlamında Kelimeitevhit'i haykırdığınızda Mekke oligarşisinin gösterdiği tepkinin aynısı görecektir.

Zulmedenlerin tarih boyunca gönderilen peygamberlere karşı olumsuz tavır alışlarının ve direnmelerinin en önemli sebebi Peygamberlerin toplumun şirk anlayışlarından beslenen kültürel ve yönetsel paradigmalarına yönelik Tevhid çağrısı olmuştur. Mevcut statükonun kendisini temellendirdiği, uygulamalarına meşruiyet ve kaynaklık eden inançlarının aslında boş ve anlamsız olduğunun güçlü (sebatla) bir şekilde ifadelendirilmesi, pratiklerle farklı bir zihniyet inşa edilmesi, farklı bir toplumsal alternatif oluşturulması, meşruiyetini yaratıcıdan alan

bir yönetim ve yönetme biçiminin kurulması elbette kendi çıkarlarına göre kurgulanmış ve kutsanmış kavramlara dayanan insanları hoşnut etmeyecektir.

Tevhidi anlayışın hakim olduğu dönemlerde, insanların İslami bilgiye dayalı kültürden beslendikleri toplumda, din sadece bir tatmin aracı olarak idrak edilmez. Gönderilen vahyin kastının idrak edildiği bir eğitim atmosferinde toplumda yönetimin iktidarın imkânların bencil çıkarlara alet edilmesine izin verilmez.

Bu aşamada toplumu islami referanslardan bağımsız paradigmalara yönetmek mümkün olmuyorsa bu sefer yozlaştırma, içerik boşaltma, anlam kaydırma gibi zihni tasavvuru istenilen yönde biçimlendirecek eğitim ve anlayışlar yaygınlaştırılmaya çalışılır. Tarihsel anlamda gördüğümüz ve yaşadığımız birçok süreç bizlere din dışı bir görünürlikle işlerini yürütemeyen zulüm odaklarının çoğu zaman İslami bir görünüm içerisinde, yanlısamlar oluşturarak yönetici olabildikleri göstermiştir...

Kendi adlarına yaptıramayacakları birçok uygulama ve çıkar teminini, kendilerine ekonomik siyasi imtiyaz oluşturacak birçok uygulamayı insanları ikna etmeden yaptırmak zordur.

Tarih boyunca insanların kendilerini ve evlatlarının canını kurban vermek de dahil olmak üzere insanlara fedakarlıklar yaptırmak, emeklerini, birikimlerini, masumiyetlerini, bedenlerini, cinselliklerini, kutsallaştırılan referanslarla, tılsımlarla, gizemle, büyüyle sömürmek kolay, güvenli ve maliyeti düşüktür.

Peygamberlere ve çağrısına karşı çıkanlar da en belirgin duygu; Alışlagelmiş hayat standardını kaybetme korkusudur. Bu korku en fazla toplumun mele (ileri gelenleri) denilen kesiminde olur. Çünkü en fazla bu insanlar mevcut ideolojiden rant devşirirler. Kişi keyfi kanaatini her şeyin üstünde tutarak nefsinin tanrı edinir (45/23). İnsanlar sahip oldukları ve alıştıkları yaşam standardını veri kabul edip her zaman daha fazlasını talep ederler. Kişinin alıştığı standartların altına düşmesi kiriz halidir ve kriz istenmeyen durumdur.

Bugün sahip olduğumuz tarihi veriler ışığında geçmiş toplumların yönetim hiyerarşisini incelediğimizde; yönetimin meşrulaştırılmasına dini gerekçe oluşturan ve yeryüzündeki toplumsal yapı ile uyumlu gökler hiyerarşinin toplumların inanç dünyalarında var olduğunu görürüz. Coğrafya ve zaman farkı olarak birbirine uzak toplumlarda bile benzer yönetim anlayışları ve hiyerarşisini görebilmekteyiz.

Bizler toplumların genel olarak inançları veya inançları

kaynaklı mitolojileri hakkında bilgi aktarımı yapmak istemiyoruz. İlgili okuyucularımız bu konuda wikipedia sözlüğü ve başka kaynaklardan fazlası ile bilgi sahibi olabilirler bizim **altını koyu olarak çizmek istediğimiz şey** yönetim anlayışının ve yöneticilerin toplumsal meşruiyetini sağlamak ve sürdürmek için inanç sistemi oluşturmaları veya asli kaynağın algı bozumuna uğratılması yaklaşımlarıdır. Bunla ilgili olarak bu durumun evrenselliğini vurgulamak üzere bazı örnekler vermekle yetineceğiz.

Bunların başında efsanelere ve edebiyat metinlerine de konu olmuş Babil kenti ve anlayışı ifade edilebilir.

Babillilerin en ünlü kralları Hammurabi'dir. Hammurabi, Babil devletini bir imparatorluğa dönüştürdü. İÖ 1770'lerde egemenliğini Anadolu ve İran içlerine kadar yaydı. **Kendi adıyla bilinen bir dizi yasa çıkardı. Bu yasaların kazılı olduğu taş, Babil'in koruyucu tanrısı Marduk'un adına yapılan tapınakta duruyordu.**

Sümer tanrılarının en büyüğü, Uruk kentinin tanrısı Anu, Babilliler'in en büyük tanrısı ise Babil kentinin tanrısı Marduk idi. Babil efsanelerinde Marduk ejderha Tiamat ile dövüşüp onu yener. **Yeri, göğü ve insanoğlunu yarattığına inanılan Marduk'un yeryüzündeki temsilcisi kraldı.**

Mısırlılar başlangıçta evrenin kaosun kara sularıyla dolu olduğuna inanırlardı. Mısırlıların inancına göre ilk tanrı, Re-Atum'dur. Re-Atum'dan Şu (hava) ve Tefnut (nem) ortaya çıktı. Osiris Re-Atum'un oğlu

ve Mısır'ın kralıydı. Erkek kardeşi Seth ise evrendeki kötülüğü temsil etmekteydi. Osiris'i öldürdü ve kendisi kral oldu. Seth kendisini kral yapmış olsa da Osiris'in oğlu Horus tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Yenilen Set çöle sürülür ve fırtınaların tanrısı olur. **Horus kral ve firavunların atasıdır...**

Yunan Mitolojisi 12 tanrıyı esas almıştır. Özel seçilmiş 12 tanrı Olimpos Dağı'nda otururlar, **dünyayı oradan izleyip idare ederler.**

Roma devleti etrafındaki bölgeleri fethettikçe komşu kültür ve toplulukların yerel tanrıları da Roma mitolojisine giriş yapmıştır. Romalılar geleneksel olarak yeni fethedilen yerlerin tanrılarına da kendi özgün tanrıları ile bir tutmuş aynı saygı ve onuru bahşetmişlerdir. Birçok seferde yeni fethedilen bölgenin tanrılarının da Roma'da yeni tapınaklarda yer almaları için davette bulunulmuştur. (Cahiliyede Kâbe'nin fonksiyonunu hatırlayın.)

Aztek mitolojisi veya **Aztek dini**, çok önemli ve sıkı bir mistik karaktere sahiptir. Seremoniler ve ritüeller büyük bir titizlikle, belirli takvimleri çok sıkı bir şekilde takip ederek gerçekleştirilir ve dinî olduğu kadar siyasi ve toplumsal açıdan da önem arz ederdi.

İnka mitolojisine göre de Manco Capac, Peru'daki İnka Hanedanlığı'nın efsanevi kurucusudur. Efsaneler hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bir efsanede, Viracocha'nın oğlu olduğu söylenir. Bir diğerinde ise Titicaca Gölü'nde Güneş Tanrısı İnti tarafından büyütüldüğü söylenir.

Nors veya İskandinav mitolojisi de yönetimin ihtiyaclarına göre şekil almıştır.

Çin mitolojisi ideal yönetici, imparator fikri ve ilgili mitler çok büyük önem taşımaktadır. Dönem dönem bu mitlerin karakteri hakim felsefi fikre göre uyarlanmıştır.

Çin mitolojisinin çok yoğun bir siyasî karakteri vardır; sonradan gelen Konfüçyüs'çü alimler ve yazarlar mitleri genelde siyasî ve tarihî gerçeklikler olarak yorumlamış; bunlara siyasî ve tarihî anlamlar yüklemişlerdir. Örneğin "iyi imparator" ile "kötü imparator" gibi siyasî ve toplumsal fikirlerini bu mitlerde tarihî birer ibret ve nasihat kıssası olarak kaydetmişlerdir.

Türk mitolojisi, tarihi Türk halklarının temasa geçtikleri Zerdüştlük, Mani dini ve Budizm de Türklerin mitolojisinde izler bırakmıştır. En önemli ve en tanınmış efsane Türklerin ortak türeyiş efsanesidir. Bu efsane neredeyse her Türk topluluğunda bulunur. İnanç gereği olarak toprak Türklerde de Moğollarda da saygı gösterilen kutsal bir şeydir. Bu kutsallık Göktürklerin hükümet merkezi olan Ötüken ile birlikte birçok dağ ve nehrin kutsal kabul edilmesini sağlamıştır.

Mitolojinin ne kadar işlevsel olabileceğine dair verilecek en önemli örneklerden biri Osmanlı imparatorluğunun kuruluş efsanesidir; imparatorluğun kurulmasından önce Osman Bey bir rüya görür. Bu rüya şeyh Edebalı tarafından açıklanır. Şeyh Edebalı, Osman Bey'in gördüğü rüyanın onun bir cihan devleti kuracağına alamet olduğunu açıklar ve bu rüya gerçek olur.

Bizim tezimize göre sıralama farklıdır. Önce devlet kurulmuş sonra rüya meselesi ortaya çıkmıştır.

Japonya'da "tanrı" veya "yaratıcı" olarak tercüme edilen "kami" terimi gerçekte korku uyandıran bütün olayları belirtir. Bu terim özellikle Sinto dininin (Sinto kamilerin yolu anlamına gelir) tanrısal figürlerini kapsar. Bunlardan biri olan güneş tanrıçası Amaterasu özellikle vurgulanır. Onun torunu yeryüzüne inip Japon hanedanını kurmuştur. O halde Japon imparatoru "kami" dir.

Hindistan'ın tamamında Hinduların taptığı birçok tanrı ve tanrıça vardır. Bunların arasında Hinduizm için en önemli olanı sırasıyla yaratıcı, koruyucu ve yok edici olarak bilinen Brahma, Vishnu ve Shiva üçlemesidir.

Görülemeyen tanrılar ilahi güçleri sembolize eden birçok imaj ve idollerle temsil edilir. Birçok idol(put) tanımsız güzelliğe ve ihtişama sahip süslü tapınaklarda korunur.

Zerdüştlük her şeyden önce Ahura Mazda (Bilgelerin mükemmeli Mevla) adlı yüce tanrıya tapmaktan ibarettir. Ahura Mazda'nın ölmez azizler diye adlandırılan yarı-tanrı yardımcıları da vardır ve daha önceki dinlerin ikinci derecedeki tanrıları çoğu zaman bunlarla eş tutulur.

Afrika Tanrısı insanların arasında pek bulunmaz. Bu tanrı insanoğlunun yaşamını yönetmez. Bu görevi ruhlar ve atalar üstlenirler. Tanrı sadece bir felaket anında araya girer. Afrika'dan Güney Amerika'ya getirilen zenci kölelerin kurdukları bir din ise hiyerarşik bir Tanrı düzeni kurmuştur. Hiyerarşinin en tepesinde Gökyüzü Tanrısı Obatala-İsa vardı. Ardından Yıldırım tanrısı Shango-aziz Jarome ve üç eşi gelmektedir. Bunlardan Oshun-azize Chandeure tatlı sular tanrıçası, kardeşi Ogun-aziz Antonie demirhane tanrıçası idi. Yemanja

ise tuzlu suların ve aşkın tanrıçası idi ve Afrikalılar onu Bakire Meryem'in kişiliğine sokmuşlardı.

Yahudilikte Tanrı Yehova (O) tektir, fakat yalnız Yahudilerin tanrısıdır. *Tevrat'ın türlü bölümlerinde kaydedildiğine göre*, bu tanrı Yahudi peygamberlerine görünür, onlarla görüşür. Hz. Yakub'la olduğu gibi güreşir, anlaşmalar yapar, tehdit eder, vaatlerde bulunur ve buyruklar verir. **Tüm yöneticilerin akıl ve vicdanlarından geçen düşünceler, kararlar ve duygular biçiminde kendi iradesini belirtir.** Genel olarak Samî kavimlerde ve özellikle Yahudilerde, kavmin şefleri, kendilerini Yahovanın göndermiş olduğunu, buyruklarıyla önerilerinin tümünü Yahovanın kendilerine bildirmekte olduğunu, bu nedenle de bunlara baş eğilmesi gerektiğini ileri sürerler. Sadece siyasi yöneticiler değil Hahamlar da, imtiyazlı bir sınıf olarak kendi güç ve yetkilerini koruyabilmek için bağınazlığın her çeşidini uygulamışlardır.

İsa, Hristiyanlık inancına göre Tanrının oğludur; Tanrı da İsa'nın babasıdır. Tanrının kutsal ruhu, İsa'ya da geçmiş olduğundan Baba ile oğul arasında bir özgürlük, ya da özdeşlik vardır.

Bu inancın kökü daha çok eski zamanlardadır. Tanrının Baba olarak nitelendirilmesi, Tanrının özünden, başka Tanrıların fışkırdığı inancı, eski Yunan filozoflarıyla Hint ve ilkçağ din ve mitolojilerinde de vardı. Bu inançların serpintisinden etkilenmiş olan **bazı hükümdarların kendilerini tanrılaştırdıkları da bilinmektedir. Firavunlar, Nemrutlar, Roma imparatorlarından bazıları, Makedonyalı İskender**, güçlü krallar, papalar, kayserler, çarlar, mikadolar, halifeler hep tanrılaştırılmış veya Tanrının yeryüzündeki simgesi, tanrısal güç ve iradenin yaptırım aracı sayılmışlardır.

Katolikler, İsa'nın Tanrılığını kabul eder, fakat onun kilisesini örgütlemek suretiyle, yaptıkları hizmetin doğal bir sonucu olarak kuvvetli rahipler sınıfını oluştururlar. Hele bu sınıfın başı olup kendilerinin Saint -Paulos'un ardılı sayan papalar, yanılmaz, dokunulmaz ve kendilerine direnilmez birer tanrısal güç olmuşlardır. Ortodoksluk ise, Baba Tanrının yaratılmamış, fakat oğul'un, yani İsa'nın yaratılmış ve ikisinin arasında kutsal ruhla gerçekleşmiş olan bir öz birliğinin bulunduğunu kabul eder. Birincisi Roma'daki Papalarıyla, ikincisi vaktiyle İstanbul'daki Patrikleriyle, iki ayrı devletin uyruklarına hükmetmiş olan birer siyasal erktiler.

Japon, Çin, Babil, Şaman kültür, Mısır, Helen uygarlığı, Roma, Avrupa'nın kuzeyi, daha ötelerde İnka ve Aztek uygarlığı gibi kendi dönem ve coğrafyasında etkili

olmuş medeniyetlerde benzeri inanç ve yönetim yaklaşımlar vardır. Tüm bu uygarlıklar da ötelere (yükseğe, yukarıya, muteal olana) uzanan bir yönetim hiyerarşisi bulunmaktadır. Babil kulesinde her katta toplumun bir sınıfının sembolize edilmesi, muteal olana en yakın olarak Babil imparatorunun en üste heykelinin bulunması, altında rahipler, soylular, yöneticiler, askerler, vatandaş, halk ve köleler şeklinde sınıflandırılan ve sembolize edilen bir sosyal yapı ve bu sosyal yapıyla uyumlu ve onu meşrulaştıran bir dini inanış... Aynı kurguyu Mısır inanç ve yönetim hiyerarşisinde de birebir olarak görmekteyiz. Bugünkü Peru sınırları içerisinde yaşamış olan Aztek ve İnka uygarlıklarında da aynı yönetin anlayışını meşrulaştıran ve hizmet eden inanç kurgusunu görürüz.

Yunan Helen kültüründe en tepede Zeus ve altında tanrıçıklar bulunur. Tanrılar! Katında böyle bir hiyerarşi varsa yeryüzünde de aynı piramidin örneği bulunur. Soylular, tüccarlar, askerler, vatandaşlar ve köleler. Birebir benzeri kuzey Slav ırklarında da bulunur. İskandinav ülkelerinin eski inanışlarında en tepede Zeus benzeri adı Odin olan bir kudret bulunur. Altında da iş bölümüne uygun görevlendirilmiş tanrıçık(!)lar bulunur. Bu tanrılar savaşmayı, yağmayı yücelten bir anlayışları vardır.

Dönemsel ve mekânsal coğrafya olarak birbirlerine bu kadar uzak olan uygarlıklarda bu kadar benzerlik nereden kaynaklanmaktadır.

Birkaç önermeden bulunacak olursak;

– İlk ve aslolan tevhit dinidir. İnsanın ve insanların müşrikleşmesi tevhit dininden uzaklaşmaları ile söz konusu olur. Her topluma gönderilen peygamberler içinde yaşadıkları toplumu etkilemiş ve muhtemeldir ki toplum bir müddet tevhit dinine bağlı olarak yaşamıştır. Peygamberin ve hadislerin toplumda oluşturduğu saygınlığa yaslanarak iktidar olup hükmetmek isteyenler, toplumun saygısına mazhar olan kavramların içini boşaltarak istedikleri anlayışları yerleştirmiş olabilir. Kelam ve mana olarak yeterince korunamamış hükümler, tavsiyeler iktidarın dili ile ifadelendirilince anlam kaymasına uğramış olmaları muhtemeldir.

– Toplumun kutsala duyduğu saygıyı azaltmadan hatta yüceltici bir dil kullanarak dünya dışına çıkarılmış, yeryüzünün basitliği ve doğallığından kaldırılarak en yukarılara çıkartılmıştır. Yarattığına şüphe edilmeyen kudret ile yeryüzündeki insanlar arasındaki mesafe açılınca iletişim ve etkileşim için araçlar oluş(turul)muştur.

–Önce yaratana saygı, yüceltme, gibi üretilen gerekçelerle dünyanın dışına, dünyalık işlerin üstünde bir konum

biçilir. Sonra yaratanın namı hesabına onun işlerini onun adına yönetmek, idare etmek adına yönetilmesi gerekir. Bu anlayışta yönetmeye layık olan kimse yaratana yaratanın yakınına yakınlık ihdas edilerek yönetme işini eline alır. Burada temel kavram toplumsal meşruiyet meselesidir.

Yaratan ile reaya arasına aracılık ihdas edilerek, yetki olarak, yönetici olunur. Sadece yönetici olunmakla kalınmaz meşruiyeti tartışılmayan, sorgulanamayan, sorumsuz kimseler olarak yaşar ve yönetimi de nesilden nesile miras olarak bırakırlar. Kitlelerde bu kadar gizem, kavram kargaşası içerisinde şirke bulaşmış olmayı fark edemeden müşrik olarak yönetimle uyum içerisinde yaşar dururlar.

Her otorite kendi toplumsal tabanını oluşturacak ve genişletecek eğitim müfredatı uygular. Toplumsal anlayışlar otoritelerin işlerini çok kolaylaştırdığı gibi son derece zorlaştıradabilir de.

Hindistan'ın İngilizler tarafından bu kadar kolay sömürülmesi Hintlilerin kast inanışından ve mitolojisinden bağımsız düşünülemez.

Racaların asaleti, hükmetmeyi, saygıyı doğuştan gelen özellik olarak halklarına kabul ettirmeleri, halkın toplumun yöneticilerine karşı geliştirdiği inanç haline gelmiş saygı, İngilizlerle karşılaşınca İngiltere'nin lehine

bir durum meydana getirmiştir. Konumu ne olursa olsun bir Hintli bir kişi İngilizce Efendi anlamında sahip diye hitap ediyordu. İngiltere'yi 1700 yıllardan itibaren dünya imparatorluğu haline getiren süreç Hindistan'ın sömürülmesi ile başlamış ve gelişmiştir.

Toplumda böyle bir inancın yaygınlaşması toplumun eğitim yaklaşımları ile ilgilidir. Eğitimde otoritenin istediği anlayış; meşruiyet kültürün yaygınlaştırılmasıdır. Eğitimin insanı şartlandıran (bugün kibarca istendik davranış diyorlar) tezgâhından geçmeden köleler ve kölelerin yaptığı 90 metre yükseklikte ziggurat (tapınak) lar, çok daha büyük piramitler, dev gökdelenler inşa edilemez.

Pagan kültürde önce putlar ve şirk anlayışlar değil önce kastlar oluşur. Sonra kastlara meşrulaştıracak mitoslar, mitolojiler, efsaneler, menkıbeler üretilir. Bu konuda en yüce ve kutsal varlığa herkesin kendi başına ulaşamayacağı ancak araçlarla (ki bu çoğu zaman yöneticiler ve imtiyazlı bir sınıf olur) ulaşılacağı vaaz edilir.

İknada en çok müracaat edilen argüman gerçeğin bilgisine herkesin ulaşamayacağı, buna ancak doğuştan gelen yada seçilmiş kişilerde bulunan, ve bazı insanların seçmesi ile yeterliliğe sahip olunan yada bir kısım imtiyazlarla ulaşılacağına dair yaygınlaştırılan kanaatlerdir. Yani doğal olarak var olan imtiyazlı olma durumu, Kureysli olma, yönetici aileye mensup olma, bir etnik guruba, bir aileye, bir coğrafyaya ve hatta

açık renge sahip olma gibi ya da günümüzdeki gibi bir ideolojiyle mensup bulunma gibi hallerdir.

Sadece bugün için değil geçmiş zamanlarda da bilgi güçtür. Bilginin yetenekten (meleke) bağımsız, doğuştan ya da devredilen sadece özel insanlarda bulunan, özel imkânlarla sahip olunan bir nitelik olarak anlaşılması ya da o hale getirilmesi (başörtüsü yasağını bir de bu açıdan düşünün) kişileri, mekânları pagan(aşırı saygı ve korku unsuru)laştırır.

Her insanın kutsala inanma ihtiyacı vardır. Ve bu fitratından kaynaklanır. İnsanın inanma ihtiyacı tevhit (meşruiyetin kaynağı olarak sadece Allah'ı bilme) inancı ile doldurulmazsa kişi yanlıştan sapıklığa kadar bir yelpaze içine savrulabildiği gibi gerçeğin kendisinde olduğunu söyleyen kişilerce yada gerçeğe, huzura, doğruya, kendi(leri)si aracılığı ile ulaşılacağını söyleyen kişilerce sömürülür, suiistimal edilir.

Burada İslamın şiddetle yasakladığı şeylerin başında kâhinlik, büyücülük, fal okları gibi uğraş alanlarının bulunması önemli bir uyarıdır. İnsanların mistik, gizemli, bir dil kullanılarak (ve her türlü araçla) sömürülmesine şiddetle karşı çıkılmaktadır, insanların böyle mistik bir dil ve kutsal bir referansla sömürülmesi her zaman diğer sömürü araçlarında ekonomik ve kolay olmuştur. İslam sadece sömüreni lanetlemekle kalmaz, cahil ve teslimiyetçi anlayışla kendinin sömürülmesine neden olan kimseyi de kınar. Çünkü **kahinlik iddiası böyle birinin kendi içlerinde olmasını isteyen insan toplulukları içerisinde çıkar.** Yani bir nevi mürit kültürü şeyhlik müessesesinden önce oluşur. Sonra bu atmosfer ve kültür içerisinde şeyhler çıkar.

Bugün adı İslam dünyası olan geniş coğrafyada bu kadar yaygın ve İslam'a temelden ters anlayışların ve davranışların bulunması, insanların bu İslam dışı arayışlarından, rahatlama istek ve arzularından, tatmin olma duygularından kaynaklanır.

Tarihte dinsiz bir toplum oluşmamıştır. Tarihte yöneticisiz bir toplum da var olmamıştır. Bir kısım kominal uygulamalarda bile paylaşımı ve iş bölümünü düzenleyen otoriteler bulunmuştur. Yine tarihte her yönetim biçimi basit de olsa ana kuralları ihtiva eden (yazılı veya sözlü)metinlere sahip olmuştur.

Tarih boyunca üretimde ve tüketimde adil bir paylaşımdan yana olmayan insanlar bu adaletsiz paylaşımı rahat ve konforlu bir şekilde sürdürmek istemişlerdir. **Mevcut haksız yaklaşımın sürdürülebilmesi için insanların bunu kabullenmeleri gerekmektedir.** Yoksa zulüm düzeninin sürdürülebilmesi başta zalimler için ciddi bedeller ve maliyetlere sebep olur.

Bir toplumun genelinin üzerinde itiraz ettiği bir anlayışla toplumları idare etmek, yönlendirmek, bir arada tutmak mümkün değildir. Yönetim erkinin bu konudaki ısrar ve baskısı yönetme organizasyonunun maliyetini artırır. Yönetenlerin konforlarını bozar. Bu maliyet ekonomik olarak, güvenlik psikolojisi olarak, toplumsal gerilim olarak ortaya çıkar. Yaşadığımız ülkenin laiklik ve Kürt meselesindeki yaklaşımlarının maliyeti ortadadır.

Kaanın, Kayserin, Firavunun, Nemrutun, Kralın "ben bu kararı verdim" dediği zaman meydana çıkabilecek itiraz kapıları karar kutsala dayandırarak baştan kapatılır. Tanrı buyruğu ile tanrı ağzı ile konuşunca mistik ve dindarlaştırılmış toplumlarda akan sular durur. Kaanın isteği tanrı buyruğu gibi anlaşılır ve güneşin oğlu (Japon), tanrının kırbağı(Türk), Allah'ın gölgesi (Osmanlı), tanrı Ra'nın oğlu (Mısır) vs. vs. olduğu zaman itiraz edecek olan kimsenin linç korkusunu aşması gerekir.

İşte şirki besleyen en önemli anlayış tanrıya yakınlığın özelleştirilmesi ve tanrısal bilginin bir kısım insanlara ait kılınmasıdır. İslam'ın ilk ortadan kaldırdığı anlayışlar bunlardır. "Allah insana şah damarından daha yakındır" "kul Allah'a bir adım yaklaşırsa Allah ona on adım gelir. Kul yürüyerek gelirse Allah koşarak gelir". "kimse doğuştan gelen özellikleri ile kimseden üstün olamaz üstünlük takva iledir." Diyerek Kur'an'ın fasih (kolay anlaşılır) özelliğini vurgulanmıştır. Peygamberin kolay ulaşılabilir bir insan olması ve ailesi ile birlikte fakirlik sınırlarında yaşaması yani **sahip olunan çok özel durumun dünyalık hiçbir şeye tahvil edilmemiş olması,** yaşadığı dönem içerisinde falcılık, büyücülükle en şiddetli mücadele vermiş olması sonradan da ortaya çıkabilecek özel ve imtiyazlı olma iddialarına Peygamberin hayatında verilen cevaptır.

Peygamberimize inen vahyin ilk ve kalıcı olarak ortadan kaldırmaya çalıştığı anlayışların ilki bilgiyi herkesin ulaşabileceği yakınlıkta, imtiyazlarla (ki tanrı bu konuda hiçbir aile veya etnik guruba, sınıfa imtiyaz tanımamıştır.) değil şahsi melekelerle (zekâ, ilgi) kavrayabileceği fasih (yalın, belîğ) bir hale getirmiştir. Bu gerçek Kur'an'ı anlamak için okuyan herkesin kolaylıkla anlayacağı yalınlıkta bir gerçektir.

Vahiy bilgisini insanlara ulaştıran kişinin "kurutulmuş et yiyen", yönetici olma iddiasında hiç bulunmamış, herkesin rahatlıkla yanına kadar sokulabildiği, hatta bazı yontulmamışların densizlik yapıp kabaca yanlarına çağırabildikleri bir kişi olması önemlidir. Muhammed-ül Emin'in toplum kabulleri açısından güçsüz bir geçmişe (hem yetim, hem de öksüz) sahip olması normal süreçte herhangi bir şekilde yönetici olabilme

iddia ve imkânından yoksun olması bir tesadüf değil içinde hikmetler barındıran bir husustur. Bu açıdan Peygamberimizin insanların korktuğu, çekindiği, ihtişamı ile bilinen bir kimse değil de yetim olması, çocukluğu ve gençliği yetimliğin de etkisi ile sakinlik, içe dönüklük, yalnızlık içerisinde geçmesi sadece üzerinde şiir yazılacak bir durum değil hikmetler barındıran bir özelliktir. Peygamberimizin ayrıca da öksüz de olması insanların Peygamber Efendimizi soyca, aile bağları bakımından, şecaat hususunda, eğitim kariyeri bakımından, yöneticilik tecrübesi, şahsi karizması, yakışıklılığı, yürekleri delen bakışları, gibi meselelerle yüceltilmesinin önu daha risalet öncesinden kesilmişti. Peygamberin risalet sorumluluğunu herhangi bir soya dayanmadan gerçeğin bilgisinden hareketle yürütmesi murad edilmiştir. (Allah-ü alem)

Risalet öncesinin bu kadar hikmetli özelliğine rağmen cumhurun çoğunluğu Resulullah'ı soyca, boyca, fizik olarak ve yüceltme davranışlarına ve anlayışlarına gitmiştir. Hz İbrahim "Yarabbi benim soyumdan önderler kıl" duasına Rabbimiz "Benim rahmetim sapkınlara gitmez" buyurmuştur. Bizlerin Peygamber efendimizle Hz İbrahim arasında misyon, metot, düşünce, uygulama açısından bir bağ ve akrabalık kurmamız gerekirken, "dosdoğru olan İbrahim'in dinindenim" denilmesi deklare edilerek, kendilerini Hz İbrahim'e nispet edenlerin yanlışını yüzlerine vurulmuştur. Bizim de bu manada Peygamberimizin "yol evladı" olmayı şereflerin en büyüğü olarak anlamamız, "bel evladı" olmayı önemsemememiz gerekmektedir. Aziz peygamberin vefatı öncesi kızı Fatıma ya söylediği "kızım Fatıma Peygamber kızımı diye öğrenme; ahirette amellerin seni kurtarmazsa ben seni kurtaramam" deyişini Peygamberin akrabalık ilişkilerine ve akrabalık ilişkilerimize Müslüman'ca bakışın nasıl olması gerektiğine yönelik kadim bir vasiyet olarak anlamamız gerekmektedir.

Peygamberin Hırada sancılı arayışlarını, meşakkatli ve tedbirli Hicret yolculuğu, Bedirde 312 müslümanın varlık yokluk mücadelesini, yine Bedir'de bir bozgun durumunda Medine istikametine doğru gerektiğinde sağ kalanları taşıyacak olan hızlı koşan hecin develerini, Tebük cesaretini, mücadelenin her safhasında mucizenin sebebi olan alınlarda biriken boncuk boncuk terleri, damla damla akıtılan gözyaşlarını, dökülen kanları, fedakârlığı ve adanmışlığı anlayamayanlar, Vareden'in insanlığa bir yetim ve öksüzün pak yüreğinden seslenmesini de anlayamayacak olanlardır.

Peygamberden sonra Saad bin Ubade gölgeliğinde üç gün süren Peygamber sonrası dönemle ilgili tartışmalarda

başta Hz. Ömer olmak üzere ensarın feraseti ve fedakârlığı ile Hz Ebu Bekir ümmetin başına yönetici olarak seçilir. Sahabeye yaptığı ilk konuşmasında "sizi Allah'ın kitabı, Peygamberinin sünneti üzere idare edersem bana uyunuz. Ben bunların dışına çıkarsam bana itaat etmeyiniz." der. Sıddık olan devlet olma meşruiyetinin Resulün davetinin ilk gününde söylediği gibi Allah'ın hükmü ve Resulün sünnetinden alacağını, alınması gerektiğini söyler.

Hız. Ebubekir hilafetinin başında ailesinin geçimini Medineli bir kabilenin hayvanlarının sütünü sağma karşılığında aldığı ücretle temin etme çabası tarihimizin gurur tablosudur. Bu durum Hız. Ömer'in ısrarı ile halifenin en azından kendi ve ailesinin zorunlu giderlerin karşılanması için kendisine ücret tahsis edilmesi ile çözülmüştür.

Zamanla mülk Muaviye'nin eline geçtiğinde ve mülk (devlet) olma adalet temeline dayanmayınca "devlet benim" diyenler; başka dayanaklar oluşturmuşlardır. Toplumun (aslında her toplumun) pagan kültüre yatkınlığı (kutsal üretmeye meyilli olması) sebebi ile de fazla zorlanmamışlardır. Kutsal emanetler anlayışı ve kültü bu süreçte oluşturulmuştur. Dört halifenin aklına bile gelmeyen böyle kutsal emanetler! üzerinden meşruiyet oluşturma düşüncesi Hendek gazvesinde peygambere karşı savaşmış, devleti adaletle meşrulaştırmayan bir insan için kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Muaviye Peygamberin hırkası başta olmak üzere kullandığı bazı eşyaları ve sembolleri ailesini mülküne geçirebilmek için çok büyük (ama gerçekten çok büyük) meblağlar ödemiştir. 40.000 dirhemi sadece peygamberin hırkası için ödemiştir.

Demek istediğim dört halifenin hilafetlerini meşrulaştırmak için akıllarına bile gelmeyen bir "kutsal emanet" kavramı sonraki tüm yöneticilerimizin aynen veya benzer bir şekilde kullandığı bir söylem olmuştur. Bu söylem ve argüman iktidarı meşrulaştırmak anlamda etkili ve işlevsel olarak sürekli kullanımda tutulmuştur.

Dinin asli kaynaklarından beslenen okuyucularımız için bu durum afaki kaçabilir. Meselenin ne kadar ciddi olduğunu Topkapı sarayını öğrencilerimle birlikte gezerken şaşkınlıkla anlamıştım. Öğrencilerimle Topkapı sarayını gezerken yaşadığım olay benim için tam bir ibretlik olmuştur. İlahiyat fakültesi mezunu, yüksek lisans yapmış, Tarih ve Medeniyet Vakfı ile irtibatlı olarak resmi anlamda da profesyonel turist rehberi olan rehberimiz. Karşılıklı sıcaklığın verdiği samimiyetle kutsal emanetler bölümünü gezerken öğrencilerimize "Almanya da şurda burda halifeyim diye ortaya çıkanlar boşuna uğraşıyorlar çünkü halifelğin

sembolleri bizde." demişti de şaşkınlığımdan bir şey de diyemedim. Böyle birine neyi, nasıl, nereden başlayarak anlatabilirsiniz ki. Tam bir keloğlan filmi: "Sen ne biçim kraliçesin? Hani nerede tacın? durumu. Ya da okulda teneffüs arası tartışmada Osmanlı padişahları için şek ve şüphe etmeden "Osmanlı sultanlarının her biri evliyaullahtır" diyen edebiyat öğretmenine ne söylersiniz? Ben söylediğimi aktarayım "valla bende evliyaullah inancı olmadığı için Osmanlı sultanlarını; yaptıkları ve sebep oldukları ile değerlendiriyorum."

İslam'ın siyasi hâkimiyet olarak büyüme hızına kültürel olarak yetişilememiş. İnsanlarımız bilginin aslını araştırma, özünü anlama çabası ve zahmetine girmekten imtina edilmiş olması, İslam'ın 1. asrından itibaren saltanat anlayışının iktidar olması, bu otoritenin kendini meşrulaştırma gayretleri, muhalif âlimlerimizin konuşma, aydınlatma, doğruları gösterme, öğrenci yetiştirme imkânlarının baskı ile zorlaştırılması veya hapsederek engellenilmiş olması üzücü bir tarihi tecrübedir. Yine bu şekildeki tarz-ı siyasetin sonucu olarak İslam'ın uhrevi ve şahsi ibadet (namaz, oruç, nefsi arındırma) boyutuyla öne çıkarılması, tasavvufi ekollerin önünün her türlü kolaylıkla açılması siyaset olarak yürütülmüştür. Hikmete ram olmak bu dünyada ciddi bedeller isteyen uğraş olmuştur.

Allah'ı sürekli olarak hatırdan tutma, Yaradana karşı olan sorumluluklarımızla alem ve eşyayı hayat verenin istediği şekilde anlama ve emanet bilinci ile kullanmamızı sağlamaya dönük olarak bizleri eğiten bir süreç olması gereken ibadetlerimiz yanlış tasavvurlara kurban edilmiştir. İkame ederek bizi her türlü günahattan uzak tutması gereken namazımız günahlarımıza kefarete olarak "kılınmaya" rahatlatmaya dönük işlev kazanmaya başlamıştır.

Tüm dünya Müslümanlarının hacca gitme isteklerini gerekçelendirmeleri ibadetlerimizin neye hizmet ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Hac ibadetini "Mekke-Medine'ye gidip Kâbe'yi görmek" "kutsal mekânları ziyaret etmek" şeklinde amaçlandırmak; Hacc ibadetinin ruhunu anlayamamaktır.

Allah Resulünün Mekke'nin fethinde Kâbe'yi putlardan temizledikten sonra içine (birkaç eşya hariç) hiçbir şey koymamış olması önemlidir. Kâbe putlarla dolu iken köle statüsü ile yakınına bile yaklaşamayacak olan Habeşli Bilal'i Kâbe'nin üzerine çıkartması, ezanı okutması, ölümü pahasına kardeşine el kaldırmayarak- incitmeyerek yiğitliğin en asilini göstermiş olan Bilal'in cumhurun ifade ettiği gibi sesinin güzel olması ile ilgili değildir. İçi putlarla dolu iken bina olarak Kabe'nin de bir pagan olmuş olması, Mekke'nin sınıflı toplum yapısının ve şirk yönetimini en önemli meşruiyet

kaynağı olan eski statüsünün Peygamber buyruğu ile Bilal'in çıplak ayakları ile herkesin görebileceği şekilde çiğnenmesi, Müslümanların ayrıcalıksız bir toplum olduğunun Kabe'nin de tüm Müslümanların buluşabilecekleri, hemhal olabilecekleri, kolay bulunan, ulaşılabilen ve Hz Âdem'den dolayı da herkesin olan bildik bir adres olduğunun sesi gür ve güzel Bilal'in çağrısı ile ilan edilmesidir.

Bizlerin "yüzümü sürsem toprağına" hissiyatı ile mekânı, mekânı aziz kılan içeriğinden yoksun olarak ziyaret etmek, Bilal'le ilgili "sesi güzel olduğu için Peygamberin müezzini" düzeyinde algı ve tasavvura sahip olmak bu şekilde de bir ömür sürmek...

Halık (yaratan), Hayy (hayat veren)'e her insana şah damarından daha yakın olduğuna iman edenlerin; yüreklerinden başlayarak toplumu bu anlayışla inşa etmeye çalışanların göz ardı etmemeleri gereken gerçek; Toplumların inançlarının çoğu zaman ihtiyaçlarına göre şekillendiğidir.

Açıklayıcı örnek olması bakımından İngiliz kralı 5. Henri'nin dul kadınla evlenmesine izin vermeyen kilise yasalarını aşmak isteyen kral Anglikan kilisesi adında ve İngiliz kraliyetinin kontrolünde yeni bir mezhep oluşturmuştur. Protestanlık mezhebinin doğuşu da kutsal referanslardan çok taleplere dayanan bir süreçtir. Bugün Rusya'nın Slav ırklarını kontrol etmek için kendine bağlı bir kilise organizasyonu kurmaya çalışması (ve kurması) aynı mantığın ürünüdür.

İsteyen kardeşlerimiz dini mübin (iyiyi-kötüyü hayrı-şerri birbirinden ayıran, acık besbelli) amacından saptırmaya çalışan benzer örnekleri kendi tarihimizden bulabilir.

Yazar Orhan Asena'nın "Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe" isimli Osmanlı saray içi iktidar oyunlarını anlattığı tiyatro eserinde Kanuni'nin gözdesi Hürrem'in saray içi entrikaları ile tahtın birinci ve en güçlü veliahdı olan şehzade Mustafa ile Kanuni Sultan Süleyman karşı karşıya getirilir. Şehzade Mustafa'nın katli için fetva veren Şeyhül İslama Kanuni "Senden de alacağımızı aldık, müftü efendi." der.

Mevlana Celaleddin-i Rumi'ye dayandırılan, mevcut otorite tarafından sürekli örnek ve ideal İslam anlayışı olarak gündemde tutulan Mevlevilik anlayışı; dini iktidarın payandası olarak kullanma yaklaşımına açıklayıcı bir örnektir. Moğol istilasında olduğu gibi zulmün ve İslama temelden aykırı anlayışın muktedir olduğu zaman diliminde; imanı, fıkıhı, mücadeleyi, İslam'ın onur ve izzetini değil de İslam'ın içinde bir cüz olan ve ancak bütünlük içinde anlamlı ve değerli olan "hoşgörüyü" gündemde tutmanın neye ve kime daha çok hizmet ettiğini sorgulamak gerekir.

Cumhuriyetin batıcı, seküler ve ulus temelli devlet projesi dine yaslanmadan iktidar\erk oluşturmaya örnektir. Henüz çok genç olan Türkiye Cumhuriyeti İslam'a dayanmadan ve İslami bir referans almadan oluşturulan yönetim biçimidir. İlginç ve kendi içinde tezat olan laiklik vurgusunu sürekli yapsa da mevcut sistem bile dinin\ dindarların dinle saygılı ilişki kuranların kontrol dışına çıkmasına izin vermemektedir. Bunun için diyanet adında fiilen dev bir teşkilat oluşturması bütçeden çok ciddi ekonomik kaynak aktarması dinin ya da insanların kutsallarının kontrolünün önemini göstermesi bakımından önemlidir.

Kur'an'a iman ettiğimizi söylerken bile Kur'an'ın evrenselliğinin (tüm zamanlar, tüm coğrafyalar, tüm insanlar) idrakinde olmayan yaygın kültürün evlatlarıyız.

Maalesef toplumumuzun çok önemli bir kısmı Kur'an'ı anlamak için okumadığından ve Yaratan bizlere şah damarımızdan daha yakın olduğunu söylemişken bizler farkına varmadan ördüğümüz duvarlarla anlaşılmasını zorlaştırmışız.

Kuran kurslarımızda, hafızlık müesseselerinde Kuranı "ezberden" okunması için gösterilen hassasiyet hayatın her safhasında Müslüman kimliğine ve kişiliğine sahip olunması için gösterilmemektedir. Kaç tane hafızlık yapan bacılarımız hayatın içinde mücahide olabilmıştır? Hafızlarımız bile hayatın içinde Müslüman olarak yeterince yer dolduramamışlardır. Bu üzücü durum -çözülmesi gerekli- bir vakadır.

Resmi olanlar çoğunlukta olmak kaydı ile binalarımız ve içinde verilen emeklerin çoğu yanlış beklenti ve kurgularımıza feda edilmektedir. Çok değil altı ay sonra unutacak olan çocuğumuza baştan sona yasin süresini ezberletmekteyiz. Devletin sınavlara mahkûm ettiği eğitim sistemi gibi zihinlerimizi niye öğrendiğimizi sorgulamadan işlevsiz malumatlarla doldurmaktayız. Bir eğitim sisteminde niçin sorusuna esaslı cevaplar verilmeden bilginin ete kemiğe bürünmesi, kişilik haline gelmesi kimlik olması mümkün olmaz. Bizler de cahiliye dendiğinde peygamber öncesi dönemi anlar dururuz. Zaten bizler dünyaya Peygamberden sonra geldiğimiz için onun ümmetinden olma şerefi ile cennete gireceğiz. Miraç hadisesini de bizlere hep böyle anlatmamışlardı mıydılar?

Yanlış eğitime metotlarından doğru sorular çıkmıyor maalesef, kutsal kitabımızda Yaratan bile kendisini yaratılan alem(ler) üzerinden yollar oluştururken bizler her zaman idrak etmenin sancılı süreçlerinden kaçır dururuz. Cahiliye de bizler için geçmişte yaşanmış olmuş bitmiş bir süreç olarak toplumsal hafızamızda yer eder.

Bizler bilmeli ve iman etmeliyiz ki; Kur'an'ın her ayeti teslim olan ve yürekten bağlanan her kimse için yol göstericidir. Örnek verdiğimiz ayeti (ve diğer ayetleri) hükmünü bilerek veya farkında olmadan belli bir zaman ve mekânla sınırlandırmak bizlerin Kur'an'a olan imanını nakıs (eksik) hale getirecektir.

İmanımızın yaratan katında makbulü ancak Âlemlerin rabbinin istediği şeylere istediği şekilde iman etmemizle mümkün olacaktır. Bizim çanımızın istediği şekilde, bizim için yeterli gördüğümüz şekilde değil.

İnsanlara gerçeğin kendisi yalan kadar cazip gelmez. Dinle ilişkisinde Yaradan'ın maksadını anlama özeni bulunmayan, hayat verenin rızasını merkeze koymayan, Allah'ın hoşnutluğu nerededir sorusunu Allah'ın kulla konuşması olan Kur'an'a ve yaşayan örnekliğine sormayan verilmiş cevapları dikkatlice dinleme zahmetine katlanmayan insanlar gerçekte yüzleşmek istemezler. Gerçeğe teslim olmanın getirdiği sorumluklar, doğru dürüst bir duruş yerine kolay alınabilir ve ödenebilir ucuz tatmin araçlarına yönelebilirler. Hayat verenin talebi olan uğraş ve fedakârlık çabalarından farklı olarak kendi istekleri ve istedikleri türde fedakârlıklarda bulunurlar. Ayet ise "Ahireti az bir pahaya (dünya nimetlerine)satmayın" der.

Hisli bir yürek olarak Cevdet Said Bireysel ve *Toplumsal Değişmenin Yasaları* isimli kitabında Müslüman genç kuşağı canını ve malını vermeye hazır ama yıllarını araştırma yapmak, bir konuda insanları aydınlatmak için pek azının hevesli olduğunu söyler. Geleneğimizin **mal ve canın feda edilmesinde bunları faydalı kılan şeyin ne olduğuna** bakılmaksızın en yüksek payenin verilmesinden şikâyetle bahseder. İslama faydalı olmanın sadece fedakârlıkla olmayacağını gerekli teknik şartlarında, ilmi çabanın ve sürekliliğin olması gerektiğini vurgular.

Öğretici örnek olması bakımından Hz Ali'nin savaşta yüzüne tüküren hasmını cihadı kişiselleştirme endişesi ile öldürmekten vazgeçmesi önemlidir. Nefsini terbiye etmiş ve büyük irade gerektiren saygın bir davranıştır. Bu örneğin barındırdığı manayı kavrayamazsak; her türlü sosyal, siyasal iddia ve mücadelemiz; şahsi hırslımızı kamufle eden bir araca, maskeye dönüşebilir. Yaşadığımız dönem ve coğrafya ne yazık ki çok sayıda üzücü örnek barındırır.

Müslüman için yaşadığı asırda doğru tavır; yaşanan o an ve o mekânda İslam'ın istediği sonucu üretecek davranışı ortaya koymaktır. Cesaretle düşmanın üzerine atılmak gerektiği bir anın vacibi durumunda; paramızı feda ederek sorumluluklarımızdan kaçamayız. Yapılması gereken İslam'ın doğru anlaşılmasını sağlamak için

ilmi faaliyetlere ağırlık verilmesi gereken bir anın vacibinde "valla ben çok iyi slogan atarım\ attırırım" cevabı değildir. Bireysel anlamda doğru tavrı geliştirmek ne kadar ehem(öncelikli) ve mühim(önemli) ise topluluk halinde de önceliklerimizi doğru tespiti ve eylemliliği içerisinde olmamız gereklidir. Eğer yaşanan asr aynı anda tüm bu farklı fedakârlıkları birlikte yerine getirilmesini dayatıyorsa. Kendimiz doğru davranışı ortaya çıkarabilecek bilgi ve ferasetle donatmamız gerekir. Topluluk halinde de en doğru ve optimal işbölümünü ve işbirliğini yerine getirmeliyiz. Burada daha iyi ifade edebilmek için söylemek istediğim; Allah'ın hoşnutluğuna ulaşmak için rabbimizin istediği çabayı göstermemiz gereklidir. Dinimizin o anın vacibini olan gereklerini merkeze alarak davranmamızdır. Bu bireysel anlamda da böyledir topluluk anlamında da...

Yapılan davranışın Uhut'u meydan savaşına çeviren gençlerin yaptıkları ve Hucurat 6. ayetinde anlatıldığı gibi önemli sonuçlar doğuracak meselelerde duygusallığa kapılmadan doğru bilgiye dayanan doğru strateji geliştirmemizin Allah tarafından müslümanlara verilen buyruk olduğudur. Fedakârca ama duygusal yaklaşımlar pişman olacağımız davranışlara yol açar\ açabilir.

Naçizane siyer okumalarımnda aziz Peygamberin Mekke'de Müslümanlar sıkıntı içerisindeyken hatta şehit olurken, görünür anlamda müşriklere bir şeyler yapmamasını İslam'ın sadece Mekke'de sıkışıp kalmaması için o anın zorunlu stratejisi olarak görürüm. Aynı Peygamberin hicretin ikinci yılında hazırda olan yetiştirdiği tüm insan unsurları ile Mekke kervanının önünü kesme çabası içerisinde görürüz. Bu bütüncül bakışla kutlu peygamberin hem kılıç, hem de Rahmet Peygamberi olduğu gerçeğini anlarız.

İçinde yaşadığımız toplumun ve bizlerin çoğu zaman düştüğü yanlış; Peygamberin örnekliğini bir bütün olarak değil parçalayarak almanın getirdiği sıkıntılardır. Parçacı bakış acısı ile insanın kendi davranışına meşruiyet üretme sıkıntısı olmaz. Herkes kendince münasip gördüğü yaşama anlayışını din üzerinden meşrulaştırmaya, Peygamberin hayatından kesitlerle ifade etmeye başlar. Peygamber üzerinden hoşgörü simsarlığı yapan da psikolojik problemlerini sakal cübbe arkasına gizleyen de psikopat eğilimlerine din

Kutsal Emanetler

kılıfı giydirenler de çıkar. Hatta kendi istek ve arzularını Peygambere, Kur'an'a söyletenler çıkar. Bu durumla ilgili dikkat çekici örnek olması bakımından eski başbakanlardan Bülent Ecevit'in cenazesinde, diyanet görevlisi, cenazede hazır bulunanlara yaptığı konuşmada Hz. İbrahim'in duasını söylemişti "...babacığım senin için rahmet duasında bulunacağım..." (Mumtehanen\4) deyip bırakmıştı. Herhalde protokole duyulan saygı ve hürmet hikmete ram olmanın getirisinden daha cazip gelmişti. Görevlinin yaptığı aymazlık ayetin bir bölümü üzerinden ayetin kastına ters bir algı ve durumun oluşmasına neden olmaktadır. Kur'an Hz. İbrahim'in bu tavrını onun örnekliği dışında tutar Peygamber babası da olsa Allah'ın rahmetinin zalim kimselere ulaşmayacağı belirtilir.

"Hakikat işlerine gelmediği için üstünü örten, işine gelen tarafı öne çıkarıp müdafaacılığını yapan; işine geldiği gibi parçacı zihniyetle İslam'a yaklaşanlar" ... "Allah'ın kelamına muhatap olmalarına rağmen ona inanarak hayat prensibi edinmeyip parçalara ayırarak işlerine geldiği gibi yorumlayan ve emellerine erişmede vasita olarak kullanıp sonra da "Allah böyle buyurdu" diyenden daha zalim kim olabilir?"

"Kur'an'ı yaşamak hayat prensibi edinmek için mana ve muhtevasını dikkate almadan sadece Yasin, Tebareke, Amme, Fatiha vs bölümlere ayırıp emel ve maksatları için vasita olarak kullananlar; bidat hurafe ve menkıbelerle oyalanalar ne kadar da Yahudi ve Hristiyanlara benzemektedirler" (Çekmegil, Semra. Okuyucu Tefsiri, Enam/91)

Ne diyelim Rabbim hepimizi parçacı/parçalayıcı mantıkla düşünmekten ve konuşmaktan korusun, cümlemizi ıslah etsin. Vesselam

YAHUDİLİK VE HRİSTİYANLIK'TA PAGANLIK, İSLAM'IN PAGANİZME KARŞI DURUŞU(1)

İslam'ın paganizme karşı duruşu ve bu konudaki mücadele stratejileri, özellikle tevhid inancını merkeze alması açısından önemli bir yere sahiptir. Aşağıda bu başlıklar detaylı bir şekilde ele alınmıştır: Latince köylü anlamına gelen "Pagan" kelimesinden türeyen paganizm, Orta çağ başlarından itibaren Kilise tarafından Hristiyan olmayan insanlar için (ötekini tanımlama olarak) kullanılmış bir kavram olarak karşımıza çıkar. 18. yy dan itibaren kilise ve üyeleri tarafından putperestliği ifade etmek için kullanılan paganizmin aslında bireysel anlamda doğuşunu tarihsel bağlamda Hz. Nuh (as) ile başladığı söylene de kimi kaynaklarda Hz. Adem (as) kadar götürülen olmuştur. Batı dillerinde *idolatry* ve paganizm, İslâmî kaynaklarda *veseniyye* terimlerinin karşılığı olarak ifade edilmiştir. İdolatri kavramı "sûret ve temsillere yanlış şekilde ve yanlış sebeplerle değer verme veya tâzimde bulunma" şeklinde tanımlanmıştır.

1. TEVRAT VE İNCİL'DE PAGANLIK VE ELEŞTİRİSİ

Tevrat (Eski Ahit) ve İncil (Yeni Ahit), paganizmi Tanrı'nın birliğine karşı gelen, ahlaksızlığa yol açan ve insanları ilahi yoldan saptıran bir tehlike olarak ele almaktadırlar.

Tevrat'ın Paganizme Yönelik Eleştirisi

Tevrat'ta, özellikle On Emir ile putperestlik yasaklanmıştır. "Benden başka ilahların olmayacak. Kendine oyma put yapmayacaksın" (Çıkış 20:3-5) ifadesi, pagan ritüellere ve putlara ibadeti kesin olarak reddeder. Pagan uygulamalar, İsrail halkının Tanrı'ya olan bağlılığını bozduğu için sürekli uyarılırlar. (Tesniye 12:29-31).

Tevrat, pagan inançlara ve uygulamalara karşı güçlü bir şekilde eleştiri yöneltmiş tevhidi bir din olmasının amacını sergilemiştir. Bu eleştirilerin temel amacı, İsrailoğulları'nın diğer uluslardan ve dinlerden etkilenmesinin önüne geçmek ve Tevhid ekseni bir

Yahudi toplumu oluşturmaktır. Paganizm eleştirisi çeşitli ayrıntılarıyla Tevrat'ın birçok bölümünde ele alınmıştır.

Günümüz Yahudiliği, monoteist bir inanç sistemi olarak paganizmden oldukça farklıdır, ancak Yahudiliğin tarihi kökenleri ve bazı ritüelleri incelendiğinde eski pagan etkilerinin izlerine rastlanabilir. Bu tür etkiler genellikle antik İsrail'in çevresindeki toplumlarla olan etkileşimlerden kaynaklanır. İşte bu bağlamda birkaç örnek:

1. **Mezuzah ve Tefilin:** Mezuzah (kapı pervazlarına yerleştirilen kutsal yazı içeren kapsül) ve tefilin (dua sırasında kullanılan kutular ve kayışlar), Yahudiliğe özgü ritüel objelerdir. Bazı akademisyenler, bu tür uygulamaların eski Yakın Doğu toplumlarında tanrıların korumasını çağırmak için kullanılan tılsımlarla benzerlik gösterebileceğini öne sürer. Ancak günümüzde bu objeler tamamen Tanrı'ya bağlılık sembolü olarak görülmektedir.

2. **Işık ve Doğa Döngüleri:** Hanuka gibi bayramlar, ışık ve doğanın döngüleriyle ilişkilendirilebilir. Hanuka, Yahudi kültüründe dinsel bir zaferi kutlar, ancak ışık ritüelleri, eski pagan kültürlerindeki kış gündönümü festivallerini çağrıştırabilir.

3. **Şofar Kullanımı:** Şofar (koç boynuzundan yapılan üflemleri bir çalgı), eski İsrail'de kutsal törenlerde ve savaşlarda kullanılmıştır. Bu, eski kültürlerde ritüel müzikle doğüstü güçleri çağırma veya uyandırma ritüellerine benzetilebilir.

4. **Eski Putperestlik Eleştirileri:** Tevrat'ta sıkça eleştirilen Baal ve Aşera gibi putperest tanrıçaların ibadetine dair metinler, eski İsraililerin bazı dönemlerde komşu pagan kültürlerden etkilenmiş olabileceğini gösterir. Günümüzde bu etkiler Yahudilikten tamamen uzaklaştırılmıştır.

Yahudilik, tarihi boyunca paganizmle mücadele etmiş ve tek Tanrı inancını vurgulamıştır. Ancak, tarihsel bir perspektifle bakıldığında, eski kültürel etkileşimlerden miras kalan unsurların günümüz ritüellerine dolaylı yollarla yansımış olabileceği düşünülebilir. Öte yandan, Yahudilik bu uygulamaları tamamen kendi teolojik çerçevesinde anlamlandırmıştır ve bunları paganizmle bağdaştırmaz.

Tevrat'ta Yer Alan Pagan Unsurlar

Kutsal kitaplardan Tevrat, paganizme karşı sert bir duruş sergilese de, Tevrat'ın bazı metinlerinde yukarıda ifade edildiği gibi pagan izlerine rastlanmak

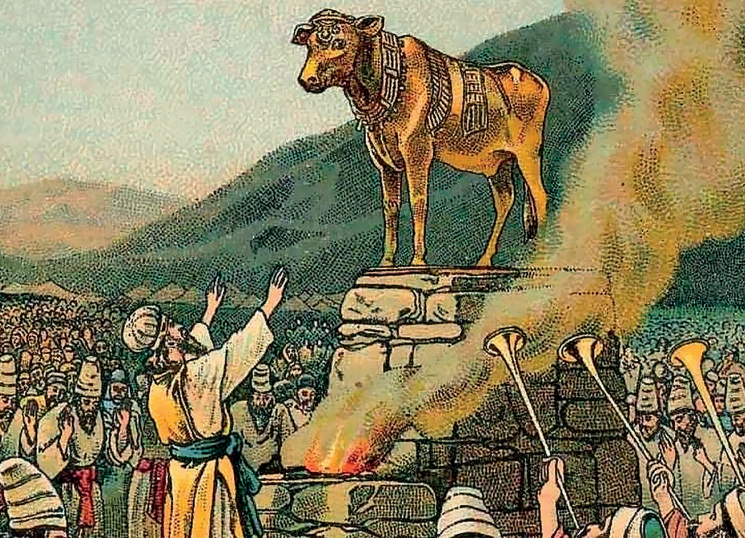
mümkündür. Bu pagan unsurlar, birçok toplumda da görüldüğü gibi İsrailoğulları'nın yaşadığı çevreden toplumlardan kültürel olarak etkilenmesiyle ortaya çıktığı söylenilebilir. Bu pagan unsurların bir kısmı, Tevrat'ın sembolik ifadelerinde, Yahudi dini ritüellerinde ve bazı kişisel bir takım uygulamalarda görülmektedir.

Yahudilik, çevresindeki Babil, Asur ve Mısır kültürlerinden etkilenmiş, ancak bu unsurlar Tanrı'nın birliğini tehdit etmeyecek şekilde yeniden yorumlanmıştır. Örneğin, Tanrı'nın isimlerinden biri olan El veya Elohim, eski Kenan tanrılarına verilen bir isimdir, ancak Yahudilikte tek Tanrı'yı ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

A. Aşera ve Baal Kültürleri

Mısır, Ugarit, Babil ve Fenike mitolojik metinlerinde bereket ve doğurganlık tanrıçası olarak ifade edilen Tanrıça Aşera ile fırtına, yağmur, şimşek, gök gürültüsü ve bereket tanrısı olarak ifade edilen Baal ile ilgili eleştiriler Tevrat metinlerinde yer almıştır. Tevrat metinleri içerisinde yer alması paganizmin İsrailoğulları arasında ne denli etkili olduğunun bir göstergesidir. Özellikle Tanah'ta (Eski Ahit) Kral Manasse döneminde, Aşera putlarının Yahudi tapınağına yerleştirildiği ve putperestlik uygulamalarının yaygınlaştığı anlatılmaktadır. Bu olay, tüm beşeri ve ilahi dinlere mensup inanç sahiplerinde olduğu gibi Yahudi olanlarda da çevrenin toplumların inançlarını nasıl etkilendiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

B. Altın Buzağı Olayı

Altın Buzağı olayı, İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışı sırasında Hz.Musa'nın(as) yokluğunda yapılan Yahudi tarihindeki en büyük sapmalardan biri olarak kabul edilir ve Hz.Musa(as) peygamberin öfkelenmesine neden olmuştur. Olay İsrailoğulları halkının Hz. Musa'nın(as) ayrılmasından sonra geri dönüşü konusunda sabırsızlanmaları sonucu Hz.Harun'dan bir altın buzağı yapmalarını istemesi ile başlamıştır. Altın ve mücevheratın eritilerek bir puta dönüştürülmesi olayı israiloğulları halkının putperestliğe dönüşünü ve Allah'a şirk koşmalarını ifade etmesi bakımından önemlidir. Bu Altın buzağı olayı paganizm içermesi bakımından kökleri, Mısır'daki Apis kültüyle benzerlik göstermektedir ve bir yansıması olabilir.

C. Tanrı'nın Cisimleştirilmesi

Tevrat, Tanrının cisimleştirilmesini kesinlikle yasaklamasına rağmen, bazı Tevrat metinlerinde Tanrı'nın eli, gözü, yüzü gibi antropomorfik betimlemeler içeren ifadeler de yer almıştır.

D. Kurban Ritüelleri

Tevrat'taki kurban uygulamaları, Yahudi toplumunun paganizm ile bağlantısını gösteren en iyi örnektir. Pagan toplumlarda da hayvan kurban etme ve sunaklarda yakma ritüelleri vardı. İsrailoğulları'nın uyguladığı "Yakmalık sunulması", bu dönemin pagan ayinleriyle benzerlikler göstermesi bakımından önemlidir. Fakat bu uygulamaların semavi dinler ve Yahudi ilahiyatında farklı bir anlamda yani Tanrı'ya yaklaşma ve arınma niyetiyle yapıldığı bilinmektedir. Zira İslam'da da kurban kavramsal olarak Allah'a yaklaşmayı ifade eder.

İncil'in (Yeni Ahit) Paganizme Yönelik Eleştirisi

Yeni Ahit'te de paganizmin yanlışlığı sıkça vurgulanır. Aziz Pavlus, pagan tanrılarına yapılan ibadeti "canlı Tanrı'yı bırakıp cansız putlara yönelmek" olarak tanımlar (Elçilerin İşleri 17:29-30). Ayrıca, pagan tapınma pratiklerinin insanları ahlaki yozlaşmaya götürdüğü belirtilir (Romalıları 1:21-23).

İnsanlığın ilk tarihinden itibaren, insanoğlu yaratılışı, varlıkları ve Tanrı'yı anlamlandırma arayışında olmuştur. Bu arayışlar, bazı toplumlarda ilahi varlığa ulaşma ile sonuçlanırken bazı toplumlarda ise çok tanrılı inançlara sapma ve doğaya tapınma gibi pratiklerin ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir. Ancak Kutsal

Kitaplar, insanlığın inançla ilgili çabalarını hakiki zemine doğru yönlendirme gayreti içerisinde. İlahi varlığa inanmanın dışında bazı paganist inançların, hakiki Tanrı bilgisine erişmede bir sapma olduğunu vurgular. Hristiyan inancında da herkesin ilahı olan Tanrı üçlüdür. Bu üçlü Tanrı inancını ifade etmede 'teslis' terimi kullanılmıştır. Teslis, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşmuştur. Teslis inancından dolayı Hristiyanlık, diğer din mensuplarıncı tarih boyu çok tanrıcılıkla ya da monoteist inanca sahip olmamakla suçlanmıştır. Ancak Hristiyanlar bu suçlamaları şiddetle reddederek teslisin kesinlikle tek tanrı inancı olduğunu ifade etmeye çalışmışlardır. Hz. isa (as) ya gönderilen İncil de de paganist öğretiye karşı bir eleştiri söz konusudur. Yeni ahit metinlerinde çok sık şekilde "Rab Tanrı'na tapınacak ve yalnız O'na kulluk edeceksin" cümlesi bulunmaktadır. Yeni ahit metinleri arasında (İnciller, Resullerin İşleri, Mektuplar ve Vahiy) put ve putperestlerle ilgili bilgiler Tanah'la yani eski ahit ile kıyaslandığında daha azdır. Zira Hristiyanlar tarafından şeriat kitabı olarak kabul edilen ve Eski Ahit adını verdikleri Tanah'ta paganizm hakkında daha geniş bilgiler yer almaktadır. İnciller de paganizm/ putperestlik olarak genellikle Yahudiler bazen de Romalılardan ve Yunanlılardan bahsedilmektedir. Yeni ahit metinlerinde 37 yerde paganist bir unsur olan put ve putperestlerden bahsedilmektedir. Bu ifadelerden üç tanesi İncillerde, diğerleri ise Resullerin İşlerinde ve mektuplarda yer almaktadır. Bunun yanı sıra doğrudan ve dolaylı olmak üzere 70-100 civarında incil metninin paganizmi eleştirdiği çalışmalarda ifade edilmektedir.

Hristiyanlık, özellikle Roma İmparatorluğu döneminde, birçok pagan uygulamayı ve sembolizmi kendi içinde asimile etmiştir. Örneğin, İsa'nın doğum günü olarak kutlanan 25 Aralık, aslında pagan Roma'nın Güneş Tanrısı Mitras'ın doğum günü ile çakışmaktadır. Ayrıca, Hristiyan ikonografisindeki aziz ve melek figürleri, pagan tanrıların yerini almıştır.

Bu maddeler görüldüğü gibi yeni ahit metnlerinin temel öğretisini yansıtır ve paganizmi reddeder. İnsanın doğru yani sahih bir şekilde tanrıya inanması gerektiğini ifade eden metinlerdir. Dini yaşantıda birliği korumayı ve saf bir inanç sistemi oluşturmayı amaçladığı söylenebilir. İncil'de Allah'ın birliği, şirkin eleştirildiği ile ilgili naslar açık bir şekilde ifade edilmekle birlikte şirki destekleyen birtakım naslarda yer almaktadır.

Hristiyanlığın Roma'yla Barışarak Paganlığa Alan Açması

Hristiyanlığın Roma imparatorluğu döneminde kral **Theodosius** tarafından MS 380 yılında **Selanik Fermanı** ile resmi din kabul edilip Roma toplumu içerisinde yani Helenistik çevrede varlığını güçlendirmiştir. Bu durum

Hristiyanlığın paganizm yapısı içerisinde kendine yer edinmesine alan açmış ve Hristiyanlık paganizm ile mecz olmaya başlamıştır. Hristiyanlığa paganizmin bu geçişini sağlayan kişilerse dönemin Hristiyan liderleri olarak görülen kilise babalarıdır. Tabi ki Hristiyanlık roma paganizmi içerisinde hemen kabul görmemiştir. Özellikle Yahudiler tarafından ve Roma dünyası içerisinde büyük zulümlere maruz kalmıştır. Hristiyanlık, Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olduktan sonra işler tersine dönmüş bu defa da Hristiyanlar paganlara acımasız bir şekilde zulümde bulunmuştur. Bu dönemde pagan tapınaklarına saygı gösterilmemiş, el konulmuş ve kiliseye dönüştürülmüştür. Paganlara ait eserlere (heykel ve tapınaklar) çok büyük zararlar verilmiştir.

Buna binaen pagan dünyada kendine alan açmak isteyen ve kendi akidesini oluşturup kabul ettirmek isteyen Hristiyanlık pagan inanç kültürü ile yeni bir yol çizmiştir. Pagan dünyasının iki tanrısı olan **Osiris ve Dionysos** üzerinden kendi ritüellerini oluşturmuştur. Aşağıdaki tabloda Hristiyanlık ile paganizm arasında görülen birtakım benzerlikleri daha net bir şekilde görmek mümkündür.

"HRİSTİYANLIK (İSA)"	"PAGANİZM (OSİRİS VE DİONYSOS)"
"İsa insanlığın kurtarıcısı ve Tanrı'nın oğlu olarak tanımlanır.",	"Osiris ve Dionysos benzer şekilde tanımlanır.",
"İsa mağarada doğmuştur.",	"Dionysos mağarada dünyaya gelmiştir.",
"Doğumu bir yıldız tarafından önceden bildirilmiştir.",	"Doğumları yıldızlarla ilişkilendirilmiştir.",
"Uzun saçlı ve sakallı olarak tasvir edilir.",	"Uzun saçlı olarak betimlenirler.",
"Hastaları tedavi eder, kötü ruhları defeder, mucizevi şekilde yiyecek sağlar.",	"Benzer şekilde hastaları iyileştirme ve mucizeler gerçekleştirme unsurları bulunur.",
"Kalabalıklara ağaç dalları sallayarak bir eşek üzerinde kente girer.",	"Pagan gizemlerinde benzer sahneler yer alır.",
"Üç gün sonra dirildiğine inanılır.",	"Pagan mitlerinde de yeniden dirilme vardır.",
"Havarileri onunla bir olmak için ekmek yer ve şarap içer.",	"Dionysos için sembolik yemek ve içecek ritüelleri bulunur.",
"Bir ağaca asılır ya da çarpmıha gerilir.",	"Pagan mitlerinde de bir ağaca asılma unsuru vardır.",
"Boş mezarı üç kadın tarafından ziyaret edilir."	"Boş bir mağara taraftarları tarafından ziyaret edilmiştir."

Kaynak: Yılmaz, S. *Paganizmden Hristiyanlığa geçmiş semboller (I. ve V. yüzyıllar arası)* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Tez çalışmasından oluşturulmuştur.

Yukarıda tasnif ettiğimiz pagan unsurlar Hristiyan teolojisine girmiş ve inanç ilkelerini oluşturmada etkili olmuştur. Bununla beraber Grek ve roman kültürüne ait sanatsal, ikonik unsurlar, resimleme ve heykel sanatları da Hristiyanlık içerisine girmiş teolojiye etki etmiştir. Hristiyan teolojiye girmiş bazı ikonik unsurları ise aşağıdaki tablodan inceleyebiliriz.

"SEMBOOLİK UNSUR"	"YAHUDİLİKTEKİ ANLAMI"	"PAGANİZİMDEKİ ANLAMI"	"HRİSTİYANLIKTAKİ ANLAMI"
"Eşek sembolü",	"Kurtarıcı kralın eşek sırtında geleceğinin işaret edilmesi."	"Günahkârları temsil eden sembol."	"İsa'nın Yahudilikle bağlantısını ve aynı zamanda pagan unsurlarını içeren bir sembol."
"Çarmıh",	"Yahudilikte çarmıh sembolü bulunmaz."	"Suçlulara verilen ceza unsuru."	"Mesih'in tüm insanlar için kurban edildiği kurtarıcı yapı."
"Son Akşam Yemeği"	"Son Akşam Yemeği Yahudilikte özel bir yer almaz."	"Pagan dünyada bu ritüel bulunmaktadır."	"İsa'nın kendini ekmek ve şarapla temsil ederek kurtarıcı rolünü pekiştirdiği olay."

Pagan Geleneğin Hristiyanlıktaki Tezahürlerine verilecek diğer örnekler

1- Tanrı-Oğul İnanıcı

Hristiyan inancının temelini oluşturan Teslis anlayışı bazı pagan toplumlarında benzer şekilde yer almaktadır. Örneğin Mısır'daki İsis kültü ve Yunanlıların Dionysius inanışlarında benzer durumların olduğu görülmektedir.

2- Kurtarıcı Mesih Anlayışı

Hristiyanlıkta kurtarıcı Mesih yani öldürülen ve sonra tekrardan dirilen İsa Mesih anlayışı pagan geleneklerdeki tanrısal varlıklarla benzer özellikler taşımaktadır.

3-Hazreti Meryem'in Konumundaki Değişim

Hristiyanlıkta ilk başlarda Hazreti İsa'nın annesi ve iffet'in sembolü olarak önemli bir konumda bulunan Hazreti Meryem pagan inanışlarda yer alan tanrıçalara benzer şekilde kendisine tazim ve ibadetlerin yapıldığı bir figüre dönüşür.

4- Azizlerin İkonları

Pagan geleneklerinde önemli kişilerin daha sonra kendisine tazim ve ibadet edilen figürler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı anlayışı Hristiyanlıkta azizler üzerinden görmekteyiz.

5- Tapınaklar

Hristiyanlığın resmi bir din olarak ilan edilmesi ile birlikte pagan tapınakları kiliselere dönüştürülmüştür özellikle bu durum tapınak ve kiliseler mimari ve kültürel açıdan benzerlik taşımasına sebep olmuştur.

6- Ruhban Sınıfının Oluşması

Roma imparatorluğu'nda var olan ruhban sınıfının bu topraklarda Hristiyanlığın kabul edilmesi ile birlikte kilise tarafından da kabul edildiğini görmekteyiz.

7- Su ile Arınma Ritüeli

Pagan kültürlerde karşımıza çıkan su ile arınmaya dair ritüeller Hristiyanlıktaki vaftiz ile benzerlikler taşımaktadır. Mısır firavununun Osirus olarak doğum töreninden önce vaftiz edilmesi veya Mithras gizemlerinde insanların günahlarından arınmaları için vaftiz olmaları geleneği pagan kültüründe bu durumun varlığını bizlere göstermektedir.

8- Mitra Kültüründe De Var Olan Ekmek Şarap Ritüeli

Hristiyan gelenekteki ekmek şarap ayini arasında büyük benzerlikler vardır.

9- Noel İnanışı

Hristiyanların Noel'i kutladığı tarihler ile pagan Roma toplumundaki önemli festivallerin tarihleri birbirleriyle benzeşmektedir. (Roma geleneğindeki Saturnalia festivali ve Mitra kutlamaları gibi)

10- Haç Sembolü ve Çarmıh

Haç Hristiyanlık öncesinde de görülen bir semboldür özellikle Mısır pagan kültüründe Ankh ile özdeşleştirilmiştir. Romalılarda da Perslerde de bir ceza unsuru olarak çarmıha girmek anlayışı vardır. Hristiyanlar Hazreti İsa'nın çarmıha gerilecek insanlığın Tanrı'ya karşı işlediği günahı telafi ettiğine inanmaktadır.

Nitekim son söz olarak şu söylenebilir yukarıdaki tablolar da görüldüğü gibi Hristiyanlığın temel inanç öğretilerinin birçoğunun kökenlerini pagan unsurlardan aldığı görülmektedir. Bununla beraber birçok ikonik unsur da Hristiyanlık içerisine girmiş ve Hristiyan teoloji ile uyum sağlamıştır. Bunu yaparken ilk dönem Hristiyanları hem Yahudi geleneğini ve inancını inkâr etmemiş hem de paganizme ait ritüelleri Hristiyanlığın içine sokmayı başarmışlardır. Ancak erken dönem Hristiyanları İsa'ya mal edecekleri şeyleri Eski Ahit'e

bağlayarak, pagan dünyanın yapısını bu temel üzerine inşa etmişlerdir. Bu öğretilerini oluştururken yukarıda da ifade edildiği gibi birçok kilise babası buna öncülük yapmıştır.

2. İSLAM'IN ŞİRKE TAVRI VE CAHİLİYE DÖNEMİNDE PAGANLIK

İslam, tevhid inancı üzerine kurulmuş bir din olarak şirki (Allah'a ortak koşmayı) en büyük günahlardan biri kabul eder. Cahiliye dönemi, putperestlik ve çoktanrıcılığın yaygın olduğu bir dönemi ifade eder. Bu inanç sistemi, Kur'an-ı Kerim'de şiddetle eleştirilmiş ve İslam'ın temel hedeflerinden biri olarak şirke mücadele vurgulanmıştır.

Şirk Kavramı

Şirk kelimesinin Allah (c.c.)'ı inkârdan başlayarak amellerde gösteriş yapmaya kadar uzanan geniş bir anlamı vardır. İbn Faris, ş-r-k maddesinin farklı anlamlar içeren biri şirket ve diğeri de şerek olmak üzere iki kök yapıya (ası) vücut verdiğini belirtmektedir. Buna göre şirket kökü, bir şeyin iki kişiye birlikte ait olmasına ve birinin ona tek başına sahip olmamasına delalet etmektedir. Nitekim aynı köke bağlı olarak şirk kelimesi dilde hisse ve nasip, yani pay anlamında kullanılmaktadır. Şirk kavramı Kur'an'da ş-r-k kökünden isim ve fiil olarak çeşitli kalıplarda, yüz elli bir ayette geçmektedir. Bunların bazıları, cansız varlıkların, bazıları varlıkların ortaklığını ifade ederken,

bazıları da ticari ortaklıkları ifade etmektedir. Şirki yok edip tevhidi yerleştirmeyi anlatan yaklaşık sekiz yüz ayet, siyak ve sibakları ile birlikte iki bin civarındadır. Aslında Kur'an, geçmiş kavimlerin kıssalarıyla birlikte tamamen bir tevhit dersi vermektedir.

Kur'an-ı Kerim'de şirk kelimesi ve türevlerinin üç tür anlamı içerecek biçimde kullanıldığı görülmektedir.

1. Allah'a Ortak Koşmak

Şirk <<şerike>> fiilinden türetilmiştir. <<Ortak koştu>> manasındadır. Sözlükte, <<ortak koşmak>> anlamına gelir. Müşrik, Allah'a küfreden, O'na ortak koşan ve O'nu inkâr eden>> kimsedir. Kur'an-ı Kerim'de değişik şekillerde kırk dokuz kez geçen "müşrik" kelimesi putperestler için kullanılır. Ayrıca müşriklerin çeşitli özellikleri pek çok ayette anlatılmış ve apaçık Allah'a ortak koşan, Allah'ın ardından başka Tanrı ya da Tanrılara yer verip, sonsuz Tanrıya inanan, onları Allah'a ortak denk tutan; şirki din olarak kabul eden, putlara tapan Arap müşrikleri (putperestler) anlamında kullanılmıştır. İslam kültüründe şirk tevhit kelimesinin zıddı olarak ifade edilmiştir. Tevhit, Allah'ın dışında başka ilahları reddetmek anlamına geldiğine göre, şirkin ilk ve temel anlamı Allah'a inanmakla beraber, diğer ilahlara inanarak Allah'a denk tutmaktır.

2. Şirk ve Küfür

Şirk terimi geniş anlamda kullanıldığında küfür kavramına denk düşmektedir. Bu durumda müşrik, Müslüman olmayan kimse (kâfir) anlamına gelmektedir. Şirk terimi dar anlamda kullanıldığında ise, kitabi olmayan her türlü inanç ya da inançsızlık kastedilmektedir. Belirtilen kavramsal içeriğe göre müşrik tabiri, ehl-i kitab dışında kalan gayr-i müslimleri göstermektedir. Kur'an-ı Kerim küfür kelimesini şirk kelimesi ile aynı anlamda kullanmaktadır.

3. Müşrik

Allah'a ortak koşana "müşrik", bu inanç sistemine de "müşriklik" denir. Kimi ayetlerde birer ayrı inanç grubu teşkil eden diğer topluluklarla birlikte ve onlardan ayrı bir topluluk olarak müşrikler de sayılmaktadır. *"İman edenler, Yahudi olanlar, Sabiiler, Hristiyanlar, Mecusiler ve Allah'a şirk koşanlara gelince; kuşkusuz ki Allah kıyamet gününde onlar arasında hüküm edecektir. Allah her şeyi muhakkak surette görüp bilmektedir."* ayetinde müşrikler ayrı ve belli bir topluluk olarak zikredilmiştir.

Müşriklik zahiri ve hakiki anlamda ikiye ayrılır. Zahiri anlamda şirk açıktan açığa Allah'a ortak koşan, birden

fazla ilah kabul edendir. Bu anlamda Ehl-i Kitap müşrik değildir. Hakiki anlamda ise tevhit ve İslam'ı kabul etmeyendir. Bu anlamda Ehl-i Kitab'ı müşrik olarak görür. Kur'an ayetlerinden hareketle, Ehl-i Kitap kabul edilenlerin inanç esaslarında şirk izleri görülür.

Büyük şirk bilinçli ve şuurlu olarak yapılan açık ve sayısal bakımdan ortak tanımıktır. Böyle bir insan Allah'tan (cc) başka ilahlara ibadet eder, dua eder ve onların şefaathlerini talep eder. Tıpkı Allah'ı (cc) istediği gibi onlardan ister ve Allah'ı (cc) sever gibi onları sever. Kuşkusuz böyle bir kimsenin Allah'ın sonsuz rahmetinden yararlanmaya hakkı yoktur. Zira O, böyle yapmakla yaratıcının gücünün niteliklerini başka varlıklara da vermektedir. Dolayısıyla yardımı Allah'tan (cc) değil, ortak koştuğu varlıklardan beklemelidir.

Cahiliyede Şirk

Cahiliye döneminde Arapların çeşitli inançları vardır, onlardan bazıları Allah'ın birliği ve yaratıcılığını, ölüm ve dirilmeyi, ceza ve mükâfatı bilir; bazıları da Allah'ı kabul edip, elçiyi reddedip, putları bir nevi araç gibi görür ve onlara kurbanlar sunar. Cahiliye dönemi Araplarının inancına göre Allah, her şeyi yaratan ve rızıklandıran üstün varlıktır. Bu üstün varlığın sıradan varlıklar olan insanlarla doğrudan ilgilenilmeyecek kadar yüce olduğuna inanırlar. İnsanlar ancak çeşitli araçlar vasıtasıyla ona ulaşır, dua eder veya ona müracaat ederlerdi. İnsanlarla yüce varlık arasında iletişim kuran bu araçlar ikinci dereceden ulûhiyetler olan metafizik varlıklardı. Ayrıca rahipler, kabile reisleri vb. eşraftan güçlü kişiler de bulundukları sosyal mevkilerinden dolayı Allah'a daha yakın ve dolayısıyla Allah ile sıradan insanlar arasında aracılık yapma yetkisine sahip kimseler olarak görüldü.

Şirk'in Psiko-Sosyal Alt Yapısı

İnsanları Allah dışında putlar aramaya iten sebeplerden biri bir makam sahibi (Kral, Padişah, bakan, vali gibi) kimseler ile görüşmek ve onlardan talepte bulunmak için bir aracıya ihtiyaç duydukları gibi, yaratıcı Tanrıyla münasebet kurmanın ancak bir aracı ile mümkün olabileceğini düşünmesidir. Genellikle insanlar, göremedikleri ve düşüncelerini kendisine sığdıramadıkları bir Tanrı ile aralarına girecek araçlar aramışlardır. Tanrının uzakta olduğu fikri Kur'an-ı Kerim'de eleştirilmiş, Allah'ın insana şah damarından daha yakın olduğu bildirilmiştir. Şirk anlayışında olan kişi ve toplumlar yardım görme, himaye beklentisi, korku veya menfaat düşüncesiyle dünyevi çıkarları için faydalar bulacaklarını sandıkları putlara bağlanmışlar,

akabinde o varlıkları ihsas eden maddelere meyleder olmuşlardır. İşte müşrikler de bu putların Allah'ın rububiyetini değilse de Ma'budiyyetini paylaştıklarını zannediyorlardı. Kur'an-ı Kerim'de *"Onlardan çoğu Allâh'a ancak ortak koşarak inanırlar."* denilerek onların Allah'ı, O'na yakıştığı şekilde değil, yarattıklarından birini O'na ortak koşarak ancak inandıkları vurgulanır. Hatta Peygamberimiz onları tevhide çağırmaya başladığı zaman müşrikler *"Ne o, ilâhları bire mi indirdi, doğrusu bu şaşılacak bir şey!"* diyerek Peygamberi eleştiriyorlardı.

İnsanların başka Tanrılar üretip onlara tapmalarının sebeplerinden birinin, Allah'a yükledikleri "yetersizlik" olduğuna dikkat çeken Kur'an'da, çok önemli bir iman psikolojisi analizi yapılmaktadır. Yüce Allah, yoktan yarattığı insanın ve diğer varlıkların tüm ihtiyaçlarını giderme konusunda yeterli değil midir? O zaman, başka Tanrılar aramaya gerek var mıdır? Bir başka Tanrıdan istemek, ona yalvarmak, onu aracı kılmak, ondan beklemek, yüce Allah'ı "yetersiz" görerek şirk koşturmak. Aynı şekilde putları, kralları, güç sahiplerini ortak koşarak Allah'ı toplumdan soyutlamak şirkin bir başka boyutudur. İnsanlar kendilerine egemenlik eden, onları büyüleyen liderleri ölünce derhal yenilerine yönelmiştir.

Hakikatin açık ve kesin olmasına rağmen insanın, temelsiz birçok ilah edinmesinin ve yanlışa kapılmasının, tebliğ ve daveti kabul etmemesinin sebepleri vardır. Korkunun kaynağı, toplumdaki ileri gelenlerin ve yaptırım gücüne sahip kişilerin, tehdit ve baskılarıdır. Çevresi tarafından istibdat altına alınarak korkutulmuş olanlar, durumları ne kadar olumsuz olursa olsun ve var olan düzenden endişelerine rağmen düşünce ve tutumlarında bir değişiklik istemezler. Mal hırsı ve olağanüstü dünya sevgisi, insanın doğasında bulunan bir özellik olarak, yine egemen zümre tarafından bazı vaatlerle provoke edilmekte ve halk türlü oyunlarla istenildiği gibi kullanılmaktadır.

Toplumu ileri gelenleri, Kur'an'daki ismi ile Mele'ler; halkın inançlarına sahip çıkma ve onları kötülüklerden korumaya çalışma görüntüsü adı altında "hakk"a karşı çıkmışlardır. Taklit, tekrar ve alışkanlık geleneksel şirk yapısının üçlü mekanizmasıdır. Bu sebepten toplumun âdetlere bağlılığı, ileri gelenleri tarafından peygamberlerin yalanlanmaları, tebliğin inkârı ve kendi makam ve saltanatlarının devamlılığı yönünde kullanılmaya çalışılarak kendilerine *"...Ben onun (Musa'nın), dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağından korkuyorum."* denilmekte ve gelenekler

tabulaştırılmaktadır. Bu ise zaten yeniliğe ve değişime karşı çıkmaktır. Böylece ileri gelenler halkı şaşırtarak ve aldatarak konuyu onlara yüklemek suretiyle kendi kaygılarını giderme yoluna gitmektedirler. Eskiden atalarının taptıkları gibi tapan halk ise, peygamberlerin tebliğine karşılık *"... ama babalarımızın böyle yaptıklarını gördük"* *"Hayır, biz babalarımızı (atalarımızı) üzerinde bulduğumuz şeye uyarız (onların yolundan gideriz). Bizi atalarımızın yaptığından çevirmek istiyorsunuz."* *"Babalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter"* diyerek çoğunlukla inandıkları liderlerine güvenme eğilimi gösterip onların istek ve emirlerine itaat etmekte ve uymaktadır.

Şirk toplumunda elit tabakanın dedikleri ve din adamlarının söyledikleri kabul görülmektedir ve din olarak algılanmaktadır. Liderler, özellikle zengin liderler, toplum içinde büyük bir otoriteyi temsil etmekteydiler. Bu sebeple böyle bir gücün kolaylıkla ellerinden kaçıp gitmesini arzu etmiyorlardı. *"Ne olurdu şu Kur'an iki şehirden bir büyük adama indirilseydi, dediler."* ayetindeki muhteva Mekkelilerin peygamberliğe ne tür bir anlam yüklemek istediklerini göstermesi bakımından ilginçtir. Mekke'li şımarık tüccarların, zenginliğin verdiği aymazlıkla insanlara tepeden bakmaları ve muhataplarını rahatsız edecek şekilde onlarla alay etmeleri de Kur'an'da eleştiri konusu olmuştur.

Ayrıca şirke yol açan nedenleri ise şu şekilde sıralayabiliriz; Allah'ı gereği gibi tanıyamama, Düşünememe, akıl edememe ve basiretsizlik, Zan ve tahmine uymak, Heva ve hevese uymak, Cehalet, Şüphe, Kibir ve böbürlenme, Yanlış şefaata inanç, Aracı kılmak, İftira, Sığınma-ilah edinme ihtiyacı, Ölçüsüz sevgi

Şirkin Psikolojik Mahiyeti ve Önemi

Şirk olayını hayatın her alanında görmek mümkün: Günlük işleri düzgün gitsin diye yanında taşıdığı uğur simgesi (soteria) bir boncuk, bir tutam saç, içinde ne yazdığı pek de önemli olmayan ve merak da edilmeyen bir muskadan uğurlu kelime ve sayılara; hayatı üzerlerinde yetki sahibi olarak kabul ettiği dini ve idari otoriteleri olağan üstü görerek putlaştırmaya kadar her alanda!

"İnsanlar kendilerine egemenlik eden, onları büyüleyen liderleri veya şefleri ölür ölmez kısa bir süre içinde yenilerine dönerler. Bu süreli olarak iktidarı doldurmak ve boş bırakmamak, esasen daima ona bağlı olduğumuz ve kendisini saydığımız kutsal bir varlığı tutmanın ihtiyacıdır. Kişiler gider; lakin insan gönüllerinde kutsal olan ve putlaştıran güçler ve değerler kalır.

Bu putlaştırılan güçler zamana, tarihi dönem ve gereğ-e göre bir kurt-tanrı, bir çakal-tanrı, bir öküz-tanrı, savaşan bakire, her şeyi yutan bir ejder, bir doğurucu karınlı ana, yıldırımlar saçan Zevfe, Sezar gibi bir imparator, Hitler gibi bir lider, bir Prima Donna yani çok yönlü bir tiyatro veya sinema artisti, çılgınca dans eden ve striptiz yapan bir dansöz, bir seks vampiri, sesiyle gençleri çıldırtan ve yerlerde tepindiren Elvis Presley gibi bir şarkıcı, bir karlı tepeden öbür karlı tepeye uçan bir kayakçı veya Arjantin'de yapılmış olan futbol şampiyonasında takımını golleri ile şampiyon yapan bir Kempes gibi sporcu da olabilir.

Kutsallaştırılan (obje ve) hayallerin çeşidinin çok oluşu, değişik insan gruplarından ve kültürlerinden kaynak aldıklarını gösterir. (En ilkel kabilelerden, en yeni örgütlü topluluklara kadar). Bunlardan bazılarının süreklilikleri ya da evrensel tarihin değişkenlikleri arasında yeniden canlanmaları, daima ve her yerde, insanların durmadan yeni putlar ve yeryüzü tanrıları yarattıklarını gösterir.

Lakin bütün bunlar putlara tapmaya olan insancıl ihtiyacı derinliğine anlamamız için yeterli aydınlatmalar sayılmaz. Putlara tapmanın ve her alanda suni putlar yaratmanın dünya üstünde evrensel olması, bu durumun tarih boyunca sürmesi ve özellikle müspet bilimlerin her çeşit teknik başarıları ile egemen oldukları toplumlarda bile itibar görmesinin mantıksızlığı (ve anlaşılma-zlığı) bunun insan ruhunda çok derin kökleri olduğunu gösterir. Bundan ötürü bunun aydınlanması en iyi şekilde bize psikanalitik metotlar sağlar.

Bütün insancıl eğilimler, zorlayıcı hevesler, zevke dönük dürtüler, saplantılar, alışkanlıklar ve daha genel bir terimle bilinç dışı komplekslerin aydınlanması için kullandığımız yolu, "Putlara tapma ihtiyacı"nı da anlamak için kullanmak gerektir. Herhalde bunun için de, insan yaratığının çocukluğundan itibaren erginliğe doğru giden gelişme yoluna girmelidir. Yeni doğan her insan yavrusu, temel psikolojik ihtiyaçlarını doyurmak için tamamıyla çevresine ve özellikle 5 yaşına kadar annesine veya onun yerine geçenlere bağımlıdır. Bu, dönemde henüz duygusal yetersizliği ve kendi vücudunun hayalinin bütünlüğünü kavrayamaması dolayısıyla, çocuk ancak hayal meyal olarak bazı yerler görür: Bir meme veya emzik tutan bir el ve bunlara katılmış olarak bir koku, dokunma duyguları, az çok hoş olan durum değişimleri gibi... Bu günlük duygular, sinirsel olgunlaşma yokluğu dolayısıyla, bir bütünlük halinde reaksiyonlarda bulunur. Anne, bebek bağırma-larına karşı bir şey vermesi ya da ihtiyaç olduğu anda kaybolmasına göre ve henüz mevcut olmayan bir zaman karışmasıyla

da bu birbirinin tersi olan hayaller aynı anda karışık bir şekilde bulunur. Bunlar erginlik çağına kadar bilinç dışı derinliklerde yer alır ve ancak psikanalitik bir inceleme ile meydana çıkarılabilir. Bunlar bazı lojik (bilim) dışı inançlarda ve kolektif topluluklarda önemli bir rol oynar. Bu bağımlılık, az çok genel bir güvensizlik de yaratır. Şüphesiz ki her şey bunlarla bitmez. Lakin daha sonraki denemeler ve gerçekliklerle karşılaşmalar şu veya bu şekilde hazırlanmış olan bir zeminde vaki olmaktadır.>>

Geliştiği zeminin özelliklerine göre, kişilikler başkalarına sığınmaya, kolayca inanmaya, bağlanmaya ve itaate; gereksiz korkulara, sapmış sevgilere, umut ve beklentilere eğilim oluşturur. Bütün bu çalışma süresince göreceğimiz psikolojik özellikler, defektler (eksiklikler) ve bunların analizleriyle ilah edinmenin hazırlayıcı, kolaylaştırıcı zeminini irdelemeye, anlamaya çalışacağız.

İnsanlar çoğunlukla kendi durumlarının farkında değildirler. Kendilerini şirk içine sokan sebepleri ve hatta şirk içinde olduklarını bile bilmekte ve anlamakta zorluk çekerler. Bunun için İslam alimlerinin insanları sürekli olarak uyardıklarını görürüz. Abdulkadir el-Geylani; "Allah'tan başka her kime itaat ediyorsan, o senin ilahın olur. Kimden korkuyor ve kurtuluşu kimden bekliyorsan onu ilah seçmişsin demektir. Zarar ve menfaati kimden biliyor ve Allah'ın o işi onun eliyle yaptığını görmüyorsan o senin için ilahdır. Ey kalbi ölü olanlar! Ey güç ve kuvvetlerinin putlarına tapanlar; geçim kaynaklarını, mallarını ve memleketlerinin sultanlarını putlaştıranlar! Kim zarar ve menfaati Allah'tan değil de başkasından görüyorsa o, Allah'ın kulu değil, onun kuludur..." diyor ve devam ediyor; "Yalnız dille şahadet getirmek sana fayda vermez. Çünkü kalbinde birçok ilah vardır. İdarecilerden olan korkun kalbine ilahdır. Çalışmasına, kuvvetine ve yaptığın ticaretine güvenmen sana birer ilahdır. Onları kalbinden çıkarmadıkça, 'Allah'tan başka ilah yoktur' demen faydasızdır.. Neye, kime itimad ediyorsan sana ilah o'dur."

Ebul Hasan el Nedvi de; "Allah'tan başka kime itaat ediyorsan o senin ilahın olur; Kimden korkuyor ve ondan kurtuluşu diliyorsan, onu ilah seçmişsin demektir. Zarar ve menfaati kimden biliyor ve Allah'ın o işi, onun eliyle yaptığını görmüyorsan, o senin için ilahdır." diyerek uyarıyor.

Mevdudi de konuya şöyle açıklık getiriyor;

"Durmadan, 'Allah'tan başka ilah yoktur' kelime-i şahadetini tekrarladığı halde (insanlar) Allah'tan başka birçok ilahlar edinirler.. Şüphesiz ki bu şahıslar Allah'tan başkasına dua etmez, O'ndan başkasını ilah ve Rab

olarak adlandırmaz. Lakin bu dil iledir. Bunun yanında, bu iki kelimenin kullanıldığı manalarda birçok ilahlar edinir de, zavallıların bundan haberleri bile olmaz."

Bir kimse; "Ne olursa olsun herhangi bir şeyi kendisi için veli, yardımcı, kötülükleri uzaklaştıran, ihtiyaçlarını gideren duasını kabul eden, zarar ve fayda vermeye gücü yeten bir varlık olarak görüyor ve bütün bunları tabiat kanunları çerçevesi dışında manalarla anlayıp, onlar hakkında kabul ediyorsa; bu, inandığı şeyin, bu alemin nizamı üstünde bir otoriteye sahip olduğunu kabul etmesinden ileri gelmektedir.

"İster ondan korkmak ve ona ümit bağlamak olsun, isterse onu Allah huzurunda bir şefaatçi kabul etmek veya ona mutlak itaat ve emrine düşüncesizce uymak kabilinden olsun (bu ilah edinmektir). Allah'tan başkasına bağlanan maddi ve manevi bağların Allah'ı Teala'ya tahsis edilmesi gerekir. Zira O, yalnız başına bütün otoriteye maliktir."

Seyyid Kutup da, ayetler ışığında şu izahları yapıyor; "Tevhid akidesinin, berraklığını ve sadeliğini korumak için Kur'an-ı Kerim'in şiddetle yasakladığı (Allah'a eş koşma) keyfiyeti, her zaman müşriklerin yapa geldiği gibi, bir takım şeyleri ilah ittihaz edip, Allah'la birlikte onlara da ibadet etmek şeklinde olmaz. Bunun, muhtelif şekilleriyle bir de gizli olanı vardır ki: Mesela, ümitlerinin herhangi bir şekilde Allah'tan başkasından geldiğine inanmak şirkin bir çeşididir. Yani gizlice Allah'a şirk koşmak demektir. İbn-i Abbas (r.a) bir rivayetinde şöyle demektedir: "Ayette geçen öyle bir şirk çeşididir ki, bu gizlilik, gecenin karanlığında kaypak-siyah taş üzerinde yürüyen karıncanın ayak seslerinden daha hafidir (gizlidir).

Hal böyleyken, söz ile, 'biz hiç kimseyi Allah'a ortak koşmuyoruz' demenin bir yararı yok!

"Unutma o günü ki, onları hep birden toplayacağız; sonra da, Allah'a ortak koşanlara; 'Nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız?> diyeceğiz.> "Sonra onların mazeretleri, 'Rabb'imiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!' demekten başka şey olmadı." "Gör ki kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve (tanrı diye) uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!"

'Bir kimsenin; "Ey falan, Allah hakkı için, hayatımı sana borçluyum", gibi tabirler kullanması, eğer "şu köpek olmasaydı, hırsızlar gelirdi" şeklinde konuşması.. Arkadaşına; "Allah ve sen isterseniz bu iş olur", "Allah'la falan adam olmasaydı işimiz olmayacaktı", gibi sözler söylemesi hep bu gizli şirkin bir nevidir."

Bir hadis-i şerifte, bir adamın Peygamberimiz efendimize; "Allah ve sen isterseniz" dediği ve bu söze karşılık Resul-i Ekrem'in; "Beni Allah'a eş mi koşuyorsunuz?" buyurduğu rivayet edilir. Şirk bu bilgiler ve izahlar ışığında ortaya konduğunda konunun önemi daha iyi anlaşılıyor olsa gerek. Yoksa; "İslam'ı sadece tahtadan ve taştan imal edilmiş putları yok edip, onların yerine, o putlar gibi hiçbir fonksiyonu olmayan, kişi ve toplum hayatına müdahale etmeyen, hükmetmek gibi bir sıfatı bulunmayan, soyut bir tanrı inancı getiren din olarak algılayanlar, nice sahte ilahların hükümlerine uyarak gönül hoşluğuyla yaşarlarken, 'la ilahe illallah-ı arada bir mırıldanarak cenneti garantilemiş olmanın hayalleriyle avunur dururlar."

Tapınmada Etkileşim

Herhangi bir nesneye, Yaratıcı'nın fitrat ile (doğuştan) verdiği özelliklerin üstünde işlevler yakıştırmak bu hastalıklı etkileşimin ilk basamağı. Sonra atfedilen olağanüstülük oranında beklentiler içine girmek ise ikinci basamak. Sonuçta yüceltilen nesneye bağlı ve bağımlı hale gelmek de kaçınılmaz olur.

Yüceltilen nesne ne olursa olsun, ona olağan üstü güç ve özellikler atfetme ve buna paralel olarak da ondan, o ölçüde beklentilere kapılma tam bir kısır döngüdür. Yüceltilen, her ne ya da kim ise, onun her şeyinde bir hikmet arama ve yorumlama dönemi başlayınca bunun sonu gelmez. Cansız ise, şeklinde şemailinde, insan ise oturmasından kalkmasına, giyinişinden soyunuşuna; yemesinde içmesinde, gidişinde duruşunda, söylediğinde söylemediğinde, hatta idrarını büyük abdestini yapmasında bile hikmet aranır. Hz. Peygamber'in, altında abdest bozduğu ağaca karşı insanların farklı baktığını gören Hz. Ömer'in bu endişelerinden dolayı o ağacı kestirmesi bu açıdan düşündürücüdür.

Yaratılmışların özelliklerini yüceltmede sınır tanınmadığı gibi bizatihi cisimlerini yüceltmede de sınır tanınmamıştır. Hristiyanların Hz. İsa'yı tanrılaştırmaktan tutunda cinleri, melekleri putlaştıran, güneşe tapmaktan önderlerini ilahlaştırmaya, hatta bazı Uzakdoğu ülkelerinde, fareleri tanrı sayanlardan erkek cinsel organına tapanlara kadar hayal edilmesi bile zor olan ilginçlikler putlar galerisinde saygın(!) yerlerini almışlardır.

Yüceltilen şeyin bir taş, bir heykel, uğurlu sayılan bir nesne ya da bir insan (idareci, başkan, şeyh, lider v.s.) olması bu yüceltme mekanizmanın işleyişini değiştirmiyor.

Kur'an dilinde şirkin çeşitlerine göre ayrı ayrı isimlendirildiği görülüyor; "vesen" küçük putlara

verilen isimken şekilsiz putlara "sanem" deniyor. Yönetici putlar ise "tağut" olarak isimlendiriliyor, "Erbab" ise; üstün meziyetler ve ilahi vasıflar yakıştırılarak ilahlaştırılan varlıklara verilen isim. Bu kelime, ilah seviyesine getirilen puta duyulan sevgiyi de ifade eder. Peygamberlerin ve salih insanların ilahlaştırılması da genellikle bu kelime ile anlatılır.¹

İnsanı bayağı putlaştırma ve ona mistik bir bağlantı ile tapma, psikolojik olarak yalnız tarihin başarılı hakanlarına, büyük devrimci liderlere, savaş meydanlarında önemli zaferler kazanan güçlü komutanlara ya da insanlığa çeşitli bilimsel eserleriyle hizmet etmiş bulunan bilginlere ve büyük sanatkarlara ya da insan ruhunu bütün ıstırapları ve çıplaklığı ile yansıtmakta olan güçlü ediplere ve ozanlara dönük değil; özellikle asrımızda insan, çeşitli eğlencelere ve zevklere dürtüsel bir eğilimle bağlandığı ve her şeyi tatmak ve denemek istediği cihetle çeşitli yeryüzü putları yaratmakta ve özellikle genç kuşaklar bunları benimsemek suretiyle yatak odalarına resimlerini asmaktalar.

"Korku" Duygusu ve Şirk

Korku insan düşünce ve davranışları üzerinde büyük etkiler meydana getiren temel duygulardan biri.

İnsanı tedirgin eden, yönlendiren; yerine göre ona istemediklerini yaptıran, söylemeyeceğini söyleten; arzu ettiklerinden ve yapmak istediklerinden vazgeçiren duygudur, korku.!

Temelleri çocuklukta atılan korku, hem kaçınılmaz hem de temel bir duygu.. "Tehlikelere karşı kişiyi uyanık tuttuğu, kulak kesilmesini sağladığı için de şarttır. Fakat bugünün çocuğunda korku çoğu kez yararlılık sınırlarını aşmaktadır. O kadar ki çocuk kovalanmaktan kaçan bir yaratık durumuna düşmektedir. Bu açıdan, çocuğa yardımcı olmak yerine, hayatın baskılarına göğüs germe yeteneklerini sınırlayan bir etmen olur. Çocuğun kaynaklarını harekete geçirmek yerine onları hareketsiz kılar. Böylece korku çocuğun hayatında bir yalnızlık alanı oluşturur.."

"Bebeklikteki korkular çevrenin ortaya çıkardığı yakın tehlikeler karşısında gösterilen tepkiler olarak bilinir. Çocuk büyüdükçe korku alanı da genişlemektedir. Geçmiş düşünüp geleceği konusunda umutlar besleme yeteneği kazandığı zaman, uzak tehlikeler, gelecek günlerin getireceği sıkıntılar, kendi güdülleri, yaptıkları, yapabilecekleri, hep birer korku kaynağı olabilmektedir.

Müspet yönlendirilmediği takdirde hareketleri sınırlayan, zihni verimliliği engelleyen; sevgi gibi kuvvetli, fakat

ters yönde etkiler meydana getiren bu duyguyu, İslam inancı, kontrol edilmesi gereken duygular arasında görür.

Esasen, ruhsal savunma mekanizmalarının temellerinden birini teşkil eden ve yaşam dengesi içerisinde önemli bir yer tutan, beşeri ve doğal çerçevede mütalaa edildiğinde ruhsal ve bedensel bütünlüğü korumaya ve tedbirli olmaya yönelten 'korku' hissi, Allah'ın yarattığı sebepler dışında varlıklara olağanüstü özellikler atfetmede etkili olmaya başlayınca hem ruh sağlığının, hem de inançların bozulmasında rol oynamaya başlar.

Analiz edildiğinde görülür ki, korku ve ondan kaynaklanan davranışların altında, (hayat ve akli, bedeni, mali imkanlar dahil) kişinin sahip olduklarını kaybetmek, koruyamamak, arzu ettiklerine ulaşamamak ve zarara uğramak endişesi yatar. İnsan için iyilik halini elde etme, koruma ve artırma gayretlerini tehlikeye sokacak; akli, bedeni, mali ve ailevi işlerinin zarar görmesine sebep olabilecek her ihtimal önemlidir.

Bu yöndeki her söylentiye kulak verilir; ve çoğu insan zarar vereceği söylenen tehlikenin makul ve mantıklı olup olmadığına bile bakmadan, hurafe de olsa onun gereğini yapar.

Çünkü bu yöndeki bütün gelişmeler bir tedirginlik hali oluşturur. Bu ise her zaman tetikte bekleyen şirk olgusunu harekete geçirecek faktörlerden birini oluşturur.

"Müşrikler, taptıkları şeylerin kendilerine zarar verebileceğini düşünerek de onlara kulluk etmekteydiler; Onlar Hz. Hud'a (as) şöyle diyorlardı; "Sana, 'İlahlarımızdan biri seni çarpmıştır' demekten başka bir şey söyleyemeyiz."

SONUÇ

İslam, tevhid inancı ile bireysel ve toplumsal düzeyde şirk in yol açtığı sorunları çözme hedeflemiştir. Kur'an-ı Kerim, müşriklerin yanlış inanışlarını hem teolojik hem de mantıksal argümanlarla eleştirerek insanları Allah'ın birliğine yönlendirmiştir. Şirk, sadece dini bir sapma değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyolojik bir sorun olarak ele alınmış ve İslam, bu sorunlara kapsamlı çözümler sunmuştur.

Kur'an'ın önemle üzerinde durarak tenkide tabi tuttuğu şirk salt olarak Allah'a ortak koşmak anlamındadır fakat bu kavramın küfür zulüm kizb ve iftira gibi kelimelerle çok sıkı bir ilişkisi vardır. Hatta Kur'an bazen şirk olan davranışları küfür ve iftira gibi kelimelerle anlatmaktadır. Üstelik mücerret anlamda küfrün uç noktası şirk olarak anlatılmaktadır. Bazen şirk küfrün biraz daha tenkitli şekli olarak ortaya çıkmaktadır. O halde şirk bir düşünce

olarak yaşama şekli ve hayat felsefesidir. Yani şirk ferdi boyuttan bir hayat felsefesine kadar uzanan bir sistem olarak kendini gösterir. İnsanın iç aleminden dış dünyaya kadar uzanan geniş alanda ve varlık alanında, Allah'ın varlığına ve birliğine şehadet eden bütün olguları ve belgeleri görmemezlikten gelerek Hakka karşı duyarsız olmak, yaratıcı ile yaratılanı karıştırmak, bu tutum ve inançtan kaynaklanan davranış bozukluklarının karanlığında gafletle yaşamak, şirk düşüncesinin tabii bir sonucu olarak görülmektedir.

Kökü Eski Yunan felsefinde olup, sonra Batıda gelişen Pozitivizm ve Hümanizm gibi felsefi düşünceler, teşbih, teslis ve çift kutupluluk gibi dini-felsefi düşünceler, tevhid inancını ya şaibeli duruma getirerek ya da yok ederek, insanı ilah veya tek gerçek olarak kabul etme, madde ötesini inkâr, Allah'ı yaratılmış bir varlığa benzetme-ruhi anlamda teşbih, Allah'ın üç olduğunu söyleme, varlığın icadını iki güce taksim gibi hususlara dayanan anlayışlar olup bir yönüyle tarihi diğer yönüyle çağdaş sapmaların çeşitli adlarıdır. Hristiyanlık dünyasındaki "tevhid" yaklaşma gibi görünen gelişmeler istenilen boyutta değildir. Teslis-Üçleme halen onların inanç sisteminin merkezini oluşturmaktadır. Onlara göre, Allah, İsa suretinde dünyaya gelmiştir. Bu inanç onlarda bugün bile tam olarak kudsiyetini korumaktadır. Şirkin ortaya çıkmasında tevhid inancının terkedilmesi, insanın müşahhas aleme daha yakın olması, insan düşüncesinin dinamizmini ve enerjisini kaybetmesi bilgisizlik, kibir, geçmişte tebcil, geleneklere bağlılık, iktisadi ve siyasi vb. nedenler bulunmaktadır. Bir inanç ve sistem olarak görülen şirk düşüncesi, insan fıtratındaki çeşitli kuvveleri tahdid eden dini kaldırmakla, hürriyet ve özgürlük adına insanlığı sorumsuz ve müsrif yaparak ahlaki bunalıma itmiştir. Günümüzde kötü bağımlılıklar

bunu açık bir şekilde göstermektedir. Kur'an, şirki bir inanç ve hayat şekli olarak tenkid ederken önce batıl tanrılar ve onların özellikleri üzerinde durur. Varlık, hayat, bilgi, kudret ve manevi özellikler gibi. Ulûhiyyetin temel vasıfları karşısında bir ölçüye tabi tutar. Batıl tanrılarının bu ölçüye uymadıklarını çeşitli misallerle gösterir. Uluhiyyetin vasıflarını birer birer sayan Kur'an, sonra insana hitap ederek bu vasıfların putlarda olup-olmadığını sorar. Netice de hiçbir batıl tanrının bu vasıflara sahip olmadığını belirtir. Kâinatı bir saray gibi idare eden, yıldızları zereler gibi hikmetle çeviren ve gezdiren, onları muntazam memurlar gibi istihdam eden bir Zâtın ilah olabileceği değişik şekillerde anlatılmaktadır. Varlığı kendinden olan, Yüce ve Kemal sıfatlarla muttasıf olan Allah'ı bize tanıtır Kur'an.

İşte böyle bir ilahın, insan ve hayat ağını ören, insanı dış görünüşüyle endamlı, ruh yönüyle engin ve derin yapan, hak ve adaletin zirvesinde bayraklaşan, dünya görüşüyle hayatla kucaklaştıran emirlerine sarılmak gerekmektedir. İşte bu tevhiddir. Bir inanç ve hayat anlayışı olarak tevhid, tarihi bir tasdikten geçmiş bir değerdir. Sadece kalplerde değil, fiillere yansıyan, insanları kardeş yapan ve birleştiren, bütün insanlığa gelen evrensel bir mesajdır. İnsana vazife ve sorumluluğunu, çalışmanın ve teşebbüsün kudsiyetini anlatan, varlığın sınırlarını çözmeye davet eden bir hayat dinamizmidir tevhid. Alemi ve bütün insanlığı ırk, bölge ve imtiyaz gibi suni taksime tabi tutmadan, aynı gören Kur'anın evrensel bir sulha çağrısıdır tevhid.

1. METİNİ OLUŞUMUNA KATKI SAĞLAYANLAR 1) Sedat Kotan (Başkan), 2) Tolga Kök (Yazman), 3) Hasan Yavuz, 4) Nurullah Aktaş, 5) Zeynep Yücel, 6) İbrahim Halil Gümüş, 7) Sevinç Yazıcı, 8) Sümeyye Tokmak, 9) Kadriye Karakele, 10) Tuğba Turan, 11) Ali Ekber Yıldırım, 12) Selçuk Şen, 13) Selman Karakele, 14) Merve Kılın

BİR “PAGAN AYİNİ” OLARAK FUTBOL

▲ KAMİL ERGENÇ

Yaklaşık yirmi yıl önce yine bir dünya kupası “heyecanı” yaşanırken Umran Dergisi “Din Dışı Kutsallıklar ve Futbol Paganizmi” başlıklı bir dosya ile çıkmıştı okurlarının karşısına. (1) O zamanlar üniversite üçüncü sınıf öğrencisiydim ve futbolun büyüünün henüz, yeteri kadar, farkında değildim. Türkiye’nin dünya üçüncüsü olduğu bu şampiyonada tabiri caizse yer yerinden oynamıştı ülke genelinde. Ben de herkes gibi bu heyecana ortak olmuştum... Lise yıllarında sahici bir Beşiktaş taraftarıydım. Bütün topçularının adlarını ve mevkilerini bilir, bütün maçlarını izlemeye gayret ederdim. Metin-Ali-Feyyaz üçlüsü, takoz Recep, Şifo Memet, Rıza Çalimbay, müstesna sol ayak Sergen sohbetlerimizin başkahramanlarıydı. Diğer takım taraftarlarının fanatıklığa varan söylem-eylemlerini anlayışla karşılar (çünkü biz de öyleydik), işin doğasının böyle olduğuna inanırdık o yıllarda. Argo hem futbolcu hem de taraftar için çok normaldi... Hatta olmazsa olmazdı. Aynı takımı tutanlar, daha önce birbirlerini hiç görmemiş olsalar da bir vesileyle (örneğin stadyumda ya da kahvehanede maç izlemek için) bir araya geldiklerinde, kırk yıllık arkadaşmış gibi davranırlardı. Bunu da normal karşılardık... Rakip takım oyuncularına ve taraftarlarına hakaret etmek, onları düşman gibi görmek racon gereği idi. Uymayanları kınar, cemaate (pardon takıma) sadakatinden şüphe ederdik. En galiz küfürleri savuranlar en samimi taraftar olarak nam yapardı. Tuttuğumuz takımı inciten yorumlarla karşılaştığımızda gücümüz yetiyorsa elimizle, olmadı dilimizle, o da olmadı kalbimizle tepki verirdik/buğz ederdik! Futbol hayatın akışına etki eden bir boyuta sahipti bizim için. Özellikle derbi maçlarda “hayat durur”, “nefesler tutulur” vakitler bu maçlara göre ayarlanır, randevular ona göre verilirdi. Maçın ardından ise kazanan takımın naralar atarak, böğürerek, klakson sesleriyle şehri inletmeleri sıradan bir şey gibi algılanırdı.

Umran Dergisi’nin futbolu teşrih masasına yatıran sayısı tabiri caizse gözümü açtı. Öncesinde de bu oyunun kendine mahsus büyüü hakkında bir şeyler okumaya-yazmaya çalışıyordum fakat düşüncelerim yeterince olgunlaşmamıştı. Ben meseleye daha çok

eğlence ve popüler kültür bağlamında bakıyor, tenkit ve çözümlemelerimi bu doğrultuda yapmaya çalışıyordum. Dergi ise din dışı kutsallık bağlamında, bir tür pagan eylem olarak değerlendiriyordu futbolu ve eğlenceyi. Giriş yazısında “ülkümüzde bugüne kadar yapılmamış bir şeyi yapıyoruz: Tüm dünyada kitleleri büyüleyen, heyecanlandıran, zapt-u rapt altına alarak kendisine bağlayan futbol fenomenini tüm yönleri ve boyutlarıyla anlamlandırmaya çalışıyoruz.” (2) Diyerek esaslı bir noktadan giriş yapıyordu meseleye. İki temel yaklaşımı eksene alarak yapıyordu çözümlemesini: Birincisi benim de anlamaya/anlamlandırmaya çalıştığım futbolun popüler kültür ve eğlence boyutu; diğeri ise (ki hence en önemli nokta burasıdır) “din-dışı kutsallık” yani dinin yerini alan, yapay, geçici, sahte kutsallar, hazlar ve kaçışlar üreten yeni paganizm (putperestlik) ... Birinci boyut olgunun görünen kısmı... İkincisi ise gözlerden ırak tutulan ve fakat asıl nokta olarak konuşulması/çözümlemesi gereken boyut... Bu yazıyı yazmaya hazırlanırken sözünü ettiğim sayıyı arşivimden çıkardım ve tekrar okudum. O yıllarda altını çizdiğim, yanına not düştüğüm yerleri tekrar gözden geçirdim. O vakitler fark edemediğim ama şimdi dikkatimi çeken yerlerin altını çizerek yanlarına, bugünkü müktesebatımın elverdiği ölçüde, notlar yazdım. Demem o ki bu yazı yirmi yıl önce Türkiye gündemine armağan edilen ve İslamcı entelektüel havzada bir ilk olma özelliği taşıyan “futbol paganizmi” başlıklı dosyadan ilham olarak yazılmıştır.

Şimdiye kadar gerçekleştirilenler içinde politik-ideolojik yanı en görünür olan bir dünya kupasını geride bıraktık. Halkı Müslüman bir ülkenin (Katar’ın) ev sahibi olmasının payı büyüktü bu politik-ideolojik görünürlükte. Pusuda bekle(til/y)en oryantalist literatürden argümanlar devşirildi hemen... Barbar, ilkel, primitif, arkaik toplumlar /kültürler böylesine büyük bir organizasyonun ev sahibi olamaz/olmamalı dendi zımnen... Savaş, kan, gözyaşı ile özdeşleşen Ortadoğu’nun dünya çapında bir organizasyonla anılması belli ki rahatsız etmişti birilerini... Fahşa ve münker özgürlüğü talep edenlerin talepleri karşılanmayınca tepki daha da sistematik ve sert oldu. İskandinavya, Almanya,

İngiltere aynı saatlere amatör küme maçları koyarak boykot etti maçları. Aylar öncesinden başlayan bir boykot çağrısı zaten vardı. Bazı spor barları maçları yayınlamamayı tercih etti.(3)

20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni sömürgeciliğin en kullanışlı aparatı olan demokrasi ve insan hakları üzerinden şedit bir kampanya yürütüldü. Söz konusu Ortadoğu olduğunda kampanyanın katılımcıları da ziyadesiyle fazla oluyordu. Doğu-Batı ikili karşıtlığından beslenenler için elverişli bir ortam zuhur etmişti. Doğulu/Müslüman toplumları rüşet sahibi ol(a)mamış insanaltı yaratıklar gibi değerlendiren Avrupa merkezci perspektifin buyurgan, üsttenci, kibirli dili hemen fark ediliyordu. Tam karşısında ise bu dilin ters simetrisi İŞİD/DAİŞ vardı ve onlarda rahatsızdı Katar'ın ev sahipliğinden. İslam'a karşı savaştaki rolü yeni olmayan "tağuti" bir emirlik olarak nitelendiriliyordu Katar. (4) "Pislik Kupası"na ev sahipliği yapması," Yahudi ve Hristiyanlarla iş tutması" Katarlı yöneticilerin "mürted" liğinin delili sayılıyordu. Anlaşılan bu kupa kimseyi memnun edemedi. FIFA'nın rüşvet karşılığında

ev sahipliği için Katar'ı seçtiği iddiaları da cabası... Paranın satın alamayacağı şey yoktur klişesi bu vesileyle bir kez daha aşikâr oldu. Ev sahibi ülkenin organizasyondan yüzünün aklıyla çıkması için yaptığı harcamalar da dudak uçuklatan cinstendi. Farklı aktarımlar olsa da yaklaşık 300 milyar dolarlık bir harcamadan bahsediliyordu. Türkiye'nin gayri safi milli hasılasının neredeyse üçte biri... Bunun yanında Dünya Kupası hazırlıkları sürecinde inşaatlarda çalışırken ölen binlerce işçi var ki, futbolun büyüklü yanı bu büyük trajediyi görünmez kıldı. Bu işçilerin "unutulmuş takım" olarak adlandırılması, belki de kupanın en acı yanıydı. (5) Nüfusunun çoğu göçmenlerden oluşan Katar'da, diğer Körfez krallıklarında da olduğu üzere, vekalet sistemi (boyunduruk altına alma, bir tür kölelik) hala işlevsel. Babamdan biliyorum... Suudi Arabistan'da çalıştığı yıllarda (yanılmıyorsam 1996'ydı) Suudlu biri kendisine kefil olmuş ve karşılığında pasaportuna el koymuştu. Kefil izin vermeden ülkeden ayrılması, hatta ülke içinde seyahat etmesi bile mümkün değildi. Kefil adeta sahibi gibi davranıyordu... Muhtemeldir ki ölen işçiler de bu kefalet sisteminin mağdurlarıydı.

Bu kupanın dikkat çeken bir diğer yanı da anti-empyralist/anti-kolonyalist bir dilin-söylemin öne çıkması oldu hiç şüphesiz... Bu dilin niteliği ayrı bir tartışmanın konusudur elbette. Lakin Fas özelinde belirginleşen bu tutum İslam dünyası toplumlarının birikmiş öfkesinin futbol aracılığıyla dışavurumu olarak görüldü. Afrika Kıtası'ndan yarı finale kadar yükselen ilk takım olan Fas, sanki futbol oynamadı da Fransa özelinde tüm sömürgecilere "meydan okuyan" bir duruş sergiledi. Batıya karşı birikmiş Müslüman öfkesinin futbol aracılığıyla dışavurumunu anti-empyralist/anti-kolonyalist bilince referans vererek okumanın naifliğine dikkat çeken Halil Berktaş, İspanya iç savaşında(1936-1939) faşist general Franko'nun safında İspanyol avına çıkan, faşizme-sömürgeciliğe hizmet eden Faslılara dikkat çekti ve ekledi "mazlum ve mağdur diye sempati duyduklarımızın geçmiş bazı kötülük ve çirkinliklerini (ya da bugünkü deformasyonlarını, veya reel hibritliklerini, kültürel melezleşmelerini) itinayla silip temizlemeyi, pek doğru ve gerçekçi bulmuyorum." (6)

Evet mazlum ve mağdur diye sempati duyduklarımızın çirkinlik ve kötülüklerini görmezden gelmeyelim. Futbol gibi etkili bir "uyuşturucu" dan sömürgecilik karşıtı bir dilin-söylemin zuhur edemeyeceğini de bilelim eyvallah. Bunun yanında empyralizmi-sömürgeciliği de hafife almayalım. Bu olguların şekil değiştirerek hala yürürlükte olduğunu, Berktaş'ın ilgili yazısında belirttiği gibi 1875-1914 ile sınırlı kalmadığını da unutmayalım. II. Dünya savaşı sonrasında neo-kolonyalizmin nasıl bir Afrika icat ettiğini görmezden gelmeyelim. Dahası "birikmiş öfkeyi" yabana atmayalım. Bu öfkenin neden ve nasıl biriktiğini anlamaya çalışalım. Umulur ki bu öfke sömürülmeye elverişli olmayı ortadan kaldıran müteyakkız bir bilincin motivasyonu olsun. Kör ve nihilistçe bir şiddetin değil...

İrlandalı edebiyatçı Georger Bernard Show Britanya için "futbolun ve eğlencenin baş tacı edildiği bir ülkede başbakan olmaktansa köpek olmayı tercih ederim" der. Futbolun şiddet yüklü, düşüncesizleştiren, depolitize eden doğası bilinmeden bu sözün kıymeti takdir edilemez. Dünya ölçeğinde milyarlarca insanı etkisi altına alan başka bir spor dalı yok... İçerdiği şiddet, argo, pornografi, kitleleri uyuşturma kapasitesi ve kabiliyeti bakımından futbol spor dalları içerisinde en ayrıcalıklı yere sahip. Henüz daha ilkökul çağlarındayken erkek çocukların tek eğlencesi olarak öne çıkan bu sporun kendine mahsus bir dili-söylemi olduğunu, hatta önerdiği ilişki biçimleri itibarıyla özel bir konumu muhafaza ettiği söylenebilir. İsim yapmış-markalaşmış-devleşmiş

futbol kulüplerinin durumları daha dikkat çekicidir. Kendilerine özel sahaları, renkleri, marşları, sloganları, ritüelleri, alışveriş merkezleri, üniversiteleri, kimlik kartları, TV-radyo kanalları, yazar-çizerleriyle bu kulüplerin, sosyolojik anlamda, "sentetik bir cemaat" oldukları iddia edilebilir. Tek ortak paydaları aynı takımın taraftarı olmak olan yüz binlerce insan amaç birliği yapabilmekte, takımları için büyük fedakarlıkları göze alabilmekte (bu bağlamda en dikkat çeken slogan herhalde "ölmeye ölmeye geldik " olsa gerek), rakip takımlara karşı katı-acımasız-saldırgan olabilmekte, aynı ritüelleri-sloganları nerede olurlarsa olsunlar paylaşabilmekte, aynı şarkıyı söyleyebilmekte, birlikte ağlayıp gülebilmekte... Hasılı kelimeler bir cemaatin yapması gereken her şeyi oldukça sistematik ve profesyonelce yapabilmekte. Bu nedenle futbolu sadece spor olarak değerlendirmek doğru olmasa gerek... Meselenin bir de ticari-popüler boyutu var ki orası futbolu çocuklar- gençler-aileler nezdinde oldukça cazip kılıyor. Büyük paralar kazanma-söhret olma arzusu daha ilkökul çağından itibaren futbol okullarına ilgiyi artırıyor. Öyle ki ünlü futbol kulüplerinden İnter bile Türkiye'de futbol okulu açıyor. (7) Meşhur futbolcuların hayat hikayelerini anlatan kitaplar çocuklar arasında elden ele dolaşıyor. Futbolu ticarileştiren, bu alanı adeta bir endüstri gibi gören yaklaşım oldukça sistematik ve örgütlü bir şekilde hareket ediyor.

Futbola teveccühün arttığı toplumlarda lümpenlik, maçolok, yozluk, kabalık, çirkeflik, berduşluk, cahillik te aynı oranda artıyor. İletişimi kaba sesler çıkarmaya-böğürmeye indirgeyen son derece pespaye bir dili var futbolun. Argoyu meşrulaştıran, şiddeti sıradanlaştıran, holiganlığa teşne oldukça sınırlı ve yüzeysel bir dil bu... Ayrıca anlamdan yoksun, yoruma kapalı ve pornografik... Nasıl ki pornografi her şeyi apaçık hale getirerek (görselleştirerek) yorumu imkânsız kılıyor, gizemi yok ediyorsa, futbol da sahada, saha kenarında ve tribünde olup biten ne varsa "göz önüne" getirerek pornografik bir izlenim oluşturuyor. Gözün merkezde olduğu hayat, pagan kültürün alamet-i farikasıdır. Put, tanrının göz önüne getirilmesi arzusunun sonucudur. Putperestlik, tanrıtanımazlık değil, bilakis tanrıyı ulaşılabilir / dokunulabilir kılmaktır. Mekke müşrikleri de dahil olmak üzere tarih boyunca pagan kültürlerin hiçbir tanrıtanımaz değillerdi... Tabiatüstü bir gücün varlığına inanıyor ve fakat o gücün gözünün önünde olmasını istiyordu. Çünkü insan inanmaya mahkûm bir varlıktır. Adem'den bu yana yüce İslam öğretisi putçuluk ve türevleriyle mücadele ederken gözü değil sözü/kelamı merkezde konumlandırmaya çalıştı.

"İştittik ve itaat ettik" beyanı bu hakikatin izharıdır. "Sözü dinlerler en güzeline uyarlar" beyanı da... İştme anlamının-kavramının ilk adımıdır bir bakıma. Söz esastır... "Allah(c.c) size şahdamarınızdan daha yakındır" derken putçuluğu yerle bir ediyordu yüce Kur'an... Pagan (putperest) kültürün "göz merkezli" hayat tasavvuru Yunan mirası üzerinden Hristiyanlığa nüfuz etti. Görünen tanrı olarak İsa, mabetlerin duvarlarını süsledi. Bugün bile Hristiyanlar yanlarında İsa-Meryem ikonu olmadan ibadet edemezler. Mabet onlar için bu ikonların olduğu yerdir. Kutsaldır... Evlerinde ibadet için ayrılmış "kutsal köşeleri" bu ikonlarla süslüdür. Denebilir ki Hristiyanlık, muvahhid İsa'nın hayatı pahasına tebliğ ettiği mübarek İslam öğretisini pagan Yunan kültürüyle mezcedip büyük bir inhirafa düşürmüştür. Aziz ve mükerrem İslam ise hiçbir zaman mabet dini olmadı... İkon ve ikonaların zuhuru müsaade etmedi... Son Elçi (s.a.v) henüz hayattayken "Hristiyanların İsa'ya yaptıklarının kendisine yapılmaması gerektiği" hususunda ikazlarda bulundu. "Kurutulmuş et yiyen kadının oğlu" olduğu gerçeğini her vesileyle hatırlattı. Yüce Kur'an'ın dilinden "ben de sizin gibi bir beşerim" diyerek ikonlaştırılmasının önüne geçti. Kendisine perestiş edenleri, etmek isteyenleri uyardı...

İzlemeye değil şahit olmaya çağırır yüce İslam... Çünkü izlemek edilgin-pasif bir eylemdir. Şahitlik ise aktif öznenin eylemidir. Şehit ve şahit aynı köktendir. Şehit, inandığı hakikate hayatıyla tanıklık ettiği için bu adı alır. Modern/post-modern kültür gündelik hayatı anlamdan yoksunlaştırıp, oluşan anlam boşluğunu, futbol ve eğlence gibi etkili uyuşturucularla dolduruyor. Halbuki hayata anlam katan şey bilinçli eylemlerdir. İzleyicilik bilinci dumura uğrattığı için anlamı buharlaştırır. Çünkü izleme esnasında bilinç atıldır, müdahil değildir. Eleştiremez, değiştiremez, itiraz edemez, isyan edemez... Oysa ki insan müdahil olduğu andan itibaren kendisi olur. Zira müdahil olmak bilinçli bir tercihin sonucudur. Şahitlik bu tercihle birlikte tebellür eder. Modern/post-modern uygarlık insanların bilinçli-iradi eylem üretmesini istemiyor. Demek ki "şahitlik"ten korkuyor. Onun yerine herkesin izleyici olmasını arzu ediyor. Bunun için de teknik aygıtların, enformasyon araçlarının tüm imkanlarını kullanarak "kitlese! narkozlama" faaliyeti yürütüyor. Toplamları sürüleştiriyo... Futbol bu narkozların en etkili olanları arasında yer alıyor. Futbolun yüzeysel-pespaye diline angaje olan toplamları yönetmek, onları sevk ve idare etmek oldukça kolaydır. Bu nedenle hem yerelde hem de küre ölçeğinde yönetici elitler futbol ve eğlenceye teşne bir toplumsallığı tahkim ve terviç

ediyor. İspanya'nın faşist diktatörü Franko "bana iki yüz bin kişilik bir uyku tulumu" lazım dediğinde ortaya Madrid'in ünlü stadyumu çıktı. Salazar Portekiz'i 3F ile yönettim diyecektir: Fatima(din), fiesta (şölen) ve futbol...

Futbol, yönetime (gerçek anlamda) katıl/a/mayanların iktidar arzularını anlık olarak tatmin ederek, onlara duygusal boşalma zevki yaşatarak arzu ettikleri iktidarın simülasyonu ile tanıştırdır etkisizleştiriyor, depolitize ediyor. Şiddet ve argo yüklü doğasıyla izleyicilere "fail olduklarını" hissettirerek büyülüyor. Yanıltıcı, sahte bir gerçeklik alanı inşa ederek muhatabını meşgul ediyor. Sevinç ve hüznü anlaşılabilir sesler çıkararak, böğürerek, saldırarak, hasılı kelimeler öfke ve şehvet duygularını aklın denetiminden çıkararak, yani insan olmanın gereği olan bilinç ve iradeyi devre dışı bırakarak yaşayan ilkel-primitif-yoz bir kitle kültürü oluşturuyor. Bu kültür "akılsız duygusallık" üretiyor. Gösterilerle büyülenen yığınlar söze yabancılaşıyor. Özeleştir, diyalog ve empati kabiliyetini yitiriyor. Mekanik aygıtların diliyle, yani sembollerle/algoritmalarla konuşmaya, iletişim kurmaya çalışıyor. ...

Kitleler, Kapitalist/neo-liberal sistem tarafından sindirildiği, güçsüzleştirildiği, özne olma kabiliyeti elinden alındığı, iktidar alanından uzaklaştırıldığı, "kamusal alandan" dışlandığı için futbola sığınıyor. Futbol bu kitlelere (sahte de olsa) "fail-özne" olma alanı açıyor. Bilinçli-iradi eylem üretmek kimlik-kişilik sahibi olmayı başaramadıkları için bu kitleler futbol aracılığıyla (izlemek-bağırarak-saldırmak-klakson çalmak vb) "alt düzey" eylemler üretmek varlığını anlamlı kılmaya çalışıyor. Burjuva Protestan kültür kodlarına yaslanan modern/post-modern paradigma dinden boşalttığı alanlara futbol ve eğlence gibi "akılsız duygusallığa" hitap eden seküler kutsallar koydu. Bu kutsallar, pagan Yunan kültüründen etkilenen Hristiyanlığın ürettiği yeni putlar olarak her geçen gün dünyayı daha fazla etkisi altına alıyor. İlk defa halkı Müslüman bir ülkenin ev sahipliğinde düzenlenen Dünya Kupası gösterdi ki, futbol ve eğlence putları artık Müslümanlar arasında da muteber...

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1- Umrın Dergisi/Haziran2002/94.Sayı)
- 2- Umrın Dergisi/a.g.s/syf 1
- 3- <https://t24.com.tr/k24/yazi/yan-gozle-katar-2022,4002>
- 4- <https://www.gazeteduvar.com.tr/islam-devleti-dunya-kupasina-karsi-makale-1591603>
- 5- <https://t24.com.tr/k24/yazi/yan-gozle-katar-2022,4002>
- 6- <https://serbestiyet.com/gunun-yazilari/fas-fransa-maci-1-emperyalizm-ve-anti-emperyalizm-113617/>
- 7- <https://www.ozdiyarbakirgazetesi.com/inter-futbol-okulu-diyarbakirda/>

KİMLİK İNŞASI VE EĞİTİM

▲ YUSUF ALİ

Kimlik, bireyin ve toplumun kendini tanımladığı, anlamlandırdığı ve diğer birey ve toplumlardan ayırdığı önemli ve belirgin bir olgudur. Hem bireysel hem de toplumsal düzeyde şekillenen kimlik, tarihsel, kültürel, sosyal, psikolojik, eğitim süreçleri ve dini unsurların bir bileşimi olarak ortaya çıkar. Kimlik, yalnızca bir aidiyet duygusu değil, aynı zamanda bir varoluş biçimi ve kendini ifade etme aracıdır

Bireysel kimlik, bir kişinin kendini nasıl algıladığı ve tanımladığı ile ilgilidir. Bu süreç, doğumdan itibaren başlar ve yaşam boyu devam eder. Aile, çevre, deneyimler, değerler, inançlar ve eğitim süreçleri bireysel kimliğin temel yapı taşlarını oluşturur. Özellikle çocukluk döneminde aile ve yakın çevre, bireyin kimlik oluşumunda en büyük etkiye sahiptir. Ergenlik dönemiyle birlikte birey, kendi kimliğini daha bilinçli bir şekilde inşa etmeye başlar ve bu süreçte dini inançlar, ibadetler ve ahlaki değerler önemli bir rol oynar. Psikologlar genellikle kimlik gelişimini aşamalı bir süreç olarak ele alır ve özellikle ergenlik dönemini kimlik oluşumunun en önemli dönemi olarak değerlendirirler. Bir arada yaşayan bireylerin oluşturduğu toplumların da kendine ait kimlikleri vardır. Toplumsal kimlik bireysel kimliklerden oluşsa da toplum kimliği zamanla kendisini oluşturan bireylerin kimliğinden farklılaşarak daha farklı unsurları içerisinde barındıran bir kimliğe dönüşür.

Toplumsal kimlik, bireylerin kendilerini belirli bir grup, ulus, din, etnik yapı veya kültürel topluluk içinde konumlandırımlarıyla ilgilidir. İnsanlar, toplum içinde belirli normlara, geleneklere ve değerlere göre şekillenir ve bu aidiyet hissi bireyin kimliğinin temel unsurlarından biri haline gelir. İlahi dinlerin, bireyin toplumla olan ilişkisini ahlaki ve insani değerler üzerinden kurmasına karşın Modern sosyoloji, toplum – birey ilişkisini karşılıklı etkileşim olarak vurgulamış bu durumu kolektif bilinç kavramıyla ortaya koymuştur.

Kimlik, sabit ve değişmez bir yapı değildir. Zaman içerisinde bireyin yaşadığı deneyimler, toplumsal değişimler ve kültürel etkileşimler kimliği dönüştürebilir. Birey, farklı kimlik öğeleri arasında bir denge kurmaya çalışırken, kendini yeniden tanımlama sürecine girebilir. Toplumsal kimlik, zamanla değişebilir ve dönüşebilir. Küreselleşme, göç, teknolojik gelişmeler, kültürel etkileşimler ve eğitim süreçleri toplumsal kimliğin

dinamik yapısını etkileyen faktörler arasında yer alır. Eğitim süreçleri, diğer unsurlardan farklı olarak hem diğer unsurlardan etkilenen hem de diğer unsurları şekillendiren unsurdur. Bu yönüyle eğitim süreçleri daha etkili bir unsurdur.

Eğitim, bireyin dünya görüşünü şekillendiren ve değerler sistemini belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Eğitim süreci, bireyin kendi kültürel ve tarihi mirasını öğrenmesini, benlik bilincini geliştirmesini ve topluma uyum sağlamasını destekler. Bilgi edinme süreci, sadece akademik becerilerin kazanılmasını değil, aynı zamanda bireyin etik, ahlaki ve sosyal değerler kazanmasını da kapsar. Uzmanlar, bireyin kimlik gelişiminde eğitimin önemli bir rol oynadığını, bireyin kimlik gelişiminin aşamalı bir süreç olduğunu ve eğitim sürecinin bireyin kendini tanımasına yardımcı olduğunu ifade etmişlerdir. Eğitim süreci, bireyin bilişsel gelişimini destekleyerek, farklı bakış açılarını anlamasına, empati geliştirmesine ve kendi kimliğini daha sağlam temellere oturtmasına olanak tanır.

Toplumlar, bireylerin bir arada yaşadığı, ortak değerler ve normlar çerçevesinde şekillenen yapılardır. Eğitim, bireylerin toplumsal kimliklerini kazanmalarını sağlayan en temel araçlardan biridir. Eğitim kurumları, bireylere ait oldukları toplumun tarihini, kültürünü ve değerlerini öğretirken, aynı zamanda toplumsal birlikteliği ve aidiyet duygusunu güçlendiren bir rol oynar. Kolektif bilincin oluşmasında merkezi bir yere sahip olan eğitim süreçleri, toplum üyeleri arasında ortak değerlerin oluşmasını, bireylerin topluma entegrasyonunu, ortak bir kültürel kimlik oluşmasını, bireylerin birarada yaşama kültürünü ve sosyal sorumluluk bilincini geliştirmesini sağlar. Eğitimin yaygınlaşması, toplumsal dayanışmayı güçlendirirken, bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini de daha sağlıklı bir zemine oturtur. Bu süreç, toplumsal istikrarın sağlanmasında büyük bir rol oynar. Modern dünyada küreselleşme, eğitim süreçlerini ve kimlik oluşumunu önemli ölçüde etkiliyor. Farklı kültürlerin etkileşimi, bireylerin çoklu kimlikler geliştirmesine neden olabiliyor. Küresel eğitim sistemleri, bireylere evrensel değerleri öğretirken, bazen yerel kimliklerin zayıflamasına da neden olabiliyor. Bu noktada, eğitim sistemlerinin bireyin köklerini unutmadan kimliğini güçlendirmesi ve yerel değerlerle evrensel bilgiyi dengelemesi büyük önem taşıyor.

Küreselleşme, iletişim ve teknoloji alanlarındaki gelişmelerle birlikte dünyayı daha birbirine bağlı hale getiren bir süreçtir. Bu süreç, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda olduğu gibi eğitim sistemleri üzerinde de derin etkiler oluşturmaktadır. Küreselleşme, eğitim sistemlerinin uluslararası normlara yaklaşmasını, eğitim materyallerinin çeşitlenmesini ve bireylerin farklı kültürlerle etkileşim içinde olmasını sağlamaktadır. Ancak bu gelişmelere rağmen, her ülkenin kendi toplumsal kimliğini ve değerlerini koruyabilmesi de kritik bir meseledir.

Küreselleşmenin eğitim sistemlerine etkileri arasında, bireylerin daha evrensel bir bakış açısı kazanmaları, uluslararası iş gücü piyasasına daha kolay entegre olabilmeleri ve dijitalleşmenin sunduğu imkanlarla daha geniş bilgiye erişim sağlamaları yer almaktadır. Bununla birlikte, küreselleşmenin olumsuz yanları da göz ardı edilmemelidir. Yerel-millî kültürlerin ve dillerin geri plana atılması, eğitimin ticarileşmesi ve tek tip bir dünya görüşünün yaygınlaşması gibi sorunlar toplumsal kimliğin korunmasını zorlaştırmaktadır.

Toplumsal kimliğin korunabilmesi için eğitim sistemlerinin sahip olması gereken önemli unsurların başında; yerel tarih, dil ve kültüre yeterince yer veren müfredatların geliştirilmesi, eğitim politikalarının, bir yandan evrensel değerleri ve becerileri öğretirken diğer yandan bireylerin kendi toplumlarına dair bilinç kazanmalarını sağlayacak içerikte oluşturulması, yerel eğitim materyallerinin kullanılması, ahlaki-manevi değerlerin ve geleneksel sanat-edebiyatın derslere entegre edilmesi ve anadil eğitiminin desteklenmesi bulunmaktadır. Ayrıca, eğitimde eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi de küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı bir kalkan görevi görebilir. Bireylerin farklı kültürleri anlaması ve kendi kimlikleriyle bağ kurabilmesi için eğitim sistemleri çok yönlü bir bakış açısı sunmalıdır. Bu da bireylerin hem yerel hem de küresel vatandaşlık bilincine sahip olmasını sağlayacak dengeli bir müfredat ile mümkün olabilir.

Bireyin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimine katkı sunan, bireyin kendini tanımasına, toplumsal rollerini öğrenmesine ve toplumla uyum içerisinde bir kimlik inşa etmesine yardımcı olan; toplumu oluşturan birey, kurum ve değerlerin oluşmasına, gelişmesine ve yaygınlaşmasına katkı sunan eğitim süreçleri temel olarak iki ana başlıkta ele alınabilir: formal (resmi) eğitim ve informal (resmi olmayan) eğitim. Her iki eğitim türü de birey ve toplum kimliğinin inşasında önemli bir rol oynar.

Formal eğitim, örgün ve sistematik bir yapıya sahip olup, belirli müfredatlar çerçevesinde okullar, üniversiteler ve diğer eğitim kurumları tarafından yürütülür. Bu eğitim türü, bireylere belirli bir bilgi birikimi kazandırmanın yanı

sıra, toplumsal normları, değerleri ve kültürel unsurları da aktarır. Birey, formal eğitim sürecinde akademik bilgi edinirken aynı zamanda vatandaşlık bilinci, etik değerler ve toplumsal sorumluluk gibi önemli nitelikler de kazanır. Eğitim sistemleri, bireyin ulusal kimliğinin ve ortak kültürel değerlerinin oluşmasında belirleyici bir rol oynar. Örneğin, tarih, din, dil ve edebiyat dersleri aracılığıyla bireyler, ait oldukları toplumun geçmişini, kültürel mirasını, manevi değerlerini ve kolektif hafızasını öğrenir. Böylece birey, toplum içinde ortak bir kimliğine parçası olur.

İnformal eğitim ise bireyin hayat boyu öğrenme sürecinde, ailesi, arkadaşları, medya ve sosyal çevresi aracılığıyla edindiği bilgi ve becerilerdir. Bu eğitim türü, bireyin doğrudan deneyimleyerek öğrendiği, planlanmamış ve kendiliğinden gelişen bir süreçtir. Birey, aile içinde temel değerleri öğrenir, sosyal çevresinden normları benimser ve medya aracılığıyla geniş çaplı kültürel etkileşimlere girer. İnformal eğitim, bireyin toplumsal kimliğini oluştururken esneklik ve çeşitlilik sunar. Bireyin kimlik gelişimi, yalnızca formal eğitimle sınırlı kalmaz; aksine, formal ve informal eğitim süreçleri bir arada işler. Okulda edinilen akademik bilgiler ve etik değerler, bireyin günlük yaşamında karşılaştığı deneyimlerle bütünleşir. Toplum kimliğinin inşasında da bu iki eğitim türü birlikte işler. Resmi eğitim kurumları bireylere ortak değerler ve tarih bilinci kazandırırken, informal eğitim yoluyla bireyler, farklı kültürel ve toplumsal dinamikleri içselleştirir. Bu süreç, toplumsal uyumu ve bireyler arasındaki dayanışmayı güçlendirir.

Sonuç olarak, kimlik inşası sürekli bir dönüşüm süreci olup eğitim, bireyin ve toplumun kimlik gelişiminde hem belirleyici hem de yönlendirici bir unsurdur. Bireyin kendi kimliğini sağlıklı bir şekilde inşa edebilmesi ve toplum içinde uyumlu bir birey olarak yer alabilmesi için eğitim sistemlerinin, bireyin kültürel köklerini güçlendirirken küresel etkileşime de açık bir perspektif sunması gerekir. Böylelikle bireyler, hem kendi toplumlarıyla güçlü bir bağ kurabilir hemde küresel dünyada yerlerini bilinçli bir şekilde belirleyebilirler. Günümüz dünyasında küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve kültürel etkileşimler kimlik inşasını daha dinamik ve çok katmanlı bir hale getirmiştir. Bu süreç, bireylerin çoklu kimlikler geliştirmesine olanak tanırken, aynı zamanda yerel ve ulusal kimliklerin korunmasını da zorlaştırmaktadır. Bu noktada, eğitim sistemlerinin bireyin kendi kültürel kimliğini unutmadan evrensel değerlere uyum sağlamasına yönelik dengeli bir yapı sunması büyük önem taşımaktadır. Eğitim, bireyin hem yerel hem de küresel bağlamda kendini konumlandırmasına yardımcı olmalı, eleştirel düşünme becerileri kazandırarak bireylerin kimliklerini bilinçli bir şekilde inşa etmelerini desteklemelidir.

GENÇLİK DÖNEMİNDE KİŞİLİK İNŞASI

▲ PROF. DR. SONER DUMAN

Bu yazıda İslam açısından insanın kim olduğu, insanın kişiliğinin inşasında gençlik döneminin önemi ve nihâyet gençlik dönemi kişilik inşasında göz önünde bulundurulması gereken hususları ele almaya çalışacağız.

İnsan Kişiliğinin İnşasında Gençlik Döneminin Önemi

İnsan dediğimiz varlığın tanımı, farklı inanç ve ideolojilere göre değişiklik gösterir. Her bir inanç sistemi insanı, kendince en önemli gördüğü noktayı merkeze alarak tanımlar. Söz gelimi eski Yunan filozofları insanı "düşünen canlı" olarak tanımlarken akıl ve düşünceyi merkeze alarak onun düşünme özelliğine vurgu yapmışlar, biyolojik olarak da canlılığını dile getirmişlerdir.

İslam'ı bir din olarak benimseyen kimseler açısından bir insan tanımı yapılacak olsa, bu tanım zorunlu olarak insanın Allah'a kulluk etme konusunda imtihan edilmek üzere yaratılmış olduğu, yeryüzünün halifesi olduğu, kendisine emanet (sorumluluk) yüklendiği, kendisine eşyanın isimlerinin öğretildiği, meleklerin secde ettirildiği, beyan kabiliyetiyle donatıldığı ve nihâyet ilahî bildirimlere (vahiylerle) muhatap kılındığı hususlarını dikkate almak durumunda olacaktır. İnsanı sadece "düşünen canlı" şeklinde tanımlamak, İslam noktainazarından eksik bir tanımlamadır. İnsan her ne kadar düşünme özelliği ile donatılmış olsa ve bu özellik yeryüzündeki bir başka canlıda bulunmuyor olsa da insanın sadece bu yönüne vurgu yapmak, onun daha önemli olan ve düşünme özelliğine sahip kılınmasının temelini teşkil eden "imtihan olma yönünü" ihmal etmektedir.

İslâmî bir bakış açısıyla insanın kimlik ve kişiliğinin inşasında, insana ilişkin yukarıda bahsi geçen hususların tayin edici bir öneme sahip olduğu görülür. Bir Müslüman kendi kimliğini tanımlarken per gelinin sabit ayağını "Allah'a kul olduğu", "bir imtihanın içinde bulunduğu" gerçeği üzerine yaslamıyorsa gerek psikolojik gerekse sosyolojik bir kimlik tanımlaması yaparken "Allah'a teslim olma", "yeryüzü hayatını Allah'ın iradesine uygun olarak yaşama" hususlarına yer vermiyorsa daha baştan gömleğinin ilk düğmesini

yanlış iliklemiş demektir.

İnsanın ana rahminde başlayan var oluş yolculuğunun çeşitli aşamalardan geçerek ölümle sonuçlandığı yeryüzü etabının kuşkusuz en önemli kısmını gençlik dönemi oluşturmaktadır. Bu dönem, insanın doğuştan hazır bulduğu cinsiyet, milliyet gibi özellikler ile insanın kendi iradesi ile edindiği inanç, ahlak gibi kişilik özelliklerinin harmanlanarak kimlik ve kişiliğin inşasının gerçekleştiği bir dönemdir. İnsanın çocukluk dönemi kendi kendisini tanıma, dış dünyaya yavaş yavaş açılma dönemidir. İnsanın olgunluk dönemi ise çoğu zaman kemikleşmiş bir haldeki kişilik özelliklerini dış dünyaya yansıttığı dönemdir. Gençlik ise kimliğin tanındığı, kişiliğin ise kimlik özellikleriyle buluşturularak harmanlandığı ve inşa edildiği bir dönemdir.

Gençliğin ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiği konusunda farklı görüşler olmakla birlikte ana hatlarıyla 15-29 yaş arası gençlik dönemi olarak niteleyebiliriz.

Bu dönem insan hayatının en önemli dönemidir. Çünkü çocukluk dönemi insanın aklının henüz olgunlaşmadığı, bu sebeple dış dünyayı yeni yeni anlamaya başladığı bir dönemdir. Olgunluk ve ileri yaş dönemi ise insanların geneli açısından düşüncelerinin istikrar kazandığı ve insanların düşüncelerinde köklü değişikliklerin meydana gelmesinin istisnai olduğu bir zaman dilimidir.

İnsanın kendisini, toplumunu, yaygın kabulleri sorguladığı bu dönem, dinî iletişim açısından son derece önemlidir. Bu dönemde gençlerle kurulacak sağlıklı bir dinî iletişim onların inanç ve amel bakımından sağlıklı bir tutum geliştirmelerinde önem arz edecek, tersi bir durum ise onların dine karşı durma, yabancılaşma, özümseyememe gibi problemlerin ortaya çıkmasına sebep olabilecektir.

Sanal Dünyanın Gençlerin Sağlıklı Kişilik İnşasına Engel Olucu Yönü

Gençlerin kişiliklerini sağlıklı bir şekilde inşa etmelerinin genel birtakım engelleri yanında döneme özgü özel birtakım engellerden de söz etmek mümkündür. Günümüzde kimi kesimlerce "Z kuşağı" şeklinde bir

isimlendirme ile bahse konu olan genç neslin duygu ve düşünce dünyasını şekillendirmede artık aile ve eğitim kurumları birincil etki alanına sahip olmaktan çıkmış, internet ve sosyal medyadan oluşan "çevrimiçi/sanal dünya" birinci belirleyen haline gelmiştir.

İnternet birçoğumuz açısından "neyi / ne kadar / niçin / nasıl" bilmemiz gerektiği konusunda tek ve/ya en büyük belirleyici olduğu gibi "neyden / ne kadar / niçin / nasıl" hoşlanmamız, nefret etmemiz, kızmamız, üzülmemiz, şaşırmamız gerektiği ya da bunların zıddı konusunda da tek ve/ya en büyük belirleyici konumundadır. Bir başka deyişle internet, muhatabı olan insanların hem bilgi / bilinç hem de duygu dünyalarını kontrol etme konusunda tek söz sahibi olma düzeyine erişmiş durumda. Öyle ki artık "internet bağımlılığı" adı verilen psikolojik rahatsızlıklardan söz ediliyor. İşin kötüsü bu rahatsızlığa müptela olanların büyük bir çoğunluğu bunun farkında değil. Farkında olanlar ise bu gidişata karşı çıkmak, akıntıya kürek çekmek konusunda kendilerini yeterince cesur kılacak söylem ve eylem etkinliğinden uzak.

İnternet ve sosyal medya, dış dünyadaki sosyal hayatla mukayese edildiğinde insanların bireysel ve toplumsal hayatında daha önce alışık olmadıkları yeni bir yaşam tarzını da beraberinde getirmiştir. Bu yeni hayat tarzı eskisi ile mukayese ettiğimizde arada şu farklılıkların bulunduğunu söylemek mümkündür:

a) İnternet, "sosyal" hayatı reel olandan sanal olana nakletmiştir. Artık insanlar fiziksel olarak aynı mekânı paylaşmasa da çevrimiçi aynı ortamlarda bulunarak sosyalleşmekte, bilgi ve duygu paylaşımında bulunmaktadırlar.

b) İnternet, sadece "sosyal" ortamı sanallaştırmakla kalmamış, zaman ve mekânla birlikte günlük hayatımızın en önemli kavram ve kurumlarını da sanallaştırmıştır. Söz gelimi sevinç ve hüznler reel olarak yaşanmaktan çıkarak emoji tarafından ifade edilen sanal gerçekliklere dönüşmüştür.

c) İnternet, bilgi akışını son derece hızlı hale getirmekle birlikte sanal ortamdaki bilgiler yığını doğru olanın yanında yanlış ve zararlı hususları da barındırmaktadır. Daha da kötüsü bu yığınla muhatap olan pek çok

kimsenin iyi ile kötüyü ayırt etme konusunda alt yapılarının henüz oluşmamış olması. Böyle olunca, herhangi bir konuda araştırma yapan bir kimse, aynı konuda birbirine taban tabana zıt bilgiler yığını ile karşılaşabilmektedir.

Günümüzde gençlerin büyük çoğunluğu bilgi edinme ihtiyacını, otoriteleri teslim edilmiş şahıs ve kaynaklar yoluyla karşılamak yerine interneti kullanarak karşılamaktadır. Oysa din konusunda toplumu yanıltmak için kasıtlı olarak yanlış bilgileri servis etmek internet ortamında son derece basit ve sıradan bir iştir. Özellikle dine ilişkin bir alt yapı oluşturmaksızın söz konusu manipülatif veri akışına maruz kalan gençler, din konusundaki tasavvurlarını bu akışa göre şekillendirdikten sonra onların bu yanlışlarını düzeltmek son derece zor olabilmektedir.

İnternet ve sosyal medya mecralarında dine ilişkin her türden bilgi, görüş, kanaat tedavüle sokulabilmekte, dahası dine yönelik karalama kampanyaları, dinin kutsallarına yönelik organize saldırılar bile söz konusu olabilmektedir.

Dini bilginin belirli otoritelerden edinilmemesi söz konusu bilgilerin doğruluk-yanlışlık, önem derecesi / hiyerarşi gibi konularının göz ardı edilerek sanki bütün bilgiler eş derecede doğru ve eş derecede öneme sahipmiş gibi ortaya konulabilmekte, söz konusu bilgiler arasındaki bağlantılar berhava olabilmektedir. Böyle olunca dinin sabiteleri ile değişkenleri önemini kaybederek hepsi eşit düzlemde ele alınabilmekte, dinin

sabitesi konumunda olan temel değerler çok rahat feda edilebilirken ictihad ürünü olan bir konu veya hüküm dinin esassındanmış gibi benimsenebilmekte veya lanse edilebilmektedir.

Sanal dünyanın, kimlik inşasına ilişkin olumsuz ikinci yönü ahlaki değerleri hiçe sayan, ahlaki gelişime olumsuz yönde etki eden sözlü ve görsel malzemenin gençler tarafından rahatlıkla ulaşılabilecek bir durumda olmasıdır. Cinsiyetsizleştirme, gayrimeşru birliktelikleri özendirme, mahremiyet ve özel hayatın gizliliğini ihlal başta olmak üzere ahlaki açıdan problemli pek çok husus gençlerin göz ve gönül dünyası ile doğrudan muhatap olmakta, tamiri mümkün olmayacak kalıcı hasarlara yol açabilmektedir.

Kuşkusuz internet ve sosyal medyanın yegâne olumsuzlukları burada sayılanlarla sınırlı değildir. Bununla birlikte burada zikrettiğimiz hususlar da göz ardı edilebilecek, önemsiz addedilecek boyutta sorunlar değildir.

Kişilik İnşasının Yol ve Yordamı Üzerine

Gençlik döneminde kişilik inşasının temelini, Kur'anî bir kavramla ifade edecek olursak "Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyleri birleştirmek" şeklinde ortaya koymak mümkündür. Günümüzün en temel sorunlarının başında, insan hayatında birbirinden ayrılmaması gereken şeyler arasındaki rabitaları koparmak yatmaktadır.

İnsanın riayet etmesi, koparmaması gereken ilk bağ, kendisini yaratan Rabbi ile arasında var olan bağıdır. Allah Resûlü'ne (s.a.v.) daha ilk inen sûrede "Yaratan

Rabbini adı ile oku!" buyrulması, Kur'an'da insanın Rabbine ilk hitabında "yalnız Sana kulluk eder, yalnız Senden yardım dileriz" buyrulması, Kur'an'ın son sûresinde "insanların Rabbine, melikine ve ilâhına sığınırım" ifadelerinin yer alması, bu bağın Kur'an'ın hem inşasında hem diziliminde ne kadar önemsendiğini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Sağlıklı bir kimlik inşasında Allah ile kurulacak irtibat, gömleğin ilk düğmesini doğru ilikleme anlamına gelecektir. Bu irtibatın sağlıklı bir şekilde kurulamaması halinde sahip olunacak kimliğin "Müslüman" ve "ideal" bir kimlik olmayacağı açıktır.

Sağlıklı bir kimlik inşasının ikinci basamağını gencin kendi fitratı ile kuracağı bağ oluşturur. Kur'an, her insanın yaratılışında Allah'a bağlanma özelliğinin bulunduğunu belirtir. Her türlü dış etkenden uzak bir şekilde kendi öz benliğine dönen insan, orada kendisinin tesadüfen var olmadığını, varlığını devam ettirmede bir var ediciye muhtaç olduğunu, ihtiyaçlarının karşılanması, kendisinin diğer canlılardan farklı özelliklerde donatılması gibi hususların Allah tarafından gerçekleştirildiğini hisseder. Bu his, günlük hayatın koşuşturmacası ve çevresel bir takım olumsuz etkiler sebebiyle pörsümüş bir hale gelse de ölüm tehlikesi, kaza, hastalık gibi durumlarda sığınma ihtiyacı şeklinde kendisini hatırlatır. Kimlik inşasında fitratın önüne yığılmış bulunan engellerin kaldırılması, tortuların temizlenmesi ve gencin fitratı ile yüzleşmesi son derece önemli bir basamağı oluşturur. Bu noktada yapılabilecek en önemli işlerin başında, kimlik inşası açısından tayin edici öneme sahip olan; "ben kimim, nereden geldim, nereye gidiyorum, niçin varım?" şeklindeki varoluşsal sorularla kişiyi yüzleştirmek ve bu sorulara doğru ve tatmin edici cevap bulabileceği kaynaklarla genci buluşturmak.

Kimlik inşasının üçüncü basamağını gencin tabiatla buluşması oluşturur. Tabiat, içinde barındırdığı her bir nesne, bünyesinde taşıdığı her bir olay ile Allah'ın âyetlerinin toplamıdır. Tabiat bir işaret parmağı olup Allah'ın varlığına, birliğine, kudretine, eşsiz sanatına delâlet eder. Kur'an'ın yüzlerce âyeti, ön yargıdan arınmış insan benliğinin tabiattaki âyetlerden etkilenmediğini belirtir. Günümüz sanayi toplumlarında ve metropol yaşamında insanın tabiatla olan ilişkisi günden güne yok olmakta, insanlar tabi hadiselerin etkileyici gücünü ruhlarında hissedememektedirler. Bu

bakımdan genci, kısa bir süreliğine de olsa bulunduğu çevre ve alışık olduğu yaşam tarzından kopararak doğa kampları gibi faaliyetlerde tabiatla buluşturmak onun ruhunda farklı bir etki meydana getirecektir. Hz. Peygamber'in genç yaşlarında Mekke ortamından uzaklaşarak Hira'da inzivaya çekilmesi onun kimliğinin inşasında kuşkusuz önemli bir rol oynamıştır.

Kişilik inşasının bir başka yönü ise aile ile kurulacak sıkı ve samimi bağda yatar. Ailevi bağlar kişinin doğuştan hazır bulduğu kimliğidir. Modern zamanların aile üzerindeki olumsuz ve yıpratıcı etkisi pek çok aileyi kasıp kavurmakta, eşler arasındaki bağlar esnediği gibi ebeveynlerin çocuklarıyla ve ailede kardeşlerin birbiriyle bağları çoğu zaman sanal ortamların girdabında yok olup gitmektedir. **Fiziksel olarak aynı çatının altında bulunmak, zihinsel ve ruhsal anlamda bir yuva sıcaklığını hissetme noktasında yeterli değildir.** Bu noktada ebeveynlerin çocuklarıyla özel olarak ilgilenmesi, aile olarak gerek ev içinde gerekse ev dışında birlikte ve nitelikli faaliyetler yapmaları, gencin ailesini huzurlu bir ortam olarak görmesi, aileyi her an yanında hissetmesi ve böylece kişiliğini olgunlaştırıp inşa etmesi noktasında son derece önemli bir rol icra edecektir.

Modern zamanlardaki yaşam tarzının kopardığı ve örselettiği bir başka bağ ise akrabalık bağlarıdır. Çekirdek aileye mahkum yaşam tarzları, geçim endişesi, akrabaların gerek şehir gerekse ülke olarak farklı bölgelere dağılmış bulunmaları çoğu zaman bir soya mensubiyet duygusunu bütünüyle yitirme sonucuna yol açmaktadır. Akrabalar çoğu zaman cenaze ya da düğün gibi olağanüstü durumlarda birbirini görebilmekte, fiziksel birlikteliklerin yerini sanal ortamlardaki gruplar arası mesajlaşmalar almaktadır. Gencin kendisini boşlukta ve yalnız hissetmemesi, mensubiyet duygusunu yitirmemesi noktasında akrabalık bağlarını canlı ve diri tutmanın önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu bakımdan aileler, ilk yetişme çağından itibaren çocuklara ve gençlere akrabalığın önemini yalnızca teorik olarak anlatmakla kalmamalı, aynı zamanda akrabaları ile ilişkilerini canlı ve diri tutarak, karşılıklı ziyaretleşerek hissettirmelidir.

Gencin kimliğini bulması ve kişiliğini hissetmesinde en önemli noktalardan birisi namaz ve cami ile olan irtibatın muhafazasıdır. Bu irtibat haddizatında yalnızca gençler açısından değil, hepimiz açısından son derece önemli olmakla birlikte gençlik döneminde inanç ve ahlakî savrulmadan uzak, sağlıklı bir kişilik inşası açısından tayin edici öneme sahiptir. Allah Resûlü'nün

(s.a.v.) "kıyamet gününde hiçbir gölgenin olmadığı zamanda Allah tarafından özel bir gölgede koruma altına alınacak olan" yedi sınıf insan arasında, "Allah'a itaat ederek yetişen genç" için özel bir madde ayırması tesadüf değildir. Bir ibadet mekânı olarak cami, bir sosyal ilişkiler ağı olarak cami cemaati gencin inanç kimliğini ona hatırlatması noktasında son derece önemli bir etki alanına sahiptir. Küçüklük yaşlarından itibaren ebeveynleri tarafından camiye götürülen, cemaatle birlikte ibadet etmeye alıştırılan bir gencin ruh dünyasında adeta hastalıklara karşı koruyucu tedbir olarak vurulan aşı gibi bir etki uyandıran bu uygulama, onun sonraki dönemlerde dine sırt çevirmesi, ibadetlerden uzak kalması, gayrimeşru ilişkiler ağına yakalanmasının önünde bir set olarak duracaktır.

Gencin kimliğini bulması ve kişiliğini inşa etmesinde en önemli maddelerden birisi de kuşkusuz onun aklının doğru bilgi, kalbinin doğru inanç ile doldurulmasıdır. Çocukluk çağından itibaren çocukların eğitim-öğretiminde akli ikna edecek ve doyuracak doğru bilgi ile ruhu tatmin edecek doğru inanç son derece önemlidir. Bu bakımdan çocukluk yaşından itibaren dinî inançlar ve ahlakî erdemler konusunda doğru olan bilgiyi güzel üslupla sunan eserlerin seçilerek bir kütüphane oluşturulması, çocukla birlikte okumalar yapılması, çocukların camilerdeki kurslar başta olmak üzere gerek aile içinde gerekse aile dışında dinî-ilmî faaliyetler içinde bulunması, onun ruhunda zaten var olan imanî duyguların yeşermesinde, dal budak salmasında son derece önemli bir etkiye sahip olacaktır.

Gençlerin kişilik inşasında son olarak toplumsal hayır faaliyetleri içinde yer almalarının da son derece önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmek gerekir. Toplumdaki zayıf ve muhtaç kesimlerle gençlerin hayır ve iyilik faaliyetlerinde buluşturulması gençlerde bir yandan zayıf ve mazlumların yanında yer alma, onların dertlerine kulak verme, onların yarasına merhem olma bilincini uyandıracak, diğer yandan gencin gamsız, başkası ile ilgilenmeyen, bencil bir yapıda yetişmesinin önünde bir set olarak duracaktır.

Burada saydıklarımız dışında kimliğin korunması ve kişiliğin inşasında dikkate alınabilecek daha pek çok husustan söz edilebilir. Ancak yukarıda saydıklarımız, bu maddeler içinde mutlaka yer alması gereken ana noktaları teşkil etmektedir.

Gençlerin kişiliklerinin inşasında en büyük sorumluluğun aile ve topluma düştüğünü unutmamalı, bu meseleyi dert edinmeliyiz.

ŞAHSİYET GELİŞİMİNDE ÜLEMÂNIN HAYAT HİKAYELERİ

▲ PROF. DR. ZEKERİYA GÜLER

Giriş: İnsanın varoluş gayesi

Bismillâhırrahmânırrahîm ve bihînestâîn. Görebildiğimiz kadarıyla, *şahsiyet* (kimlik-kişilik) gündem konusu yapıldığında, onun gelişimini sağlayacak unsurların başında, "varoluş ve yaratılış gayesi nedir?" sorusuna verilebilecek cevap gelmektedir. Bu konuda Yüce Kur'an'ın özellikle şu üç ayet-i kerimesi her daim canlı tutulmalıdır: Birincisi ez-Zâriyât suresi 56. ayet-i kerimde zikredilen ve Müslüman şahsiyetin omurgasını oluşturan unsurların başında gelen kulluk bilinci (ubûdiyyet-marifet), ikincisi el-A'râf suresi 128-129. ayetlerinde, adalet ve merhametle yürütülen bir yönetim anlayışı, üçüncüsü ise Hûd suresinin 61. ayet-i kerimde geçen yeryüzünün imar ve ıslah (umran talebi-medeniyet inşası) faaliyetidir. Gerçekten de fert, toplum, millet ve ümmet olarak bahis konusu üç âyetin yüklediği görev ve sorumluluğun yerine getirilmediği bir dünyadan emniyet, bereket ve mutluluk beklemek beyhudedir. Nitekim mahlukâtın dört grupta toplandığı ifade edilir: "Ma'zûr (hayvanlar dünyası), mahbûr (sınava tabi tutulan Âdemoğlu), mecbûr (emirleri tam olarak yerine getirip

isyan etmeyen melekler âlemi) ve mesbûr (isyan edip helâk olan İblis ve taraftarları)."

Bu itibarla, insanın ruhî eğilim ve ahlakî gelişimine işaret eden "De ki: 'Herkes kendi mizaç ve karakterine göre iş yapar.' Rabbiniz kimin doğru bir yol tuttuğunu çok iyi bilmektedir." (İsrâ 17/84) gerçeği karşısında, her şeyden önce mümin şahsiyet, sınava tabi tutulan bir varlık olarak kendisinin diğer varlıklardan farklı konumlandırıldığının şuurunda olmalı; Kur'an- Sünnet öğretileri ışığında Allah'ın rızasına uygun yaşamalı, O'nun ve Elçisi'nin "doğru" diye nitelediği yolu takip etmelidir.

Fıtrat, sevgi ve salih amel

İnsan şahsiyetinin oluşum ve gelişimi bir süreç olduğundan, "Allah'ın insan tabiatına bahşettiği yaratıcılığını tanıma eğilimi, ruh temizliği vb. olumlu yetenek ve yatkınlıklar" anlamında "fıtrat"ı korumak, büyük ölçüde bu yöntemle sağlanabilir. Fert ve toplumun kendisiyle barışık olup huzur bulması, Allah'ın sevdiği ve sevdirdiği salih kulların yetişmesi de buna bağlıdır.

Nitekim Meryem suresinin 96. ayetinde Yüce Rabbimiz şöyle buyurur: "İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara gelince, Rahmân onlar için (gönüllerde) bir sevgi uyandıracaktır / yaratacaktır". Meşhur sahâbi Abdullah b. Abbâs bu ayette geçen "sevgi uyandırma" ifadesini "Allah'ın onları sevmesi ve sevdirmesi" diye açıklar. Âyette geçen "vüdd" kelimesi meveddet, sevgi beslemek, içten istemek ve ülfet etmek anlamına gelir. Aslında bu âyet, şu hadisi çağırıştır: "Allah bir kulu sevdiği zaman Cebrâil'e, 'Ben filan kulu seviyorum onu sen de sev!' diye emreder. Cebrâil onu sever ve sema ehline, 'Allah filan kulunu seviyor, onu siz de seviniz' diye nida eder. Sema ehli de onu sever, sonra yeryüzündekilerin gönüllerinde o kimseye karşı bir sevgi seli oluşur."

Şüphesiz bu ayet ve hadis, şahsiyet oluşumunda, kimlik ve kişiliğin gelişiminde sevgi ve saygının, buna zemin teşkil eden imanın ve onun gereği olan salih amelin yerini gösterir. Buna bağlı olarak, aile mektebinde anne-baba arasında var olan ve olması gereken sevgi-saygı bağlarının (meveddet) çocuklara intikal ettiği ve bunun şahsiyet gelişiminin temelini oluşturduğu gerçeği unutulmamalıdır. Esasen, söz konusu hadisin ravilerinden Süheyl, babası Ebû Sâlih'e, "Babacığım Allah Teâlâ (hac emiri olan) Ömer b. Abdülaziz'i çok seviyor" dedi. Babası, "Evladım, neden böyle konuşuyorsun?" diye sorunca, şu cevabı verdi: "Görüyorum ki herkes Ömer b. Abdülaziz'e sevgi-saygı duyuyor. Hani sen rivayet etmiş, ben de senden öğrenmiştim: "Allah bir kulu sevdiği zaman Cebrâil'e, 'Ben filan kulu seviyorum onu sen de sev' diye emreder. Cebrâil onu sever ve sema ehline (meleklerle), 'Allah filan kulunu seviyor, onu siz de seviniz' diye nida eder. Sema ehli de onu sever, sonra yeryüzündekilerin gönüllerinde o kimseye karşı bir sevgi seli oluşur.' " Allah Teâlâ, salih kulu Ömer b. Abdülaziz'den razı olsun. 101/720 yılında vefat eden Halife Ömer b. Abdülaziz'in kabri, Suriye'de tarihî bir şehir olan Maarretünnu'mân'ın Deyrşarkî beldesindedir.

İslâm âlimleri ve Müslüman bilim adamları

Tarih boyunca “enbiyâ vârisleri” diye tanınan İslâm âlimleri, peygamberler tarihinin izini sürüp onları rehber edinmiş ve bizzat kendileri de ilim, hikmet ve hayat tarzlarıyla çevrelerine örnek olmuşlardır. Örneklik teşkil eden şahsiyetlerin başında sahabe ve onlara ihsan ile tabi olanların geldiği bilinen bir husustur. Esasen, temel dinî ilimlerde derinleşip ilmi ve ahlakî şahsiyetleriyle rehberlik eden ve örneklik oluşturan İslâm âlimleri yanında sosyal, fen ve sağlık bilimlerinin farklı uzmanlık alanlarında yetkinlik kazanmış olan örnek Müslüman bilim adamları yer almalıdır. “Âlim ile hekimin bulunmadığı bir beldede

yaşamaz" sözü de bunu gösterir. Aslında "Kulları içinden ancak bilenler (ulemâ), Allah'ın büyüklüğü karşısında heyecan (haşyet) duyarlar" (Fâtır 35/28) âyetinde yer alan "ulemâ"nın, öncelikle tabiattaki farklılıklar ve canlı-cansız varlıklar üzerinde düşünerek bunların mahiyetini keşfeden ve heyecan duyan ilim (bilim) adamları oldukları anlaşılmaktadır. İlgili âyetin siyak-sıbakı şöyledir: "Allah'ın gökten su indirdiğini görmez misin? Sonra onunla renkleri ve çeşitleri farklı ürünler çıkardık. Dağların da farklı renklerde; beyaz, kırmızı, siyah yolları, kısımları vardır. Aynı şekilde, insanlardan, binek hayvanlarından ve eti yenen hayvanlardan da farklı tür ve renklerde olanlar var. Kulları içinden ancak bilenler (ulemâ), Allah'ın büyüklüğü karşısında heyecan (haşyet) duyarlar. Şüphesiz Allah üstündür, çokça bağışlayıcıdır." (Fâtır 35/27-28). Bu durumda âyetteki "haşyet", sıradan bir "korkmak" değil, bir şeyin azamet ve mehabetini görüp ondan hakkıyla ürpermek demektir. Bu konuda Kûfeli muhaddis ve fakih tâbiinden Mesrûk'un şu sözü oldukça anlamlıdır: "Kişiye bilgi olarak Allah'tan korkması), cehalet olarak da amelini/kendini beğenip merkeze alması yeter." "Kişiye bilgi olarak Allah'tan korkması (haşyet duyması) yeter. Cehalet olarak da kendini beğenip merkeze alması" (Dârimî, "Mukaddime", 34). Şüphesiz, bu bilgi ve duyguya sahip olan nasipdar insanın ruh hali, "göklerin ve yeryüzünün yaratılışını düşünüp Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın!" (Âl-i İmrân 3/191) diyerek Yüce Yaratıcı'yı tenzih ve takdis edip tahkiki imana kavuşmakla sonuçlanır. Bu sebeple derler ki: "Heyet (astronomi) ve teşrih (anatomi) bilmeyen kimse, tam olarak Allah'ı tanımaktan âcizdir." Esasen, bir milletin / ümmetin varlığını sürdürebilmesi için farklı kabiliyetlere ihtiyaç duyulduğu gerçeği, tarihi bir tecrübedir.

İlim ve ahlak erbabının hayat hikayeleri

Günümüz dünyasında görüldüğü gibi, adalet ve merhametten uzak küresel güçlerin yol açtığı zulüm, katliam, sefalet ve zillet zamanlarında, ilim, izzet ve onurlu duruşuyla örneklik teşkil etmiş olan şahsiyetlere daha çok ihtiyaç duyulduğu bir vaki'dir. Bu yüzden Peygamber Efendimiz'in işarette bulunduğu üç hayırlı kuşak, yani sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn olmak üzere, ilmî faaliyetleri, ahlakî münasebetleri, derin tecrübeleri ve ulvî hedefleriyle örnek teşkil eden ve "enbiyâ vârisleri" diye nitelenen İslam âlimlerinin biyografilerinin şahsiyet gelişimine etkisi özellikle vurgulanmalıdır. Nitekim Yüce Kur'an'ın, "Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini pekiştireceğimiz her şeyi sana anlatıyoruz. Bunlarda sana hakikatin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve (o hakikati) hatırlatıcı bir beyan gelmiştir." (Hûd 11/120) âyeti ile "Süphesiz

onların (peygamberlerin) kıssalarında, akıl sahipleri için bir ibret vardır." (Yûsuf 12/111) beyanı bu noktaya işaret eder. **Bir yerde biyografi bilgisi, soyutun somuta dönüşümü demektir. Kanaatimizce, ortaokul ve lise ders programında, özellikle genç kuşakta görülen kişilik problemleri karşısında onlar için "idol" oluşturabilecek "yıldız" şahsiyetlerin biyografilerinin tanıtıldığı, onların yaşadıkları hikmet ve ibret dolu tecrübelerin anlatıldığı bir dersin yer alması gerekmektedir.**

Bilindiği gibi, bir kitapta görülen veya internette ulaşılan bilgi doğru da olabilir, yanlış da. Hikmet ise doğru bilgi ve hüküm demektir. Rasûl-i Ekrem'in faydasız bilgiden (ki, bu bir tür bilgi kirliliği ve denetimsiz malumat yığını demektir) her zaman uzak durup "Allah'ım, faydasız bilgiden Sana sığınıyor" ve "Senden faydalı bilgi (hikmet) istiyorum!" diye dua ettiği sabittir. Bu yüzden "hikmet" demek olan "faydalı bilgi (ilmi nâfi)", her mümin için temel hedef olmalıdır. Nitekim, müceddidler arasında sayılan Nisâbürlü hadis ve fıkıh âlimi İbn Huzeyme (v. 311/924), "Zemzem, ne için içilirse ona çaredir" hadisi gereği bilhassa Harem-i şerif'te "ilmi nâfi için" zemzem içtiğini belirtir.

Burada, hicretin ilk iki asrından örnek olarak Ebû Dücâne, Ahnef b. Kays, Ebû Hanîfe, Abdullâh b. el-Mübârek ve Fudayl b. İyâz'ın hayat hikayelerine ve onların hikmetli sözlerine kısaca işaret etmek istiyoruz.

Ebû Dücâne (v. 12/633)

Bedir, Uhud gazvelerine ve diğer gazvelere katılan Ebû Dücâne el-Ensârî, Uhud Gazvesi'nde düşman saflarına cesaretle daldığından "Zü's-seyfeyn (iki kılıç)" lakabı verilen cengâver bir sahâbidir. Hz. Peygamber'in "Allahım! Ondan ben nasıl razı isem sen de razı ol" diye duasına mazhar olan Ebû Dücâne, en çok iki ameline güvendiğini; bunlardan birinin kendini ilgilendirmeyen söze karışmamak, diğerinin de kalbinde Müslümanlara karşı kötü bir duygu beslememesi olduğunu söylerdi. Aslında çok güçlü ve cesur bir insan olan Ebû Dücâne, bir tür gurur ve kibri çağrıştıracak kadar kendisine mahsus bir eda ile yürümesi dikkat çekmiş olmalı ki, Hz. Peygamber'in onun düşman saflarına girişini gördükten sonra, "Allah bu yürüyüşü yalnız bu durumlarda sever" diyerek onu eğittiği görülür.

Ahnef b. Kays (v. 67/686-87)

Ahnef b. Kays et-Temîmî, tâbiîn neslinden olup cesareti, keremi, cihadı, fetihleri, yumuşak tabiatı, parlak zekâsı ve arabulucu kimliğiyle darb-ı mesel haline gelen kumandan bir şahsiyettir. Hz. Ali'yi açıkça desteklemesine rağmen Muâviye devrinde nüfuz ve itibarını koruyan Ahnef b. Kays, Muâviye'nin, oğlu Yezîd'i veliaht tayin

etmek istediği zaman Dimaşk'a çağırarak fikirlerine müracaat ettiği şahıslar arasında idi. Bu konuda herkes muvafakat ve takdirini belirtirken Ahnef b. Kays, "Eğer yalan söylersem Allah'tan korkarım, doğru söylersem sizden korkarım (Ahşâ'llâhe in kezebtü ve ahşâküm in sadaktü)" diyerek muhalefetini ifade etmekten çekinmedi.

Kendisine "hilmi kimden öğrendin?" suâli sorulan Ahnef b. Kays şu cevabı verir: "Kendimden öğrendim: Yani başkasında gördüğüm kerih/nâhoş bir şeyi hiçbir kimseye reva görmedim."

Ebû Hanîfe (v. 150/767)

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit el-Kûfi takva, ihsan, kerem, sehavet, izzet, tehecçüd, liyakat, sebat, hür ve müstakil fikir gibi değer ve erdemlerin sahibi büyük bir müctehiddir. O, rahle-i tedrisat ve ulemânın tercüme-i hallerinin önemine dair şöyle der: "Âlimlerle hemhâl olmak ve onların hayat hikayelerini öğrenmek, bana pek çok fıkıh meselesinden daha güzel (öncelikli ve anlamlı) geliyor. Zira bunlar, ulema zümresinin âdap ve ahlâkı; onların yetişme tarzları ve tecrübeleri demektir." Ayrıca o şöyle der: "Kişi, bilgi ve hikmet sahibi olmadan riyaset ve mevki-makam peşine düşerse, orada kaldığı müddetçe kendisini zilletten kurtaramaz."

"Sahâbeye sövmemeyi, kadere imanı ve (sırf) günahı sebebiyle kimseyi tekfir etmemeyi" *Ehl-i sünnet* olmanın gereği sayan Ebû Hanîfe diyor ki: "İlimlerini hayata geçiren ulema ve fukaha şayet evliyâullah değil ise yeryüzünde Allah'ın hiçbir veli kulu yoktur."

Talebesi Ebû Yûsuf, "Ben hadisin tefsirini Ebû Hanîfe'den daha iyi bilen birini görmedim" der. Ayrıca o, namazının ardından "Allahım beni, ana-babamı ve Ebû Hanîfe'yi bağışla (Allâhumma'ğfir li ve li-vâlideyye ve li-Ebî Hanîfe)" diye dua eder ve "Üstadının kadru kıymetini bilmeyen kimse iflah olmaz" derdi.

Abdullâh b. el-Mübârek (v. 181/797)

Çocukluk ve gençlik yılları şimdiki Türkmenistan'ın Merv şehrinde geçen, Ebû Hanîfe ve Mâlik b. Enes'in talebesi olan Abdullah b. el-Mübârek, şecâat, seyahat, cihad-ribat, sehâvet gibi vasıflarıyla sahabeden Ebû Eyyûb el-Ensârî'yi, âlim ve zâhid gibi vasıflarıyla da tâbiinden Ömer b. Abdülaziz'i hatırlatır. Ona göre güzel ahlak, "iyiliği yaygınlaştırmak (bezlü'l-ma'rûf), rahatsızlık veren şeyi bertaraf etmek (keffü'l-ezâ) ve güler yüzlü olmaktır (bastu'l-vech)." Bu konuda onun ilham kaynakları arasında, Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilen şu hadis-i şerifin bulunduğu görülür: "İnsanların her bir eklemi için her gün bir

sadaka gerekir. İki kişi arasında adaletle hükmetmen bir sadakadır. Bineğine binmek isteyeneye yardımcı olman ya da yükünü bineğine yüklemen bir sadakadır. Güzel söz bir sadakadır. Namaz için mescide giderken attığın her adım bir sadakadır. Gelip geçenlere eziyet veren şeyleri yoldan gidermen de bir sadakadır."

İlim, hikmet ve ribat-cihad için Horasan bölgesinden Akdeniz sahillerine gelen, oradan Hicaz bölgesi ve Bağdat'a seyahat eden Abdullah b. el-Mübârek, Misis ve Tarsus'a gelerek Bizans'a karşı savaşan ve orada hadis öğreten bir mücahiddir. Onun, vefat edene kadar hadis yazmasının sebebi kendisine sorulduğunda şu cevabı verdiği görülür: "Ola ki benim necatımın içinde bulunduğu kelime henüz bana ulaşmadı."

Fudayl b. İyâz (v. 187/803)

Semerkand'da dünyaya gelen, Ebîverd'de büyüyen, Kûfe ve Mekke'de yaşayan Fudayl b. İyâz, güvenilir bir hadis râvisi olup Horasan bölgesinin zâhid âlimlerindendir. "Zühdün kanaat, verain haramlardan kaçınmak, en zor verain dile sahip olmak, ibadetin farzları eda etmek, tevazuun Hakka boyun eğmek" olduğunu, "bid'at sahibiyle beraber oturan kimseye hikmet verilmeyeceğini", "kemâle erişebilmenin yolunun çok namaz kılmak ve oruç tutmak değil, âlîcenâplık, kerem, nezahet ve ümmetin her ferdine samimi ve dürüst muamele" olduğunu belirten Fudayl b. İyâz diyor ki: "Mümin kelamı az, ameli çoktur. Münafık karakterin ise kelamı çok, ameli azdır. Müminin sözü hikmet, sükûtu tefekkür, bakışı ibret, faaliyeti ise iyiliktir. Sen böyle olduğunda mütemadiyen ibadet halindesin." Onun şu

sözü de adalet sahibi ve merhametli bir yöneticinin nedimli önemli olduğunu gösterir: "Şayet müstecab bir niyazım olsaydı, bu hakkımı yalnızca devlet başkanı hakkında kullanırdım. Zira onun salahı, beldelerin ve tebaanın salahı demektir."

Rivayet edildiğine göre, gençlik yıllarında Fudayl b. İyâz, Merv ile Ebîverd arasında yol kesen bir eşkiya idi. Âşık olduğu kadının (câriye) evine girmek için duvara tırmandığı sırada içeride okunan Kur'ân-ı Kerîm'den şu mealdeki âyeti duydu: "İman edenlerin Allah'ı zikretme ve O'ndan inen Kur'an sebebiyle kalplerinin ürperme zamanı hâlâ gelmedi mi?" (el-Hadid 57/16). Bu âyetten etkilenip "Evet Rabbim, o an geldi (Yâ Rabb kad âne)" diyerek oradan uzaklaşan ve yaptıklarına tevbe ederek kendisinin şerrinden korkan ahaliyi rahatlatan Fudayl b. İyâz, Kûfe'de kendisini ilim, zühd ve ibadete vakfetti.

Sonuç

Sonuç itibarıyla, hangi ilim dalının mensubu olursa olsun, ulemânın, insanlığın yolunu aydınlatan ve şahsiyet gelişimine sebep teşkil eden birer "yıldız" oldukları görülür. Nitekim şu hadiste, ulemâ gökteki yıldızlara benzetilir: "Yeryüzünde ulemânın misali, gökteki yıldızların misalidir. Karaların ve denizlerin karanlıklarında yollar onlarla bulunur. Yıldızlar batınca artık rehberlerin yolu şaşımaları an meselesidir." (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 157).

"Ve âhuru da'vânâ eni'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn"

ŞAHİSTAN ŞAHSİYETE İSLAMİ KİMLİK

▲ RAMAZAN KAYAN

İslam, önce insan der... Her insan bir şahıstır işte İslam şahıs'a şahsiyet kazandırmak için vardır... Şahsiyeti inşa süreci yoğun bir **şuurlanma** ile gerçekleşir... İslam dışı öğreti ve ideolojilerin şahıslara yönelik tutumlarına baktığımızda şahıs; ya şartlandırılma ya da şımartılma riski altındadır... Modern zamanların bireyi; akla, bilgiye, bilime, güce, iktidara, maddeye dayalı bir şımarma sarhoşluğuna yakalanmıştır... Modern öncesi dönemlerin insanı ise tabulara, totemlere, törelere, tağutlara şartlandırılma baskısı altında kalmıştır...

Dün "nefsini öldür" söylemi ile mistik ve silik bir yaşamın sömürülmeye hazır nesnesi iken, gün geldi bu defa "kendini özgürleştir" sloganı ile sınır ve sorunluluk tanımayan, kendi başına buyruk bir mecraya savruldu... İnsanoğlu "öldür"le, "özgürleştir" arasında yaşanan gel-gitlerden kurtulup bir türlü olgunlaşamadı... İşte bu noktada İslam insanın elinden tuttu: "Ol" dedi...

Yine dünün mankurtlaştırılan insanı, bugün kurtlaştırılıyor. İslam'ın insana çağrısı ise tüm zamanlarda kardeşleşmek üzerine oluyordu...

Gerek bireyi putlaştıran modern çağ gerekse kişiyi köleleştiren kadim çağ insana zulmediyor. Fıtratı zorluyor, hilkatı bozuyor... İnsanın insan olma ve insan kalma süreci erteleniyor...

Zaten bu çağın en büyük günahı; duyarsız, değersiz, dertsiz, gayesiz, ruhsuz, kimliksiz, kişiliksiz yığınlar yetiştirmesidir...

Evet, hedefsiz kitleler, duyarsız kalabalıklar anlamsızlığın girdabında çırpınıp duruyorlar... Şahsiyetini yitiren toplumlar kuru kalabalıktan öte bir öz ve özellik içermiyorlar... Şahsiyetli olmayı ıskalayan yapılanmalarda sıradanlaşmaktan ve savrulmaktan kurtulamıyorlar...

Zaten İslami camialar iki tür insan yetiştirirler:

Müslüman şahıs,

Müslüman şahsiyet,

Bu arada şahıs ve şahsiyet kavramlarına bakmamız gerekiyor:

Şahıs: İnsanın nefsi, kendi varlığı; zat, nefis... Kişi, kimse, fert...

Şahsiyet: Bir ferdin kendine has görünüş, duyuş, düşünüş ve davranışlarının tamamı... Kişilik... Personalite... Değerli, kabul gören kimse...

"Kim bu adam?" sorusunun cevabı kimliği ortaya çıkarır...

"Nasıl bir adam" sorusunun cevabı ise kişiliği ifade eder...

İnsanın öznel yanı "benlik", nesnel yanı "kimlik"tir.

Benlikle kimliğin uyumu ve dengeli bir hale gelmesine "kişilik" diyoruz...

Kişilik özgün bir yapıdır, hiç kimse bir başkası olamaz... En doğrusu kendimiz olmak, kendimiz kalmaktır... Çirkin bir taklit, küçültücü bir kompleks, kötü bir kopya nifaka zemin hazırlar... Zaten münafıklığın en belirgin özelliği yüzüstülük ve şahsiyetsizlik değil midir?

İslam şahıs kavramını yüz, çehre anlamına gelen "vecih" kelimesi ile karşılar... Latince de görünüş anlamındaki "persona" kelimesi ile yakın anlamlıdır... "Vech"imiz, "vechullah"a yönelikse işte o zaman şahsiyet oluşur...

Toplumu inşa etmenin öncülü, şahsiyeti inşa etmektir... Hakeza aileyi, cemaati, ümmeti, medeniyeti inşa etmek güçlü ve güzel şahsiyetlerin işidir...

İnsanı insan yapan ise kazanımları ile elde ettiği ayırıcı özelliği olan, şahsiyettir...

Gerçi konumuz "Müslüman şahsiyeti" etrafında tartışmak değil, nasıl şahsiyet sahibi olunur, bunu tespit etmektir...

Şahsiyet genetik midir, çevresel midir, buna girmeyeceğiz...

Şahsiyet sahipleri güçlerini nereden alırlar?

Sınırsız bilgiden mi? Bükülmez bilekten mi? Üstün zekâdan mı? Sosyal statüden mi? Sayısal üstünlükten mi? Ekonomik getiriden mi? Siyasal erkten mi?

Güçlü ve güzel bir şahsiyetteki aşk, azim ve aksiyonu bu sayılanlara indirgemek yeterli bir izah olmayacaktır...

Şahsiyet sahiplerinin yüreklerindeki oturaklaşmış yakini iman, muhteşem ahlak, takva donanımı onları farklı kılmaktadır...

Ruhu sağlam, ufkü açık, kendi dünyasına gömülmüş kalmamış, yaşadığı dünyanın sorunları ile yakından ilgili, hayattaki yerinin ve sorumluluğunun farkında; pratik zekâyı, analitik düşünceyi irfan ve hikmetle temellendirebilendir...

Şahsiyetin oluşumunu ele aldığımızda dingin bir ruh, etkin bir akıl, güçlü bir irade, selim bir yürek, arınmış bir nefis, sağlıklı bir beden karşımıza çıkacaktır...

İslami şahsiyet kavramı genel Müslüman tanımından daha süzölmüş, daha donanımlı, daha içerikli, daha nitelikli ve derinlikli bir anlam içeriyor... Ve daha ağır bir sorumluluk alanına tekabül ediyor... Bu nedenledir ki; şahsiyeti inşa etmenin zorlu bir süreci, çetin bir sınavı ve ağır bir bedeli vardır...

Soyut bir "Müslümanlık" iddiası ile "teklif"e muhatap olmanın, "emanet" in altından kalkabilmenin mümkün olmadığını biliyoruz... Ancak güçlü şahsiyetler her zeminde şahitliklerini sürdürebilirler... Şahsiyetli kişiler, bilincini kullanarak neleri önceleyeceğini bilir ve vahiyle terbiye edilmiş vicdanın sesine kulak verirler...

Zorlu cenderelerde, kaygan zeminlerde ayakları yere sağlam basan, kimlik krizlerine, kible kaymalarına maruz kalmadan kararlı yürüyüşünü sürdürebilendir...

Sancılı süreçlerde, soğuk Şubatlarda evrilmeyen, eğilmeyen, ezilmeyen bir özellik arz ederler...

"Anın vacibi"ni "kurtarıcı" beklentileri ile zamana yayıp, ertelemezler...

Piyasa koşullarına, yasal kurallara teslim olup kulluğun gereklerini ıskalamazlar... Koşullar değişse de kullukta değişen bir şey yoktur...

Seyir kültürüne yenik düşüp seyirci kalmayı kabullenemez, sahaya inmeyi ve seferde olmayı öncelerler...

Şahsiyet olunca bu şahsiyetin özgül ağırlığı bir çekim gücüne dönüşecek ve "merkez kişilik" ler, "denge insan" lar devreye girecektir...

Özne, öncü, özgün, özgür, önder, örnek duruşları ile iyinin ve doğrunun güvencesi oluverirler... Evet, daha iyi bir dünya için mücadele etmeyen insanın şahsiyet problemi vardır...

Nasıl bir şahsiyet?

Edilgen değil, etken... Sürüklenen değil, sürükleyen... Belirlenen değil, belirleyen... Renkten renge giren değil, renk veren... Esen rüzgâra göre yön değiştiren değil, kendisi bir rüzgâr estiren...

Bu şahsiyetler serada değil, sahada yetişir...

Bunlar çukur kazan değil, çığır açanlardır...

Ezberci değil, ezber bozanlardır...

Hayatın malumatına değil, marifetine taliptirler... Onlar için bilginin gücü değil, hakikatin bilgisi önemlidir...

Tarihi okumakla kalmayan, tarih yazmak derdindedirler...

"Adale" gücü üzerinden gelecek tasavvuruna girmezler, "adalet" in gücüne inanırlar...

Gücün sözü değil, sözün gücü belirleyicidir...

"Başarı formasına" takılı kalmaz, "takva örtüsüne" taliplidirler... Onlar için önemli olan toplumun beğenisi değil, Hakk'ın rızası esastır...

Ve en önemlisi; başkası için varolma erdemine sahiptirler... Bu hayatı sadece kendileri için yaşamazlar...

Bu şahsiyetler dünyanın içindedirler, ama kendileri dünya için değil, "Allah için" dirler... "Sahip olma" yı değil, "olma" yı hedeflemişlerdir...

Şahsiyeti bir cümle ile tanımlamak gerekirse; kendisine ait bir aklı ve bir yüreği olan insandır...

Kendi aklı ile düşünen, kendi yüreği ile hisseden, sorgulayabilen, savunabilen aynı zamanda hesabını ve haddini bilen insandır... Dolayısıyla gölge adam değil, kopya adam değil, adam gibi adamdır... Yani Allah adamıdır...

Bilek, yürek idrak dengesini ve denklemini doğru kurandır...

Duygulara göre değil, durumlara göre değil, değerlere göre davranış şekillenir...

Şahıslar değil mesaj önceliklidir...

Olgular değil ilkeler belirleyicidir...

Eksende olan yorumlar değil, hakikattir...

Faydayı, kazancı, başarıyı, dünyayı değil, değerleri önceleyen ilkeler bütününe sahiptirler...

İşte bu bütünü yakalayan kimse muktedir, mutedil ve muteber kişidir... "Aranan" adamdır... "Beklenen" kişidir... "Özlenen" kimsedir...

Evet, İslami şahsiyet olmadan ne örnek olunabilir ne de öncü...

"Emin"liğimiz, "adalet"imiz, "ahlak"ımız, "özgür"lüğümüz yoksa iz bırakacak, yürekleri harekete geçirecek bir şahsiyet olamayız...

Sağlıklı İslami şahsiyetler olmadan sağlıklı İslami yapılarda oluşmuyor...

Bunu gerçekleştirmenin yolu ise:

Önce tevhid merkezli bir zihniyet inşası...

Sonra takva ile tahkim olan bir şahsiyet oluşumu...

Ve en son istikamet üzere olan bir cemaat yapılanması...

İbn-i Mesud (ra): "Cemaat, hak üzere olandır, isterse bir kişi olsun."

Aslında hak üzere olduktan sonra her şahsiyet kendi başına da kalsa o yine de bir cemaattır... Müslüman gerektiğinde tek başına ümmet olabilme potansiyeline sahiptir... Şahsiyet inşasının ilk aşısı, ailede gerçekleşir... Aile şahsiyet kazanmanın mebdai ve menbaidir... Cemaat ortamları ise bu sürecin koruyucu ve tamamlayıcı okuludur... Asrı Saadetteki Daru'l Erkam ve Ashabı Suffe modellerinde bunu görüyoruz...

Tarih bize güçlü medeniyetlerin arka-planındaki kurucu iradenin güçlü şahsiyetlere ait olduğunu söylüyor...

Şahsiyetler sahnedan çekilince alan bencil bireylere kaldı... Benliğin zindanından kurtulamayan birey, ne değer üretebildi, ne de varoluşunu sürdürebildi, hiçleşme yolunu seçti...

İşte bu gün belirsizlikler ve bulanıklıklar içinde bocalayan toplumun en hazin hüsranı kişilik kaybı ve kimlik krizi şeklinde tezahür ediyor... Müstağni, mağrur yığınlar, yüzer-gezer bir halde başlarını nereye vuracaklarını bilemez durumdadırlar...

Bu sistemin şahsiyet üretemeyeceğini zaten biliyoruz... O halde çözüm nedir?

Bunun içinde öncelikli amacımız; insani benliğimize İslami bir şahsiyet yüklemektir... Bu hedefe ancak vahyin aydınlığında ulaşabiliriz... Şahısları her türlü vahşetten koruyan vahiydir... Ferdiyetten şahsiyete geçişi vahiy sağlar... Kişilere şuur sunan ve onları vahdete taşıyan yine vahiydir...

Evet, biz şahsiyetimizi İslam'a borçluyuz... Onurun, erdemin, iffetin, heybetin, kuvvetin, devletin adresi İslam'dır...

İnsanlığın yüz akı olan şahsiyetler İslam'ın bağrından yetişti...

Düne kadar çöllerin sersefil deve çobanları bakıyoruz ki; yeryüzünün öğretmenleri oluverdiler... Sahranın kumları içinde silikleşmiş bedevilerden medeni bir nesil doğdu...

Önceleri sonu gelmez kan davalarının birer insan kasabına dönüştürdüğü bu çeteler sonraları çiçekleri ezmek için yere ihtiyatla basan meleki bir mahiyet kazandılar...

Kız çocuğunu toprağa gömmekten imtina etmeyen Hattab'ın oğlu bu sayede öyle bir ufka uzandı ki artık;

"Kenarı Dicle'de bir kurt aşırda bir koyunu Adl-ı İlahi gelip Ömer'den sorar onu" diyebilecek bir hassasiyet arz edebiliyordu...

Nice haydutlar "hayat verecek çağrının" ve "kutsal emanetin" yılmaz hamisi ve hamalı oldular...

Evet, haramiyi ininden çıkarıp sahabe yapan İslam'dı...

Öyle ki, bu yüce şahsiyetler kendilerini Mekke ve Medine ile sınırlamadılar... Arzın dört bir yanına yayıldılar... Tevhid, adalet, özgürlük şiarı ile şahitliklerini sürdürdüler... Sınır tanımadılar, gün geldi şöyle dediler:

"Eğer karşıma bu derya çıkmasaydı, senin adını daha ötelere taşırdım."

İşte önce bu adanmışlık ruhunu, bu yüce aşkı, bu bitmez- tükenmez azmı, bu muhteşem ahlakı anlamamız gerekiyor... Şahsiyet nedir, nasıl oluşur, sorusunun cevabı burada saklı...

Bu kıvam yakalanınca 19 yaşındaki Üsâme b. Zeyd'in Şam ordusunun başına nasıl başkomutan olduğu daha rahat anlaşılacaktır... 20 sularındaki Muaz b. Cebel'in Yemen'e vali olarak atanması garipsenmeyecektir... Fetihten sonra 20'sine merdiven dayamış Attab b. Esid'in Mekke'ye vali olması kimseyi şaşırtmayacaktır... Çiçeği burnunda delikanlı Mus'ab b. Umeyr'in Yesrib'e tayininin çıkması kimseyi hayrette bırakmayacaktır... Çünkü onlar artık şahıs değil, birer şahsiyet idiler... Kadını, erkeği, genci, yaşlısı, zengini, fakiri herkes şahsiyet kazanma mektebinde bu bilinci kuşanmıştı...

Gün geldi, hutbe okumakta olan Halife Ömer'e Kureyşli bir kadın özgür iradesi ile itiraz edebildi... Ömer gıcınmadı, alınmadı, şaşırmadı... Çünkü o toplumda kadının dişiliği değil, kişiliği öndeydi... Koca Ömer:

"Kureyşli kadın doğru söyledi, Ömer yanıldı" demekle küçülmedi, tam aksine ne büyük bir şahsiyet olduğunu gösterdi...

İlk halife, ilk hutbesinde soruyordu:

"Şayet eğrildiğimi görürseniz ne yaparsınız?" Cevap gecikmedi, kılıcını halifeye doğrultan adsız şahsiyet şöyle diyecekti:

"Şu eğri kılıçlarımızla seni doğrulturuz." Zaten beklenen, istenen cevapta buydu...

Ve halife devam edecekti:

"Allah'ım sana hamd olsun ki, Rasulünün halifesi eğrildiğinde onu kılıçları ile doğrultacak şahsiyetler var."

Silik değil dik duruş... Onlar sığınmacı, sinik, hep özür

dilemeci bir çizgiye hiç iltifat etmediler... Gerçekten şahsiyetli idiler, rol yapmadılar...

Bu günde adımlarını sahabe gibi kararlı atanlar çıkarabilirler...

Bunun için önce fikirler, vücudlaşmalıdır...

Vücudun da bir vicdanı olmalı ve bu vicdan vecde gelmelidir...

İşte bu vecdi yakalayan bir amaç uğruna neler yapılabileceğini o zaman ortaya kor...

Evet, o zaman popülizme prim vermeyen, konformizmin kulvarında kaybolmayan, statükoya entegre olmayan yeri, yönü, yolu belli şahsiyetler belirecektir...

Onlar, kimsesiz yaşayabilirim fakat kimliksiz ve kişiliksiz asla, diyenlerdir...

Onlar, canlarının istediği gibi değil, Rablerinin istediği gibi yaşayanlardır...

Onların iddiası, ideali ve bunu sürdürebilecek güçte iradeleri vardır...

Onlar şiarları belli, şuuru yerinde, şaibeden uzak şahsiyetlerdir...

Onlar, "kendilerinden razı olunmuşların" safındadırlar...

"Gir kullarımın arasına. Gir cennetime" dedirtecek bir dolgunluk ve olgunluk üzeredirler...

Şimdi tekrardan sormak durumundayım...

Bizler gerçekten Müslüman şahsiyetler miyiz?

Yoksa Müslüman şahıs mıyız?

İSLAM'DA DÜŞÜNCE VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

▲ TURGAY ETCİBAŞI

Bu makalenin ana konusu dini özgürce anlama ve özgürce yaşamamanın önüne çekilen engelleri incelemek ve buna neden olan etmenler ve sonucunda düşünce dünyamız ve özgürlüklerimiz bundan nasıl etkilenmiştir sorusuna cevap aramaktır.

Peygamberimiz(a.s) den örneklerle başlayabiliriz. İlk olarak Ebu Hureyre'den nakledilen hadis ile başlayalım:

"Biz Resulullah ' (A:S) ın huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve: "Ey Allah'ın Resulü, ben tükendim, bittim!" dedi. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem: "Ne oldu sana?!" diye sorunca adam: "Ben oruçlu iken eşimle cinsel ilişki kurdum!" diyerek karşılık verdikten sonra Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile aralarında şu konuşma geçti: Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin? – Hayır! Peki iki ay hiç ara vermeden oruç tutabilir misin? – Hayır! Altmış yoksulu doyurma imkanın var mı? – Hayır! Bundan sonra Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir süre bekledi. Biz de orada iken Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e bir sele dolusu hurma getirildi. Resul-i Ekrem Sallallahu Aleyhi ve Sellem: "Soruyu soran adam nerede?" deyince adam: "Buradayım" diyerek ortaya çıktı. Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem de ona: "Bunu al ve sadaka olarak dağıt!" buyurdu. Adam: "Benden daha fakir olanlara mı ey Allah'ın Resulü?! Allah'a yemin ederim ki, Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir ve yoksul bir aile bulamazsın!" deyince Resul-i Ekrem Sallallahu Aleyhi ve Sellem dişleri görünecek kadar güldü ve ardından: İyi öyleyse, bunu ailene yedir!" buyurdu." (Müslim, Sahih, Sıyam, 81)

Yine Peygamber (s.a.s.) den nakledildiğine göre, – "Muhakkak ki din kolaylıktır. Hiç kimse dini zorlaştırmaya kalkmasın, mağlup olur..." (Nesai, İman, 28.) buyurmuş ve Hz. Aişe validemizin bildirdiğine göre de, – "iki seçenek arasında tercih yapma durumunda kaldığında eğer günah değilse en kolay olanını tercih ederdi" demişlerdir. Hac sırasında hanefi mezhebine uyanlar gündüz öğle ve ikindiye akşam da akşam ve yatsı namazlarını cem ederler. Akşam namazının birleştirilmesi müzdelife ve mina ya doğru yürüme bir yolculuğun zorluğu olarak düşünülse bile öğlen yapılan cem tamamen keyfidir.

Bu bilgiyi hacca gitmeyen bilmez.

Bizim devraldığımız din, bin yılın üzerinde gelen ve eklenenlerden nasıl etkilenmiştir? Din zorlaştırılmış mıdır? Giriş kısmında örnek verilen sahabe, eşi ile birlikte olup orucunu bozmuştur. Basit olarak soralım kendimize , benzer durumda günümüzde hangi alim bize bir sepet hurma verip evimize geri gönderir?

Dinde haramlar bellidir. Gerisi helaldir. Haramlar Kuran da sayılmıştır. Peki bunca haram nereden çıkmıştır. Yenmesi haram yüzlerce şey ...resim haram, müzik keza, heykel zinhar haram...Zina eden evli ya da bekar Müslümanın cezası kuran da yazmasına rağmen recm cezası meşhurdur. Kur'an da zina cezası bellidir ve recm değildir. Dinden dönen Müslüman yani mürted olan öldürülür hükmü nereden çıkmıştır? Kuran dan çıkmadığı belli. Namaz kılmayanın cezası da kuran da yoktur. Keza bilerek oruç tutmayanın da cezası kuran da belirtilmez. Namaz ve oruçtaki bu durum nasıl ölüm cezasına kadar genişleyebilmiştir?

Günümüzde bazı din adamları dinde olan kolaylıkları insanlara iletmemelerine neden olarak, insanların gevşemelerine neden olacağı endişesini dile getirmişlerdir. İbadetlerde de zoru tercih etme, zor olanın daha makbul olduğu durumunun devamlı vurgulanması.. Sahabe hayatları bize örnek olarak verilme tarzı dahi bu zorluğa malzeme taşımıştır. Bize, melek olmaya aday sahabe figürü tasvir edilmiştir. Herhangi bir sahabenin hayatı boyunca belki bir defa yaptığı zirve bir davranışı önümüze getirerek, kendimizi günahkâr hissetmemize neden olunmuştur. Sürekli örnek alalım diye anlatılan hikayeler bizi, yaşadığımız dini yeterli görmemeye, onlar gibi de olmanın imkansızlığı altında ezilerek sürekli günahkâr hissetmemize neden olmuştur.

Yukarıdaki örnekler çok daha fazlalaştırılabilir. Bu örneklerin ortak özelliğinin "zorlaştırma" parantezidir. Peki bu din neden zorlaştırılmıştır. Buna cevap olarak aşağıdaki ayet ile başlayabiliriz.

"Fitne kalmayıp, din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın..." (Bakara 193)

Makalemizin iskeletini oluşturan iki ayetin ilki. Bu ayet çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. Ayetin ihtiva ettiği ana kavram "dinin yalnız Allah'ın oluncaya kadar." savaşma emri. Biz biliyoruz ki İslam dini mülkiyet olarak Allah'ındır. Bizler Müslümanız. Bu dinin sahibi değil müntesibi yani üyesiyiz. Din Allah'ın ise, ayette Allah'ın oluncaya kadar ifadesi ne anlama gelmektedir...?. Demek ki dinin mülkiyet hakkını kendilerinde görenler olacaktır

Sahiplenme dürtüsü her insanda olan görece normal de sayılabilecek bir duygudur. Çocuğumuzu sahipleniriz, malı mülkü sahipleniriz ve tabii ki dinimizi sahipleniriz. Bu saydıklarımızın gerçekte bizim olmadıklarını bilmemize rağmen olur bu sahiplenme. Mülk Allah (cc) ın dır deriz fakat öğle davranmayız. Kaybedince ne kadar üzüldüğümüze göre bu sahiplenme derecesini anlayabiliriz. Bu sahiplenme derece derece insandan insana değişir. Sahiplenme davranışı belirli bir seviyeden sonra zararlı olmaya ve hem kendine hem de çevresine zara vermeye başlar. Tıpkı sevgideki gibi. Sevmek gayet doğal bir davranış iken Allah ı sever gibi sevmek insanı şirke düşüren davranıştır. İnsanı "zehir" öldürmez. Zehirin miktarı öldürür. Az bir miktar zehir belki fayda bile verir. Belli bir seviyeden fazla alınan zehir nasıl insanı öldürüyorsa, sahiplenme eğiliminin de dozajı önemlidir

Dindeki sahiplenmeye gelirsek, geçimlerini mesleklerini dinden sağlayan ve bilgilerine başvurduğumuz insanlardan bize kadar herkes bu yelpazeye kendi bilgisi oranında dahil olur. Dini bilgi insana toplumda bir statü vermektedir. Bu meşhur olma ve değer verilme durumu sahiplenme güdümüzü besleyen bir durumdur. Dindarlığını meslek yapan, geçimlerini dinden sağlayanlar burada eleştirimizin ana konusudur.

Mesleği din olan alim, hoca, şeyh, molla, gavs, imam gibi etiketlerle bilgi aldığımız insanlar, kendileri bilinçli olarak istemeseler de zamanla dinin sahibi gibi hissetme bataklığına saplanma tehlikesi içindedirler.

Tüm bu sınıflar dinden geçinmektedir. Yani din aynı zamanda meslekleridir. Her meslek geçimini diğer insanların bilgisizliğinden sağlar. Bilgisayara format atmayı hiçbir bilgisayarıcı müşterilerine öğretmez. Motorcu işini müşteriye anlatmaz. Buraya kadar sorun

gözükmemektedir, problem bundan sonra başlıyor. İnsanlar kendilerini önemser, mesleklerini önemser. Ortada bir ücret de varsa işlerinin zor olduğunu ve bu ücretin bile "zor " olan işlerine karşılık gelmeyeceğini düşünür.

Meslek sahiplerinin, işlerinin ne kadar zor olduğunu düşündüklerini her birimiz değişik zamanlarda tecrübe etmişizdir. Bu durum aslında normaldir. Fakat din adamlarının bu dini "meslek" olarak görmeleri ve bindörtiyüz yıl binlerce imam , şeyh ve alimin biriktirdiği ve önümüze koyduğu "zorluk" birikimi kucağımızda bulduğumuz mecburi bir sonuçtur.

Dinin sahibinin Allah olması aslında insanı çok rahatlatan bir anlayıştır. Her şeyin sahibi Allah(cc)tır. Kuran'da Allah(cc) peygambere defalarca insanlara sadece tebliğ et, anlat ve neden iman etmiyorlar diye kendini harap etme ,demektedir. İşyeri örneği bize biraz açılım sağlar. İşyerinin sahibi değildir. Beğendiğimiz ürünleri alır gideriz. Dükkan batır mı, müşteri azalır mı bizim sorumluluğumuzda değildir. İşyerinin sahibine güvenmeliyiz. Ürünlerinin kalitesine güvenmeliyiz. Eğer hem ürünleri beğenerek satın alır kalitelerini de insanlara düzgün anlatabilirsek zaten işyeri büyür, küçülmez. Severe yapılan işler, o işe diğer insanların imrenmesine yol açar. Zorla insanları belirli bir ürün almaya itiyorsak bu, bizim ürüne ve işyerine güvenmediğimiz de bir göstergesidir. Dini anlayışlarını diğer insanlara zorlayanlar gerçekte kendi anlayışlarına ne kadar güvendiklerini sorgulamalıdır.

Ayette geçen diğer kavram "fitne"dir. Fitne kelimesinin kök anlamı "fetena"dır. Bu kelimenin anlamı, altının saflaştırmak maksadıyla ateşe tabi tutulmasıdır.

Bu bakımdan imtihan için de kullanılmıştır. İnsanın içindeki iyiliği ve doğruluğu ortaya çıkarmak için maruz kaldığı sıkıntılar da bu kabilden fitne olarak nitelendirilir. İnsanların inançlarından vazgeçirmek maksadıyla uygulanan baskı ve şiddet için de yaygın kullanılmıştır. Burada insan baskı ve şiddete direnerek imanını ortaya koyması bakımından imtihanın en şiddetli göstergesi ve insanın bu imtihandan alacağı en yüksek not olarak değerlendirilebilir. İnananlar için baskı ve şiddet arzu edilen bir durum değildir fakat bu durumda da bir Müslüman direnerek sabrını ortaya koyarak başarıya ulaşabilir. Burada zorunlu olarak maruz kalınan bir baskı ve şiddet vardır. Allah(cc) bize bu baskı ortamını ortadan kaldırmamızı, inanç ve düşünce tercihlerinin gönülden olacağı bir ortamın hazırlanması için bir hedef göstermektedir. Fakat İslam tarihinde bu ayette geçen kelimeye küfür ve şirk anlamı verilerek inanmayanlarla savaşma emri olarak, tam tersi bir anlam verilerek devletlerin siyasal amaçlarına zemin oluşturulmuştur.

Dini koruyucusu Allah (cc) tır. Ne kendimizi ne de başkalarını sıkıntıya sokmamıza gerek yoktur. Bu anlayış, insanın düşünce dünyasını özgürleştirir. Eğer yaratıcı kâinatı bütün zerrelere kadar yaratmışsa, bütün bu yaratma sanatı eşsizse, insan olarak ne kadar mükemmelsek, demek ki tüm bunları yapan mükemmel üstü bir varlıktır. Böyle mükemmel bir yaratıcı biz bir kitap göndermiş, sahibi ve koruyucusunun da kendisi olduğunu vurgulamışsa bizim strese girmemize gerek yoktur. Kendi anlayışımız en doğru ise, bu anlayışımızı düzgün temsil edebiliyor ve güzel anlatabiliyorsak zaten insanlar teveccüh edecektir. Elimizdeki gücü

zorlama yöntemine çevirerek başka anlayışları kısıtlama yoluna gitmememiz gerekir. Ne kendi görüşümüzü dayatmalıyız ne de görüşünü dayatanlara müsamaha göstermeliyiz.

İnsan, özgür iradeye sahiptir ve dünyaya imtihan için gönderilmiştir. Gönülden yapacakları tercihlerin anlamı vardır. Zorlanmaya maruz kalmaları imtihan sırrını zedeler. Hür iradenin tecellisini bozar.

Müslüman olarak görevimiz dini, mülkiyet olarak sahiplenilenle mücadele etmektir. Tabii ki burada ince bir ayırım vardır. Dinde bilgi ve görgüsüne güvendiğimiz ve örnek aldığımız insanlar olacaktır. Peki örnek aldığımız insanlarla ilgili bu ayırımı nasıl yapacağız. Aslında bilgi ve yorumlarına güvendiğimiz insanlarda da sahiplenme dürtüsü olabilir. Bizim yapmamız gereken, kim ne kadar dini sahipleniyor ölçümü değildir. Yukarıda da belirttiğim gibi zaten her insanda derece derece olan bir durumdur. İnsanların kalplerini ölçemeyiz. Bizim yapmamız gereken dini anlayış dayatmalarına, baskılarına karşı durmaktır. Bu karşı duruşa önce nefsimizden başlamak üzere cemaat tarikat ve nihayet siyasal sistemlere kadar her türlü anlayışın dayatılmasına karşı durmamız gerekmektedir.

Düşünce ve özgürlük alanımızı etkileyen, önemli bulduğum diğer ayete geçelim.

"Sana bu kitabı indiren O'dur. Bunun âyetlerinden bir kısmı muhkemdir ki, bu âyetler, kitabın anası (asl) demektir. Diğer bir kısmı da müteşabih âyetlerdir. Kalblerinde kaypaklık olanlar, sırf fitne çıkarmak için, bir de kendi keyflerine göre te'vil yapmak için onun müteşabih olanlarının peşine düşerler.

Halbuki onun te'vilini Allah'dan başka kimse bilmez. İlimde uzman olanlar, "Biz buna inandık, hepsi Rabbimiz katındandır." derler. Üstün akıllılardan başkası da derin düşünmez. (Al-i imran 7)"

Al-i imran suresi 7. Ayet bize Kur'anı tanıtır. Nasıl faydalanmamız gerektiğini öğretir. Yaygın çevirilerde "müteşabih" kelimesi yanlış ya da maksatlı çevrilmiştir. Müteşabih, benzer demektir. Ayetin devamında geçen "kalplerinde eğrilik bulunan" kimseler kitlesine ayet paralelinde mantıklı bir anlam verilemeyince

kelimenin anlamı anlaşılmasın anlamına evrilmiştir. Yani yarım yamalak bilen, cahil ve dünyaya meyilli kimseler az bilgileriyle keyfi yorumlar yapıp dinden kayıp giderler manası verilmiştir. Aslında ayetin bahsettiği konu bu değildir.

Öncelikle "müteşabih" kelimesi benzer demektir. Yani bu kitabın bir bölümü (küçük) muhkemdir. Herkesin aynı mana vereceği basit ve anlaşılırdır. Diğer kısmı (daha büyük) ise benzerdir. Bu benzerlik anlamayı zorlaştıran değil bilakis kolaylaştıran bir durumdur. Burada Allah (cc), muhkem kısımların dinin ana kısmını oluşturduğunu beyan etmektedir. İngilizler eskiden savaş meydanına uzun bir sırak dikerlermiş ve bu sırığın ismine de "standart" derlermiş. Bu sabit direk yardımıyla ordunun yerini belirlermiş. Muhkem ayetler standart gibi diğer ayetlerin yorumlanırken yoldan çıkmamızı engelleyen mihenklerdir. Söylenmek isteneni bir örnek üzerinde anlatalım. Buzlu bir yolda yürürken hedefe varmak zordur. Kayıp düşme ihtimalimiz vardır. Kayıp düşmememiz için arada sırada sağlam bir kulpa tutunmamız gerekir. Bu şekilde kaygan bir zeminde hedefimize ulaşırız. Bu ayette ikaz edilen husus kaygan zeminden ziyade muhkem olan kısma dikkat çekmektir. Kitaptan bilgi edinirken muhkem ayetleri görmezden gelip tamamen yoruma açık bir şekilde davranamazsınız. Kitabın bir kısmının anlamının açık ve değişik yerlere çekilmeyen muhkem olduğunu kabul etmeden tamamı üzerinde bağımsız ve keyfi yorumlar bizi dinden çıkartır denmektedir. Celeletin-i Rumi nin "pergel" meteforu güzel bir örnektir. Pergelin bir ucu muhkem ayetlerde sabit diğer kısmını da radar diğer ayetleri tarayarak okumamız gereklidir. Burada hangi ayet muhkemdir tartışması makalemizin konusu değildir. Vurgulanmak istenen husus "muhkem ayetler vardır ve bu ayetler rehberliğinde Kuranın diğer ayetleri taranırsa doğru bir okuma yapıyoruz" vurgulamaktır.

Bir örnek de öğrenme biçimimizden verilebilir. Yeni bir bilgiyi nasıl öğreniriz? Yeni bir bilgiyi öğrenme ya da anlamak için doğruluğu sabit olan eski bilgiye ihtiyaç vardır. Yeni bilgiyi bu eski bilgiye bağladığımız zaman bu bilginin sahibi oluruz. Yeni bilgiyi sabit olmayan, sahip olduğumuz bilgileri de değişmeyen sabit olarak anladığımızda bu sabit olmayan her tarafa değişebilen yeni bilgi deryasından herhangi birini eski bilgilerimize bağlayabilirsek yeni bir öğrenme gerçekleştirmiş oluruz. Bu ayette bir bakıma öğrenmenin de anahtarı verilmiştir.

Müteşabih kelimesine "anlaşılmayan" anlamı verildikten sonra engizisyona başlanılmıştır. Kuranın büyük bir

kısmından bahsediyoruz. Anlaşılmaz, ya da yanlış anlaşılır endişesine sürekli odun taşınmıştır. Sonunda Kuranı okuyup anlama işi belirli bir ruhbanla ihale edilerek geniş halk kitleleri Kur'an'dan uzaklaştırılmıştır. Kuran mealleri son yarım asırdır yaygınlaşmaya başlamasının ana nedenlerinden biri bu anlayıştır.

Bu ayete kuranın çoğu benzer yerine, anlaşılmasın anlamını verenler İslami geleneğin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Peki neden. Meslek hastalığı tabii ki. Bu dini anlamak profesyonel bir gayret gerektirir diye düşünen kendilerini dinin sahibi gören birtakım din adamlarından bahsediyoruz. Başka kitap okutmama zorlamalarının altında bu iki ayetin yanlış yorumlanma etkisi vardır. Birinci etki, dini sahibi biziz etkisi. İkincisi ise, sen kendi başına bu dini doğru anlayamazsın anlayışı. İki anlayış da yukarıda bahsettiğim iki ayetin yanlış yorumlanmasından beslenmektedir.

Elimize herhangi bir meal aldığımızda Kur'an'ı keyfimize göre okumuş olmuyoruz. Kim çevirmişse onun bakış açısı etkisinde okuyoruz. Yani bizden önceki bilgi birikimi üzerinden gidiyoruz demektir. Bu bile insanlara çok görülmüştür.

Allah (cc) ise bizim ruhbanlarımıza nazaran insana daha çok güvenmektedir. Kitab'ın birçok yerinde, anlaşılır, açık, kolay anlaşılır, değişik şekillerde açıkladık gibi ifadeler sıklıkla görülür.

Sonuç olarak şunu söyleyebilirim. Biz Allah(cc)'ın yarattığı bir insanız. Dünyada imtihan için bulunuyoruz. Ahiretteki sonsuz hayatımız kısacık bu dünya hayatı ile belirlenecektir. Bu durum ciddiye alınması gerekir. Yine Rabbimiz bize iltimas geçerek niteliklerini, içinde yazdığı ve rehberlik edecek bir kitabı, hayatını örnek alabileceğimiz Muhammed (a.s) tarafından göndermiştir. Bize düşen kitabı okumak, anlamaya çalışmak ve hayatımıza aktarmaktır. Kitabı bize eksiksiz ulaştıranlara saygıyı elden bırakmayarak gelenekteki alimlerin hepsinden gücümüz yettiği kadar yararlanmaya çalışmaktır. Dini doğru anlama reçetesi kimsenin elinde değildir. Kuran-ı anlama merkezli bir bilgilenme çabası içinde olmalıyız. Aynı zamanda yaşadığımız dünyayı da anlama, tanıma gayreti ile birlikte düşünce dünyamızı zenginleştirmeliyiz. Son olarak vurgulamak istediğim ne kendi özgürlük alanımızı kısıtlayalım ne de başkalarının. Anlayışlarımızı ne dayatalım ne de başkalarının anlayışlarının dayatmalarına müsaade edelim.

Allah(cc) yardımcımız olsun, bizi nefsimize bırakmasın.

BİR ŞEHİDİN HAYATI VE VASIYETİ; YAHYA İBRAHİM HASAN ES-SINVAR

▲ BAYRAM YILMAZ

“Şehadet Bir Çağrıdır. Tüm Nesillere ve Çağlara...”

İsrailin işgal politikalar ve Filistinlilerin mücadelesi 20'nci yüzyılda hakkında en fazla söylem üretilen ve dünyada en uzun süren anlaşmazlıklardan biri olarak tanımlanıyor.

1 Kasım 1917 yılında İngiliz Hükümeti İngiltere Siyonist Dernekleri Başkanı Lord Rothschild'a "Majesteleri Hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için bir ulusal yurt kurulmasını uygun bulmaktadır ve bu hedefin gerçekleşmesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacaktır..." vaadini içeren bir mektup yollamıştır. Tarihe Balfour Deklarasyonu olarak geçecek olan mektupla emperyalizm kendine ait olmayanı silah zoruyla mülk edinmesi yada silah zoruyla başkasına vermesinin en diplomatik hali olan Balfour deklarasyonu yada benzer uygulamalar hiçbir asil millet tarafından kabullenilmeyeceği gibi Filistin halkı tarafından kabul

edilmedi.

Evlerinden edilen, yaşam ve her türlü insani hakkı yok sayılan, kimliksizleştirme politikalarına maruz kalan Filistin halkı ABD'nin her türlü silah ve sermaye desteğini arkasına almış Siyonizm'le nesiller boyu mücadele etmek zorunda kalmış ve bu mücadele bilinç ve azmini şehitlerin kanlarının bereketiyle nesilden nesile aktarmışlardır. Bu ses ve çağrının en müşahhas örneklerinden biri olan Siyonistlerin korkulu rüyası, Hamas'ın Lideri Yahya Sinvar da Gazze'de savaşın merkezinde en ön safta savaşırken kahramanca şehit oldu. Kanının son damlasına kadar milleti, ülkesi, Kudüs ve Müslümanlar için son nefesini verene kadar mücadele veren Şehit Yahya Sinvar tarihe kazanacak bir direniş gösterdi.

Bizlere düşen de bu onurlu mücadeleyi anlamaya ve anlatmaya çalışmaktır.

Yahya Sinvar Kimdir?

Hamas'ın Siyasi Büro Başkanı Sinvar, 29 Ekim 1962'de Gazze Şeridi'nin güneyinde yer alan (o sırada Mısır yönetimindeki) Gazze'de Han Yunus Mülteci Kampı'nda dünyaya geldi. Ailesi, 1948 yılında 750.000 Filistinlinin evlerinden atıldığı Nakba (felaket) sırasında İsrail tarafından Aşkelon'daki evlerinden zorla çıkarılmıştı. Hamas'ın önceki lideri Heniyye gibi aslen 1948'de İsrail'in işgal ettiği topraklarda kalan Askalan (Aşkelon) kökenlidir. Sinvar Gazze İslam Üniversitesi'nde Arap çalışmaları okudu. Siyonist İşgalcilere karşı direniş ve gösterilere katıldığı için ilk defa 1982 yılında üniversitede tutuklandı ve 4 ay Fara hapisanesinde yatan Sinvar, Hamas siyasetin öncüleriyile ilk kez burada bu süreçte tanıştı.

Sinvar, "gizli bir örgüt kurmak" suçlamasıyla üç yıl sonra 1985 yılında yeniden tutuklandı ve daha sonra Hamas'ı kuracak olan Şeyh Ahmed Yasin ile tanıştı. "şeyh" Yasin, Sinvar'ı yakın çevresine aldı.

Sinvar daha sonra Munazzamat al- Jihād w'al-Dawa'nın ya da İsrail ile iş birliği yapan Filistinlileri yakalamak ve ortadan kaldırmak için kurulan Majd'in kurucularından biri oldu. Bu örgüt, yeni kurulan Hamas'ın ilk güvenlik birimi oldu.

Sinvar, 1988 yılında İsrail güçleri tarafından tekrar tutuklandı. İki İsrail askerinin ve dört şüpheli Filistinli casusun yakalanıp öldürülmesi olayına karışmakla suçlandı ve bu kez 426 yıl hapis cezasına eşdeğer olan dört müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Böylece İsrail hapisanesinde 23 yıllık bir tutsaklık dönemi başladı. Tutsaklık sürecinde tutuklu ve hükümlülerin mutlak lideri konumuna yükseliyor. Hapishanede Filistinli mahkûmların dinç kalmasını sağlarken İsrail hükûmetine hizmet etme düşüncesinde olanlar için de korkutucu bir tehdit unsuru oluyor.

Yahya Sinvar Tutsaklığı sırasında İbranice öğrendi, sık sık İsrail gazetelerini okudu ve İsrail siyasetine ve kültürünü anlamak için özel gayret gösterdi. "Bunun düşmanını daha iyi anlamasına yardımcı olduğu"nu söyledi. Düşmanını anlama cabası ile birlikte mücadelesini anlatma cabasını birlikte sürdürdü.

Yahya Sinvar Gazze'de büyürken yaşadığı deneyimlerden yola çıkarak Diken ve Karanfil adlı bir roman yazdı. Bu roman Filistinli bir çocuğun hangi şartlarda doğduğunu, hangi şartlarda çocukluk geçirdiğini, sevinçlerini özlemlerini kalabalık bir ailenin iki odalı evlerine bir oda daha eklemenin nasıl bir konfor ürettiğini, bir mücadelenin yolları döşenirken evlerinin akan damına

çözüm de düşünmelerini, Filistin mücadelesindeki o büyük insan Şeyh Ahmet Yasin'in sabır ve sebatla verdiği ince işçiliği, serçeler koğuşunu, aile içinde oluşan fraksiyon farklılıklarının ürettiği çatışmayı, sürgün bir babayı, aile demenin çokça anne demek olduğunu ve daha nice yaşanmışlıkları ilk ağızdan anlattığı bir romandır. Roman'ın edebi yönü yüksek olmasa da anlatılanların gerçekliği romana edebi değerinin çok üzerinde bir değer katmaktadır. Az veya çok hakikatten yana, sosyal sorumluluk duygusuna sahip her gencin ve insanımızın mutlaka insanı ve mücadele bilincini anlamak ve oluşturmak için okunması tavsiye edilmelidir.

2011 yılında İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, 2006 yılında kaçırılan İsrailli asker Gilad Şalit karşılığında 1.047 Filistinli mahkûmun serbest bırakılmasını öngören bir anlaşmayı kabul etti. Sinvar bu anlaşmanın bir parçası olarak serbest bırakılan en önde gelen mahkûmlardan biriydi. Serbest bırakıldıktan sonra Hamas saflarında hızla yükseldi ve bir yıl içinde Hamas'ın siyasi bürosuna seçildi. Özellikle Hamas'ın silahlı kanadı olan Kassam Tugayları ile koordinasyonu sağlamakla görevlendirildi.

Sinvar, 2014 yazında İsrail'le yedi hafta süren savaş sırasında Hamas'ta hem siyasi hem de askeri olarak aktif görevler üstlendi. Bu savaştan aylar sonra ABD, Sinvar'ı "özel olarak belirlenmiş küresel terörist" olarak etiketleyen bir listeye ekledi.

2017 yılında Hamas'ın Gazze'deki lideri oldu. Yine 2017 yılında, yakın güvenlik ilişkisi içinde olduğu Mısır'ın gözetiminde Hamas'ın El Fetih ve Filistin Yönetimi (FY) ile yürüttüğü uzlaşma görüşmelerine öncülük etti.

2018'de Gazze'ye yönelik kuşatmanın sona erdirilmesi ve mültecilere geri dönüş hakkı tanınmasını talep eden barışçıl "Büyük Dönüş Yürüyüşü" protestolarının düzenlenmesinde öncü bir rol oynadı. İsrail güçleri tarafından acımasızca bastırılan gösterilerde 230 Filistinli şehid oldu.

Ayrıca Hamas'ın İsrail'in 6-21 Mayıs 2021 tarihleri arasında Gazze'yi bombalamasına karşılık olarak düzenlediği operasyona verdiği isim olan Kudüs'ün Kılıcı Operasyonu'na da öncülük etti.

Arap basınında Mayıs 2021'de çıkan haberlere göre, Sinvar, İsrail'in hava saldırısından kurtulmuştu. Hamas'ın askeri kanadı İzzeddin el-Kassam Tugayları'nın ilk kurucularından sayılan Sinvar, aynı zamanda Hamas'ın güvenlik ve davet teşkilatı olarak isimlendirilen Mecd Gücü'nün de kurucusuydu. Hamas'ın güvenlik sorumluluklarını üstlenen Sinvar, basında çokça yer almayan isimlerinden biri olarak biliniyordu.

2023'de İsrail'e yönelik 1600 İsrailli sivil ve askerin öldürüldüğü, 200'ünün kaçırıldığı El Aksa Tufanı Operasyonu'nun mimarlarından olan Yahya Sinvar 62 yaşındaki Hamas lideri, selefi İsmail Haniye'nin Tahran'da düzenlenen bir İsrail saldırısında öldürülmesinden günler sonra Ağustos ayında Hamas'ın lideri oldu. Bir yıldır İsrail'in en çok aradığı isimdi.

62 yaşındaki Sinvar, 16 Ekim 2022'de Çarşamba günü birlikte olduğu üç kişiyle birlikte Refah'ta İsrail askerleriyle çatışmaya girdi. İsrail ordu güçleri tank atışıyla cevap verince, diğer üç kişiden ayrılarak bir binaya girdi. Tanklar bu kez bulunduğu binayı iki kez vurdu.

Al Arabiya'nın haberine göre Yahya Sinvar, yaralı halde harabe evin üst katına çıkarken üzerindeki el bombaları ile girişlerden birine düzenek kurdu. Cenazeyi tespit etmeye gelen İsrail askerlerinden biri bu düzenek yüzünden ağır yaralandı.

Çekilen askerler binada Sinvar'ın olduğu ikinci kata bir drone uçurdular. Yayınlanan drone görüntülerinde yüzü kefiyeyle kapalı olarak bir koltukta oturan Sinvar'ın kolunun bir kısmının koptuğu ve dronea tahta parçası fırlattığı görüldü. Droneun ardından bina bir kez daha tankla vuruldu.

Yahya el Sinvar'ın şehit olduğu bina İsrail'in en önemli askeri birliklerinin olduğu ve sıcak çatışmaların sürekli yaşandığı bir yer. İsrail ordusu, "Teröristlerin etkisiz hale getirildiği binada, bölgede rehinelere bulunduğu dair herhangi bir işaret yoktu" açıklaması yaptı.

Şehit liderin ise savaşırken üzerinden çıkanlar işgal medyası tarafından paylaşıldı. 61 Yaşında şehit olan Sinvar'ın, cebinden: "Pasaport, mendil, tespih, zikirmatik, zikir / dua kitap, el feneri, para, naneli şeker, bir mermi, silah, iki şarjör, saat, ve çakmak" çıktı.

İşgalcilere göre Sinvar gölgelerin adamıydı. Şehit Yahya Sinvar, Gazze'nin her bir karış toprağında cihat meydanlarındaydı ama işgalciler onu göremiyor ve bulamıyorlardı. Bu başarısızlıklarını örtbas etmek için de ona türlü türlü iftiralar atıyorlardı. Sinvar'ın derin tünellerde olduğunu ve hiç dışarı çıkmadığını, insani yardım merkezlerinde kalan mültecilerin arasında gizlendiğini yazıyorlardı. Hatta etrafında çok fazla esir tuttuğunu ve onları canlı kalkan olarak kullandığını yerini tespit ettiklerini ancak esirlere zarar gelmesin diye operasyon yapmadıklarını bile yazdılar. Ama hepsi yalandı çünkü siyonistler vahşi oldukları kadar yalancılardı.

Şehit Sinvar derin tünellerde saklanmıyordu, o her zaman cihat meydanındaydı, mücahitlerinin yanındaydı, işgal tanklarının hemen yanı başında gidip geliyordu. Askeri operasyonları sahada denetleyip organize ediyordu. Etrafında esirler değil az sayıda Kassam mücahidi vardı. İşgalcileri onunla ilgili söylediği her şey yalandı. Nitekim Sinvar bir tünelde değil tankların hemen yanı başında bir binada çarpışarak, direnerek şehit oldu. Hem de bir istihbarat sonucu değil.

Ancak Sinvar, son nefesine kadar savaşarak 7 Ekim'deki Aksa Tufanı'ndan sonra Siyonist rejimin kimyasını bozan ikinci bir tufana daha imza attı. Onurunu kırmak istedikleri Yahya Sinvar son nefesine kadar verdiği mücadelesi ve şehadetiyle daha da efsaneleşti.

"Yahya Sinvar, ömrünü Filistin'in özgürlüğüne ve mazlumların hakkını savunmaya adanmış bir yiğit bir liderdi. Onun şehadeti, Filistin davasının sarsılmaz iradesini ve direnişin gücünü bir kez daha gözler önüne serdi. Sinvar, sadece bir komutan değil, aynı zamanda Filistin halkının onuru ve cesaretinin simgesiydi. Son ana kadar savaşa devam ederken, tutsak olmak yerine ölmeyi tercih ederek varlığını ilahi rıza uğruna feda ederek şehadet şerbetini içmiştir.

Ölümünden korkmanın en önemli göstergesi günah üzere bir hayatı yaşamaktır. Çünkü ölüm sonrası artık hesap zamanı ve insan bu hesaptan kaçma imtiyazına sahip değildir. Tam bir hesap görme hali üzere mahşere giden kişinin pişmanlığı ise defalarca farklı örnekler üzerinden bize hatırlatılmaktadır. Vücudun bütün

azalarının ne yaptığını açık bir şekilde belirteceği ifadesi öyle unutulacak gibi bir durum değildir.

Bir dava peşinde koşan, davasının yılmaz eri olan, her şeyini davası için harcayan biri ise ölümden korkmaz, korkmamalı da... Ölüm, onun için ağırlanma nedeni, hakikate doğma sebebi, kavuşma anı, ilahi rızaya erme zamanı, Allah ile buluşma ve hitaba erme vaktidir. Hayatı bir imtihan kabul eden kişi, yaşadığı her anın hesabını vereceğini bilerek hareket eder. Bunun en son örneği ise Yahya Sinvar olmuştur. Daha öncede binlerce önder kişi, aynı örnekliği yaşamış ve insanlara göstermiştir. Her peygamber hem kendi dönemine ve hem de kendisinden sonraki dönem için bir örnek yaşam için yaşamış ve öbür âleme göçmüştür.

Mümin, dünya ve ahiret ikilemini çok iyi öğrenmeli ve ona göre hayatını düzenlemelidir. Dünya hayatı, bir imtihan ve varlığı ile yüzleşme dönemidir. Burada yaptığı her şeyden hesaba çekileceğini bilmelidir. O yüzden herhangi bir kimseye göre hareket etme yerine hesap görücü olan Allah'a göre hareket etme liyakati kesbetmeli ve sadece ilahi rızayı gözetken bir yaşamı örnekletirerek hayatını sürdürmelidir. Yahya Sinvar, hayatının önemli bir bölümünü hapishanede geçirmiştir. İsrail hapishaneleri ile diğer hapishaneleri bir tutmamak gerekir. Esir değiş tokuşunda İsrail hapishanelerinden çıkanları gözlemlene imkân bulduk. Genç giren yaşlı çıkmaktadır. Her türlü yokluk, baskı ve işkence altında tam yirmi iki yılını geçiren biri Yahya Sinvar. Buna rağmen, hayatını İslam ve davasına adanmış, çıktığı andan itibaren de İsrail ile savaşmaya devam etmiş. Cephede hep en önde savaşmış ve yine bir çatışma esnasında rabbine kavuşmuştur.

İşte onun bu hayatı her mümin için bir örneklik teşkil eder. Güncel, yeni, gözler önünde ve yadsınamaz bir gerçeklik olarak önümüzde durmaktadır. Her mümin, Yahya Sinvar'ı kendisine örnek kabul ederek hayatını yeniden tanzim etmelidir ki dünya hayatının anlamının sırrına vakıf olabilsin...

Ölüm, yeryüzünün ağırlığı altında ezilmekten kurtuluşun simgesi olduğu hakikatini öğrenen kişi, ölüme karşı bir üstünlük elde eder. Yoksa insanlar, ölüm karşısında hep yenik durmaktadır. Ölüm, korkutucu bir simge

olarak varlık sahasına hâkim bir pozisyonu elinde tutarak, insanların bazı şeylere razı olmalarını sağlama konusunda iktidar ve muktedirlere imkân sunmaktadır. Ölümle barışık yaşamadan, korkulardan kurtulmanın imkânı bulunmamaktadır. Şeytan ve avanesinin en çok kullandığı olgu, ölüm olgusudur.

Yahya Sinvar gibi kahramanlar bize ölümle barışık yaşamının ne olduğunu öğreten en önemli öğretmenler olmaktadır. Tarih, kahramanların ölümlerinin güzelliğini aktarmaktan ibaret olduğu bedihidir. Tarih, kahramanların tarihidir. Tarihten kahramanları alını geriye anlatılacak bir şey kalmayacaktır. Güncel, rutin işlerin tarih olma gibi bir özelliği bulunmamaktadır. Tarih diye bu rutin normal yaşam akışını sunanların asıl derdi kahramanlardır. Bu kahramanların sahip oldukları iktidar alanlarını alaşağı edecekleri korkusu yüzünden normal yaşama sahip çıkma arzusuna talip olmaktadır. Hâlbuki her kahraman, normalleşmiş bir yaşamı olağanüstü bir seviyeye çıkarak mevcut iktidar alanlarını alaşağı etmektedirler.

Son dönemde Türkiye'de kahramanlar unutulmaya terk edildi. Yeni kahramanlar ise ortaya çıkmamaktadır. Mevcut kahramanlar ise gözlerden ırak tutulmaya maruz kalmakta ve böylece normal olan hayatietini sürdürme becerisi göstermektedir. Sahte kahramanların rol aldığı bu yeni düzende aldatma ve aldanış at başı birlikte sürgit devam etmektedir. Bu ülkenin ve Müslümanların kaderlerinin değişimi için hakikatli kahramanlara ihtiyaç olduğu kadar bu kahramanların varlığını görecektir basirete sahip insanlara da ihtiyaç bulunmaktadır. Çünkü yaşam, kahramanların kendilerini gösterecek

bir zemine sahip olmamaları için hazırlanmakta ve bütün güçler bunun için seferber edilmektedir. Ayrıca kahramanların sahtesi ile değiş tokuş edilmesi de halkta yanılgılar meydana getirmekte ve aldanişı kolaylaştırırken mevcut iktidarın devamına neden olmaktadır.

Ölümü öldürmek, her türlü aldanişı ve aldatışı yenilgiye uğratmak anlamını taşır. Hakiki kahraman ile sahte kahramanların ayrışmasını mümkün kılar. Ölümü öldürmek, yeni bir çıkış noktasını inşa etmek anlamını taşır. Yeniden dirilişin muştusu olur. Korkuyu geriye iten her hareket bir cesaret örneği olur. Cesaret ise kahramanların temel vasfını inşa eder. Doğruya sahip çıkan, yalandan uzak kalan, hakikati önceleyen ve sahteden beri olduğunu ilan eden insanlar kahraman olmaya yakın olanlardır.

Yahya Sinvar, bir kahramanlık ateşi yaktı ve kahramanlık türküsü söyledi. Artık sıra Müslümanlığının şuurunda olan her kesin sorumluluğunu üstlenmesi ve yeni kahramanların yanında saf tutmayı önceleyerek yeni dirilişlere temel oluşturmaktır.

Eski deyimlerden biri olan ' korkunun ecele faydası yoktur', korkunun insan yaşamı için ve insanın kendi davasını sahiplenmesi bağlamında bir karşılığı yoktur. Negatif bir korkuya yer yoktur. Asıl korkulması gereken şey ise; bir hakkı yemektir, bir zulme aracılık etmektir, bir insana haksız yere zarar vermektir, bir canı haksız yere yok etmektir vesaire... Korku, Allah'tan uzaklaşmaya olmalıdır, haramdan sakınmaya olmalıdır, iyilik üzere bir yaşam yaşamamaya olmalıdır. Yoksa davası uğruna yaşarken göreceği zararlar korkunun nesnesi olamaz, olmamalıdır da...

Yahya Sinvar bize ölümden korkulmaması gerektiğini öğretti. Davası uğruna her türlü fedakârlığın kahramanlık olduğunu gösterdi. Kahramanların sonunun da kahramanca olacağını delillendirdi. Artık her müslüman, bir kahraman gibi davasına sahip çıkmalı, ilahi rızaya erişmeyi en büyük dava edinmeli ve bu uğurda fedakârlık ve feragat ehli olmaya can atmalıdır. Büyük bir arzu, iştah ve istekle ilahi rızaya yönelmeli ve her türlü zararı göğüslemelidir.

Hiç ara vermeden füzelerle vuruldu Gazze. Her düşen füzeyle onlarca insan hayatını kaybetti. İnsanlar evlerini, mahallelerini terk etmek zorunda bırakıldı. 17 ay boyunca oradan oraya, göç etmek zorunda kaldı bu insanlar. En sevdiklerini toprağa verdiler. Canlarından bir parçayı cennete uğurladılar. Yıllardır ambargo ve abluka altında kıt kanaat yaşamaya çalışıyorlardı ancak bu kez çok farklıydı. Dünyanın gözü önünde en acımasız, en kanlı, en gaddar, en soğuk soykırıma maruz kaldılar. Kimse imdatlarına koşmadı.

Akdeniz'in kıyısındaki bu küçücük toprak parçası, 17 aydır dünyanın en gelişmiş silahlarıyla yerle bir edildi. Teknolojinin son icadı yapay zekâ yardımıyla insanlar tek tek avlandı. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, gençler bile bile, kasıtlı olarak, taammüden öldürüldü. Taş taş üstünde kalmadı. Evler, okullar, camiler, kiliseler, hastaneler "özellikle" bombalandı, yakıldı, yıkıldı. Dünya üzerindeki tek özgür toprak parçası kana, gözyaşına, baruta, toza bulandı, boz griye boyandı. Dünya üzerindeki tek özgür halk açlıkla, yoklukla, ölümlle, soğukla, ilaçsızlıkla sınıandı. Ve dünyanın geri kalanları olarak, tüm bu yaşananları sadece seyrettik.

Çok uzun zamandır gündemimizden çıkmıştı Filistin. Dünyanın bambaşka yerlerinde meydana gelen bambaşka olaylar neticesinde Filistin'deki hali hazırdaki durum ilgimizi çekmiyordu. Neredeyse Filistin meselesinin kapanıp gittiğine inanmaya başlamıştık ki Gazzeliler 7 Ekim 2023'de Filistin'i yeniden gündemimize dâhil ediverdiler. İyi ki de ettiler. Bizi yeniden Filistin diye bir yer olduğuna, Filistin diye bir davamız olduğuna, Kudüs'e, Mescid-i Aksa'ya, Gazze'ye inandırdılar. Bizi yeniden kendimize getirdiler.

İsrail, Gazze'ye ölüm kusarken amaçladığı hedeflerinden hiçbirine ulaşamadı.

Evet, Gazze yerle yeksan edildi. Evet, Gazze'de taş taş üstünde kalmadı. Evet, Gazze neredeyse haritadan silinecek hale geldi. Evet, Gazzeliler yaşanan bu soykırımdan çok derinden etkilendiler. Ancak tüm bunlara karşı Gazze, Filistin mücadelesini tüm dünyaya haykırmış oldu. On yıllardır derin bir sessizliğe mahkûm edilmiş Filistin davası yeniden gündemimize girmiş oldu. İsrail, Hamas'ı yok etmeyi planlıyordu. Gazzelilerin Hamas'a isyan edeceğini sanıyordu. İkisi de olmadı. Hamas dimdik ayakta olduğunu cümle âleme gösterdi.

Filistinliler ne yapmaya çalışıyor? Dünyaya ne anlatmak istiyorlar? İşgalci İsrail'e ve onun sadık destekçilerine hangi mesajı veriyorlar? Müslümanlara neyi hatırlatıyorlar? Okullarda ders olarak okutulacak, sohbetlerde saatlerce anlatılacak, kitaplara, tezlere, makalelere, filmlere konu olacak bu destansı direniş, bize çok şeyler fısıldıyor. Ötelerden, sahabe ikliminden, İslam tarihinden, tozlu raflarda okunmayı bekleyen kalın ciltli kitaplardan. Bu direnişin başrolündeki insanlarla aynı zaman diliminde, aynı coğrafyada, aynı çağda yaşıyor olmanın şükrünü eda etmek zorundayız. Şehadetleriyle, Filistin'i yeniden vatan kılan, tüm ümmeti ayağa kaldıran, tüm insanlığı kendilerine hayran bırakan bu insanlar, Suriye'nin gecikmiş devriminin kısa sürede tamamlanmasını sağlayarak, bölgenin kaderinde de önemli bir rol üstlenmiş oldular.

Yahya Sinvar'ın Vasiyeti

Ben, gurbeti geçici bir vatana, hayali ise sonsuz bir mücadeleye dönüştüren mülteci çocuğu Yahya. Bu satırları yazarken, hayatımda geçen her anı hatırlıyorum: Çocukluğumun dar sokaklarını, uzun hapis yıllarını ve bu topraklarda dökülen her damla kanı düşünüyor; hatırlıyorum.

1962 yılında, Filistin'in yırtık bir hafıza ve siyasetçilerin masalarında unutulmuş haritalardan ibaret olduğu bir dönemde, Han Yunus Mülteci Kampı'nda doğdum. Hayatını ateş ve küller arasında örmüş bir adamım ve işgal altında yaşamının sadece sürekli bir hapisane anlamına geldiğini erken yaşta fark ettim. Çocukluğumdan beri biliyordum ki, bu topraklarda hayat sıradan değildir. Burada doğan, kalbinde kırılmaz bir silah taşımali ve özgürlüğe giden yolun uzun olduğunu anlamalı, bilmelidir.

Vasiyetim buradan başlıyor, işgale karşı ilk taşı atan o çocuktan öğrendim ki o taşlar, dünyaya yaralarımız karşısında sessiz kalanlara karşı söylediğimiz ilk sözlerdir. Gazze'nin sokaklarında öğrendim ki insan, yaşıyla değil, vatani uğruna yaptığı fedakarlıkla ölçülür.

Hayatım da böyle geçti: hapishaneler, savaşlar, acı ve umutla dolu bir hayat...

1988 yılında ilk kez hapse girdim ve ömür boyu hapis cezasına çarptırıldım, ancak korku nedir bilmedim. O karanlık hücrelerde, her duvarda uzak bir ufka açılan bir pencere ve her demir parmaklıkta özgürlük yolunu aydınlatan bir ışık gördüm. Hapishanede sabrın sadece bir erdem değil, acımasız bir silah olduğunu öğrendim, denizi damla damla içmek gibi.

Vasiyetim şudur: Hapishanelerden korkmayın, onlar sadece özgürlüğe giden uzun yolumuzun bir parçasıdır. Hapishane bana özgürlüğün sadece çalınmış bir hak olmadığını, acıdan doğan ve sabırla şekillenen bir fikir olduğunu öğretti. 2011'de "Vefa-ül Ahrar" anlaşmasıyla serbest bırakıldığımda, artık eskisi gibi değildim; inancım güçlendi ve yaptığımız şeyin sadece geçici bir mücadele değil, son damlamıza kadar taşıyacağımız bir kader olduğunu anladım.

Vasiyetim şudur ki: Silaha, pazarlık konusu olmayan onurunuz ve ölmeyen hayalinize sınırsız sarılın. Düşman, bizi direnişi bırakmaya, davamızı sonu gelmeyen bir müzakereye dönüştürmeye zorluyor. Ancak size diyorum ki: Haklarınız üzerinde pazarlık yapmayın. Direniş sadece taşıdığımız bir silah değil, her nefeste Filistin'e olan sevgimizdir; kuşatma ve saldırıya rağmen var olma irademizdir.

Vasiyetim şudur: Şehitlerin kanına sadık kalın, bize bu dikenli yolu bırakanlar, Onlar kanlarıyla bize özgürlük yolunu açtılar, siyasetin hesaplarında ve diplomatik oyunlarda bu fedakarlıkları boşa harcamayın. Biz, öncekilerin başlattığını tamamlamak için buradayız ve ne pahasına olursa olsun bu yoldan sapmayacağız. Gazze, her zaman direnişin başkenti ve Filistin'in hiç durmadan atan kalbi olmuştur ve olmaya da devam edecektir.

2017 yılında Hamas'ın Gazze'deki liderliğini devraldığımda, bu sadece bir iktidar geçişi değil, taşla başlayıp tüfekle devam eden bir direnişin sürekliliği idi. Her gün halkımın çektiği sıkıntıları hissediyordum ve özgürlüğe doğru attığımız her adımın bir bedeli olduğunu biliyordum. Ancak size şunu söylüyorum: Teslim olmanın bedeli çok daha büyüktür. Bu yüzden toprağınıza, köklerin toprağa sınırsız sarıldığı gibi sarılın, çünkü yaşamaya karar vermiş bir halkı hiçbir rüzgar söküp atamaz.

Aksa Tufanı mücadelesinde, bir grup ya da hareketin lideri değildim; özgürleşmeyi hayal eden her Filistinlinin sesi oldum. Direnişin sadece bir tercih değil, bir görev olduğuna inanıyordum. Bu mücadelenin Filistin

direnışinin kitabında yeni bir sayfa olmasını, hiziplerin, gurupların birleşmesini ve herkesin düşmana karşı tek bir saf oluşturarak ayakta durmasını istedim. Düşman, hiçbir zaman bir çocukla bir yaşlı arasında ya da bir taşla bir ağaç arasında ayırım yapmadı.

Bıraktığım şey ferdi bir miras değil, özgürlüğü hayal eden her Filistinli için, omzunda şehit çocuğunu taşıyan her anne için, hain bir kurşunla katledilen kızını acıyla yitiren her baba için ortak bir mirastır.

Son vasiyetim şudur: Direnişin boşuna olmadığını, sadece atılan bir kurşun değil, onur ve şerefle yaşadığımız bir hayat olduğunu her zaman hatırlayın. Hapis ve kuşatma bana mücadelenin uzun ve yolun zor olduğunu öğretti. Ama aynı zamanda teslim olmayı reddeden halkların kendi elleriyle mucizeler yarattığını da öğrendim. Dünyadan adalet beklemeyin, çünkü ben nasıl dünyanın acımız karşısında sessiz kaldığına şahit olduysam siz de olacaksınız. Adaleti beklemeyin, adalet siz olun. Filistin hayalini kalbinizde taşıyın ve her yaradan bir silah, her gözyaşından bir umut kaynağı edinin.

Bu benim vasiyetimdir: Silahlarınızı bırakmayın, taşlarınızı atmayın, şehitlerinizi unutmayın ve hakkınız olan hayalden vazgeçmeyin. Biz burada, toprağımızda, kalbimizde ve çocuklarımızın geleceğinde kalacağız.

Size vasiyetim:

Ölümüne kadar aşkla bağlı olduğum Filistin'e, asla eğilmeyen bir dağ gibi omzumda taşıdığım hayale sahip çıkın. Eğer düşersem, benimle düşmeyin;

düşürmediğim bayrağı taşıyın ve kanımı bir köprü yaparak, küllerimizden daha güçlü doğacak nesiller için yol açın. Unutmayın ki vatan, anlatılan bir hikaye değil, yaşanan bir gerçektir ve bu topraktan doğan her şehitle birlikte binlerce direnişçi daha doğar.

Eğer tufan döner ve ben aranızda olmazsam, bilin ki özgürlük dalgalarının ilk damlası bendim ve yolunuzu tamamladığınızı görmek için yaşadım. Düşmanınızın boğazında bir diken, asla geri çekilmeyen bir tufan olun ve dünya, hak sahibi olduğumuzu ve haber bültenlerinde sadece birer rakam olmadığımızı kabul edene kadar durmayın.

Yahya İbrahim Hasan es-Sinvar / Gazze

Tercüme: Ahmet Ziya İbrahimoglu

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Açık Kaynaklar,

- <https://www.youtube.com/watch?v=vPndQGlmVMc>,
- <https://serbestiyet.com/haberler/portre-i-yahya-sinwar-multeci-kampinda-dogdu-23-yil-hapis-yatti-esir-takasiyla-cikti-7-ekimi-organize-etti-carpisarak-oldu-184946/>,
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Yahya_Sinvar%C4%B1n_%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BCmesi,
- <https://serbestiyet.com/gunun-yazilari/6-hamasin-racovu-aposu-yahya-sinwar-169916/-HalilBerkday>,
- <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/bercan-tutar/2024/10/19/sinwardan-israile-sehadet-darbesi>,
- https://www.sabah.com.tr/yazarlar/bercan-tutar/2024/10/20/israilde-ikinci-sinwar-tufani?utm_source=gazeteoku&utm_medium=referral,
- Yahya Sinvar'ın Diken ve Karanfil kitabı,
- <https://www.mirathaber.com/ornek-bir-kahraman-olarak-yahya-sinvarin-sehadeti/-AbdulazizTANTIK>,
- <https://www.karar.com/gorusler/filistinliler-ne-yapmaya-calisiyor-1931902-KadirMetinAKBAŞ>,
- <https://www.perspektif.online/trump-neden-gazze-yi-bosaltmak-istiyor/--CemalKAZAK>